MARMAȚIA

3

MUZEUL
JUDEȚEAN
MARAMUREȘ
BAIA MARE '78

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

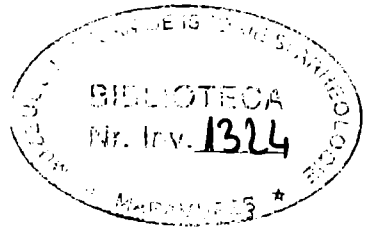

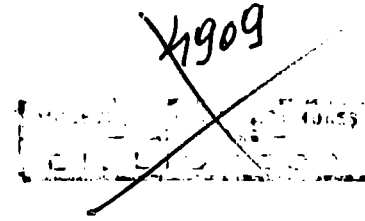

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

MUZEUL JUDEȚEAN MARAMUREȘ

ANUARUL MARMATIA

III

BAIA MARE, 1977

https://biblioteca-digitala.ro

Colectivul de redacție și coordonare
a lucrării :

VALERIU ACHIM, redactor responsabil ;
JANETA CIOCAN, secretar de redacție ;
VICTOR GORDUZA, TRAIAN MOLDOVAN,
VIORICA URSU, membri.

MARIA ORHA, prezentare grafică

https://biblioteca-digitala.ro

CUPRINS
SOMMAIRE — INHALT — CONTENTS

Pag.

EDITORIAL

GH. POP — **Independența națională — aspirație a întregului popor român în lupta secular pentru libertate și progres social** — — — — 9

National Independence — the Supreme Aspiration of the Whole Romanian People in the Agelong Struggle for Liberty and Social Progress — — — — — — — — — — — — — 24

ISTORIE

C. KACSO — **Descoperiri inedite de bronzuri din județul Maramureș** — — 27

Neue Bronzefunde im Bezirk Maramuresch — — — — — 36

R. POPA — **Observații privind vechimea și semnificația ca izvor istoric a unor toponime maramureșene** — — — — — — — — — 37

Quelques considérations historiques en marge de l'ancienne toponymie du Maramureș. Les noms de villages — — — — — — — 53

I. SABĂU — **Despre monetăria din Baia Mare în sec. XV—XVII** — — — 55

Über die Münzstätte von Baia Mare im 15.—17. Jh. — — — 70

V. SCHREK — **Năvălirea tătarilor în Maramureș și înfrîngerea lor la Borșa în 1717** — — — — — — — — — — — — — — 71

The Tartars' Invasion in Maramureș and Their Defeat at Borșa in 1717 — — — — — — — — — — — — — — 78

I. BABICI — **Contribuții maramureșene la războiul de independență** — — — 79

The Contributions of the People of Maramureș to the Independence War — — — — — — — — — — — — — — 83

https://biblioteca-digitala.ro

V. CĂPÎLNEAN, P. PUȘCAȘU — **Reuniunea învățătorilor români din Maramureș (1883—1918)** — 84
La réunion des instituteurs roumains du Maramureș (1883—1918) 91

I. IACOȘ — **Contribuția muncitorilor din Maramureș la lupta contra pericolului fascist, pentru apărarea libertăților democratice, a independenței naționale a României** — — — — — — — — — 92
The Contribution of the Workers of Maramureș to the Fight against the Fascist Reactionary Forces in order to Defend the Democratic Liberties of Romania — — — — — — — — — — 104

A. BALOGH — **Un document inedit din 1939 privind lupta muncitorilor băimăreni împotriva fascizării țării** — — — — — — — — 105
An Unpublished Document from 1939, concerning the Fight of the Workers of Maramureș against the Fascist Reactionary Forces — 108

A. VAIDA — **Maramureșeni participanți la lupta de eliberare a popoarelor europene cotropite de Germania hitleristă** — — — — — 109
Fighters from Maramureș in the Struggle for Liberating the European Nations Oppressed by Hitler's Germany — — — — — — 125

N. LĂPTOIU — **Perioada băimăreană a picturii lui Petre Abrudan (1933—1947)** 126
La période de Baia Mare de la peinture de Petre Abrudan (1933—1947) — — — — — — — — — — — — 142

L. TĂTAR — **Perfecționări tehnice în industria minieră maramureșeană în anii republicii** — — — — — — — — — — — — — 143
The Process of Modernizing in Maramureș District's Mining Industry during the Years of the Republic — — — — — — — 150

ETNOLOGIE

S. ȘAINELIC, J. CIOCAN, M. ȘAINELIC — **Morile de apă din bazinul rîului Lăpuș** — — — — — — 153
Die Wassermühlen im Becken des Lăpuș Flusses — — — — 188

S. ZDERCIUC, I. POP — **Despre olăritul din Seini** — — — — — — — — — 189
Über die Töpferei in Seini — — — — — — — — — 197

T. FILIP — **Chestionarele lui B. P. Hasdeu pe teritoriul Maramureșului** — 198
Les questionnaires de B.P. Hasdeu sur le territoire du Maramureș — 208

I. CUCEU — **Cultura tradițională în atenția sociologiei** — — — — — 209
Volkskultur im Blickfeld der Soziologie — — — — — — 216

https://biblioteca-digitala.ro

ŞTIINŢELE NATURII

V. GORDUZA — **Contribuţii la cunoaşterea mineralogiei topografice a bazinului Baia Mare şi reflectarea ei în colecţia Muzeului judeţean Maramureş** — — — — — — — — — — — — — — 219

A Contribution to the Better Knowing of the Mineralogy in the Collection of the Museum of the Maramureş District — — — — 231

V. BOLOGA — **Minerale maramureşene** — — — — — — — — — — — 232

Minéraux des Maramureş — — — — — — — — — — 241

I. BERES — **Avifauna cinegetică a depresiunii Maramureş şi problemele ei ecologice** — — — — — — — — — — — — — 242

Cynegetical Avifauna of the Depression of Maramureş and its Ecological Problems — — — — — — — — — — — — 254

I. NĂDIŞAN — **Acţiunea de repopulare a caprei negre în rezervaţia naturală Pietrosul Rodnei** — — — — — — — — — — — — — 255

Aktion zur wiederverbreitung der Gemse in der natürliche Reservation Pietrosul Rodnei — — — — — — — — — — — 267

L. ANTAL, M. ANTAL — **Plante cunoscute şi utilizate de sătenii din Breb** — — — — 268

Plants Known and Used by the Peasants of Breb — — — — 276

RESTITUIRI

V. URSU — **Petru Bran, eminent om de cultură transilvănean din veacul al XIX-lea, luptător neobosit pentru emanciparea poporului român** 279

Petru Bran, éminent homme de culture transylvain du XIX-e siècle 285

M. POPA — **Un cărturar maramureşean : Ioan Artemie Anderco** — — — 286

Un érudit du Maramureş : Ioan Artemie Anderco — — — — 297

V. ACHIM — **Elena Pop Hossu-Longin. Schiţă monografică (I)** — — — — 298

Elena Pop Hossu-Longin. Esquisse monographique (I) — — — —

CONSEMNĂRI, RECENZII, NOTE

Activitatea cultural-educativă în lumina documentelor de partid şi de stat (V. Bârsan) — — — — — — — — — — — 311

The Instructiv and Cultural Activity according to the Party's Documents (V. Bârsan) — — — — — — — — — — — —

https://biblioteca-digitala.ro

Sesiuni de comunicări (V. Achim) — — — — — — — — 313
Scientific Sessions (V. Achim) — — — — — — — — —

Dezvoltarea secției de etnografie a Muzeului județean Maramureș (J. Ciocan) — — — — — — — — — — — — — — 314
The Development of the Ethnography Department of the Maramureș Museum (J. Ciocan) — — — — — — — — — — —

Repere moderne în cercetarea actuală a creației populare orale (P. Bilțiu) — — — — — — — — — — — — — — 316
Modern Views in the Present Research of the Oral Folklore (P. Bilțiu) — — — — — — — — — — — — — —

https://biblioteca-digitala.ro

EDITORIAL

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

ÎNDEPENDENȚA NAȚIONALĂ — ASPIRAȚIE SCUMPĂ A ÎNTREGULUI POPOR ROMÂN ÎN LUPTA SECULARĂ PENTRU LIBERTATE ȘI PROGRES SOCIAL

Dr. GHEORGHE POP
prim-secretar al Comitetului județean Maramureș al P.C.R.,
președintele Consiliului popular județean

Stimați tovarăși,

În conștiința poporului nostru, ziua de 9 Mai s-a fixat ca simbol al independenței de stat a României, proclamată în urmă cu 100 de ani, ca zi de cinstire a eroilor neamului, adevărată piatră de hotar în istoria noastră națională, care reprezintă, după cum sublinia tovarășul **Nicolae Ceaușescu,** o încununare a unor năzuințe și lupte de veacuri ale poporului român, un moment crucial în dezvoltarea națiunii noastre, a statului nostru, în mersul înainte al României pe calea progresului.

Omagierea gloriosului Centenar al independenței de stat a României, în contextul strălucitelor izbînzi socialiste, dobîndite de națiunea noastră sub conducerea Partidului Comunist Român, se constituie într-o plenară expresie a alesei mîndrii patriotice și cinstirii — cum știu s-o facă românii, a trecutului lor eroic de luptă, a măreților realizări de astăzi și a viitorului de aur al scumpei noastre Românii.

Semnificația majoră a acestei glorioase sărbători, scumpe întregii noastre națiuni, este determinată de profundele transformări social-economice bogate în care are loc, și, în primul rînd, de cutezanța și însuflețirea cu care poporul nostru, toți fiii României, fără deosebire de naționalitate, strînși uniți în jurul partidului, a secretarului său general, tovarășul **Nicolae Ceaușescu,** traduc în viață istoricele hotărîri ale Congresului al XI-lea al Partidului Comunist Român.

---

* Cuvîntare rostită cu prilejul adunării festive de la Baia Mare, consacrată sărbătoririi Centenarului cuceririi independenței de stat a României — mai 1977.

https://biblioteca-digitala.ro

La Centenarul Independenței sale, România se înfățișează lumii ca o țară cu o industrie socialistă puternică, al cărei ritm susținut de dezvoltare a stîrnit interes pentru acest „miracol românesc", cu o agricultură în continuă modernizare, de înaltă productivitate, cu o viață politico-educativă înfloritoare pusă în slujba înălțării materiale și spirituale a patriei, a făuririi omului nou, constructor al socialismului și comunismului. Înfăptuind cu o înaltă conștiință patriotică politica științifică a partidului, care este inspirată din năzuințele noastre și slujește numai și numai bunăstării și fericirii oamenilor muncii, națiunea noastră a asigurat creșterea continuă a forței economice a țării. România de azi este, din acest punct de vedere, de 35 de ori mai puternică decît cea din 1938.

După cum știți, stimați tovarăși, țara noastră a fost greu lovită de cutremurul de la 4 martie, care a provocat pagube de peste 6 miliarde lei. Cu toate acestea, sărbătorirea Centenarului independenței de stat a României nu a pierdut nimic din strălucirea sa patriotică. Dimpotrivă, cum arăta tovarășul **Nicolae Ceaușescu,** la Conferința de presă cu ziariști români și străini — „cutremurul, cred, va face să dăm chiar o mai mare subliniere a acestei sărbători. Aceasta pentru că dacă România nu și-ar fi cîștigat independența, dacă nu ar fi obținut eliberarea sa la 23 August 1944, dacă nu ar fi construit socialismul și dacă nu ar fi astăzi un stat liber și independent nu ar fi putut face față greutăților prin care trecem acum".

Demnitatea că sîntem noi înșine stăpîni acasă, că sîntem liberi și independenți, a insuflat națiunii noastre forța și energia de a învinge — ca de atîtea ori în decursul veacurilor — orice piedici i s-ar așeza în mersul ei înainte, de a face, la numai două luni de la cutremur, ca viața economico-socială să reintre în normal, existînd în acest fel garanția îndeplinirii și depășirii sarcinilor de plan pe acest an și pe întregul cincinal, expresie grăitoare a înaltelor virtuți moral-politice ale poporului nostru, de a munci cu rîvnă și sudoare pentru strălucirea și măreția României.

Stimați tovarăși,

Sîntem unul dintre popoarele cele mai vechi din Europa, format și dezvoltat unitar, în spațiul carpato-dunărean, în străbuna vatră a Daciei lui Burebista, unde a locuit neîntrerupt, a făurit și permanentizat pe aceste meleaguri o nouă înflorire economico-socială, punîndu-și amprenta asupra întregii evoluții istorice ulterioare a societății din acest spațiu geografic. Urmaș al „celor mai drepți și mai viteji dintre traci" — cum spunea Herodot — poporul român s-a distins printr-o fizionomie morală bogată în virtuți, cu o cultură originală și unitară, cu o conștiință de sine puternică, mereu trează, cu o limbă unitară, cu un suflet generos și frumos, răsfrînt într-o artă strălucitoare, și o civilizație matură. Sînt tot atîtea însușiri care făceau incompatibilă viața unui asemenea popor cu situația de a fi subjugat de stăpîniri străine.

„Avem un trecut cu care ne putem mîndri — spunea tovarășul **Nicolae Ceaușescu.** În condițiile grele, poporul nostru și-a păstrat ființa națională. În această parte a lumii, el a fost un factor de progres și civilizație, și-a adus contribuția la mersul înainte pe calea unei vieți bune. Iată de ce

https://biblioteca-digitala.ro

noi, comuniștii, cinstind pe cei care în trecut și-au dat viața pentru fericirea poporului, tragem din lupta lor învățăminte pentru prezentul care îl făurim".

Cum cunoașteți, însă, împrejurări ostile au făcut ca în ciuda vitejiei legendare a poporului român, suveranitatea și independența lui să fie amenințate și stîrbite. Nimeni nu ne-a putut stinge, însă, niciodată din sufletele noastre setea firească, organică de libertate, de independență. Românii au preferat moartea eroică unei existențe înlănțuite, au luptat cu ardoare, și-au apărat drepturile și ființa națională cu puterea inteligenței, cu temeinice argumente științifice, istorice și lingvistice, cu prețul sîngelui vărsat pe cîmpurile de bătălie.

Marile momente ale istoriei noastre naționale nu sînt decît expresia cea mai viabilă a acestei conștiințe unice românești, a dorinței de neatîrnare. La Posada, Rovine, Tîrgoviște, Vaslui, Războieni, Călugăreni și în alte numeroase locuri ale gliei străbune, conduși de vestiți voievozi ca Basarab și Bogdan de Maramureș, Mircea cel Bătrîn și Alexandru cel Bun, Vlad Țepeș și Ștefan cel Mare, Ioan Vodă Viteazul și mulți alții, românii nu și-au precupețit viața pentru apărarea țării împotriva cotropitorilor.

În constelația acestor lupte, cu strălucire peste veacuri, cu nestinse flăcări în ființa generațiilor următoare, s-a înscris unirea vremelnică în anul 1600 a Țării Românești, Moldovei și Ardealului, într-un unic stat centralizat sub sceptrul marelui voievod Mihai Viteazul.

Intuind dorința de unire a strămoșilor, luptîndu-se și învingînd puterea și vicleniile Porții Otomane, ale împăratului de la Viena, ale regelui polon, pentru prima oară, de la regatul Daciei lui Burebista și Decebal, Mihai Viteazul a reunit, sub o conducere politică unică, toate provinciile românești, astfel încît el se putea întitula „io Mihail Voievod, domn al Țării Românești, al Ardealului și a toată țara Moldovei". O pecete nouă era aplicată pe actele cancelariei sale, sintetizînd stema celor trei țări române unite.

„Pohta" ce poftise Mihai cel Brav — unirea celor trei țări românești a avut o însemnătate covîrșitoare în istoria noastră, constituind o pildă și un îndemn pentru toate marile înfăptuiri de mai tîrziu, deșteptînd simțul datoriei de a păstra și de a mări pentru viitorime această prețioasă moștenire.

Reprezentînd un pisc de pe care s-au luminat conștiințele cu strălucirea marilor idealuri, Unirea din anul 1600 a jalonat, în perspectivă, o întreagă etapă a luptei desfășurate ulterior — timp de mai bine de 300 de ani — pentru realizarea statului național român unitar, pentru suveranitatea și independența deplină a României.

Dînd o înaltă apreciere acestui moment remarcabil în istoria poporului român, tovarășul **Nicolae Ceaușescu** sublinia că unirea înfăptuită sub conducerea marelui voievod „s-a înscris pentru totdeauna, cu litere de aur, în hronicul țării, acest act devenind un simbol strălucit, însuflețitor pentru toate generațiile care au aspirat spre constituirea statului unic național".

În pofida acestor acte de înalt eroism, marile imperii vecine, promovînd o politică de expansiune teritorială, își încalcă regulat propriile angajamente asumate. Pentru a-și realiza interesele, Imperiul otoman a cedat — fără a avea dreptul s-o facă — teritorii din trupul țărilor române, care au fost încorpo-

https://biblioteca-digitala.ro

rate de Imperiul habsburgic : Transilvania în 1699, Oltenia şi Banatul în 1718 şi Bucovina în 1775, iar de Rusia ţaristă — Basarabia în 1812.

Condamnînd aceste acţiuni expansioniste ale marilor puteri, Karl Marx aprecia că : „Turcia nu putea ceda ceea ce nu-i aparţinea, pentru că Poarta Otomană însăşi recunoscuse acest lucru, cînd la Carlovitz, presată de poloni să cedeze Moldo-Valahia, ea răspunse că nu are dreptul de a face vreo cesiune teritorială deoarece Capitulaţiile nu-i confereau decît un drept de suzeranitate".

Lupta armată împotriva invadatorilor de tot felul a fost purtată cu eroism de către cei ce făceau să rodească glia, transmiţîndu-şi din tată în fiu moştenirea cea mai de preţ — iubirea de ţară. Torţa neatîrnării a însufleţit masele în timpul răscoalei lui Tudor Vladimirescu, al revoluţiei din 1848.

După înfrîngerea acesteia, marele revoluţionar şi patriot Nicolae Bălcescu scria în 1850 : „Revoluţia viitoare nu se va mărgini a cere libertatea din lăuntru, care este peste putinţă a dobîndi fără libertatea din afară, libertatea de sub dominarea străină, ci va cere unitatea şi libertatea naţională". Cezar Boliac, în consens cu Bălcescu, adăuga : „Unirea României într-un singur stat nu este o idee numai în capetele cîtorva români prea înaintaţi, nu este o idee ieşită din dezbaterile de la 1848 încoace, ea a fost sentimentul naţional în toate părţile României de cînd istoria a început a ne spune cîte ceva despre Dacia".

Statul român modern, format prin unirea Principatelor în neuitatul ianuarie 1859, avîndu-l ca domn unic pe Alexandru Ioan Cuza, a pus prin însăşi crearea sa problema dobîndirii independenţei naţionale. Dorul de libertate, dorinţa nestinsă de unire a tuturor românilor şi-au găsit, pe bună dreptate, întruchiparea în nemuritoare poezii şi cîntece patriotice, revoluţionare. Poate în istoria nici unui popor n-au răsunat atît de vibrant, de înălţător dorul românilor de unire, neatîrnare, de neîngenunchiere în faţa oricăror greutăţi, sau oricărui duşman, ca în mereu cîntatele versuri : — de-atunci şi peste veacuri — ale „Horei Unirii", „Horei lui Cuza", sau imnurile „Deşteaptă-te române", „Tricolorul", „Pui de lei" şi atîtea altele, pe care le rostim şi astăzi cu acelaşi suflu patriotic, mîndri de trecutul nostru istoric, ca şi de izbînzile strălucite ale prezentului.

Politica externă demnă, îndrăzneaţă, curajoasă a domnitorului Cuza în raporturile cu Turcia, cu Rusia ţaristă şi cu celelalte puteri europene, a ridicat prestigiul ţării noastre, iar progresele realizate în toate domeniile — economic, politic, cultural — după 1859 deveniseră incompatibile cu starea de dependenţă a României faţă de Poarta Otomană. „Este evident — declara în 1861 ministrul de externe al Austriei — că unirea nu face decît să deschidă drumul spre o completă independenţă a Daco-României".

În anul 1866, într-o broşură apărută la Paris, se consemna faptul că : „independenţa României este acum înscrisă în dreptul public european şi Europa trebuie să se pronunţe în această privinţă". Din păcate, marile puteri europene, chemate să se pronunţe asupra dreptăţii de veacuri a poporului român, nu şi-au spus cuvîntul deschis decît atunci cînd evenimentele şi acţiunile ferme ale statului român şi ale armatei sale demonstrează inutilitatea,

https://biblioteca-digitala.ro

nocivitatea suzeranităților străine și necesitatea dobîndirii de către români a independenței lor naționale.

În lumina unor asemenea convingeri patriotice, Mihail Kogălniceanu vestea țării și lumii întregi în ședința Adunării deputaților din 9 Mai 1877 : „Sîntem independenți, sîntem națiune de sine stătătoare... Noi trebuie să dovedim că sîntem națiune vie, trebuie să dovedim că avem conștiința misiunii noastre, trebuie să dovedim că sîntem în stare să facem și noi sacrificii pentru ca să păstrăm această țară și drepturile ei pentru copiii noștri, și această misiune în momentele de față este încredințată fraților și fiilor noștri, care mor la hotare".

După cum se știe, în împrejurările în care Imperiul otoman nu a consimțit, cu toate demersurile diplomatice, să recunoască neatîrnarea țării, considerîndu-ne ca o provincie sub suzeranitatea sa, cînd se intensificase mișcarea de eliberare națională a popoarelor din Balcani, încurajate de Rusia, care urmărea să înlăture cu forța armelor dominația otomană, pentru a-și întări propriile poziții în Balcani, încă de la 6 aprilie 1877 începuse mobilizarea armatei române. Hotărîtă să-și consfințească prin luptă independența proclamată la 9 Mai, România a acționat în direcția asigurării unei participări militare importante la conflagrație, alături de Rusia, dar în condiții în care individualitatea țării și a armatei să fie recunoscută.

Cum arăta tovarășul **Nicolae Ceaușescu**, la recentul Congres al oamenilor muncii din agricultură, elogiind lupta de veacuri a țăranilor pentru neatîrnare, „o adevărată epopee au înscris cu sîngele lor țăranii-ostași în războiul de independență din 1877—1878". Animată de o fierbinte dragoste de țară, armata română, luptînd alături de trupele ruse și voluntarii bulgari, s-a acoperit de glorie nepieritoare pe cîmpurile de bătălie. Faptele de vitejie legendară, săvîrșite în luptele de la Grivița, Plevna, Rahova și Smîrdan și victoriile obținute cu eroism și jertfe de sînge — de peste 10.000 de morți și răniți — au avut un răsunător ecou în țară și peste hotare.

Revista vieneză „Der Osten" scria la 9 octombrie 1877 „Bărbătească pășire a României pe cîmpul de război a schimbat cu o singură lovitură situația statului român. Eroii care țin sus și tare, pe cîmpurile de luptă ale Bulgariei, drapelul român, care e împodobit de lauri nemuritori, nu-și varsă în zadar sîngele lor. România, liberă și independentă, va ocupa cu mîndrie un loc în concertul european, iar măreața ei faptă, împreună cu numele ei, vor fi întipărite în inimile generațiilor viitoare".

Ca întotdeauna în cursul istoriei noastre, independența națională a constituit o cauză a întregului popor, nu numai din Principatele române, ci și din provinciile românești aflate atunci sub dominație străină. Țărănimea, muncitorimea în formare, tîrgoveții, păturile burgheze manifestau dorința de a folosi toate mijloacele pentru a realiza independența. Deși la început insuficient echipată și înarmată, tînăra armată română, de circa 100.000 de oameni, din care peste 58.700 aflați în prima linie, a putut fi pusă pe picior de război în aprilie 1877, într-un scurt timp, datorită mai ales contribuției maselor populare din toate provinciile românești. Ofrandele strînse de gu-

https://biblioteca-digitala.ro

vern au totalizat 9.247.000 lei, sumă cu care întreaga noastră armată putea fi alimentată pe toată durata războiului.

Războiul de independenţă — război drept, de eliberare naţională de sub jugul turcesc — a reliefat cu putere conştiinţa unităţii poporului român, solidaritatea întregii populaţii româneşti, de pe ambele versante ale Carpaţilor, împotriva frontierelor impuse de vitregia vremurilor, aspiraţia comună a tuturor românilor spre constituirea unui stat naţional unitar şi independent, cum l-au visat şi pentru care s-au jertfit strămoşii noştri, care au plătit un imens tribut de sînge şi de resurse materiale ca să poată dăinui cu cinste şi dreptate pe vatra străbună de luptă şi dor românesc.

Alături de românii din Principate, de transilvăneni, bănăţeni şi bucovineni, maramureşenii şi-au manifestat şi ei, ca în întreaga noastră istorie naţională, solidaritatea lor cu fraţii de peste Carpaţi.

Şi din Maramureş au plecat voluntari pe front sau, găsindu-se dincolo de Carpaţi, s-au înrolat în armata română. Printre cei care şi-au oferit braţul şi priceperea la lupta pentru cucerirea neatîrnării României, se cuvine să-i amintim pe tînărul ajutor de farmacist Filip Mihalca din Vişeu de Sus, pe căpitanul Titus Dunca din Şieu — cunoscut socialist român, luptător, alături de Garibaldi, pentru independenţa Italiei — pentru care participarea la război a constituit un act de glorie şi mîndrie naţională.

Prezent cu fapta la cucerirea Plevnei şi la capitularea generalului turc Osman Paşa, căpitanul Dunca a fost decorat, pentru vitejie, cu Ordinul „Steaua României", iar apoi cu medalia „Virtutea militară". Ca ei sînt desigur mulţi alţi maramureşeni, pe care istoria îi consemnează în rîndul eroilor necunoscuţi. Ei au dus acolo, pe cîmpul de bătălie, dorul de libertate al maramureşenilor, dorinţa neclintită de a se vedea fiinţă din fiinţa neamului, în România unită şi independentă.

Considerînd cauza ostaşului român o cauză generală română, răspunzînd apelurilor publicate în „Gazeta Transilvaniei" şi „Telegraful român", dar mai cu seamă înaltei lor conştiinţe de neam, maramureşenii, lăpuşenii, cei din zonele Codrului şi Chioarului au organizat colecte de fonduri şi ofrande pentru susţinerea campaniei militare din 1877 şi alinarea suferinţelor ostaşilor răniţi. Unii din intelectualii patrioţi, între care s-au aflat nu numai români, ci şi maghiari, germani, evrei şi de alte naţionalităţi, au oferit ofrande, sume de bani, cîte o parte din salariul lor, lunar ori integral, pe un anumit timp.

O fructuoasă activitate au desfăşurat comitetele de colectare de ofrande şi bani din Baia Mare, condus de Gizela Cresta-Drumariu, din Băseşti condus de fiica marelui patriot George Pop de Băseşti, din Şomcuta Mare, Baia Sprie, Sighet, Suciu de Sus, Lăpuş, Vălenii Sighetului şi din alte centre din Maramureş.

Învăţătorul Elia Pop din Şomcuta Mare afirma într-o scrisoare publicată în „Gazeta Transilvaniei", chemînd învăţătorimea la acţiuni de strîngere de ofrande „Numele de român ce-l port cu fală şi care astăzi atrage asupra-ţi atenţiunea Europei întregi, dorinţa ce mi-e impusă prin legătura de sînge, simţul uman şi filantropic, împrejurarea cu rarul eroism al bravilor descendenţi ai lui Traian, Ştefan şi Mihai au reîmprospătat la Griviţa gloria stră-

https://biblioteca-digitala.ro

bună — toate acestea m-au obligat la îndeplinirea uneia din cele mai sfinte datorințe de a contribui după putință la alinarea durerilor scumpilor noștri confrați din România liberă, care sîngerează pe cîmpul de luptă contra despotismului asupritor".

Totalizînd ajutoarele bănești oferite de maramureșeni pentru sprijinirea războiului de independență — datele sînt, desigur, incomplete, și se referă doar la Centrul de colectare din Sibiu — rezultă că acestea provin de la peste 420 de persoane și însumează peste 1.396 lei valută a anilor 1877—1878, atunci cînd întreținerea unui ostaș era evaluată la 0,40 lei pe zi.

Înfruntînd adversitățile autorităților austro-ungare cu curaj patriotic, afirmînd viitoarea unire a tuturor românilor, tînărul poet Petre Dulfu din Tohat, prin poezia „Cununa de lauri", a înălțat un imn de slavă bravilor ostași români care, prin jertfa lor supremă, au cucerit libertatea patriei, asigurîndu-și neuitarea : „Căci sus acolo prin stele trăi-vor dînșii / Cu-a gloriei cunună etern încoronați / Iar din a lor cenușă acuși va să răsară / Cerească libertate — unind pe frați cu frați".

Documentele vremii, acțiunile menționate sumar în aceste rînduri constituie dovezi grăitoare, de netăgăduit, că independența națională a fost o aspirație scumpă a întregului popor român și că ea s-a realizat prin contribuția masivă a tuturor provinciilor locuite de români. Istoria a consemnat astfel faptul că independența n-am primit-o în dar, nu a fost un act de mărinimie al cancelariilor diplomatice, ci opera proprie a poporului român, expresia voinței sale de neînfrînt pentru neatîrnare.

Subliniind puternica înrîurire pe care dobîndirea independenței a avut-o asupra evoluției ulterioare a țării, tovarășul **Nicolae Ceaușescu** arăta că fără unirea din 1859, fără proclamarea independenței de stat în 1877, însăși ființa națională și dezvoltarea poporului român, a națiunii noastre nu ar fi fost posibilă. Prin cucerirea neatîrnării s-au creat condiții favorabile pentru intrarea economiei țării pe făgașul dezvoltării moderne, pentru desăvîrșirea la 1 decembrie 1918 a operei de făurire a statului unitar național român, pentru afirmarea multilaterală a națiunii noastre pe arena istoriei contemporane.

Stimați tovarăși,

Sărbătorim centenarul independenței de stat a României în preajma împlinirii a 56 de ani de la crearea Partidului Comunist Român și a 32 de ani de la victoria istorică a popoarelor asupra fascismului german la 9 Mai 1945, a pregătirilor pentru Conferința Națională a partidului și a altor evenimente politice, precum și a 30 de ani de la proclamarea Republicii.

Cum știți tovarăși, în aprilie a avut loc și Congresul țărănimii. Convocarea acestuia în anul cînd sărbătorim Centenarul Independenței ca și 70 de ani de la marea răscoală a țăranilor din 1907, precum și 15 ani de la încheierea cooperativizării agriculturii, are multiple semnificații în conștiința națiunii noastre.

Au fost la Congres 11.000 de țărani, de lucrători ai ogoarelor, făuritorii pîinii noastre cea de toate zilele, simbolizînd sugestiv chipul demn, cu fruntea ridicată spre soare, a țăranului nou, a omului nou făurit sub luminile parti-

https://biblioteca-digitala.ro

dului, în contrast cu cei 11.000 de țărani care au înroșit zăpezile în neuitatul an 1907, consfințînd cu sîngele lor libertatea și împlinirile de astăzi.

Elogiind rolul țărănimii în istorie, cea care alcătuia sub vestiții noștri voievozi „marea oaste a țării", tovarășul **Nicolae Ceaușescu** spunea la Congres : „Întreaga noastră istorie pune în evidență faptul că țărănimea a fost clasa care, vreme îndelungată, a dus pe umerii ei greul bătăliilor pentru păstrarea și afirmarea ființei poporului român, pentru dezvoltarea națiunii noastre, pentru libertate, neatîrnare și o viață mai bună, pentru transformarea revoluționară a societății".

Idealurile libertății naționale, ale dreptului sacru la o existență de sine stătătoare și-au găsit apoi în clasa muncitoare — clasa conducătoare a societății noastre — în Partidul Comunist Român un continuator, stegarul expresiei lor neștirbite. Încă de la înființarea sa în 8 mai 1921, apoi în anii ilegalității, în timpul grevelor și mișcărilor muncitorești din anii 1929, 1933, la 1 Mai 1939, clasa muncitoare, partidul ei de avangardă s-au situat în fruntea luptei pentru apărarea independenței țării împotriva fascismului intern și extern, a propagandei și acțiunii deschise revanșarde și revizioniste. Într-un apel al C.C. al P.C.R. din ianuarie 1938, se spunea : „Ne cheamă la luptă sîngele lui Doja, Horia și Tudor Vladimirescu. Ne cheamă la luptă dragostea de țară, pe care nu vrem s-o vedem sfîșiată și cotropită, dragostea de acest popor, pe care nu-l vrem îngenunchiat și robit".

Germania hitleristă și Italia fascistă au silit însă România la 30 August 1940 să cedeze Ungariei, prin odiosul Dictat de la Viena, partea de Nord a Transilvaniei — în care se afla Maramureșul nostru drag, pămînt din pămîntul României — cu o populație de circa 2.600.000 de locuitori, în covîrșitoare majoritate români. În acel moment greu pentru destinele țării, toți românii și-au unit glasul de protest împotriva dictatului nedrept. La chemarea partidului nostru comunist și altor organizații patriotice, ca în întreaga țară, și la Baia Mare, Sighetu Marmației, Baia Sprie, Seini, Șomcuta Mare, Tîrgu Lăpuș și în alte localități maramureșene oamenii au cerut abolirea Dictatului de la Viena, demonstrînd pentru apărarea teritoriului național.

Acest spirit s-a manifestat cu vigoare în toată perioada ocupației horthiste și hitleriste, masele populare din Maramureș, însuflețite de comuniști, de patrioți, împotrivindu-se nelegiuirilor săvîrșite de ocupanți, cum a fost la Baia Mare, Sighetu Marmației, Moisei și altele. Pe bună dreptate, tovarășul **Nicolae Ceaușescu** spunea că în Maramureș partidul a avut organizații puternice, care s-au situat totdeauna în fruntea maselor pentru o viață liberă, demnă, fericită.

Triumful insurecției din august 1944, organizată și condusă de Partidul Comunist Român, a dovedit — așa cum sublinia tovarășul **Nicolae Ceaușescu** — că „actul de la 23 August nu a venit din cer, ci a fost rezultatul luptelor îndelungate ale poporului român, al faptului că partidul comunist, în alianță cu partidul socialist, cu celelalte forțe revoluționare și patriotice, s-a aflat tot timpul în fruntea luptei de apărare a intereselor vitale ale întregii națiuni".

În toată perioada reconstrucției țării de după război, a făuririi societății socialiste, Partidul Comunist Român și-a făcut din apărarea și consolidarea

https://biblioteca-digitala.ro

independenței țării însăși rațiunea sa de a fi. El își îndeplinește cu cinste, cu înaltă răspundere patriotică, misiunea de forță politică fundamentală a societății românești, de centru vital al întregii națiuni, de arhitect cutezant al României viitoare.

Marile succese dobîndite de națiunea noastră în anii socialismului se datoresc conducerii de către Partidul Comunist Român, care a unit eforturile clasei muncitoare, țărănimii și intelectualității, ale tuturor oamenilor muncii, în grandioasa operă de înaintare a României pe calea civilizației socialiste și comuniste.

Mărețele izbînzi pe care țara noastră le-a dobîndit în toate domeniile sînt indisolubil legate de munca titanică a tovarășului **Nicolae Ceaușescu**, secretarul general al partidului, președintele Republicii Socialiste România.

Acum, la sărbătorirea Centenarului independenței, națiunea noastră omagiază cu înaltă prețuire și recunoștință activitatea sa neobosită, pilda sa de înalt patriotism și aleasă omenie, excepționala sa capacitate organizatorică, fermitatea, abnegația, curajul legendar puse în slujba înaintării cu pași siguri a societății românești spre comunism.

Prezența tovarășului **Nicolae Ceaușescu** împreună cu tovarășa **Elena Ceaușescu**, la marile evenimente politice, în neîntreruptul dialog cu poporul, în mijlocul maselor de oameni ai muncii, vibrantele pilde de umanism, indicațiile date, reflectă unitatea de granit a națiunii noastre în jurul partidului, al conducerii sale.

Nu doresc, stimați tovarăși, să mă opresc pe larg asupra unor momente și evenimente istorice. Dumneavoastră le cunoașteți bine. Unii le-ați trăit, fiind participanți la înfăptuirea lor. Cei mai tineri le știu de la părinți, din cărți de istorie, iar lupta comuniștilor pentru libertatea poporului, jertfele lor, dragostea fierbinte de glia strămoșească le văd înflorind în roadele strălucite ale României de astăzi.

Trebuie să se știe însă că țara noastră și-a dobîndit deplina independență în anii de după istoricul act de la 23 August 1944, care a deschis României calea adevăratei suveranități, inaugurînd o eră nouă în dezvoltarea economico-socială a patriei, de făurire a societății socialiste, a vieții noi și libere.

Răspunzînd chemării „Totul pentru front, totul pentru victorie", lansate de Partidul Comunist Român, poporul nostru, armata sa n-au precupețit nimic pentru înfrîngerea fascismului înrobitor, a horthiștilor. Cot la cot cu armatele sovietice — îmbogățind tradițiile de luptă și frăția de arme din războiul de independență din 1877 — armata română, cu un efectiv de peste 500.000 de oameni, a participat cu eroism la eliberarea teritoriului românesc, a Ungariei și Cehoslovaciei, acoperindu-se din nou de glorie. Ca dovadă a vitejiei legendare în luptă peste 190.000 de ostași și ofițeri români au fost decorați cu înalte ordine și medalii sovietice, ungare și cehoslovace. Peste 170.000 de ostași români au căzut la datorie, consfințind cu sîngele lor, pentru totdeauna, libertatea și independența patriei, a altor popoare.

Acum, cînd sărbătorim Centenarul independenței de stat a României, aducem un pios omagiu neamului, comuniștilor, care, cu prețul jertfei lor, au făcut totul ca România să pășească pe calea unei vieți libere, independente

https://biblioteca-digitala.ro

și fericite. Așa își cinstește națiunea noastră eroii — glorificîndu-le faptele din generație în generație, trecîndu-i în neuitare nu numai în cărțile de istorie ale neamului, ci în însăși ființa noastră românească, în veci de veci.

Stimați tovarăși,

Nu doresc să vorbesc pe larg despre aportul Maramureșului — ținut românesc, trup din trupul țării — la lupta tuturor românilor pentru unitate și neatîrnare. Există dovezi de netăgăduit în acest sens și nimeni de bună credință nu le poate pune la îndoială. Istoria stă mărturie că aici trăiau dacii liberi, că procesul de romanizare, de formare a poporului român, a cunoscut aceleași trăsături ca în întreg spațiul românesc carpato-dunărean.

Pagini de densă istorie au scris masele populare din Maramureș contra cotropitorilor din toate timpurile. Prin voievozii Dragoș și Bogdan din Cuhea, prin haiducul Pintea cel Viteaz, prin prezența, cu inima și fapta, a maselor populare în marile încleștări pentru eliberarea socială și națională din anii 1848, cum am arătat — pentru susținerea războiului de independență din 1877, prin Vasile Lucaciu și George Pop de Băsești la înfăptuirea marii Uniri din 1 decembrie 1918, prin acțiunile greviste ale muncitorilor din Baia Mare, Sighetu Marmației, Baia Sprie, prin actele de sabotaj, de împotrivire față de ocupanții hitleriști și horthiști, prin Moiseiul anului 1944, prin mărețele realizări de astăzi dobîndite sub conducerea partidului, istoria trecută și prezentă consfințește faptul că masele populare din Maramureș au fost mereu prezente, cu o înaltă conștiință patriotică, în marile bătălii pentru unitate și neatîrnarea neamului românesc, pentru făurirea unei vieți noi, libere, pe pămîntul strămoșesc al României socialiste.

Avem, într-adevăr, un trecut cu care ne putem mîndri. Dar avem și un prezent socialist mai strălucitor în realizări și fapte de istorie nouă. Datorită asigurării independenței reale, partidul și statul nostru au putut desfășura o asemenea grandioasă operă de zidire a unei Românii noi, socialiste, de industrializare și dezvoltare armonioasă și echilibrată a tuturor zonelor țării, în care se înscrie, la loc de cinste, și Maramureșul.

Ca urmare a politicii științifice, pătrunsă de cel mai autentic umanism, a grijii deosebite a conducerii de partid și de stat, personal a tovarășului **Nicolae Ceaușescu,** Maramureșul a cunoscut și cunoaște profunde mutații economico-sociale, în peisajul său material și spiritual.

Nu doresc să recurg la prea multe date. Realitățile se recomandă de la sine. Oricine poposește în Maramureș le remarcă și rămîne plăcut impresionat de ceea ce-i văd ochii.

În anii socialismului, dar mai cu seamă în perioada de cînd la cîrma țării și partidului se află tovarășul **Nicolae Ceaușescu,** județul nostru a beneficiat de importante fonduri de investiții, care au dat o deosebită vigoare dezvoltării industriei și agriculturii, înfloririi învățămîntului, artei și culturii, ridicării nivelului de trai material și spiritual al oamenilor muncii.

Vizitele făcute de tovarășul Nicolae Ceaușescu în Maramureș, aprecierile, îndrumările, ajutorul prețios acordat au stimulat organele locale de partid și de stat, pe toți comuniștii și oamenii muncii în înfăptuirea politicii partidului, a sarcinilor economico-sociale ce ne revin.

https://biblioteca-digitala.ro

În cincinalul trecut, pe harta Maramureșului au apărut noi obiective industriale la Baia Mare, Sighetu Marmației, Borșa, Cavnic, Băiuț și în alte localități, producția industrială a județului a crescut într-un ritm mediu anual de 9,6 la sută, volumul producției anului 1938 realizîndu-se în prezent în circa 2 săptămîni. La producția globală industrială, sarcinile cincinalului trecut au fost îndeplinite cu 136 zile mai devreme, Organizația județeană de partid ocupînd locul II în întrecerea pe țară, conferindu-i-se Ordinul „Steaua Republicii Socialiste România" clasa a II-a. De asemenea, Consiliul popular județean a ocupat trei ani consecutiv — în 1972, 1973 și 1974 — primul loc în întrecerea patriotică pe țară pentru dezvoltarea economiei locale și buna gospodărire a localităților.

Ritmul susținut de dezvoltare a industriei, a economiei în general, s-a răsfrînt pozitiv asupra ridicării nivelului urbanistic, edilitar-gospodăresc al localităților, a îmbunătățirii condițiilor de muncă și viață ale oamenilor. În anii construcției socialiste, în Maramureș, s-au zidit aproape 90.000 de locuințe, circa 60 la sută din populația județului trăind în case noi. Așezările noastre, care cunosc un amplu proces de sistematizare, și-au îmbogățit zestrea cu noi edificii social-culturale, de învățămînt, pe care dumneavoastră le cunoașteți destul de bine, — mulți participînd la înălțarea lor sau bucurîndu-vă de condiții minunate de muncă în ele — edificii care înfrumusețează nu numai chipul așezărilor, ci însăși viața noastră de toate zilele.

Privind la minunatele noastre realizări în domeniul creației materiale nu poți să nu exclami și ce minunați oameni sînt cei care le-au făurit, ca niște iscusiți meșteri Manole și-au lăsat o parte din sufletul lor în ele, le-au înălțat frumoase, trainice, să ne bucure inima și viața, visînd și trudind cu sudoare pentru realizarea unor ctitorii și mai strălucitoare, pe măsura măreției societății pe care o zidim.

Fără doar și poate, găsești pe glob și țări mai bogate, popoare care se hrănesc mai bine, însă ceea ce constituie — dincolo de bunăstarea materială — o calitate specifică la români este frumusețea vieții spirituale, a înaltelor virtuți morale strămoșești, cultivate și îmbogățite în miezul lor de aleasă omenie în anii socialismului.

Pe bună dreptate, tovarășul **Nicolae Ceaușescu** spunea ce minunat popor sîntem, că merită pentru el, pentru viața lui, să faci totul, chiar să-ți dai viața. De ce se manifestă așa — prin eroism, patriotism, hărnicie și aleasă omenie, putere de sacrificiu și de stăpînire — națiunea noastră? Pentru că, așa cum sintetiza tovarășul **Nicolae Ceaușescu** : „Poporul român este conștient că tot ceea ce făurește în opera de edificare a socialismului în țara noastră este destinat bunăstării și fericirii sale, viitorului său luminos".

Dragi tovarăși,

În același ritm cadențat cu țara, impetuos Maramureșul va cunoaște o continuă dezvoltare economico-socială și în actualul cincinal, al afirmării revoluției tehnico-științifice. Față de cincinalul trecut, producția globală industrială va crește cu 52,3 la sută, volumul fondurilor de investiții cu 81 la sută, desfacerile de mărfuri către populație cu peste 42 la sută. Se vor da în func-

https://biblioteca-digitala.ro

țiune peste 30 de noi unități industriale, modernizări și dezvoltări de capacități, valoarea producției industriale ajungînd în anul 1980 la peste 16 miliarde lei. Pentru oamenii muncii se vor crea aproape 20.000 de noi locuri de muncă, 17.000 de apartamente, edificii de învățămînt, cuprinzînd peste 340 săli de clasă, 2.300 locuri în internate școlare, circa 3.300 locuri în grădinițe și creșe, noi obiective comerciale, sanitare, complexe de prestări servicii și altele, care vor îmbogăți aspectul urbanistic, nivelul de trai al oamenilor muncii.

Iată, stimați tovarăși, ce înseamnă, cum se materializează politica de independență promovată de partidul și statul nostru, ce transformări profunde produce ea în tabloul vieții economico-sociale, în profilul profesional și spiritual al oamenilor doar la nivelul Maramureșului, al unui județ altădată caracterizat prin înapoiere economică, prin circa 80 la sută din populație analfabetă, unde bîntuiau în voie bolile și sărăcia, dar unde dorul de dreptate era nestins în inimile oamenilor, care nu s-au lăsat niciodată îngenunchiați, oricît de grele au fost vremurile, păstrînd cu sfințenie graiul, portul, tradițiile strămoșești.

Manifestîndu-și dragostea față de patrie, față de partidul nostru comunist, față de iubitul și mult stimatul nostru conducător, tovarășul **Nicolae Ceaușescu,** recunoștința fierbinte pentru tot ce se face ca Maramureșul să fie mai înfloritor, mai prosper, cei peste 56.000 de comuniști, toți oamenii muncii din județul nostru — români, maghiari, germani, ucraineni și de alte naționalități — nu-și precupețesc eforturile în bătălia pentru înfăptuirea istoricelor hotărîri ale Congresului al XI-lea al partidului.

Atît în primul an al noului cincinal, cît și în perioada trecută din acest an, răspunzînd vibrantelor chemări ale conducerii partidului, ale tovarășului **Nicolae Ceaușescu,** după cutremurul din 4 martie, organizațiile de partid, colectivele de oameni ai mncii și-au înzecit eforturile pentru a da țării producții suplimentare, pentru intrarea pe făgașul normal al vieții economico-sociale.

O cunoscută zicală moroșenească spune : „Să fii mare nu-i mirare, să fii om e lucru mare". Înalta conștiință a oamenilor, spiritul de solidaritate și aleasă omenie a maramureșenilor s-au manifestat întodeauna în toată istoria românilor.

Desigur, dovezile sînt multe și despre unele din ele am vorbit. Dragostea de țară, recunoștința față de partid au dobîndit în anii socialismului valențe noi, de o înaltă simțire patriotică. Nu doresc să mă refer aici decît la un singur fapt, la care sîntem părtași cu toții. Iubirea de neam și de glie, solidaritatea, omenia proverbială moroșenească se exprimă între atîtea dovezi grăitoare, în obținerea, pe primele patru luni, a unei producții industriale suplimentare în valoare de aproape 180 milioane lei, în angajamentul constructorilor maramureșeni de a zidi în București 264 apartamente pentru sinistrați, în zeci de milioane lei depuși pînă acum în contul omeniei, în sutele de litri de sînge donat pentru tămăduirea celor suferinzi, în darurile oferite de diferite colective unor unități de învățămînt, social-culturale afectate de cutremur.

Marele festival național „Cîntarea României" în care noi, maramureșenii, sîntem antrenați cu peste 2.100 de formații cultural-artistice, cuprinzînd

https://biblioteca-digitala.ro

peste 35.000 de artiști amatori, manifestările omagiale organizate în județ — conferințe, simpozioane, expoziții, întîlniri ale activiștilor de partid și de stat cu diferite categorii de oameni ai muncii, sesiuni de comunicări științifice și altele, oglindesc o dată mai mult marea cinste de care s-a bucurat Centenarul independenței în Maramureș, ca în întreaga țară, efervescența creatoare puternică generată de această măreață sărbătoare a poporului nostru.

Acum, la acest măreț eveniment sărbătoresc, îmi face o deosebită plăcere să adresez comuniștilor, tuturor oamenilor muncii din Maramureș, fără deosebire de naționalitate, dumneavoastră celor prezenți la adunarea populară din Baia Mare, în numele Biroului Comitetului județean de partid, al Comitetului executiv al Consiliului popular jdețean, al meu personal, cele mai călduroase felicitări pentru succesele obținute, împreună cu urări de noi realizări în muncă și în viața personală, de fericire și sănătate.

Totodată, folosim prilejul acestei zile sărbătorești spre a adresa comuniștilor, tuturor colectivelor de muncă din industrie, agricultură, construcții, din domeniul învățămîntului, sănătății, culturii și artei, chemarea de a-și mobiliza toate forțele, întreaga energie și capacitate creatoare, de a nu precupeți nici un efort în vederea realizării exemplare a sarcinilor de plan pe acest an și pe întregul cincinal.

În toate unitățile economice să se întreprindă măsuri hotărîte pentru îndeplinirea exemplară a sarcinilor de plan, creșterea într-un ritm înalt a productivității muncii, sporirea indicelui de utilizare a mașinilor și utilajelor, promovarea progresului tehnic, ridicarea calității produselor, reducerea substanțială a consumurilor de materiale și a costurilor de producție.

În spiritul indicațiilor date de tovarășul **Nicolae Ceaușescu** la Congresul țărănimii, în fiecare unitate agricolă, în toate satele trebuie să se acționeze cu fermitate pentru asigurarea creșterii continue a producțiilor vegetale și animale, pentru ca Maramureșul să devină, cu adevărat, un mare furnizor de animale de rasă.

Să facem totul pentru înfăptuirea exemplară a măsurilor privind activitatea de investiții, în scopul recuperării oricăror rămîneri în urmă, realizarea la timp și chiar mai devreme a tuturor obiectivelor productive și a construcțiilor de locuințe, îndeplinirea consecventă a prevederilor de îmbunătățire continuă a condițiilor de viață materială și spirituală ale oamenilor muncii.

Stimați tovarăși,

Românii și-au dorit independența nu pentru a se izola de alte popoare, ci pentru a colabora, a coopera și acționa pe picior de egalitate, împreună cu toate națiunile lumii, pentru pacea și progresul omenirii, pentru libertatea și fericirea omului.

Sărbătorirea Centenarului independenței de stat a României dobîndește nu numai sensul unei evocări istorice, ci și puternicele note ale actualității, încă un prilej fericit de a ne exprima cu tărie un crez, un destin și o demnitate națională.

Exprimînd năzuințele noastre de pace, de muncă constructivă internă, de prietenie și cooperare cu toate țările lumii, România, partidul nostru, to-

https://biblioteca-digitala.ro

varăşul **Nicolae Ceauşescu** — care are rolul decisiv în elaborarea şi înfăptuirea politicii noastre externe, ca personalitate marcantă a vieţii politice internaţionale — militează consecvent, în spiritul orientărilor date de Congresul al XI-lea, pentru dezvoltarea colaborării cu toate ţările socialiste, cu ţările în curs de dezvoltare, cu ţările nealiniate, cu toate statele lumii, fără deosebire de orînduire socială, punînd la temelia relaţiilor noastre externe respectul independenţei şi suveranităţii, deplina egalitate şi avantajul reciproc, neamestecul în treburile interne, renunţarea la ameninţarea sau folosirea forţei, recunoaşterea dreptului fiecărui popor la dezvoltarea liberă.

De o largă audienţă în lume se bucură iniţiativele, acţiunile româneşti la Organizaţia Naţiunilor Unite, în alte organisme internaţionale, ideile din operele tovarăşului Nicolae Ceauşescu, privind făurirea noii ordini politice şi economice mondiale, de democratizare a vieţii internaţionale, pentru realizarea deziderateloor înscrise în Actul final al Conferinţei general-europene de la Helsinki, de înfăptuire a dezarmării generale şi în primul rînd a celei nucleare, de stimulare a cooperării economice, tehnico-ştiinţifice, comerciale, culturale-artistice fără discriminare şi îngrădiri, spre binele şi fericirea popoarelor.

„România consideră — arăta tovarăşul **Nicolae Ceauşescu** în interviul acordat zilele trecute grupului japonez de presă Mainichi — că reuniunea care urmează să aibe loc în curînd la Belgrad trebuie să deschidă noi perspective înfăptuirii documentelor de la Helsinki, şi mai cu seamă să creeze condiţii pentru trecerea la dezangajarea militară a continentului, fără de care este greu de vorbit de o reală securitate".

Iniţiativele româneşti, rodnicele vizite de lucru ale tovarăşului **Nicolae Ceauşescu** pe toate continentele, contactele cu conducători de stat şi de partid, cu numeroase delegaţii din mai toate ţările lumii, conferă o valoare deosebită politicii externe a partidului şi statului nostru, ridicînd pe culmi necunoscute prestigiul şi autoritatea internaţională a României socialiste.

Dragi tovarăşi,

La sărbătoarea Centenarului independenţei ne mîndrim, pe bună dreptate, cu minunatele noastre realizări atît în domeniul politicii interne, cît şi al celei externe. Puterea de creaţie a poporului nostru se afirmă multilateral, cu o vigoare nemaicunoscută.

Avem un program minunat de muncă, îndrăzneţ, cum nu au putut visa moşii şi strămoşii noştri, jalonat cu clarviziune de către partid prin Directivele adoptate de Congresul al XI-lea. Avem pentru ce munci. Ştim că munca noastră slujeşte prosperităţii patriei şi poporul îşi este „sie însuşi domn".

Mai ştim că maramureşenii sînt — cum spune cîntecul popular — „fără pereche" în hărnicie, oameni de omenie, dornici ca, împreună cu întregul popor, să-şi făurească o viaţă tot mai fericită şi îmbelşugată.

Fără muncă, fără dăruire şi hărnicie, planurile şi visele noastre îndrăzneţe nu rodesc. Nimic nu cade din cer, de-a gata ; belşugul viitorului depinde numai şi numai de munca noastră, de rodnicia ei din fiecare zi. Să ne angajăm, dragi tovarăşi de idei, de crez şi de muncă, în bătălia muncii creatoare cu

https://biblioteca-digitala.ro

toate forțele noastre, cu toate resursele fizice și de inteligență, spre a da o nouă și mai puternică strălucire frumuseților materiale și spirituale pe care le făurim în Maramureș, spre a face din județul nostru o livadă înfloritoare în marea grădină a României socialiste și comuniste de mîine, ca la bicentenarul independenței de stat a României ori peste ani, urmașii noștri, nepoții și strănepoții, să poată vorbi cu aceleași alese cuvinte despre marea noastră dragoste de patrie, despre iscusința noastră de mari făurari, despre dorul nostru nestins de muncă liberă, pașnică, de a trăi în pace și prietenie cu toate popoarele lumii.

Cu aceste gînduri și sentimente, îngăduiți-mi încă o dată, stimați tovarăși, să vă urez din adîncul inimii succese de seamă în muncă, împlinirea tuturor dorințelor în activitatea de îmbogățire a creației materiale și spirituale a Maramureșului, de înălțare a României socialiste pe noi trepte de progres și civilizație, strălucit prefigurate de istoricul Congres al XI-lea al partidului nostru drag.

Trăiască scumpa noastră patrie Republica Socialistă România !

Trăiască Partidul Comunist Român, în frunte cu secretarul său general, mult iubitul și stimatul nostru conducător, tovarășul **Nicolae Ceaușescu.**

Trăiască harnicul și talentatul popor român, constructor iscusit al socialismului și comunismului !

Trăiască prietenia și pacea între toate popoarele lumii !

mai 1977

https://biblioteca-digitala.ro

NATIONAL INDEPENDENCE — THE SUPREME ASPIRATION OF THE WHOLE ROMANIAN PEOPLE IN THE AGELONG STRUGGLE FOR LIBERTY AND SOCIAL PROGRESS

— *SUMMARY* —

In his speech comrade Gh. Pop speaks highly about the heroic fight of the Romanian people for independence and national integrity. As one of the oldest nations of Europe materialized through a strong national concience, the Romanian people was often determined to defend his rights on the battle field, writing new and new glorious pages in our history.

The national independence obtained in 1877 was the result of a heroical fight of the whole people from all provinces. Faicing out all the impediments of Austro-Hungarian authorities the people of Maramureş, carried on an intense activity of supporting the Independence War.

The centenary celebration of the Independence War of Romania takes place in the new context of the socialist system, now when we are witnesses to the deep transformations in all the domains of activity.

Following the high rythm of the whole country, Maramureş district will know a continuous general development not forgetting to show its whole gratitude to the Comunist Party and to our most beloved leader Nicolae Ceauşescu.

https://biblioteca-digitala.ro

ISTORIE

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

DESCOPERIRI INEDITE DE BRONZURI DIN JUDEȚUL MARAMUREȘ

CAROL KACSÓ

Descoperirile arheologice din nordul Transilvaniei demonstrează prezența aici a unei înfloritoare culturi în cursul epocii bronzului, a cărei evoluție este legată de existența unor bogate resurse de materii prime.

În cadrul acestor descoperiri o categorie aparte o reprezintă piesele de metal, în primul rînd din bronz, care apar în așezări, necropole și mai cu seamă în depozite sau ca obiecte izolate. Doar pe teritoriul județului Maramureș au fost găsite pînă în prezent peste 40 de depozite de bronzuri, precum și peste 250 de bronzuri izolate. Aceste cifre semnifică o concentrare a descoperirilor de bronz rar sesizată în alte teritorii.

În cele ce urmează prezentăm cîteva noi descoperiri de bronzuri făcute pe teritoriul județului Maramureș, care completează repertoriul numeric și de tipuri găsite în această parte a țării.[1]

Toporul de la Firiza (localitate componentă a municipiului Baia Mare).

A fost descoperit în primăvara anului 1974 în grădina familiei Șmical, cu ocazia săpării unei gropi menajere, la adîncimea de 0,20—0,30 m. Se găsește în prezent în colecția Muzeului din Baia Mare.[2] Este un topor cu disc și spin de tip B_3, avînd secțiunea de sub bară oval-hexagonală, iar secțiunea lamei hexagonală. Prezintă deteriorări la ambele brațe ale manșonului de înmănușare, în rest fiind bine conservat. Deși păstrează urmele cusăturilor de turnare, toporul de la Firiza a fost îngrijit lucrat, deteriorarea sa datorîndu-se foarte probabil unei îndelungate folosințe. Are patina verde-albăstruie. (Fig. 1).

1. În ultimii ani au fost descoperite și alte numeroase bronzuri în județul Maramureș, v. Fr. Nistor și Al. Vulpe, SCIV, 20, 1969, 2, p. 181 sqq.; idem, SCIV, 21, 1970, 4, p.623 sqq.; idem, SCIVA, 25, 1974, 1, p. 5 sqq.; C. Kacsó și N. Bura, ActaMusNap, XI, 1974, p. 1 sqq.; C. Kacsó și I. Mitrea, SCIVA, 27, 1976, 4, p. 537 sqq.; C. Kacsó, ActaMusNap, XIV, 1977 (sub tipar); idem, Apulum, XV, 1977 (sub tipar).
2. Donație prof. L. Tătaru.

https://biblioteca-digitala.ro

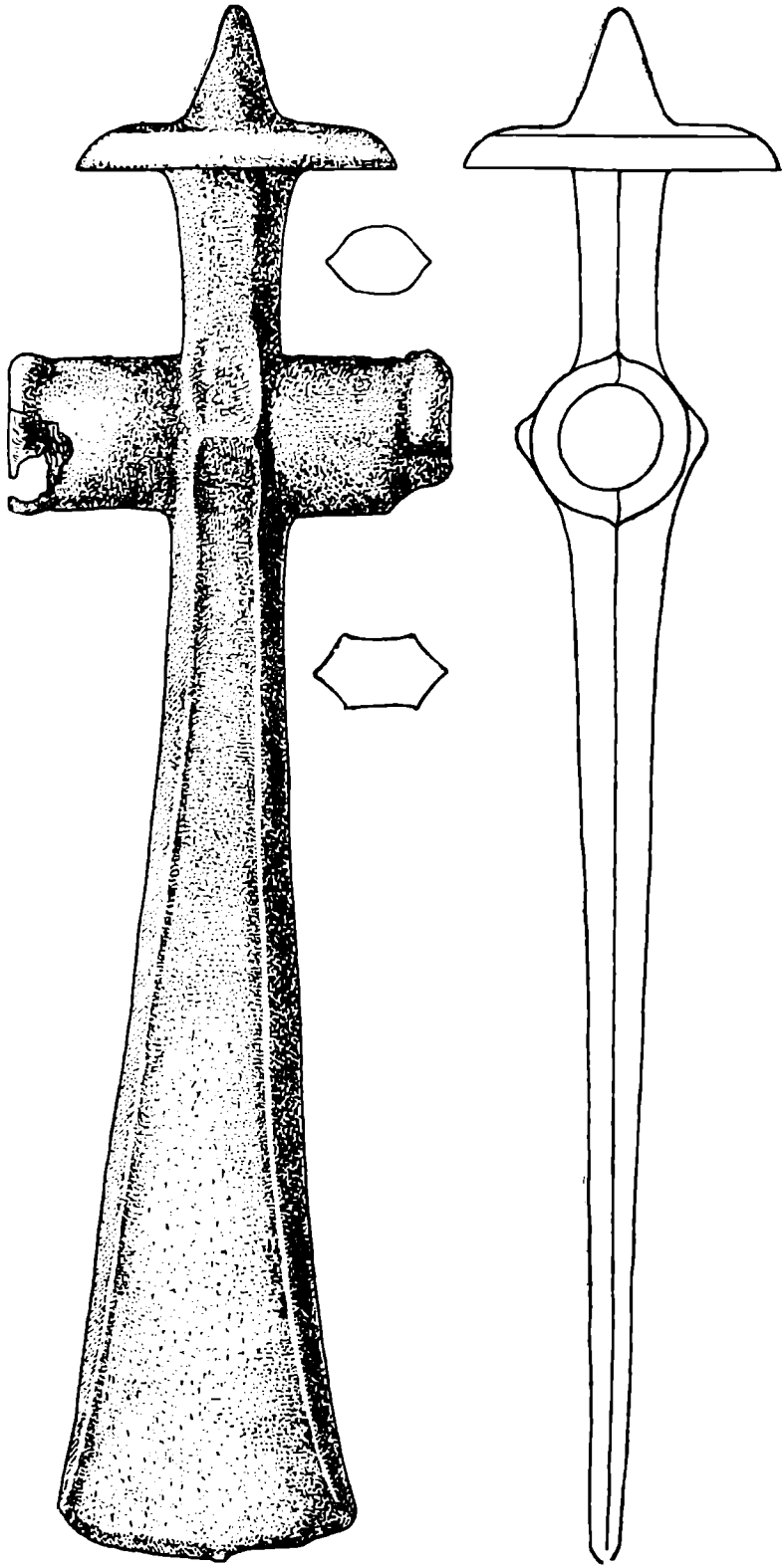

Fig. 1 — **Toporul de la Firiza.**

https://biblioteca-digitala.ro

Toporul de la Oarţa de Sus (com. Oarţa de Jos).

A fost descoperit în cursul anului 1975 de către elevul I. Buruian în punctul **Iclejie.** Se găseşte în prezent în colecţia Muzeului din Baia Mare.[3] Este un topor cu disc şi spin de tip B_3, avînd partea cu disc şi bara de sub acesta ruptă din vechime. Se poate constata totuşi că bara a avut secţiunea hexagonală. Lama are secţiunea quasirectangulară. Spre deosebire de exemplarul prezentat mai sus, toporul de la Oarţa de Sus are o calitate a execuţiei net inferioară. El prezintă spărturi la braţele tubului de înmănuşare, care se datoresc unei turnări defectuoase. Nu este exclus ca şi discul cu bara să se fi rupt din cauza unei astfel de turnări. Se observă în porţiunea ruptă goluri, care trădează faptul că s-a încercat de către cel ce a confecţionat piesa o economie excesivă de material. Are patina verde-cenuşie. (Fig. 2).

În afară de acest topor, de la Oarţa de Sus se mai cunosc încă alte trei bronzuri, care au apărut tot ca piese izolate.[4]

*

Cele două topoare aici publicate reprezintă variante ale aceluiaşi tip de armă, primul aparţinînd variantei Tîrgu şor, iar cel de al doilea variantei Cehăluţ.[5] Ambele se datează în perioada tîrzie a bronzului, fiind confecţionate de purtătorii culturii Suciu de Sus. Este demn de remarcat faptul că, cu aceste două exemplare, numărul topoarelor cu disc şi spin cunoscute de pe teritoriul judeţului Maramureş se ridică la 95.

Toporul de la Săcel.

A fost descoperit în anul 1968 de către elevul D. Danci în apropiere de pîrîul **Valea Largă,** la o adîncime de 0,10—0,15 m, împreună cu alte obiecte de bronz, care s-au pierdut ulterior. Se găseşte în prezent în colecţia Muzeului şcolar din Săcel.[6] Este un topor cu manşonul prelungit în dreptul cefei în formă de scut. La mijlocul prelungirii mai mari a manşonului este ornamentat cu cinci şănţuiri paralele. În unele porţiuni ale corpului, toporul prezintă deteriorări cauzate de patina malignă. (Fig. 3).

Toporul aparţine variantei Şanţ-Dragomireşti[7] şi se datează în perioada tîrzie a bronzului. Din zona Maramureş se mai cunosc, în afară de exemplarul de la Săcel, doar două topoare cu manşonul prelungit în dreptul cefei, acest fapt dovedind că tipul acesta de topor este în această regiune fie obiect de import, fie o imitaţie locală. Piesa de la Săcel, ce se deosebeşte de celelalte topoare de acest tip atît prin lungimea mai mare a manşonului, cît şi prin ornament, indică ca mai probabilă cea de a doua posibilitate.

3. Donaţie prof. Tr. Rusu.
4. M. Roska, **Repertorium,** p. 91, nr. 83, fig. 118 (topor cu disc şi spin); C. Kacsó, ActaMusNap, XIV, 1977, fig. 1 (topor de tip Drajna); idem, Apulum, XV, 1977, fig. 8/1 (celt de tip transilvănean).
5. Al. Vulpe, **Äxte und Beile in Rumänien I,** PBF, IX, 2, p. 79 sqq.
6. Permisiunea studierii şi publicării piesei am primit-o de la prof. E. Grad, căreia îi mulţumesc şi pe această cale.
7. Al. Vulpe, **Op. cit.,** p. 57 sqq.

https://biblioteca-digitala.ro

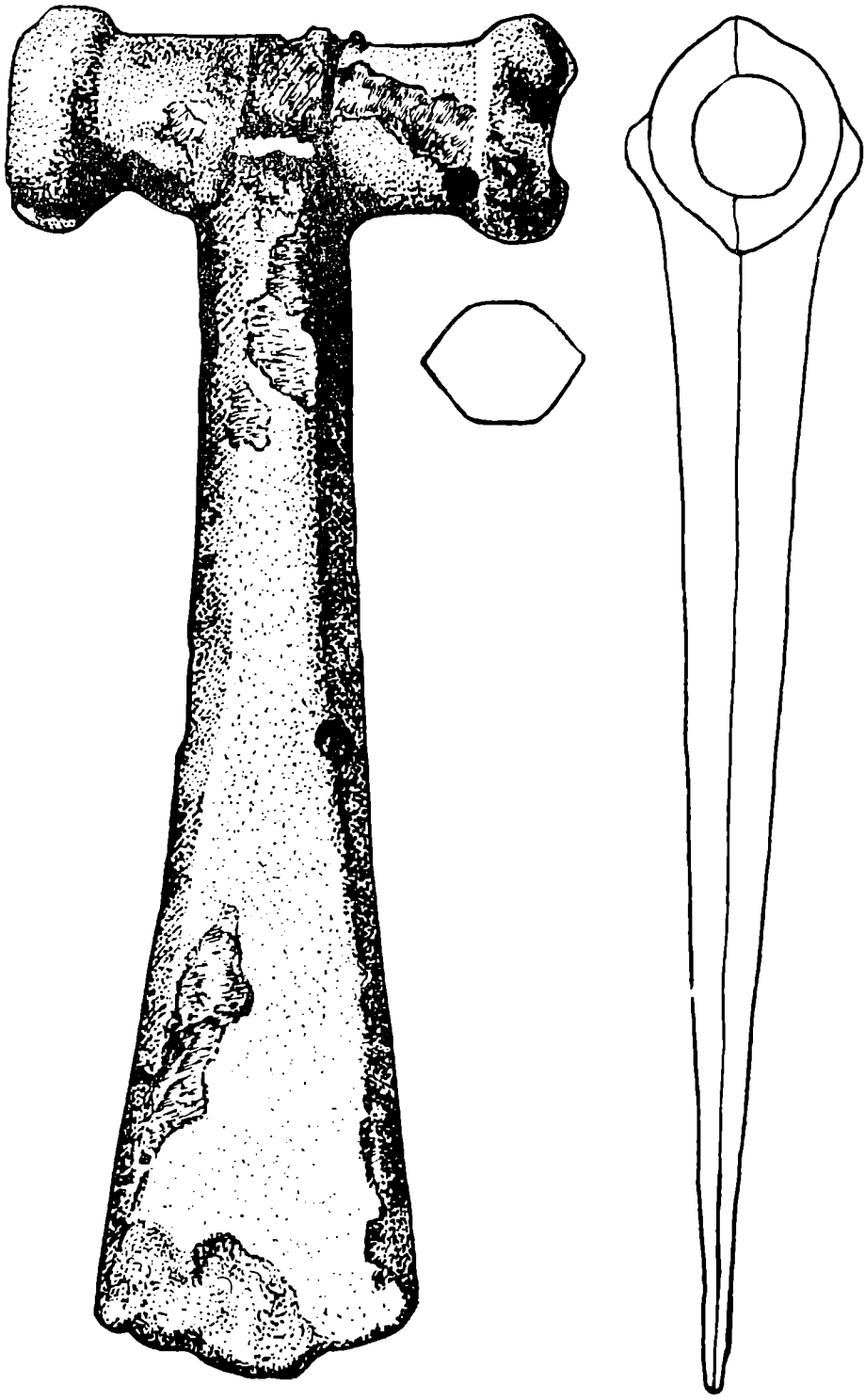

Fig. 2 — **Toporul de la Oarţa de Sus.**

https://biblioteca-digitala.ro

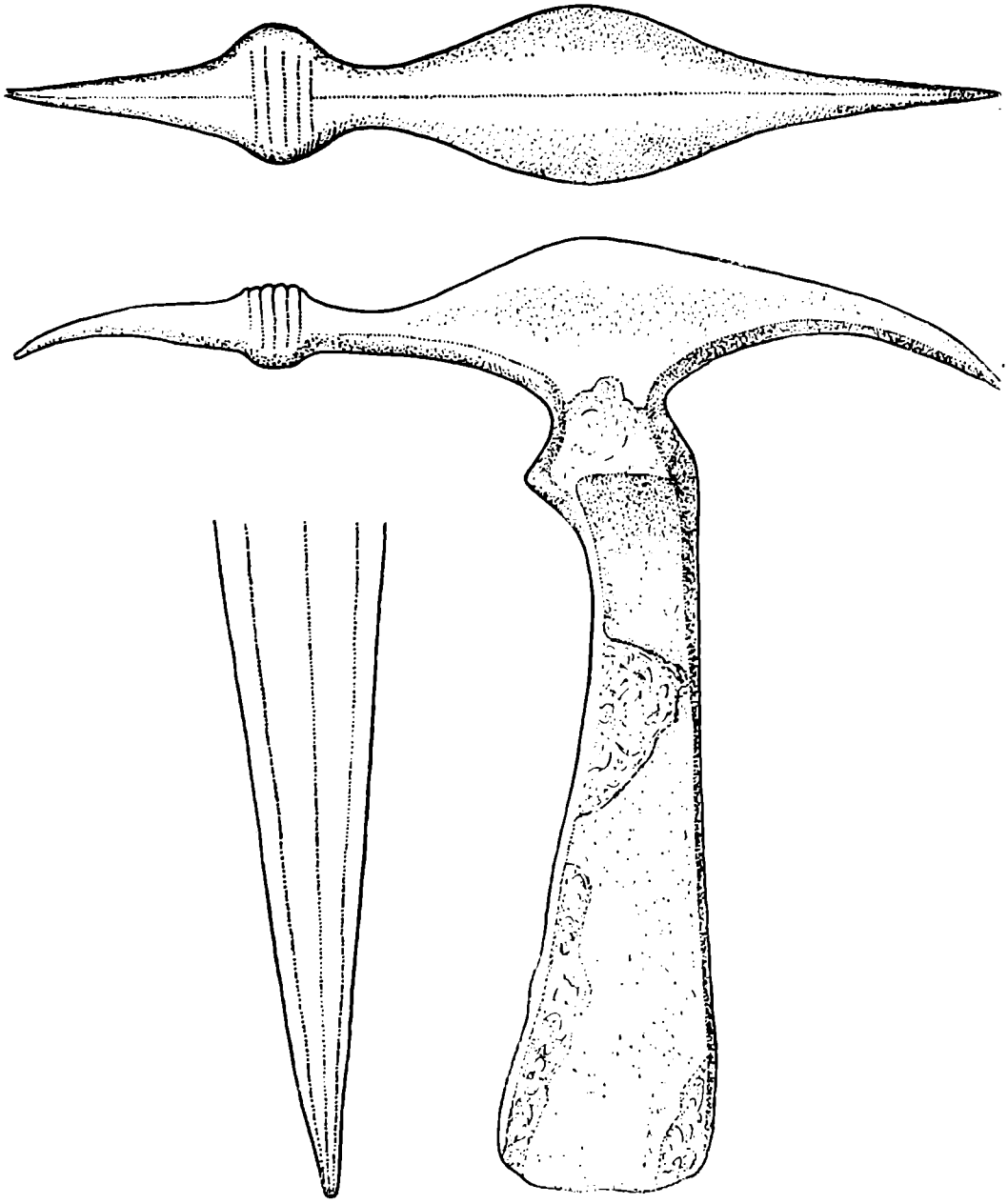

Fig. 3 — **Toporul de la Săcel.**

https://biblioteca-digitala.ro

Secera de la Suciu de Sus.

A fost descoperită după anul 1965. Se găseşte în prezent în colecţia Muzeului din Oradea.[8] Nu se cunoaşte locul exact de descoperire şi nici condiţiile în care a apărut. Pare a fi tot o piesă izolată. Este o seceră de tipul cu buton, avînd partea dinspre vîrf ruptă. Are muchia îngroşată, iar în mijlocul lamei o nervură reliefată. Este o piesă specifică perioadei tîrzii a bronzului.[9] (Fig. 4).

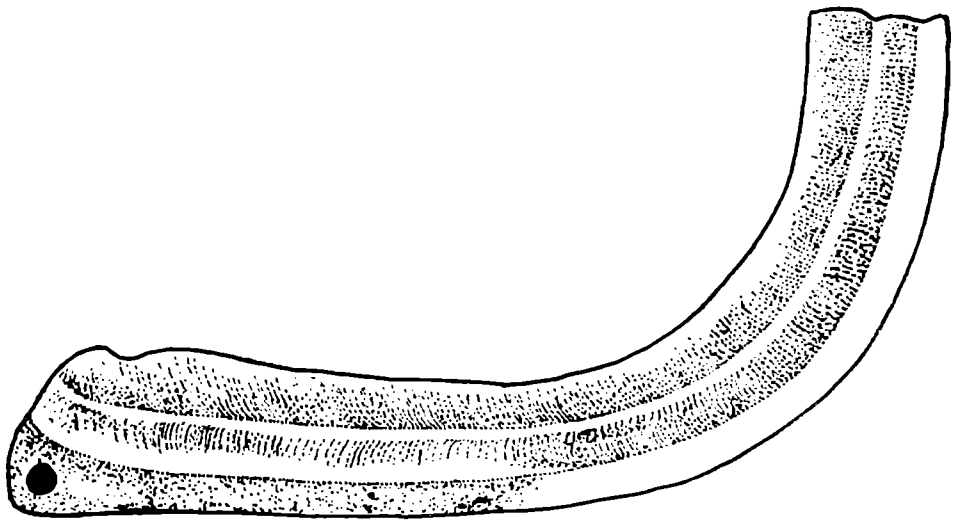

Fig. 4 — **Secera de la Suciu de Sus.**

De la Suciu de Sus, se mai cunoaşte un obiect de bronz — un topor cu disc şi spin de tip B_4.[10]

Celtul de la Şieu (com. Rozavlea).

A fost descoperit în anul 1971 în punctul **Podul Cîrstii.** Se găseşte în prezent în colecţia Muzeului din Baia Mare. Este un celt de tip transilvănean, varianta B_4.[11] Tortiţa este ruptă din vechime. Patina cenuşiu-negricioasă. (Fig. 5/16).

Piesa se datează tot în perioada tîrzie a bronzului. Este de remarcat faptul că faţă de numărul mare de celturi de acest tip din Transilvania (503 de exemplare),[12], numărul lor este foarte mic în nordul zonei. Spre exemplu, din judeţul Maramureş se cunosc doar 12 celturi de acest tip.

8. Informaţiile cu privire la această piesă, precum şi permisiunea publicării ei mi-au fost date de S. Dumitraşcu, căruia îi mulţumesc şi pe această cale.
9. M. Petrescu-Dîmboviţa, **Die Sicheln in Rumänien mit dem Corpus der rumänischen Depotfunde aus dem Ende der Bronzezeit und dem Anfange der Hallstattzeit auf dem Gebiet von Rumänien,** PBF, XVIII, 1 (sub tipar).
10. M. Roska, **Op. cit.,** p. 90, nr. 78.
11. M. Rusu, Sargetia, IV, 1966, p. 25 sq.
12. Idem, **Metalurgia bronzului din Transilvania la începutul Hallstattului,** 1972 (rezumatul tezei de doctorat).

https://biblioteca-digitala.ro

Depozitul de bronzuri de la Şieu.

Depozitul a fost descoperit în toamna anului 1971 de către elevul I. Man, la aproximativ 1 km sud-est de localitate, pe locul numit **Dealul Cîrstii**, o ridicătură în prelungirea terasei bineconservate din stînga rîului Iza. La poalele dealului, străbătînd terasa, curge **Valea Cîrstii.**[13] Depozitul se afla îngropat la mică adîncime în pămînt, pe versantul sudic al dealului, aproape de vîrful acestuia. După descoperirea primelor obiecte, a fost anunţat directorul Şcolii generale din localitate, Simion Popan, care a strîns restul pieselor, împreună cu o bună parte din fragmentele vasului în care a fost depus depozitul. Este foarte probabil, aşa cum rezultă din informaţiile culese la faţa locului, că întregul conţinut al depozitului a fost recuperat. În prezent el se găseşte în colecţia Muzeului din Baia Mare.

Descrierea obiectelor. 1. Seceră cu limbă la mîner, cu lama lată şi puternic arcuită, spinarea lamei îngroşată, prevăzută pe mîner şi lamă cu o nervură puternic reliefată. Dimensiuni : lăţ. max. a lamei — 0,039 m ; greut. — 190 gr. (Fig. 5/1).

2—6. Seceri de formă semiovală, cu lamele mult lăţite, prevăzute cu nervuri puternic reliefate, la unele exemplare alveolate. La două din seceri se păstrează ciotul de turnare, la celelalte acesta este rupt, porţiunea din dreptul lui rămînînd nefinisată. Dimensiuni : lăţ. max. a lamei — 0,043 m (2) ; 0,042 m (3) ; 0,045 m (4) ; 0,05 m (5) ; 0,042 m (6) ; greut. — 120 gr. (2) ; 160 gr. (3) ; 185 gr. (4) ; 195 gr. (5) ; 135 gr. (6). (Fig. 5/2—6).

7—9. Celturi cu manşonul drept şi îngroşat, secţiunea corpului ovală, trecerea de la corp la lamă marcată printr-un prag, lama lăţită spre tăiş. Părţile laterale ale lamei sînt faţetate. Ornamentate sub manşon cu două linii reliefate, paralele şi orizontale, iar sub ele cu patru linii cu capetele superioare răsfrînte ce coboară vertical, liniile unindu-se aproximativ la mijlocul înălţimii decorului. Dimensiuni : lung — 0,109 m (7) ; 0,105 (8) ; 0,104 (9) ; greut. — 290 gr. (7) ; 280 gr. (8) ; 275 gr (9). (Fig. 5/7—9).

10. Celt cu manşonul drept şi îngroşat, secţiunea corpului ovală, lama lăţită spre tăiş, care este convex. Ornamentul, în bună parte şters, constă din trei linii reliefate, paralele şi orizontale, plasate sub manşon. Dimensiuni : lung. — 0,095 m ; greut. — 215 gr. (Fig. 5/10).

11—12. Celturi cu manşonul drept şi îngroşat, secţiunea corpului ovală, trecerea de la corp la lamă marcată printr-un prag, lama lăţită spre tăiş, lăţirea fiind mai accentuată spre una din laturi, tăişul convex. La unul din celturi tortiţa este ruptă recent. Ornamentate pe manşon cu două linii reliefate, orizontale şi paralele, cu două linii reliefate sub manşon, iar sub ele cu patru linii cu capetele superioare răsfrînte ce coboară vertical şi două borduri semilunare plasate spre părţile laterale. Dimensiuni : lung. — 0,088 m (11) ; 0,085 m (12) ; greut. — 125 gr. (11) ; 115 gr. (12). (Fig. 5/11—12).

13. Celt cu manşonul drept şi îngroşat, secţiunea corpului ovală, trecerea de la corp la lamă marcată printr-un prag, lama lăţită spre tăiş. Orna-

13. În apropiere de **Dealul Cîrstii** se află şi ridicătura numită de localnici **Cetăţuia.** Spre deosebire de alte puncte din Maramureş ce poartă acest toponimic (de la Onceşti, Bîrsana, Sarasău), cel de la Şieu nu pare să fi fost locuit în vechime.

https://biblioteca-digitala.ro

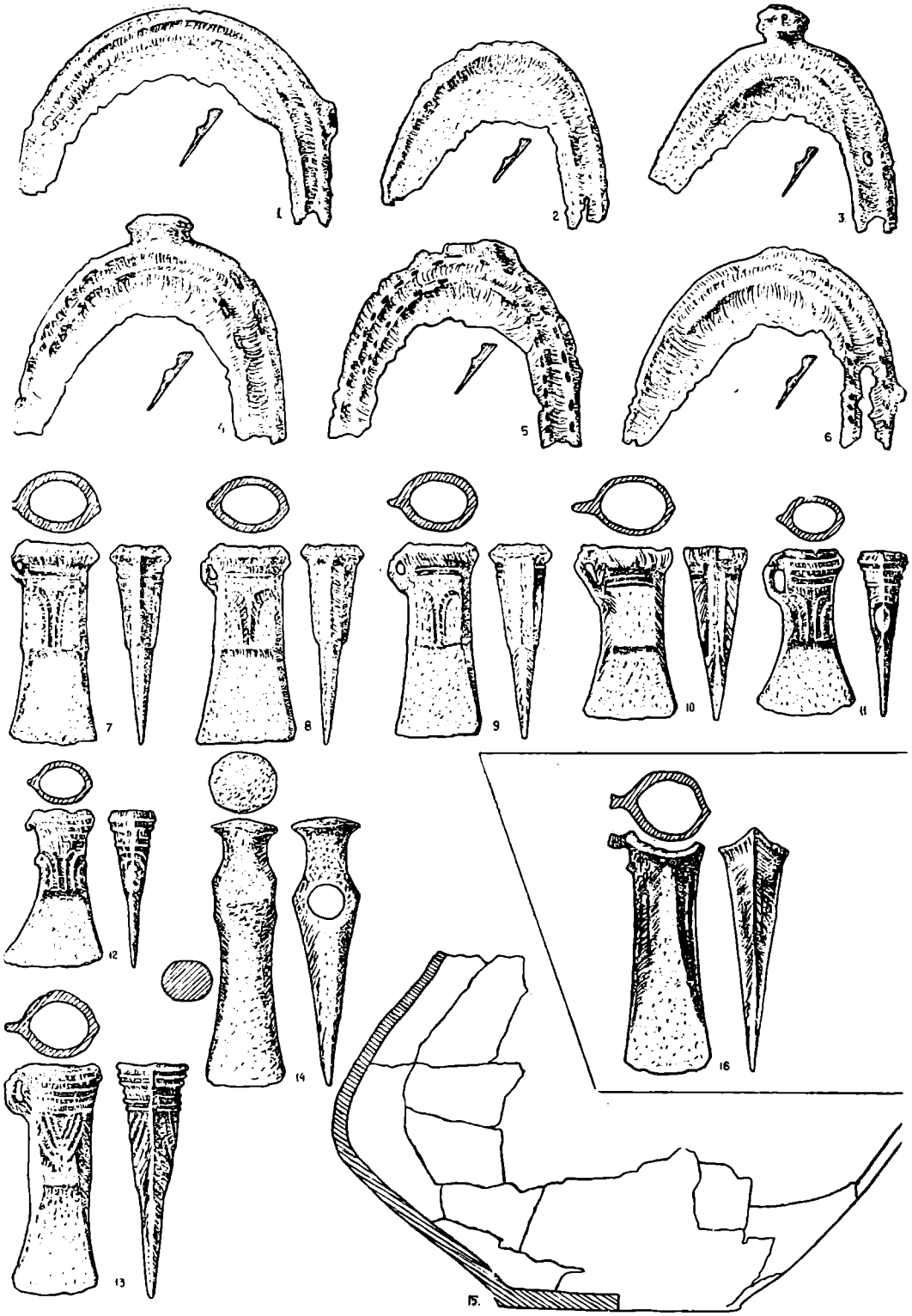

Fig. 5 — 1—15. Depozitul de la Șieu ; 16. Celtul de la Șieu.

https://biblioteca-digitala.ro

mentat cu două linii reliefate, orizontale şi paralele pe manşon, cu trei linii reliefate sub manşon, de ultima linie atîrnînd un motiv unghiular reliefat. Dimensiuni : lung. — 0,121 m ; greut. — 330 gr. (Fig. 5/13).

14. Topor cu gaură de înmănuşare transversală şi cu prelungirea cefei cilindrică, lărgită în partea superioară într-o suprafaţă uşor convexă. Lama lăţită spre tăiş, care este drept, cu marginile rotunjite. Secţiunea lamei este hexagonală, cu muchiile rotunjite. Toporul a fost turnat într-o formă bivalvă, mişcată însă în timpul confecţionării piesei, acestui fapt datorîndu-i-se o uşoară asimetrie a corpului. Dimensiuni : lung. — 0,14 m ; greut. — 970 gr. (Fig. 5/14).

Toate bronzurile au patină unitară — verde închis. Cele mai multe sînt acoperite în unele porţiuni cu un strat mai gros de oxizi, acesta provocînd şi parţiala deteriorare a ornamentului.

Vasul în care au fost depuse bronzurile de la Şieu era deja fragmentar în momentul descoperirii sale, totuşi au putut fi recuperate suficiente fragmente care să permită parţiala întregire a vasului şi reconstituirea formei. Este vorba de un vas cu corpul pîntecos de mărime mijlocie, de culoare neagră în exterior, roşie în interior, din pastă avînd ca degresant nisip şi pietricele, bine ars. Marginea era probabil răsfrîntă în exterior. Este neornamentat. (Fig. 5/15). Foarte probabil, vasul a fost întreg în momentul depunerii lui, fragmentarea datorîndu-se, el fiind depus la mică adîncime în pămînt, fie intemperiilor, fie unor lucrări agricole.

Depozitul pe care-l prezentăm aici este cel de al doilea descoperit în localitatea Şieu, primul, găsit în anul 1913, aparţinînd începutului perioadei tîrzii a bronzului.[14] Depozitul Şieu II conţine piese caracteristice, care permit o datare certă, atît secerile, cît şi celturile aparţinînd perioadei Hallstatt B_1. Secerile fac parte, după clasificarea lui M. Petrescu-Dîmboviţa, din varianta Josani I.[15] Ele nu apar înainte de perioada Hallstatt B[16], fiind apoi prezente timp de aproximativ două secole, mult mai rar însă în descoperirile din perioada Hallstatt B_2.[17] Celturile de la Şieu, toate de mici dimensiuni, sînt piese larg răspîndite în perioada Hallstatt B_1 pe un vast teritoriu.[18] Confecţionarea unora dintre ele începe încă în perioada precedentă, dar folosirea lor preponderentă coincide cu perioada Hallstatt B.

Depozitul de la Şieu reprezintă una din puţinele descoperiri din zona Maramureş din perioada Hallstatt B.[19] Numărul mic de depozite din această

14. D. Popescu, Dacia, VII—VIII; 1937—1940, p. 145 sqq.
15. M. Petrescu-Dîmboviţa, **Op. cit.**
16. **Ibidem.** V. pentru această problemă şi A. Mozsolics, ArchErt, 90, 1963, 2, p. 259.
17. Ca de exemplu la Hida (M. Roska, **Op. cit.**, p. 105, nr. 34, fig. 129/12.
18. Dintre analogiile celturilor de la Şieu menţionăm pe cele de la Cubleş (M. Roska, **Op. cit.**, p. 152, nr. 42, fig 177), Detva (M. Novotna, **Die Bronzehortfunde in der Slowakei**, Bratislava, pl. 46/1, 2), Josani (J. Hampel, **Bronzkor**, III, pl. 206), Mezökövesd (T. Kemenczei, EvMiskolc, VIII, 1969, pl. 15/3), Nagykálló (A. Josa — T. Kemenczei, EvkNyiregyháza, 6—7, 1965, pl. 38), Nyirtura (A. Josa — T. Kemenczei, **Op. cit.**, pl. 61), Pianu (M. Roska, **Op. cit.**, p. 209, nr. 30, fig. 248), Reci (Z. Székely, Aşezări din prima virstă a fierului în sud-estul Transilvaniei, 1966, pl. 8/1), Sălard (I. Ordentlich, ArhMold, 2—3, 1964, fig 1/2); Sághegy (E. Patek, **Die Urmenfelderkultur in Transsdanubien, Budapest**, 1968, pl. 36/6), Somotor (M. Novotna, **Op. cit.**, pl. 46/10), Tekovo (K. Berňaković, Studijne Zvesti AUSAV, 4, 1961, pl. 3/4), Turia de Jos (M. Roska, **Op. cit.**, p. 21, nr. 79, fig. 13), Ţelna (F. Holste, **Hortfunde Südosteuropas**, Marburg/Lahn, pl. 34/3).
19. Din această perioadă mai sînt cunoscute din Maramureş depozitele de la Glod şi Sighetu Marmaţiei II, v. Fr. Nistor şi Al. Vulpe, SCIV, 20, 1969, 2, fig. 4/B şi C.

https://biblioteca-digitala.ro

perioadă ar părea surprinzător, mai ales în comparaţie cu numărul descoperirilor de bronzuri din perioadele precedente (Bronz D-Hallstatt A). Explicaţia cea mai plauzibilă a acestei situaţii ni se pare aceea că la un moment dat se renunţă la obiceiul depunerii de obiecte de bronz ca ofrande. În plus, odată cu răspîndirea pieselor confecţionate din fier, metalurgia bronzului, într-o vreme extrem de înfloritoare, decade.

Apartenenţa culturală a depozitului de la Şieu se poate stabili pe baza vasului în care au fost depuse piesele. Atît prin formă, cît şi prin coloritul său specific, acest vas aparţine grupului cultural Gáva, identificat în Maramureş în mai multe puncte.[20] Depozitul Şieu II dovedeşte că acest grup se prelungeşte şi în Maramureş în perioada Hallstatt B_1.

După cum se ştie, în unele teritorii ocupate de purtătorii grupului Gáva au loc după această perioadă transformări radicale, care dau naştere la aspecte culturale mult diferenţiate, în timp ce în altele evoluţia culturală se menţine în aceleaşi coordonate încă o vreme îndelungată.[21] Deocamdată, în lipsa unor date arheologice certe, nu putem preciza direcţia de dezvoltare culturală din Maramureş la sfîrşitul mileniului II — începutul mileniului I î.e.n. Cercetările arheologice viitoare vor trebui să răspundă şi la această problemă.

NEUE BRONZEFUNDE IM BEZIRK MARAMURESCH

— *ZUSAMMENFASSUNG* —

Der Verfasser präsentiert einige neue Bronzefunde aus dem Bezirk Maramuresch u.zw.: die Nackenscheibenäxte von Firiza (Abb. 1) und Oarţa de Sus (Abb. 2), die Schaftlochaxt von Săcel (Abb. 3) die Sichel von Suciu de Sus (Abb. 4), das Tüllenbeil von Şieu (Abb. 5/16) und den Hortfund von Şieu (Abb. 5/1—15). Die einzelnen Stücke stammen aus dem Anfang der späten Bronzezeit (Br. D7 und der Hortfund aus der Stufe Hallstatt B1.

Diese Entdeckungen stellen neue Beweise der blühenden Bronzeverarbeitung im Norden Siebenbürgens dar, welche zu den über 40 Hortfunden und zahlreichen Einzelstücken zu zufügen sind, die bis heute im Bezirk Maramuresch gefunden wurden.

20. Sighetu Marmaţiei (K. Horedt, **Aşezarea fortificată din perioada tîrzie a bronzului de la Sighetul Marmaţiei**, Baia Mare, 1966), Bogdan Vodă (R. Popa şi M. Zdroba, **Şantierul arheologic Cuhea**, Baia Mare, 1966, p. 34), precum şi punctele încă neexploatate de la Bîrsana, Crăciuneşti, Ieud, Şieu (două puncte), Tisa.
21. V. pentru această problemă J. Pastor, SlovArch, 6, 1958, p. 314 sqq.; G. Smirnova, MIA, 150, 1969, p. 7 sqq.; J. Paulik, Zbornik slovénského národného múzea, 52, 1968, p. 43; T. Kemenczei, ÉvkMiskolc, X, 1971, p. 58 sq.

https://biblioteca-digitala.ro

OBSERVAȚII PRIVIND VECHIMEA ȘI SEMNIFICAȚIA CA IZVOR ISTORIC A UNOR TOPONIME MARAMUREȘENE*

Dr. RADU POPA

Cercetările asupra toponimiei vechi maramureșene și utilizarea acesteia ca izvor al istoriei Țării Maramureșului beneficiază de condiții favorabile. Pe de o parte, într-o regiune cu un habitat precizat ca românesc de către izvoarele scrise din secolele XIV—XV, documentele anterioare anului 1500 consemnează cîteva sute de nume topice. Aceste informații toponimice se repartizează egal între secolele XIV și XV, în timp ce pentru alte „țări" românești, intra — sau extracarpatice, informațiile din secolele XIII—XIV sînt foarte rare.

Pe de altă parte, toponimia maramureșeană a fost consemnată de documente în mai multe limbi sau forme. Alături de toponime românești propriu zise și de toponime românești maghiarizate sau latinizate, întîlnim în izvoarele scrise toponime în limbile maghiară, latină și slavonă. Același nume topic a fost consemnat în forme sau limbi diferite. Din compararea acestor informații, raportate la toponimia actuală, ca și din analiza toponimiei vechi maramureșene în contextul de istorie politică și mai ales socială a secolelor XIV—XV[1], se pot desprinde unele concluzii importante.

Ne vom ocupa în aceste pagini de informațiile toponimice din secolele XIV—XV, urmărind problema din unghiul istoricului și limitîndu-ne la numele de sate. Ne interesează în primul rînd să stabilim măsura în care informațiile de acest gen pot fi folosite ca izvor al reconstituirii istoriei Maramureșului[2]. Nu ne putem asuma sarcini de lingvist și din această cauză toponimele controversate ca origine sau neclare ca sens vor fi doar menționate ca

*) Prezentată, în formă prescurtată, la Simpozionul de toponimie al Institutului de Geografie din București (6—7 iunie 1972) și predată Muzeului în 1973.

1. R. Popa, **Țara Maramureșului în veacul al XIV-lea**, București, 1970.
2. **Ibidem**, pp. 19—24; în registrul așezărilor (p. 65 și urm.) am încercat explicarea toponimiei sătești doar în mod excepțional. Prezentul studiu completează volumul și încearcă generalizarea unor constatări particulare.

https://biblioteca-digitala.ro

atare. Dar avem convingerea că cercetarea şi înţelegerea toponimiei maramureşene, vechi sau actuale, şi utilizarea ei ca izvor istoric nu sînt posibile fără efortul conjugat al mai multor discipline, al istoriei şi lingvisticii în primul rînd, dar şi al geografiei, etnografiei şi al altor ramuri.

*

Cel mai important grup de nume de aşezări din Maramureş[3] este cel al toponimelor sătești derivate din nume apelative. O parte a acestor toponime au o vechime ce coboară dincolo de veacul al XIV-lea sau datează cel mai tîrziu, ca nume de aşezare, din acest veac[4]. Între cele aproape 60 de aşezări din acest prim subgrup se află sate ca : Apşa (— de Jos, — de Mijloc, — de Sus)[5], Biserica Albă, Borşa, Breb, Cîmpulung, Copăcești (Copăciş?[6]), Criva, Cuhea, Hust, Ialova, Ieud, Iza, Mestecăniş, Nereşniţa, Rona (— de Jos, — de Sus), Săcel, Săliște,[7] Săpînţa, Sarasău, Şieu, Slatina,[8] Strîmtura, Şugatag, Talabor, Taras, Tîrnova, Uglea, Vad, Valea Porcului, Virişmort, Vişeu[9]. La ele se adaugă aşezările în mod cert nou întemeiate în secolele XIV sau XV, cuprinzînd peste 20 de nume de sate printre care Cornești, Crăcești, Glod, Iapa, Peri, Poieni[10], Remeţi, Sighet, Slătioara, Văleni, Vişeu[11].

O mică parte a acestor toponime se explică prin numele rîului lîngă care se află satul[12]. Cele mai multe descriu forma şi aspectul locului, evocă natura terenului sau o anumită calitate a cadrului natural. Nu luăm în discuţie o asemenea subîmpărţire a numelor de aşezări, ci una care ţine seama de derivarea originară, din vocabularul unei anumite limbi, a toponimelor sătești.

Cam 20% dintre aceste nume de sate derivă dintr-un nume apelativ latin. Printre ele, Apşa, Biserica Albă, Cîmpulung, Mestecăniş, Săcel, Strîmtura, Vad, Valea Porcului, Cornești, Peri sau Văleni. Mai mult de 40% din to-

3. Urmărim subiectul în limitele geografico-istorice ale Maramureşului din secolul XIV.
4. Pentru vechimea satelor, **ibidem**, pp. 60—62 şi passim.
5. Numele satelor româneşti aflate la nord de Tisa nu corespunde actualului nume administrativ (Apşa de Jos — Dubrovo, Apşa de Mijloc — Srednî Vodianoje etc.). Mai dificilă este reconstituirea numelui vechi al satelor care şi-au schimbat caracterul etnic după secolul XIV. Pentru satele atestate ca româneşti în sec. XIV—XV, am reconstituit numele vechi prin informatori sau după numele unor familii originare din satele respective, stabilite ulterior într-un sat românesc (Bedeuan, Uglea, Buştea etc.). Facem abstracţie aici şi de recentele schimbări administrative ale numelor de sate situate la sud de Tisa, de felul Cuhea-Bogdan-Vodă, Crăcești-Mara, Virişmort-Tisa, Valea Porcului-Valea Stejarului etc.
6. Satul a dispărut, locul pe care se afla poartă azi numele de Copăciş, în hotarul Brebului. Numele vechi trebuie să fi fost totuşi Copăcești (cf. Deseşti, Hărnicești, Crăcești, Cornești etc.), deoarece sufixul **—eşti**, aşa cum vom arăta, nu caracterizează în Maramureş numai derivările din antroponime.
7. Două sate Săliște atestate în secolul XIV în colţul de sud-est al Maramureşului, unul dintre ele probabil identic cu Săcel; cf. R. Popa, **Op. cit.**, p. 98 cu nota 359.
8. Două sate Slatina în secolul XIV, primul lîngă Giuleşti, identic cu actualul Ocna-Şugatag, al doilea pe malul de nord al Tisei, azi Solotvino.
9. Două sate Vişeu existau în secolul XIV înspre izvoarele văii Vişeului, fără a se putea preciza cu care din actualele trei Vişeuri erau identice (cf. R. Popa, **Op. cit.**, p. 112, nota 485).
10. Poienile de sub Munte (—Ruscovei, pentru localnici) şi Poienile Şieului.
11. Al treilea sat cu acest nume; vezi nota 9.
12. Iza, Talabor, Taras, Vişeu, nume de sate corespunzînd numelui unui rîu mare, pe care se mai află şi alte aşezări în afară de aceea omonimă. Derivarea inversă, a numelui rîului de la numele satului, explicat, acesta din urmă, printr-un antroponim, este inacceptabilă (v. mai jos n. 21 cu discuţia pentru Iza şi Vişeu). Şi pentru satele aflate pe rîuri mici, de-a lungul cărora se află doar 1—2 aşezări, derivarea toponimului sătesc din numele rîului este mai mult decît probabilă: Breb pe rîul Breboaia, Slătioara pe rîul Slătioara (rîu atestat cu acest nume la 1353 cînd satul încă nu exista — cf. R. Popa, **Op. cit.**, p. 104), Valea Porcului pe rîul Valea Porcului sau Văleni pe rîul Vale. Mai greu ni se pare a decide asupra priorităţii numelui aşezării sau a numelui rîului în cazuri ca Rona pe rîul Ronişoara, Săpînţa pe rîul Săpînţa.

https://biblioteca-digitala.ro

ponimele aici discutate derivă dintr-un nume apelativ slav. Numim dintre ele Breb, Criva, Cuhea, Hust, Ialova, Nereşniţa, Rona, Sălişte, Slatina, Tîrnova, Uglea, Vişeu sau Poieni. Cîteva nume de sate derivă dintr-un nume apelativ maghiar sau, cel puţin, o asemenea derivare nu le-a fost, după cîte ştim, contestată : Ieud, Şieu, Şugătag, Virişmort, Sarasău, Sighet.[13] În sfîrşit, alte toponime sătești au orgine incertă sau, dacă acceptăm opinia unor specialişti, sînt de origine traco-dacă, celtică sau traco-slavă. Astfel Borşa, Copăceşti (comp. alb. Kopač)[14], Iza, Talabor, Taras.

Împărţirea pe care am făcut-o pînă aici nu întruneşte consensul lingviştilor. Deosebirile de păreri privesc derivarea toponimelor amintite din vocabularul unei alte limbi sau dintr-un antroponim. Astfel, pentru Vişeu, alături de o origine slavă,[15] s-a propus una celtică,[16] pentru Apşa s-a propus derivarea din apelativul maghiar **apa-tată**[17] sau din antroponimul Absa-Absolon[18], pentru Borşa derivarea din antroponimul cuman Borz[19], maghiar Bors[20] sau slav Borislav[21], pentru Iza şi Vişeu derivarea din antroponimele slave Izjaslav şi Vişa[22], numele satului Crăceşti a fost explicat prin antroponimul Crăcea[23] iar al Petrovei prin Petre[24].

Asupra derivărilor din antroponime vom reveni. Cît priveşte apartenenţa la una sau alta dintre limbi, discuţia trebuie purtată de către lingvişti. S-a atras de altfel atenţia că marea majoritate a „toponimelor slave" sînt în rea-

13. Întemeiat către 1300 în „insula" (magh.-sziget) dintre Tisa, Iza şi Ronişoara. Arheologic am surprins aşezări mai vechi pe terasele de la marginea acestei insule (SCIVA, 1975, 2, p. 271 şi urm.). Credem că topografic şi toponimic Sighetul nu a moştenit o aşezare anterioară chiar dacă a „muşcat" din hotarul unor obşti mai vechi de anul 1300 sau a determinat deplasarea acestora.
14. **Dicţionarul limbii române moderne,** Bucureşti, 1958, p. 185.
15. N. Iorga, **Histoire des Roumains,** vol. III, Bucureşti, 1937, p. 242; I. Kniezsa, **Keletmagyarország helynevei,** în **Magyarok és Románok,** I, Budapesta, 1943, p. 235.
16. Mády Zoltán, **Három őeurópai folyonévről,** în **Antik tanulmányok,** IX, 1—2, Budapesta, 1962, pp. 76—78, incluzînd în acelaşi grup şi numele riurilor Iza şi Mara. Vechimea acestor hidronime, din care au derivat şi numele satelor Vişeu şi Iza, este certă, nu şi originea lor celtică. În Maramureşul istoric nu s-a produs încă nici o descoperire celtică, fapt subliniat şi de autor (p. 78). Se înmulţesc în schimb descoperirile dacice.
17. **Documenta historiam Valachorum in Hungaria illustrantia,** Budapesta, 1941, p. 385.
18. N. Drăganu, **Românii din veacurile IX—XIV pe baza toponimiei şi onomasticei,** Bucureşti, 1933, p. 390. Pentru cele trei sate Apşa şi pentru satul Apşiţa (ultimul întemeiat după sec. XV) aflate toate pe riul Apşiţa, este logică derivarea numelui lor din acela al riului, al cărui sens nu poate fi decît **apă mică.**
19. N. Iorga, **Op. cit.,** p. 241.
20. I. Kniezsa, **Op. cit.,** p. 235.
21. N. Drăganu, **Op. cit.,** p. 390. Am atras atenţia asupra existenţei în Maramureş a unor nume ca Talabor (hidronim) şi Talaborşova („in loco Thalaborsowa vocato" la 1411) de care nu credem că poate fi despărţit numele satului Borşa (R. Popa, **Op. cit.,** p. 24).
22. N. Drăganu, **Op. cit.,** p. 390. Faptul că în Maramureş au existat două riuri Iza, cel cunoscut astăzi fiind atestat ca Fejer Iza — Iza Albă iar Valea Neagovei (azi Rika) fiind numită în 1390 Fekete Iza — Iza Neagră (R. Popa, **Op. cit.,** p. 24), contrazice interpretarea. Satul Iza despre care este vorba aici se află pe riul Rika, luîndu-şi numele după vechiul hidronim. Probabil ca şi pe Iza (Albă) să fi existat un sat cu acest nume, care a dispărut înainte de sec. XIV sau şi-a schimbat numele.
23. E. Petrovici, **Toponimie ungurească în Transilvania medievală,** în **Transilvania,** an 74, 2, p. 122. Satul s-a întemeiat la „cracul" riului Mara către sfîrşitul sec. XIV. Antroponimul Crăcea este necunoscut în Maramureş în sec. XIV—XV (R. Popa, **Cnezatul Marel,** Baia Mare, 1969, p. 12 şi passim). Nici în acest caz, teoria eroului eponim, cneaz întemeietor de sat, nu se verifică.
24. N. Drăganu, **op. cit.,** p. 392; I. Iordan, **Toponimia românească,** Bucureşti, 1963, p. 479. Existenţa în Maramureş a mai multor oronime de Petros-Petrosul (la 1402, în forma românească: „alpine.., Petrooz", cf. I. Mihályi, **Diplome maramureşene din secolul XIV şi XV,** Sighet, 1900, p. 124) face improbabilă derivarea din antroponimul Petre. Sufixul **-ova** nu caracterizează o asemenea derivare (cf. Tîrnova, Ialova) şi, mai mult, îl întîlnim în Maramureş adăugat unor apelative latine: Valea Cerbova de lîngă Bîrsana, numită şi astăzi astfel de către localnici şi atestată documentar ca „Cserbovapataka" în 1414 (**Ibidem,** p. 197).

https://biblioteca-digitala.ro

litate românești[25], apelativele existînd în vocabularul limbii române. Acesta este cazul pentru toponime sătești ca Breb, Cuhea, Sălişte, Slatina, Poieni sau Crăcești.

Pentru existența în fondul slav al limbii române, înainte de veacul al XIV-lea, a unor apelative din care să derive nume de sate ca Ialova, Nereşniţa[26], Rona, Tîrnova[27] sau Uglea, apelative care între timp au dispărut[28], nu ne putem pronunța. Știm în schimb că în Maramureş s-au produs cel puțin două valuri de colonizare slavă. Primul dintre ele se datează prin secolele VI—VII[29], fiind vorba de slavi care au participat, poate chiar aici, la procesul etnogenezei românești. Al doilea val cunoscut se datează către sfîrşitul secolului XIV[30], atunci cînd aproape toate satele amintite existau ca aşezări, aveau respectivul nume „slav" şi erau desemnate de documente ca fiind românești.

Urmărim în cele ce urmează raportul dintre aceste nume de sate şi atestările documentare din secolele XIV—XV. După cum se ştie, numeroase toponime sătești, la prima lor apariție documentară şi chiar la cele următoare, nu sînt consemnate cu numele lor actual — şi avem toate motivele să credem că nici cu acela pe care îl foloseau localnicii în secolul XIV — ci cu traducerea acestui nume în limba maghiară sau cu o formă maghiarizată sau latinizată a numelui lor.

Din categoria toponimelor sătești traduse, în sensul propriu al cuvîntului, fac parte nume de aşezări ca[31] :

Biserica Albă — Feyreghaz (1373), Feyereghaz (1418, 1431).

Breb — Hatpatokfalva (1360/1365), Hodpathaky (1364/1431), Hatpataky (1368) ; s-a tradus în realitate numele Breboaiei, valea pe care se află satul.

25. E. Petrovici, **Studii de dialectologie şi toponimie.** Bucureşti, 1970, p. 294 şi urm., autorul atrăgînd pe bună dreptate atenția asupra folosirii ca toponime, sub forme morfologice românești, a unor substantive şi adjective de origine slavă dar aparținînd limbii române. Cf. şi I. Iordan, **Op. cit.,** p. 6 şi urm.
26. Cu sensul de **mestecăniş,** corespunzînd lui Năruja şi Nerejul din Vrancea (I. Iordan, **Op. cit.,** p. 80). Un sat rutean întemeiat în Maramureş pe la 1400 se numeşte Berezna (1415) —Berezovo (azi), cu acelaşi sens (R. Popa, **Țara Maramureşului,** p. 67). Este greu de spus dacă actualele locuri **mestecăniş,** din hotarul unor sate românești din Maramureş, erau numite în sec. XIV (cînd avem siguranța că satele erau românești, ca în cazul Giuleştilor şi Dragomireştilor) astfel de către localnici, sau dacă erau **nereşniţe.** Documentele dau pentru aceste locuri doar numele tradus de Nyres-Nireş, în timp ce pentru satul Nereşniţa dau tot din sec. XIV forma „Nerezlinche"; dar traducerea de toponime în cancelarie prezintă destul excepții.
27. Dacă toponimul are sensul strict de **spin-spinoasa-valea spinului** (I. Iordan, **Op. cit.,** pp. 101—102), atunci el nu a putut să fie dat în veacul XIV de românii maramureşeni, deoarece actuala Valea Spinului de lîngă Leordina, pe care se afla un sat, este numită documentar la 1418 ca „possessio Zpin" (R. Popa, **Țara Maramureşului,** p. 80).
28. Vezi E. Petrovici, **Studii de dialectologie şi toponimie,** p. 176.
29. R. Popa, **Țara Maramureşului,** p. 44 şi 55. Cercetări arheologice recente, încă inedite, par a fi surprins la Crăciunești urmele materiale lăsate de acest prim val.
30. **Ibidem,** p. 53 şi urm., cu excepțiile şi rezervele formulate. Unul dintre cele mai vechi sate rutene din Maramureş, datorat acestui al doilea val de colonizare slavă, are un nume determinativ etnic: Ruscova.
31. Justificările documentare se găsesc în lucrarea noastră **Țara Maramureşului,** sub satele respective. Diferențiem aici în plus informațiile transmise prin documente originale de cele din transcrierile ulterioare, deoarece în multe cazuri am constatat deosebiri (în sensul traducerii sau modificării în trancrierea tîrzie a toponimului respectiv). Vezi şi C. Suciu, **Dicționar istoric al localităților din Transilvania,** vol. I—II, Bucureşti, 1967—1968, dar autorul a preluat în totalitate datele lui V. Bélay, **Máramoros megye társadalma és nemzetiségei. A megye betelepülésétől a XVIII század elejéig,** Budapesta, 1943, care conțin destule erori.

https://biblioteca-digitala.ro

Cîmpulung — Hosszumezö (1329/1784), Longo Prato (1334), Huzyumezeu (1373), Longropratho (1383), Hozyumezeu (1389), Длъгополе (1404)[32].

Ialova — Ilhoba (1389), Ilhoch (1404), Ilhocz (1406/1765), Ialholth (1409); numele germano-maghiar al satului, explicat și de vecinătatea cu oaspeții sași de la Teceu, fiind Irholc (cu același sens de arin-ariniș)[33], deosebim greu cazurile în care forma documentară coruptă este slavă (româno-slavă?) sau germană.

Mestecăniș — Nyres (1349, 1360, 1368 etc.) pentru satul care se afla lîngă Giulești, pe Valea Mestecăniș, și Nyres (1373/1384) pentru numele vechi al Dragomirețiului[34].

Strîmtura — Zwrdog (1411)[35].

Tîrnova — Tornova (1389), Tornowa alio nomine Kwkenyesd (1404), Kukenyes (1411).

Vad — Rew (1397)[36].

Valea Porcului — Dyznopataka (1387, 1390), Dyznospataka (1411). Dyznopatak (1414/sec. XIX), primele două forme referindu-se la rîul pe care se află satul.

Iapa — Kabalapathaka (1406) pentru rîu, Kabalapatak (1424) pentru sat, Lopathaka (1459/1559).

Maghiarizarea sau latinizarea toponimelor sătești în documente s-a produs în special prin adăugirea sufixului — **falva** sau prin traducerea adjectivului în cazul numelor compuse, dar și prin coruperea toponimului pînă la o formă care face dificilă descifrarea sensului apelativului respectiv sau lasă impresia că el ar proveni din limba maghiară. Astfel:

Apșa (de Jos, de Mijloc, de Sus) — Also Vapsa (1387/sec. XVIII), Apcha inferior (1404), media Apcha (1406), Felsewabsa (1387/sec. XV), Alsoapsa (1390).

Copăcești — Kopacsfalva (1360/1365), Kopachfalwa (1364/1431), Kopach (1389/1435), Copac (1421).

Criva — Krivahaza (1374), Criva (1378), Kriva (1389), Кривичь (1404)[37].

Cuhea — Kohnya (1353, 1360), Kuhnya (1365/1384), Konyha (1447/1453).

Rona (de Jos, de Sus) — Also Rowna (1390), Alsorona (1402), Felseurouna (1360), Felserowna (1390).

---

32. Prima atestare, în limba latină, traduce toponimul sătesc maghiar, existent încă de la sfîrșitul sec. XIII cînd satul s-a întemeiat prin oaspeți regali sași și maghiari (R. Popa, **Țara Maramureșului**, p. 48 și 74). Acesta din urmă a tradus la rîndul său un toponim anterior, desemnînd un teritoriu mai mare, deoarece Dlăgopole din 1404 nu se referă la satul Cimpulung ci la o zonă mai mare. Pentru folosirea în sec. XIV de către localnici a formei Cimpulung, vezi mai jos nota 53.
33. Sensul de **pămînt sterp** — propus pentru toponime din acest grup (I. Iordan, **Op. cit.**, p. 114 și 515) nu se verifică în acest caz.
34. R. Popa, **Țara Maramureșului**, p. 82. Și la Dragomirești, puțin mai sus de satul actual, se află un loc numit Mestecăniș.
35. Alt sat Strimtura-Zurduky, și-a schimbat numele în Birsana; vezi mai jos nota 55.
36. Pentru atestarea încă din 1303 a satului ca Farkasrév, vezi mai jos notele 81—85.
37. Cu sensul de **strîmba** (I. Iordan, **Op. cit.**, p. 130). Corespondentul românesc este atestat documentar în Maramureș la 1390; rîul „Stromba" (I. Mihályi, **Diplome**, p. 100).

https://biblioteca-digitala.ro

Sălişte — Keethzeleste (1365/1384)[38], Scelistha (1407).

Taras — Tharaz (1373/1384), Tarazkus (1378), Терець şi Тарась (1404), Taraczkoz (1438)[39].

Crăceşti — Karachfalva (1415/1785), Charachfalva (1475).

Pe marginea acestor atestări documentare şi a altora asemănătoare, s-a dus o îndelungată discuţie privind etnicul creatorilor de toponimie. Ea face parte din problema mai largă a folosirii toponimiei consemnate de izvoarele scrise sau a celei actuale, pentru reconstituirea realităţilor etnice din trecutul unei regiuni date. O parte a istoricilor şi lingviştilor a susţinut traducerea în cancelarii, în limba administraţiei sau a cancelariei, a toponimelor reale folosite de locuitorii satelor. Alţii au opiniat pentru consemnarea în documente a toponimelor vii, folosite pe teren şi deci pentru vechimea mai mare a acestora în cazul în care există corespondente utilizate de localnici.

Contribuţiile istoriografiei şi lingvisticii româneşti[40] ne scutesc de obligaţia justificării poziţiei noastre, aceea după care toponimia vie, folosită de localnici, a fost de multe ori tradusă de către documentele de cancelarie din secolele XIV—XV. Pentru cazul special al satelor maramureşene putem produce argumente suplimentare, ce dovedesc că numele sub care apar satele la prima lor atestare documentară sînt adeseori creaţii artificiale.

Toponime maghiare consemnate documentar în secolele XIV—XV au putut să fie considerate ca fiind anterioare anului 1300[41], deoarece nu posedăm în mod practic nici o ştire directă referitoare la Maramureş înainte de această dată. Dar sate româneşti întemeiate în cursul veacului al XIV-lea sau în veacul al XV-lea, desemnate ca româneşti de către documente aflîndu-se într-o microzonă pe atunci omogen românească, unde deci nu exista posibilitatea preluării şi traducerii unui toponim străin, sate care au pînă azi nume românesc, apar cu numele tradus chiar de la prima atestare documentară :

Corneşti — Felsewfeyerfalwa (1442)[42], Somos (1465), Somosfalva (1470/1781).

Glod — Mochvar (1418).

Peri — Kurtvelyes, pentru rîu (1389), Kertveles (1438), Крушево (1404)[43].

Văleni — Patak (1405), Mykolapatak (1450).

Încercarea de a pune asemenea constatări pe seama bilingvismului românilor din secolele XIV—XV nu merită a fi discutată. Discuţia o merită doar

38. Două Sălişti; vezi mai sus, nota 7.
39. Taraszköz (magh. **lîngă Taras**); azi Tereszwa.
40. Vezi, printre altele, E. Petrovici, **Toponimie ungurească în Transilvania medievală**, în Transilvania, an 72, 2. Sibiu, 1943, p. 113 şi urm.; I. Moga, **Les roumains de la Transylvanie au Moyen Age**, Sibiu, 1944, p. 55 şi urm., concluziile la p. 71.
41. V. Bélay, **Op. cit.**, pp. 11—12 şi passim.
42. I. Mihályi, **Diplome**, p. 321. Numele semnifică „Fereştii de Sus", satul întemeindu-se pe Valea Cosăului, în amonte de Fereşti. Consemnarea următoare traduce numele românesc (som=corn), care exista desigur şi în 1442.
43. Valea Perilor, la hotarul satului românesc mai vechi Apşa de Jos, era desigur un toponim folosit de localnici înainte de apariţia satului Peri. Acesta din urmă, întemeiat în anii 1390—1400 prin iobagi ruteni, a fost numit de locuitorii săi, probabil chiar de la început, cu numele actual de Hrusovo. Ceea ce înseamnă că toponimul Peri, deşi neconsemnat documentar, nu ar fi fost atunci la fel de viu.

https://biblioteca-digitala.ro

traducerile propriu zise de toponimie sătească, întîlnite în documente, nu și consemnările de forme maghiarizate care au fost considerate și ele, pe nedrept, ca traduceri[44].

Dar, pe de altă parte, nu toate toponimele maghiare cu care apar în documente satele românești pot fi considerate, la data consemnării în scris, ca fiind artificiale și create exclusiv în cancelarie. În funcție de vecinătatea unui sat românesc cu una dintre cele 5—6 așezări de oaspeți regali întemeiate în Maramureș la sfîrșitul secolului XIII sau în secolul XIV, toponimul maghiar putea să fie încă atunci o formă vie, folosită de vecini. Avem în vedere, printre altele, numele satului Vad-Rév, folosit desigur de vecinii sigheteni în forma sa maghiară încă înainte de 1383, data primei atestări a așezării. Asemenea cazuri sînt de natură să sublinieze, odată în plus, cît de limitate sînt posibilitățile reconstituirii tabloului etnic al unei regiuni pe baza atestărilor documentare de toponimie.

Un mic grup de toponime sătești din Maramureș se află într-o situație aparte și reclamă o explicație care, după cîte știm, nu a fost găsită încă în chip satisfăcător. Este vorba despre sate atestate ca românești în secolul XIV și care apar în documente cu un nume ce derivă din vocabularul limbii maghiare, nume folosit pînă azi de către localnici, fără să știm despre existența vreunui alt nume sau a unui sinonim românesc. Avem în vedere următoarele așezări :

Virișmort — Veresmart (1374), Weresmarth (1385)[45].

Sarasău — Zorwazou (1345), Zarvassov (1360/sec. XIX), Zarwazow (1383), Zaragzow (1390).[46]

Șugătag — Sagatagfalva (1360/1365), Sugathag (1364/1431), Sugatag (1368), Swgag (1389/1435).[47]

Ieud — Iood (1365/1384, 1419)[48].

Șieu — Sayo (1373/1384, 1385, 1411)[49].

44. E. Petrovici, în **Dacoromania**, X, 2, 1943, p. 541, unde consideră toponime ca Barbfalwa drept traduceri; idem, **Istoria poporului român oglindită în toponimie**, București, 1964, p. 31.
45. Cu sensul de **malul roșu**. În anul 1374 satul aparținea unui cneaz cu numele Cindea, urmașii săi stăpînindu-l și în secolul următor. În sec. XVI satul a devenit rutean (R. Popa, **Țara Maramureșului**, p. 55 cu nota 64 și pp. 111—113), ceea ce ar putea explica pierderea unui mai vechi nume românesc. Poate că numele actual, folosit de localnici, Miku-Mikovo (de la antroponimul Micu?) trădează toponimul mai vechi.
46. Derivat de lingviști, fără excepție, din **szarv-aszó=corn uscat;** I. Kniezsa, **Op. cit.**, p. 237; E. Petrovici, **Toponimie ungurească....**, p. 123. Satul s-a rutenizat parțial în sec. XVI—XVIII, redobîndindu-și ulterior caracterul omogen românesc.
47. Explicat ca derivînd din verbul **súg—zúg**=a vui, a răsuna; I. Kniezsa, **op. cit.**, p. 237; I. Iordan, **Op. cit.**, p. 58, cu posibilitatea derivării și din ucr. **šugati**, cu același sens, pentru **Șugura**. În hotarul satului Vad există valea numită Șugău, ținînd azi de Sighet, dar satul care se afla acolo în sec. XIV apare documentar sub numele de Thursad (R. Popa, **Țara Maramureșului**, p. 107). Un sat românesc Șugag și pe valea Sebeșului, în jud. Alba, dar atestat abia la 1750 (C. Suciu, **Op. cit.**, II, p. 178).
48. Explicat ca derivînd din jó+d=riu; I. Kniezsa, **op. cit.**, p. 296.
49. Explicat ca derivînd din **só—jó**=riu sărat; N. Drăganu, **op. cit.**, p. 395; I. Kniezsa, **Op. cit.**, p. 236; E. Petrovici, **Toponimie ungurească...**, p. 123. Localnicii pronunță „Șăieu". Numele altor riuri din Maramureș avînd același sens de **apă sărată** (Valea Slatinei de lîngă Cuhea, rîul Slătioara, Valea Sărată din hotarul Giulești) sînt consemnate de documentele din sec. XIV prin traducerile Sospataka, Sospatakchu și Soospatok (I. Mihályi, **Diplome**, p. 31, 36 și 66).

https://biblioteca-digitala.ro

Dacă etimologiile propuse de lingviști pentru ultimele patru nume de sate înșirate sînt reale atunci prezența lor ca nume de sate românești din secolul al XIV-lea rămîne, sub aspect istoric, greu de explicat[50].

Pentru a încheia discuția asupra toponimelor sătești derivate din nume apelative, trebuie să ne oprim un moment și asupra consemnărilor documentare în limba slavonă. Ele datează toate din anul 1404[51].

Sarasău — Сарвасова.

Săpînța — Съпянкы; pentru rîu și formele Сопункы, Съпъница, Сопонкы, Съпянца[52].

Taras — Тересь, Тарась.

Criva — Кривчичь.

Peri — Крушево.

Cîmpulung — Длъгополе.

Sighet — Сигът.

Se pune întrebarea dacă acestor forme, ieșite foarte probabil din pana unui călugăr de la Peri, reprezintă sau nu toponime vii, folosite pe la 1400 în Maramureș. Răspunsul este doar parțial afirmativ, deoarece dacă pentru Săpînța întîlnim consemnată și forma românească, în schimb un alt sat Cîmpulung, situat pe Bîrzava, la marginea de apus a Maramureșului, devenit sat rutean încă din secolele XIV—XV, nu s-a numit Dlăgopole ci Dolha : Hozyoumezeu (1383), Huzyumezeu (1389), Dolha (1418), azi Dolgoe[53].

*

Al doilea grup de toponime sătești din Maramureș, cam 25% din totalul așezărilor din secolele XIV—XV, derivă din antroponime. Cifra este aproximativă deoarece aici, mai mult decît la primul grup, derivarea este supusă discuției. Consemnăm pe cele pe care le considerăm ca sigure, însoțindu-le de forma atestării documentare :

50. Pentru asemenea toponime, E. Petrovici înclină spre eventualitatea ca primii coloni să fi fost maghiari (**Toponimie ungurească**, p. 123). Ținînd seama de arhaismul formelor, ar însemna ca mult înainte de sec. XIV să fi existat înspre izvoarele Izei așezări maghiare, fapt neconfirmat de documente și contrazis de tot ceea ce știm despre istoria Maramureșului. Nici observația despre existența în Maramureș, în partea superioară a văilor, a unei toponimii curat românești, iar în partea lor inferioară a unor sate cu două nume, de genul Berbești-Barbfalwa (idem, în **Dacoromania**, X, 2, p. 541) nu se verifică deoarece Breb-Hodpatak și Crăcești-Krácsfalva se află la izvoarele Marei. Hotarul toponimic stabilit de același autor (**ibidem**, p. 542) pe linia Biserica Albă—Iapa—Boinești—Călinești (Oaș), nu oferă nici el o explicație și de altfel nu corespunde repartizării teritoriale a toponimelor. Ne putem gîndi mai degrabă la un „transfer de toponimie", făcută tot prin români, din altă parte a Transilvaniei în Maramureș.

51. R. Popa, **Țara Maramureșului**, p. 17 și sub satele respective.

52. S-a propus derivarea numelui din verbul slav **sypati = a împrăștia, a risipi, sypanica** sugerînd o așezare întemeiată pe prundișurile aduse de Tisa (I. Kniezsa, **Op. cit.**, p. 237). Cf. și E. Petrovici, notînd sensul de **nistpos (Dacoromania**, IV, p. 1077). N. Iorga îl alătură numelui Sepenițe (**O mărturie din 1404 a celor mai vechi „moldoveni"**, în **An. Acad. Rom. Mem. Sect. Ist.**, seria III, tom. VI, 1927, p. 70).

53. R. Popa, **Țara Maramureșului**, pp. 115—116.

https://biblioteca-digitala.ro

Baloteşti — Balathafalva (1387/sec. XV, 1405/1659), Balotafalva (1405/1781)[54].

Berbeşti — Barbfalva (1387/sec. XV), Barkfalva (1402/1846), Bartfalva (1405/1659), Barthffalva (1411).

Bîrsana — Zurduky (1326, 1346), Barzanfalva (1390), Zurdok ⟨ alio nomine ⟩ Barzanfalva (1408)[55].

Budeşti — Buthfalva (1402/1846), Budfalva (1405/1659), Bwdfalwa (1406/1467)[56].

Călineşti — Vrdugkaloufalwa (1387/sec. XV), Kalinfalva (1405/1659), Kalinfalua (1415)[57].

Crăciuneşti — Karachonfalva (1385), Karacsonfalva (1407/1765), Karachonfalva (1418)[58].

Crişăneşti — Krich (1375), Kerchwa (1397)[59].

Dărmăneşti — Darmianhaza (1373), Dormanhaza (1376)[60].

Dragomireşti — Nyres (1373/1384)[61], Dragamerfalva (1405).

Fereşti — Feyrfalva (1402/1846), Fejerfalva (1406/1467), Ffeyer (1407).[62]

Giuleşti — Gyulafalva (1349/1355), Gyulahaza (1360/1365)[63].

Năneşti — Nanfalva (1412).

Onceşti — Vancsukfalva (1405/1659), Vancsfalva (1405/1659), Wanchokfalwa (1408)[64].

Rozavlea — Gorzohaza (1374), Hrozawla (1390), Rozaulya (1411), Rozalya (1427)[65].

Vinţeşti — Vynces (1402/1846), Vynchfalva (1405/1659), Vintzfalva (1405/1781), Vinczfalu (1424)[66].

---

54. Şi-a schimbat numele în Sîrbi sau s-a contopit cu satul Sîrbi, întemeiat în sec. XV în vecinătatea sa (R. Popa, **Ţara Maramureşului**, p. 102). În Maramureş sînt atestate în sec. XV antroponimele Balea şi Balotă.
55. Zurdok post descensum dicti quondam Stanislai alio nomine Borzan vocati, ab illo nomine Borzan tanquam binominii sumpsisset vocabulum Borzanfalva; I. Mihályi, **Diplome**, p. 153.
56. Antroponimul Bud este frecvent atestat în sec. XV.
57. Cu rezerve pentru derivarea din antroponim, cf. mai jos, nota 107.
58. Nume purtat în sec. XIV în Maramureş de cnezi români. Personajul eponim pare să fi trăit pe la 1320—1330; cf. R. Popa, **Ţara Maramureşului**, p. 75.
59. Azi Kriciovo. Cneazul Crichywau (Crişan? Criş Ioan?) care stăpînea aşezarea înainte de 1375 ar putea fi personajul eponim al satului.
60. Satul a dispărut sau şi-a schimbat pe la 1400 numele în Văineag (azi Vonigovo). Cunoaştem în familia cnezilor care l-au stăpînit în sec. XIV două personaje cu numele de Dorman: Bothos-Bochus(?) zis Ffichormiklous (Nicolae Feciorul!) zis Dorman şi tatăl acestuia, numit Dorman (R. Popa, **Ţara Maramureşului**, p. 80).
61. Vezi mai sus, nota 34.
62. Numele Fejer (Fehér-Albu) este purtat în sec. XIV—XV de români maramureşeni. Vom reveni mai jos asupra lui „Stan dictus Fejyr", personaj eponim al satului.
63. Numele Giulea apare în familia cnezială din Giuleşti precum şi în alte părţi ale Maramureşului.
64. Antroponimul Oancea atestat documentar ca Wanchuk sau Ivanchok.
65. Pentru atestarea satului ca „villa Iohannis woyvode", vezi mai jos. Opinia lui P. Olteanu după care toponimul ar fi fost dat de slavi răsăriteni (**Numiri slave în Transilvania de nord**, în **Limbă şi literatură** III, 1957, p. 189) nu ni se pare acceptabilă deoarece numeroşi români maramureşeni sînt atestaţi documentar cu numele de Gorzo (cf. I. Mihályi, **Diplome**, sub voce) şi nu vedem de ce locuitorii români ai satului ar fi rămas pasivi la transformarea treptată a numelui aşezării, ce se numea Rozavlea cel tîrziu la sfîrşitul sec. XIV. Evoluţia toponimului s-a putut produce sub influenţă slavă răsăriteană, dar numele l l-au dat românii maramureşeni.
66. Satul s-a contopit cu Budeşti. Numele de Vinţ (Vinţea?) apare în familia cnezială de pe valea Cosăului, unde se află şi satul.

https://biblioteca-digitala.ro

Deoarece pentru o serie de alte toponime sătești s-a propus derivarea tot din antroponime, ne întrebăm după ce criterii pot fi deosebite derivările din nume apelative de cele din antroponime. Sufixul —**eşti** folosit în general pentru recunoaşterea toponimelor sătești derivate din antroponime[67] nu este totdeauna concludent, în Maramureş ca şi în alte părţi ale ţării. Nume de sate derivate din onomastice prezintă şi alte sufixe (Bîrsana, Rozavlea) în timp ce nume de sate cu sufixul —**eşti** derivă din nume apelative (Corneşti, Crăceşti).

Alt criteriu ar putea fi existenţa sufixului —**haza** în formele consemnate documentar, pe considerentul traducerii sale prin **casa lui**—, **reşedinţa lui**—, **stăpînirea lui**. Criteriul nu are totuşi valoare absolută, deoarece prea multe nume de sate derivate din nume de cnezi nu sînt consemnate cu sufixul —**haza**, în timp ce numele satului Criva, derivat dintr-un echivalent slav al lui **strîmb**,[68] este atestat documentar ca Crivahaza.

Pentru identificarea toponimelor sătești derivate din antroponime, trebuie ţinut seama în primul rînd de existenţa antroponimului respectiv în regiunea şi în epoca ce ne interesează şi de situaţia concretă din fiecare sat, sub aspectul raporturilor sociale şi patrimoniale.

Înainte de a trece la analiza cîtorva cazuri deosebit de semnificative din acest al doilea grup, ne oprim asupra numelor de sate pentru care s-a propus derivarea din antroponime sau pentru care o asemenea derivare a fost unanim acceptată şi în legătură cu care ne exprimăm rezerve. Despre unele dintre ele, ca Apşa, Borşa, Iza, Vişeu, Petrova, a fost deja vorba. Iată în continuare şi altele :

Bedeu — Bedeuhaza (1336/1456, 1355/1764), Bedewhaza (1385), Bede (1419)[69].

Bocicoi — Bochkoy (1373/1384), Bochko (1442).

Bocicoiel — Bachkow (1365/1384), Kisbachko (1444).[70]

Botiza — Batizhaza (1373/1384), Pottis villa (1385), Bathyz (1411).[71]

67. Cf. cu rezerve şi nuanţări, ce variază de la un autor la altul, P. Panaitescu, **Obştea ţărănească în Ţara Românească şi Moldova**, Bucureşti, 1964, p. 27; H. Stahl, **Contribuţii la studiul satelor devălmaşe româneşti**, vol. III, Bucureşti, 1959, p. 38; E. Petrovici, **Istoria poporului român oglindită în toponimie**, p. 33; I. Iordan, **Op. cit.**, p. 157 şi urm.
68. Criva-Crivescul ca nume de persoană în Moldova şi Ţara Românească în sec. XV—XVI (N. Constantinescu, **Dicţionar onomastic românesc**, Bucureşti, 1963, p. 253 unde se dă şi sensul **rău**). Cel mai vechi personaj cunoscut în familia cnezială de la Criva este un oarecare Petru, pe la 1350, dar nici în această familie, nici în aceea, probabil înrudită, a codrenilor (R. Popa, **Ţara Maramureşului**, p. 77 şi 164) şi nici în alte familii maramureşene, nu întîlnim Criva ca antroponim.
69. Derivat din antroponimul Bedö (V. Bélay, **Op. cit.**, p. 40). Satul a fost întărit drăgoşeştilor pe la 1320, poate anonimului tată al fraţilor Drag şi Dragoş (acesta din urmă, identic cu „descălecătorul Moldovei"), care la 1336 îl stăpîneau de mai multă vreme (R. Popa, **Ţara Maramureşului**, p. 66, 171 şi 240). Pare puţin probabil ca tatăl lui Dragoş să se fi numit Bede sau Bedea, antroponim de altfel necunoscut în Maramureş, împotriva afirmaţiei lui N. Constantinescu, **Dicţionar**, p. 197, care citează documentele editate de I. Mihályi; dar acolo este vorba de persoane originare din Bedeu, în situaţia celor ce au astăzi numele Bedeuan.
70. Derivat din antroponimul Boček (I. Kniezsa, **Op. cit.**, p. 235). Existenţa în Maramureş a perechii de sate Bocicoi—Bocicoiel, repetînd cazul Cuhea—Cuhniţa (ultimul pe valea Bîrjavei, atestat la 1383 ca Kuchynce; R. Popa, **Ţara Maramureşului**, p. 115) pledează împotriva derivării din antroponim.
71. Explicat ca derivînd din antroponimul român Botez, trecut prin limba maghiară a administraţiei şi reintors în limba românească (N. Drăganu, **Op. cit.**, p. 393). Dacă pentru satul Batiz din jud. Hunedoara, derivarea numelui din acela al comitelui Baliz poate fi urmărită documentar (**Documente privind Istoria României**, C. Transilvania, sec. XIV, vol. I, p. 16 şi vol. IV, p. 654: Batizhaza vel alio nomine Sohthesthelek), în Maramureş un asemenea antroponim nu este atestat documentar.

https://biblioteca-digitala.ro

Buștina — Boztafalva (1373/1384), Bustahaza (1389)[72].

Deseşti — Deszehaza (1360/1365), Dezefalva (1364/1431, 1368), Dezehaza (1389/1435), Dese (1442)[73].

Hărniceşti — Hernicshaza (1360/1365), Hernyachfalva (1364/1431, 1368), Hernech (1389/1435).[74]

Leordina — Vysso (1373/1384), Visso superior (1385), Leorgyna (1411).[75]

Aprofundarea studiilor de onomastică veche maramureşană reprezintă una dintre condiţiile soluţionării certe a acestor cazuri şi a altora. Deocamdată nici consemnările de antroponime din documente nu au fost încă prelucrate în mod riguros. Printre altele, ar trebui urmărite numele diferite sub care apar în actele de cancelarie una şi aceeaşi persoană, reconstituindu-se, prin raportarea la antroponimia actuală şi la toponimia derivată din antroponime, numele reale folosite în epoca respectivă[76].

O asemenea cercetare prezintă un interes deosebit pentru cunoaşterea unui capitol esenţial de istorie socială : patrimonializarea satelor şi reflectarea în toponimie a procesului cristalizării relaţiilor feudale.[77]

S-a spus în general despre numele de sate derivate din antroponime că ele ar oglindi, cele mai vechi, procesul de teritorializare a obştei gentilice[78] sau în cazul altora, mai noi, relaţii feudale concrete. Acestea din urmă au fost derivate cu precădere din numele cneazului „întemeietor de sat" sau din acela al stăpînului moşiei pe care s-a întemeiat satul[79].

Judecînd după informaţiile din documentele maramureşene, utilizarea unor antroponime pentru crearea de toponime săteşti nu are legătură cu „întemeierea" satului şi nici cu vreun „strămoş eponim" al obştei. Dimpotrivă, putem urmări în izvoarele scrise modificări ale numelor de sate iar persoanele ale căror nume explică noile toponime mai trăiesc sau sînt încă sesizabile

72. Derivat din antroponimul Buştea (N. Drăganu, **Op. cit.**, p. 392). O apropiere de **bușteni** ni se pare la fel de posibilă.
73. Pentru derivarea din Desimir-Desja, cf. N. Drăganu, **Op. cit.**, p. 392. La un onomastic Desze „de origine necunoscută" trimite şi I. Kniezsa, **Op. cit.**, p. 237, în timp ce E. Petrovici, **Toponimie ungurească**, p. 122, se gîndeşte la un cneaz Desea. Nu cunoaştem un asemenea antroponim în Maramureş.
74. Antroponim „de origine necunoscută" pentru J. Kniezsa, **Op. cit.**, p. 237, derivat din numele de persoană Harnic de E. Petrovici, **Toponimie ungurească**, p. 122, care socoteşte toponimul sătesc ca o traducere inabilă construită de cancelarie. Ca şi în cazul lui Desea, nu cunoaştem acest nume în Maramureş.
75. Pentru atestările Leordinei sub numele de Vişeu, cf. R. Popa, **Ţara Maramureşului**, p. 89. Derivarea cea mai firească a toponimului este din **leurda—leordă=allium ursinum** (N. Drăganu, **Op. cit.**, p. 329). Dar atestarea documentară — deşi tîrzie, la 1450 — a lui Mihail Orda de Ordonafalva (Leordina! cf. I. Mihályi, **Diplome**, p. 351), pledează pentru derivarea toponimului dintr-un antroponim. Acest Mihail Orda face parte de altfel din familia dolhenilor (**ibid**, p. 346), familie care prin înrudirea cu aceea a voievodului Ioan, fiul lui Iuga, a ajuns în primii ani ai sec. XV în stăpînirea Leordinei (R. Popa, **Ţara Maramureşului**, p. 183—184), deci tocmai în momentul în care apare documentar şi noul nume al satului.
76. Astfel, în familia cnezilor din Ieud, „Valentin fiul lui Teodor" este consemnat ulterior sub numele de Bale, familia Balea existînd şi astăzi în sat. În familia voievodală de la Bilca din Bereg, „Valentin fiul lui Crăciun" apare în alt document sub numele de Balich (R. Popa, **Ţara Maramureşului**, p. 87 şi **Documenta Valahorum**, p. 463).
77. Cf. discuţia la H. Stahl, **Op. cit.**, III, p. 38 şi urm., precum şi exemplele de schimbare a numelui satelor după boier la p. 50. În Vrancea situaţia pare a fi diferită, ceea ce îl face pe autor să vorbească şi de nume cu caracter gentilic devenite toponime săteşti. Dar cu ajutorul unor informaţii din sec. XVII—XVIII privind sate care existau cu siguranţă în sec. XIV, discuţia pare dificilă.
78. P. Panaitescu, **Op. cit.**, p. 27.
79. E. Petrovici, **Toponimie ungurească...**, p. 122; idem, **Istoria poporului român oglindită în toponimie**, p. 31—33; cf. şi discuţia la I. Moga, **Les Roumains de Transylvanie**, p. 108 şi urm.

https://biblioteca-digitala.ro

documentar, la epoca modificării. Această constatare, dacă nu are valoarea unui particularism maramureşean, atunci se explică desigur printr-o oglindire particulară în documentele maramureşene a unor realităţi social-istorice, datorită vechimii mai mari şi ştirilor mai detaliate din documente.

Satul Vad, atestat documentar şi sub forma traducerii în limba maghiară a numelui său, (Rév),[80] apare încă din 1383 sub numele de Farkasrév (Vadul Lupului, Vadul lui Lupu), în vremea în care era stăpînit de un cnez desemnat de documente ca Bylk sau Belc. Fiul acestuia este desemnat de documentul slavon din 1404 ca Лецка Белкович[81]. Evident că Bylk este Vîlc-Farcaş-Lupu. În 1411, satul este consemnat ca Farkasfalva,[82] nume ce echivalează cu Satul lui Lupu-Lupeşti şi ar fi trebuit să corespundă unui actual Vîlceşti sau poate unui nume ca Bilke-Bilca, cum se numeşte un sat de pe Bîrzava de unde era originar voievodul român Crăciun, sat devenit rutean către 1400[83]. Găsim în acest exemplu trei trepte succesive :

— numele vechi, viu, păstrat pînă astăzi de locuitorii români ai satului şi care este cel de Vad (azi Vadul Izei) ;

— numele intermediar, oglindind transformarea cneazului din Vad în stăpîn feudal recunoscut ca atare de către administraţiè, nume viu şi el deoarece de pe la 1360—1370 de cînd a apărut[84] şi pînă azi a fost folosit de vecinii de limbă maghiară din Sighet : Farkasrév, — numele derivat din antroponim — Farkasfalva — care a rămas în acest caz un toponim artificial de cancelarie.

Satul Rozavlea apare documentar la 1374 ca Gorzohaza. Din acest nume derivă, aşa cum am arătat, numele actual al satului, forma intermediară ca şi existenţa onomasticului Gorzo fiind atestate documentar în secolele XIV—XV.[85] Dar la Rozavlea se instalase încă de pe la 1350, ca urmare a unui partaj în familia bogdăneştilor, voievodul Ioan fiul lui Iuga[86]. Nu ne surprinde deci că la 1373 satul se numeşte în documente „villa Iohannis woyvode", iar la 1430, Ianoswaydafalva[87]. Coexistenţa a două toponime, derivate amîndouă din antroponime, se explică în acest caz prin suprapunerea familiei cnezilor de vale peste aceea a cnezilor de sat. Faptul că al doilea nume nu a fost viabil şi că Rozavlea nu a ajuns să se numească Ioneşti[88], se datorează condiţiilor istorice locale din secolele XV—XVI[89].

80. Vezi mai sus, precum şi R. Popa, **Ţara Maramureşului**, p. 108.
81. **Ibid.** Opinia că ar fi vorba de Leoca fiul lui Benko, „nume unguresc" (N. Iorga, **O mărturie din 1404**, p. 71), se datorează desigur unei greşeli de lectură.
82. I. Mihályi, **Diplome**, p. 170; acelaşi nume şi în 1459/1559 (**ibid.**, p. 423).
83. R. Popa, **Ţara Maramureşului**, p. 114 şi 166; azi Bilki. În acest caz, un antroponim de origine slavă, purtat de un român (tatăl lui Crăciun? — voievod al românilor din Bereg la 1343) a dat naştere unui toponim sătesc viabil. A contribuit la aceasta rutenizarea satului şi maghiarizarea familiei sub numele de Bilkey.
84. Personajul mai trăia la 1397, fiind desemnat ca fiu al lui Lodomer. Data diplomei sale de confirmare în stăpînirea satului poate fi plasată la 1360 (R. Popa, **Ţara Maramureşului**, p. 108 şi 173).
85. Vezi mai sus, nota 65.
86. R. Popa, **Ţara Maramureşului**, pp. 153—154.
87. **Ibidem**, pp. 96—97.
88. Toponimul derivat din numele voievodului Ioan este ulterior, deşi este atestat documentar cu un an mai devreme, deoarece pentru explicarea apariţiei sale avem o dată relativ certă: cca. 1350. Despre un Gorzo din Rozavlea nu posedăm ştiri. Personajul a putut trăi în prima jumătate a sec. XIV sau chiar mai devreme. Este probabil că satul să fi avut alt nume înainte de epoca acestui Gorzo, după cum nu putem exclude ca pe durata prezenţei la Rozavlea a voievodului Ioan localnicii sau vecinii să fi folosit numele de Ioneşti sau unul similar ca sens.
89. R. Popa, **Ţara Maramureşului**, p. 177 şi urm.

https://biblioteca-digitala.ro

Dacă noul toponim, datorat procesului de patrimonializare a satului, nu a fost adoptat de localnici în aceste două cazuri, dispunem în schimb de exemple în care o asemenea adopțiune s-a produs efectiv. Cînd satul Onceşti apare pentru prima oară în documente, la 1360, cancelaria îl desemnează cu numele vag de „jumătatea apuseană a moşiei românești Subcetate" (Waralia), întărită de rege lui Wanchuk fiul lui Farkstan (Stan Lupu-Stan Vîlcu)[90]. Pe această jumătate de „moşie" (possessio) se aflau fără îndoială sate la 1360, dovada făcînd-o atît ştirea că satul Nănești, învecinat Onceştilor şi părăsit de locuitorii săi înainte de 1412, a aparținut şi el aceleiaşi familii cneziale, cît şi hotărnicia din 1414 care cuprinde într-un singur hotar satele Onceşti, Nănești şi Valea Porcului. Dar cum pe Oancea-Wanchuk îl putem plasa în timp cu destulă exactitate, între 1340—1380[91], este firesc ca să deducem că înainte de această dată, pe cînd stăpînea satul tatăl său, Stan Vîlcu, aşezarea să fi purtat un alt nume. Interesează mai puțin aici dacă acest nume a fost cel de Subcetate-Váralya[92], deoarece chiar în cazul în care satul s-ar fi numit astfel o anumită perioadă de timp înainte de 1360, el a trebuit să aibe un alt nume încă mai vechi care să preceadă construirea de către cnezii din Onceşti a cetățuiei de lemn şi pămînt de pe dealul de deasupra satului[93]. Este firesc ca locuirea medievală de la Onceşti să fi început — dacă se poate în general vorbi de un „început" al locuirii medievale — cu aşezarea iar nu cu fortificația de refugiu. În oricare dintre alternative, Oancea cunoscut nouă documentar nu poate fi considerat drept întemeietor al satului.

La două dintre numele de sate derivate din antroponime situația este oarecum deosebită, deoarece onomasticele creatoare de toponimie sînt legate de o demnitate social-politică sau militară şi au fost preluate de românii maramureşeni din limba maghiară. Satul Giuleşti apare documentar la 1349 ca Gyulafalva, pe vremea cînd trăia cneazul Giulea fiul lui Dragoş.[94] Mai aflăm din documente că această familie cnezială fusese deja întărită de către regele Carol Robert (probabil în 1317) în stăpînirea moşiei sale, care consta în 1349 din două sate, Giuleşti şi Mestecănişul învecinat, şi că înaintaşii lui Giulea au stăpînit şi ei cele două sate.[95]

Rezultă aşadar că cneazul Giulea din 1349, care a răposat între 1364 şi 1368, nu a fost întemeietorul Giuleştilor. Numele trebuie să fi apărut pe la 1330—1350 înlocuind alt nume mai vechi. Opiniei noastre i s-ar putea opune ipoteza că bunicul acestui Giulea sau alt înaintaş al său a purtat acelaşi nume şi că acest personaj, nesesizabil documentar, întemeind satul cîndva înainte de 1300 i-a dat de la început numele de Giuleşti.

În ultimă instanță, un răspuns l-ar putea da stabilirea vechimii numelui de Giulea în această familie şi, în general, la români. S-a atras atenția că ono-

90. **Ibidem**, pp. 93—94 şi 161—163 (pentru Onceşti); p. 91 (pentru Nănești).
91. În 1408 familia era reprezentată prin fiii şi prin nepotul lui de fiu.
92. Documentul din 1408 precizează că **numai** „jumătatea apuseană a moşiei numite Subcetate", **ut dicitur alio nomine Vanchokfalva nominaretur.**
93. R. Popa, **Țara Maramureşului**, pp. 233—234; v. şi SCIV, 1971, 4, pp. 605—608.
94. Pentru justificările la cazul Giuleştilor, cf. R. Popa, **Țara Maramureşului**, p. 84 şi 157—161 şi idem, **Cnezatul Marei**, p. 9 şi urm.
95. Precizarea, de importanță deosebită în discuția noastră, este cuprinsă în întărirea din 1355 cînd se spune textual că satele sînt cunoscute a fi fost „verus descensus et certus locus mansionis" al lui Dragoş fiul lui Giulea (cel din 1349), al fraților şi tatălui său, precum şi al înaintaşilor acestora.

https://biblioteca-digitala.ro

masticul Gyula-Giulea a desemnat inițial o demnitate cu caracter social-militar în organizarea triburilor de păstori nomazi și că doar ulterior el a ajuns nume de persoană.[96] Mai greu de precizat este modul în care au preluat românii acest onomastic, dacă l-au adoptat în sensul său de demnitate, de instituție, sau numai în acela de nume obișnuit de persoană, poate cel mult ca pe un nume „mai ales"[97]. Cu alte cuvinte, dacă evoluția numelui de la sensul inițial la acela de onomastic comun s-a petrecut și în sînul societății românești și, în caz afirmativ, epoca la care s-a produs pentru români transformarea de sens.

Nu avem dovezi că în secolul XIII numele de Giulea exista ca onomastic la românii din Maramureș. Judecînd după analogii[98], un răspuns negativ pare mai justificat.

Aceeași situație se verifică și pentru alt sat maramureșan cu nume derivat dintr-un antroponim cu sens asemănător. Satul Fereşti apare documentar la 1402 cu numele de Feyrfalva[99]. Personajul eponim trăia la mijlocul veacului al XIV-lea, cînd un document din 1361 îl desemnează ca Stan zis Feyr[100]. Numele pare să fie condiționat, ca și numele lui Giulea, de poziția specială a personajului, deoarece adjectivul **alb-fehér-feir** a avut atît la maghiari ca și la alte popoare de călăreți nomazi sensul de „ales" sau de „căpetenie".[101] În cazul dat, constatăm că numele nu era încă cu totul adoptat, ca antroponim, de către românii maramureșeni sau că abia era în curs de adoptare.[102] În secolul al XV-lea apar deja personaje din această familie desemnate în documente cu numele simplu de Feher-Fejer[103] iar astăzi, numeroase familii, în special din satele Fereşti, Giulești și Cornești dar și din alte părți ale Maramureșului, poartă numele Feier.

Cît privește relația dintre satul Fereşti-Feireşti și Stan zis Fejyr, nu cunoaștem, ca și în cazul Giuleștilor, numele mai vechi al satului. La 1361, de cînd avem prima informație referitoare la această parte a Țării Maramureșului, întreaga vale a Cosăului este desemnată cu numele rîului : „possessio... olacalis Ozon"[104]. Existența unui alt nume mai vechi, de dinainte de 1350—

96. N. Drăganu, **Op. cit.**, pp. 507—508; Gy. Moravcsik, **Byzantinoturcica**, II, Berlin, 1958, p. 115; cf. și St. Pascu, **Voievodatul Transilvaniei**, I, Cluj, 1971, pp. 70—71.
97. Ne referim aici, bineînțeles, doar la circulația onomasticului în interiorul societății românești, deoarece în relațiile ei cu triburile amintite, acestea din urmă au putut folosi termenul de Gyula-Gyla, încă înainte ca el să fi devenit onomastic, pentru desemnarea căpeteniilor române.
98. În familia cnezială de la Riu de Mori, putem urmări pe durata sec. XIV evoluția numelui Cîndea (Kende, cu sens înrudit celui pe care l-a avut Giulea) de la simplă poreclă (Nicolaus dictus Kende, în primii ani ai veacului) la antroponim propriu-zis; R. Popa, **Structures socio-politiques roumaines au sud de la Transylvanie aux commencements du Moyen Âge**, în RRH, 1975, 2, p. 307.
99. Pentru Fereşti, v. R. Popa, **Țara Maramureșului**, p. 83 și 155—157; cf. și sub celelalte sate de pe valea Cosăului.
100. „Stan dictus Fejyr... **alahus**", I. Mihályi, **Diplome**, p. 50.
101. De sensul adjectivului **alb**, devenit antroponim, în societatea maghiară din sec. X—XI, s-a ocupat recent Horváth János jr., **Székesfehérvár korai történetének néhány kérdése az írásos források alapján**, în **Székesfehérvár évszázadai**, I, 1967, p. 101 și urm.
102. Un membru al familiei (fiul lui Stan?) este desemnat la 1390 ca Feyer Dobrozlow (I. Mihályi, **Diplome**, p. 106) pe cînd Stan este doar **dictus — zis** Fejyr, iar un document de la 1423, referindu-se foarte probabil la același Stan, îl numește Bela (**ibidem**, p. 259) care este corespondentul slavo-român (Bilea?) al lui Albu-Fehér.
103. Un Koztha Feyer de pe Cosău la 1423 (I. Mihály, **Diplome**, p. 259). Altă familie maramureșeană în care apare numele de Fejer este aceea a codrenilor: Dragoș Fejer fiul voievodului Codrea (**ibidem**, p. 277). Și în zona stăpînită de codreni, pe valea Tarasului, antroponimul discutat a avut efecte în toponimie. Satul rutean Criva Mică (Beelwara-Bilovareț — Cetatea lui Albu) întemeiat spre sfîrșitul sec. XIV se află lîngă o reședință fortificată a acestei familii.
104. I. Mihályi, **Diplome**, p. 50. Dacă pe valea Cosăului a existat vreodată un sat cu numele de Cosău, atunci pare foarte probabil că acesta să fie chiar satul Fereşti.

https://biblioteca-digitala.ro

1360, a satului Fereşti, este la fel de certă ca şi însăşi existenţa, înainte de această dată, a unor aşezări omeneşti pe valea Cosăului[105]. Nu este lipsit de interes să notăm că toate satele vechi de pe valea Cosăului, anterioare anului 1400, au nume derivate din antroponime şi că în jumătate din numărul cazurilor personajele eponime, despre care documentele nu precizează că ar fi întemeiat satele respective, mai sînt în viaţă în perioada 1361—1405[106].

*

Din cazurile pomenite se desprinde concluzia că, în Maramureş, **numele de sate derivate din antroponime oglindesc în primul rînd procesul de patrimonializare feudală a satelor.** Numele de sate derivate din antroponime reprezintă o categorie mai nouă de nume, acest „mai nou" fiind fără legătură cu vechimea propriu zisă a aşezărilor.

Un rol important în apariţia acestui strat de toponime derivate din antroponime l-a avut intervenţia autorităţilor administrative şi a cancelariilor statului medieval maghiar. Posibilitatea reconstituirii acestui proces se datorează în principal vechimii mai mari a documentelor maramureşene cît şi împrejurării că aici prima atestare documentară a satului a coincis în multe cazuri cu întărirea de către rege a aşezării respective în favoarea cneazului eponim. Este foarte semnificativ că pentru aceeaşi regiune şi pentru aceeaşi epocă dispunem de exemple diverse, începînd cu cele în care iniţiativa cancelariei nu a dat rezultate („Ianoswaydafalva" pentru Rozavlea; „Mykolapatak" Valea lui Nicolaie sau Vălenii lui Nicolaie pentru Văleni) sau au dat rezultate parţiale („Farkasfalva" pentru Vad-Farkasrév) şi terminînd cu cele în care această iniţiativă a dus la adoptarea de către românii maramureşeni a unui toponim sătesc nou, provenit din limba cancelariei, paralel cu adoptarea antroponimului corespunzător, ca în cazul Fereştilor. Diversitatea rezultatelor se datorează fără îndoială unor condiţii locale, sociale şi etnico-lingvistice, în a căror analiză, încă mai detaliată, nu putem intra.

S-au mai adus, de altfel, exemple izolate din toponimia sătească din Transilvania, cu schimbări după numele proprietarului de la un moment dat sau după numele cneazului; responsabil faţă de autorităţi cu strîngerea şi plata dărilor[107], după cum şi pentru Moldova s-a dovedit oglindirea în toponimie a patrimonializării boiereşti[108]. Deşi posedăm informaţii directe referitoare la epoca în care s-a produs adoptarea numelor de sate derivate din antroponime, **nu putem surprinde documentar nici un caz în care derivarea din antroponim a unui toponim sătesc să fie determinată de întemeierea satului de către cneazul eponim.**

105. Cercetările arheologice de suprafaţă au dus la descoperirea unor materiale anterioare mijlocului sec. XIV.
106. Surprindem documentar pe Bud (pentru Budeşti), pe Vinţe (pentru Vinţeşti) şi pe Stan zis Fejyr (pentru Fereşti). Nu îi întîlnim în izvoarele scrise, înainte sau în epoca atestării toponimelor sătești respective, pe cnezii Balotă (pentru Baloteşti), Călin (pentru Călineşti, dacă nu cumva derivă din numele arbustului **călin** sau dacă nu are sensul de **mlaştină**; cf. I. Iordan, **op. cit.**, p. 54 şi 63) şi Barbu (pentru Berbeşti). S-ar putea ca ei să fi făcut parte dintre cnezii plecaţi la 1359 cu Bogdan în Moldova.
107. I. Moga, **Contribuţii la istoria colonizărilor din Transilvania**, în **An. Inst. Ist. Cluj**, IX, 1943—1944, p. 458 şi urm.
108. Vezi nota 77.

https://biblioteca-digitala.ro

Este evident că în aceste condiţii cunoaşterea exactă a etimologiei numelor de sate capătă un interes major pentru istoric, şi nu numai pentru el. Cercetarea toponimiei nu poate fi desprinsă de aceea a antroponimiei iar studiile de lingvistică întemeiate pe materialul oferit de documente nu se pot dispensa de colaborarea istoricului.

A doua încheiere de ordin mai general pe care o subliniem priveşte constatarea că toponimia consemnată documentar nu poate servi, ea singură sau ea în primul rînd, reconstituirii tabloului etnic al unei regiuni date. În orice caz, pentru Maramureş, toponimia maghiară din documentele cancelariilor statului medieval maghiar nu are justificări locale etnice. Am urmărit aici doar numele satelor, dar situaţia se prezintă la fel şi pentru aşa numita toponimie minoră. Identificarea „dătătorilor de nume", a **Namengeber**-ilor, se dovedeşte deosebit de dificilă atîta vreme cît cunoaştem aşa de puţine lucruri despre epoca de sfîrşit a procesului formării limbii române.

Dar chiar şi în aceste condiţii, ne păstrăm convingerea că toponimia reprezintă un izvor cu resurse mari pentru cunoaşterea istoriei mai îndepărtate a poporului şi limbii române, izvor a cărui utilitate ar justifica pe deplin intensificarea cercetărilor.

https://biblioteca-digitala.ro

QUELQUES CONSIDÉRATIONS HISTORIQUES EN MARGE DE L'ANCIENNE TOPONYMIE DU MARAMUREȘ. LES NOMS DES VILLAGES

— *RÉSUMÉ* —

Les recherches portant sur l'ancienne toponymie du Maramureș et sur l'emploi qu'il convient de lui donner en tant que source de l'histoire, trouvent un avantage dans le fait que les chartes médiévales qui nous la révèlent sont datées d'une époque relativement ancienne. Un autre avantage dont ces recherches profitent consiste dans le fait que le même toponyme est consigné dans les chartes avec un ou plusieurs équivalents dans différentes langues (latin, hongrois, vieux-slave, roumain). Or, l'étude de cette toponymie et sa comparaison avec la toponymie actuelle peuvent se révéler particulièrement précieuses pour l'historien. Elle permet l'examen des noms de villages de cette région d'un double point de vue, à savoir : afin de cerner les limites des possibilités de restitution ethnique partant du toponyme et de saisir dans les modifications toponymiques le reflet de certains processus de l'histoire sociale.

Parmi les localités antérieures au XIV-e siècle, environ 60 villages ont leurs noms dérivés de quelques appellatifs. Dans cette même catégorie se rangent aussi environ 20 noms de villages fondés soit au courant du XIV-e siècle, soit au début du siècle suivant. L'origine de tels noms est parfois un cours d'eau, mais à l'ordinaire ils décrivent le relief et l'aspect du site, la nature du terrain ou bien, ils évoquent le cadre géographique. D'après la langue dont ils sont dérivés, ces toponymes sont (selon leur ordre numérique) d'origine slave, latine, thracodace (celtique? thraco-slave?) et hongroise. Il convient de n'accorder à cette classification qu'une valeur théorique, car l'identification des créateurs de toponymes sur des critères pareils doit tenir compte de l'existence en roumain de la majorité des appellatifs „slaves" qui sont à la base des noms de villages. Par ailleurs aussi, la connaissance du vocabulaire roumain dans l'étape finale de sa formation est encore très limitée. L'auteur discute les différentes dérivations, souvent contradictoires, proposées auparavant par d'autres spécialistes, qui ont essayé de saisir le lien les rattachant à un éventuel anthroponyme ou cherché d'en trouver l'origine dans une langue différente.

Au sujet de l'établissement d'un rapport entre les noms de villages et les attestations documentaires, il nous faut constater que ces dernières sont de plusieurs catégories. En effet, dans certains cas les toponymes sont traduits en langue de chancellerie, dans d'autres cas il ne sont que latinisés ou magyarisés. De nouveaux témoignages soulignent le caractère artificiel de certains noms de villages mentionnés dans les chartes des XIV-e—XV-e siècles. Par exemple, quelques villages

https://biblioteca-digitala.ro

roumains fondés vers les années 1400 dans une zone roumaine parfaitement homogène et reconnue comme telle par les documents d'époque, villages qui de nos jours portent des noms roumains, figurent parfois dans les chartes avec leur nom traduit. Un groupe de cinq villages roumains datés avant 1300 et au nom dérivé du vocabulaire hongrois constituent un cas spécial dans le sens qu'ils ont conservé leurs noms étrangers jusqu'à présent, sans qu'on puisse leur dépister des correspondants en roumain. Le phénomène n'a pas encore trouvé une explication satisfaisante.

Environ 25% des agglomérations de vieille date appartiennent à la catégorie de celles au nom dérivé d'un anthroponyme. Souvent, l'attribution d'un nom de village à cette catégorie s'avère difficile sinon impossible, car l'étude des anthroponymes n'est pas encore à même d'offrir la base documentaire nécessaire à cet effet. Un surcroît de précision en ce sens serait vraiment à désirer, car les noms de villages de cette catégorie reflètent un phénomène des plus importants, à savoir : la constitution du patrimoine feódal et l'apparition des nouvelles relations sociales et administratives. Les toponymes dérivés des anthroponymes représentent au Maramureş une couche plus récente, le changement en ce sens des noms de plusieurs villages étant saisissable dans les documents. On peut aussi constater dans certains cas que des noms nouveaux, imposée par les chancelleries et dérivés du nom du knèze respectif, sont demeurés artificiels. Mais il y a aussi des cas où cette sorte de noms onte été adoptés par les habitants de l'endroit. Un cas spécial est celui des villages avec le nom dérivé d'un anthroponyme hongrois, dont le sens initial était politico-militaire. Ces noms ont été adoptés par les Roumains du Maramureş, à la place des noms antérieurs et parallèlement avec l'adoption de l'anthroponyme respectif qui, de simple surnom, devient un nom de personne proprement-dit.

L'auteur souligne pour conclure le stade encore insuffisamment mis au point de l'étude et de l'utilisation donnée à cette catégorie d'informations, de même que l'impératif d'une recherche pluridisciplinaire conjuguée.

https://biblioteca-digitala.ro

DESPRE MONETĂRIA DIN BAIA MARE ÎN SECOLELE XV—XVII

IOAN SABĂU

Dată fiind dezvoltarea continuă a producţiei meşteşugăreşti, creşterea producţiei agricole şi sporirea necesităţilor mereu mai mari de monedă, atît pentru uşurarea schimbului cît şi pentru satisfacerea nevoilor de bani ale autorităţilor şi în primul rînd ale vistieriei regale, din secolul al XIV-lea încep să fie organizate primele monetării de sine stătătoare şi pe teritoriul Transilvaniei. Începutul este făcut prin reformele monetare dintre 1323—1338, prin care, pe lîngă ridicarea valorii monedelor existente şi introducerea florinului de aur din 1325, precum şi a groşilor de argint din 1329, s-au deschis „. . .cîteva monetării şi în Transilvania, la Cluj, Sibiu, Satu Mare (de fapt Baia Mare), Oradea şi Lipova"[1].

Monetăriile deschise şi care au început să funcţioneze pe teritoriul Transilvaniei din deceniile III şi IV ale secolului al XIV-lea li s-au adăugat ulterior „. . .sub Sigismund (I de Luxemburg) Braşovul şi ceva mai tîrziu, pe la 1433, Sighişoara"[2].

Asupra începutului funcţionării monetăriei din Baia Mare încă din timpul reformelor dintre 1323—1338 nu putem să ne pronunţăm cu toată certitudinea, deoarece, în privilegiul din 20 septembrie 1347, primul privilegiu al oraşului ce s-a păstrat, în forma sa originală[3], prin care sînt reînnoite vechile drepturi cuprinse într-o diplomă anterioară (1329)[4] şi sînt date noi libertăţi, nu se aminteşte nimic de existenţa unei monetării băimărene, cu toate că documentul se ocupă pe larg de punerea bazelor organizatorice şi crearea unui cadru favorabil dezvoltării mineritului în Baia Mare şi jur. Dim-

1. Octavian Iliescu, **Monede în România**, Bucureşti, Ed. Meridiane, 1970, p. 40.
2. C.C. Kiriţescu, **Sistemul bănesc al leului şi precursorii lui**, Bucureşti, Ed. Academiei R.P.R., 1964, vol. I, pp. 18—20.
3. Arhivele Statului Baia Mare, **Fond Primăria oraşului Baia Mare**, acte privilegiale, 1/I.
4. După unii autori primul privilegiu şi totodată şi prima atestare documentară a oraşului Baia Mare ar fi o diplomă din 1327, al cărui conţinut nu se cunoaşte însă. Chiar istoricii care citează acest act nu dau absolut nici o relaţie despre el. Pentru privilegiul din 1329 — vezi: **Documente privind Istoria României, sec. XIV, Seria C, Transilvania**, vol. II (1321—1330) pp. 289—290, document nr. 544.

https://biblioteca-digitala.ro

potrivă se specifică că „. . .toți negustorii, care merg negutătorind între Munte (în sens de așezare minieră, deci Baia Mare) și Satu Mare, să nu fie împiedicați de comiții cămărilor cei de acum și viitori, cînd vin la cămara din Satu Mare și se întorc cu bani la Munte (Baia Mare)"[5]. Aceste prevederi duc la concluzia că metalul nobil din care erau bătute monedele, în cazul nostru, era dus de la Baia Mare la cămara din Satu Mare, unde se băteau monedele, conform drepturilor și imputernicirilor pe care aceasta le avea. Dealtfel, privind reformele din timpul lui C. Robert, în „Istoria României" se specifică : „Monedele se băteau în cele patru cămări regale aflătoare în Transilvania : cămara Transilvaniei (de la Sibiu), din Satu Mare, Oradea și Lipova"[6], care puteau emite anual monede în valoare de 1000 mărci.

Existența din belșug a materiei prime, crearea unui cadru organizatoric mai larg și acordarea unor libertăți prin diplomele privilegiale din 1347, 1376, 1393[7] ș.a., precum și aducerea de specialiști străini, care, pe lîngă populația băștinașă, a contribuit atît la dezvoltarea mineritului, cît și la cea a orașului, creează condiții favorabile stabilirii și funcționării la Baia Mare a uneia dintre cele mai vechi monetării din Transilvania. Că această stabilire a avut loc în sec. al XIV-lea[8], probabil chiar în ultimele decenii, este indiscutabil, deoarece la scurt timp, în 1411 este atestată documentar, fiind amintită textual în scrisoarea regelui Sigismund adresată conventului din Lelesz, prin care face cunoscut că cedează despotului sîrb Ștefan Lazarovici, pe lîngă altele, și orașul Baia Mare, cu toate veniturile aparținătoare, inclusiv baterea monedelor, cu toate veniturile acestora[9].

Între anii 1411—1445, timp în care orașul este sub stăpînirea și în proprietatea despoților sîrbi, alături de întreaga viață economică a orașului și activitatea monetăriei intră într-o perioadă de regres, datorită faptului că noii stăpîni, căutînd să exploateze la maximum toate rezervele și să profite cît mai mult posibil de venituri obținute facil, nu numai că nu fac nici o subvenție, pentru construcții și amenajări, dar încep să ducă în altă parte și din instalațiile existente.

În timpul lui Iancu de Hunedoara, dar mai ales în timpul fiului acestuia, regele Matei Corvin, orașul cunoaște un nou și puternic avînt sub toate aspectele, devenind în cea de-a doua jumătate a secolului al XV-lea unul din cele mai importante centre pentru baterea monedelor din Transilvania și Ungaria. În afară de Baia Mare, în această perioadă de timp mai funcționa cîte o monetărie la Sibiu și după 1468 una la Baia de Arieș în Transilvania, la Buda, Kassa și Körmöczbánya în Ungaria, primele două însă numai pentru o scurtă perioadă de timp deoarece din 1472 își întrerup temporar activitatea[10].

5. **Documente privind Istoria României,** veacul XIV, C. Transilvania, vol. IV, București, Ed. Academiei R.P.R., 1955, p. 402.
6. **Istoria României,** București, Ed. Academiei R.P.R., 1962, vol. II. p. 238.
7. Arhivele Statului Baia Mare, **Fond Primăria orașului Baia Mare,** acte privilegiale, nr. 1/1 și continuare.
8. Șt. Pascu, **Voievodatul Transilvaniei,** Cluj, Ed. Dacia, 1971, vol. I, p. 404, și S. Goldemberg, **Contribuții la o istorie a cămării și monetăriei din Baia Mare,** în **Anuarul Institutului de Istorie din Cluj,** I—II, 1958—1959, p. 153.
9. C. Oszóczki, I. Sabău, **Direcția minelor și uzinelor metalurgice Baia Mare,** în **Revista Arhivelor,** nr. 1/1967, p. 180.
10. **Mátyás Király emlékönyv (Omagiu regelui Matei),** Budapesta, 1940, vol. I, p. 551.

https://biblioteca-digitala.ro

Monedele bătute în monetăria băimăreană în anii domniei lui Matei Corvin poartă pînă în 1468 ca siglă un „N" în partea stîngă a figurii centrale de pe revers, iar după 1468, pe lîngă acest „N", mai apar în partea dreaptă a figurii centrale cele două ciocane de minier încrucișate, care fac parte atît din sigiliu, cît și din stema orașului. (Fig. 1).

În această perioadă se băteau la Baia Mare florini de aur, garas, dinari și obuluși. Valoarea lor era fixă, fiind de : 1 florin de aur = 20 garas = 100 dinari = 200 obuluși. Deci un garas = 5 dinari, iar 1 dinar = 2 obuluși.

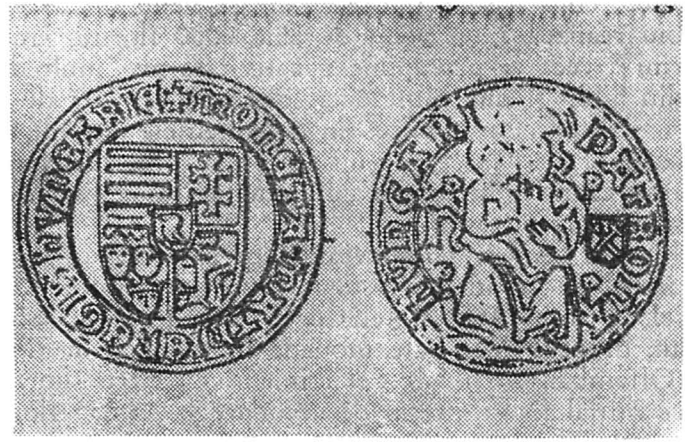

Fig. 1. Aversul și reversul garașilor bătuți de către Matei Corvin în monetăria din Baia Mare în anul 1468.

Unii specialiști în numismatică, luînd ca și criteriu de împărțire a banilor bătuți la Baia Mare sub Matei Corvin figura centrală a monedelor, îi împart în două tipuri : 1) fără Madonă pînă în 1467 (exceptînd florinii pînă în 1470) și 2) tipul cu Madonă pînă la sfîrșitul domniei. Madona reprezenta pe Sf. Maria cu pruncul în brațe, al cărui cult se bucura de o atenție deosebită, fiind sărbătorită cu mare fast în perioada huniazilor[11].

Noul tip de florini din aur, cu madona, se bătea numai în trei monetării, dintre care una la Baia Mare, iar dinarii din acest tip se băteau în Transilvania numai la Baia Mare.

După unele izvoare documentare ale vremii, din care rezultă veniturile celor patru monetării din Transilvania și Ungaria, ce funcționau în 1463, cel mai mare venit net era realizat de monetăria din Baia Mare, care atingea importanta sumă de 20000 florini aur anual[12]. La acest venit corespundea un venit brut de 27000 florini din care 7144, 20 florini erau proveniți din preschimbările de aur, 4552,20 florini de aur din preschimbările de argint și altele.[13]

Din valoarea preschimbărilor de aur, efectuate în acest an de către proprietarii de mine la monetărie, care s-au prezentat la preschimbare, rezultă o producție de 1905 mărci[14]. Cunoscînd că în sec. al XVI-lea marca de Baia Mare era de circa 245,53 gr[15] și știind că valoarea ei a fost cu aproximație

11. **Ibidem**
12. **Idem**, p. 560.
13. **Ibidem.**
14. **Idem**, p. 568.
15. S. Goldenberg, **Op. cit.**, p. 160.

https://biblioteca-digitala.ro

aceeaşi şi în secolul al XV-lea, putem deduce cantitatea de aur preschimbată în 1463 la monetăria din Baia Mare, care se ridică la 367745,65 gr. O cantitate însemnată, dacă ţinem seama de tehnica şi metodele de extracţie din acel timp.

Pentru a realiefa şi mai mult importanţa şi dezvoltarea pe care o luase monetăria din Baia Mare în a doua jumătate a sec. XV-lea vom aminti că în 1463, cînd aceasta figurează cu un venit de 20 000 florini, monetăria din Sibiu realizează un venit de abia 6000 florini, iar cea din Buda de 8000 florini[16], ceea ce presupune o activitate mai mult decît de trei ori, faţă de cea din Sibiu şi mai mult decît de două ori faţă de cea din Buda.

După cum rezultă din documentele din 1464 şi 1468, monetăria din Baia Mare avea în frunte un comite al cămării (comes monetarum). Foarte rare erau cazurile în care magistratul oraşului avea drept de control asupra emisiunilor monetare[17].

Ca urmare a importanţei pe care o avea şi a veniturilor mari obţinute, preţul de arendare creşte la sume impresionante pentru acele timpuri. Astfel, în anul 1468, Matei Corvin arendează oraşului Baia Mare, pe timp de 1 an, dreptul de a bate monede în monetăriile din Baia Mare, Baia de Arieş (Offembánya) şi Sibiu (Cibiniensis) pentru suma de 13000 de florini, după ce iniţial fixase preţul de arendare la 13 255 florini.[18] (Fig. 2).

În secolul al XVI-lea monetăria băimăreană va desfăşura o activitate aproape neîntreruptă şi prodigioasă, fiind condusă tot de către un comite al cămării[19].

În anul 1505 regele Vladislav al II-lea cedează cămării din Baia Mare o parte din veniturile tricesimei ardelene. Trei ani mai tîrziu, în 1508, monetăria ajunge în stăpînirea lui Ioan Thürzo, care îndeplinea funcţia de inspector superior montanistic. Pe monedele de aur bătute în 1508 acesta şi-a imprimat şi iniţialele numelui, care apar alături de cele ale oraşului : „N.B.I.T."[20].

Despre activitatea monetăriei din anul 1520 avem mărturia unui călător străin, Francesco Massaro, secretarul oratorului Veneţiei la Buda, care, după o lungă călătorie în Transilvania, va arăta într-o scrisoare datată la 1 mai 1520 şi adresată secretarului dogelui, că ajungînd la Baia Mare a stat deasupra minelor ca „. . .să vadă cum scot din pămînt aurul, cum îl curăţă de pietre, cum îl aleg şi îl separă de argint şi toate celelalte operaţii pînă la cea din urmă, care este baterea ducaţilor"[21].

La începutul anului 1521 au loc o serie de neînţelegeri între conducerea oraşului şi fostul cămăraş al monetăriei, Franciscus Litteratus. Neînţelegerile au luat o asemenea proporţie încît a fost necesară intervenţia regelui Ludovic al II-lea, care la 13 februarie 1521 va dispune anchetarea cazului şi aplanarea conflictului[22].

16. **Mátyás Király emlékönyv (Omagiu regelui Matei)**, Budapesta, 1940, vol. I, p. 568.
17. S. Goldemberg, **Op. cit.**, pp. 153—158.
18. Arhivele Statului Baia Mare, **Fond primăria oraşului Baia Mare**, acte privilegiale, nr. 8/I.
19. S. Goldemberg, **Op. cit.**, p. 154.
20. Szirmai Szirmai Antal, **Szatmárvármegye fekvése, történetei és polgári esmérete**, vol. I, Buda, 1809, p. 185.
21. M. Holban şi colaboratorii, **Călători străini despre Ţările Române**, Bucureşti, Ed. Ştiinţifică, 1968, vol. I, p. 168.
22. Arhivele Statului Baia Mare, **Fond Primăria oraşului Baia Mare**, acte privilegiale, nr. 29/I.

https://biblioteca-digitala.ro

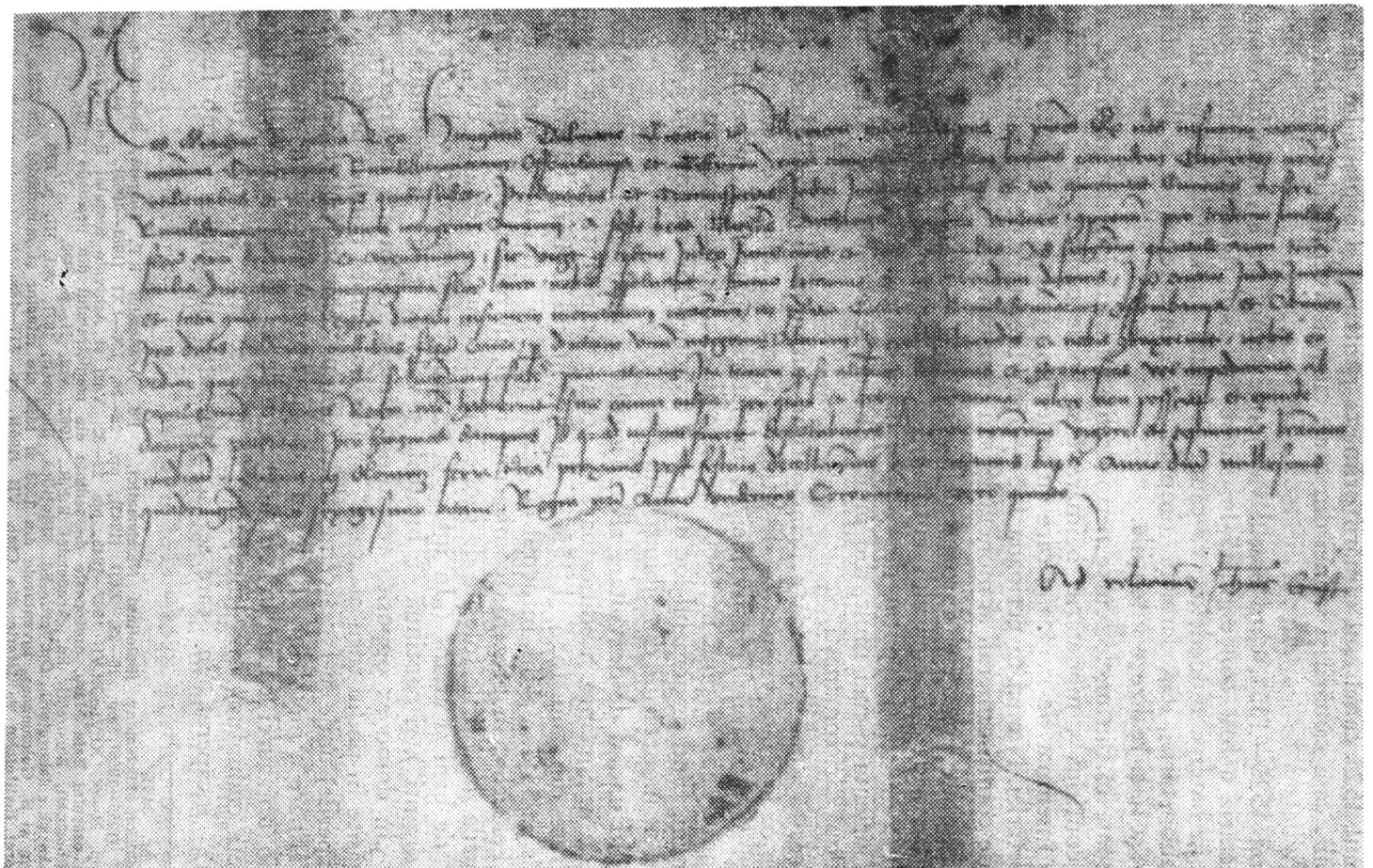

Fig. 2. **Actul din 1468 prin care Matei Corvin arendează magistratului oraşului Baia Mare monetăriile din Baia Mare (Rivulo Dominarum), Sibiu (Cibiniensis) şi Baia de Arieş (Offenbanya) pe timp de un an, pentru suma de 13.000 florini de aur.**

https://biblioteca-digitala.ro

În anul 1525 cămărașul cămării primește pentru el și urmașii lui, ca donație regală, casa cămării și salinei din oraș, cu toate veniturile aparținătoare acestora[23].

În anii 1520—1531, cînd orașul va ajunge temporar în mîna habsburgilor, monetăria a fost concesionată lui Iacob Italianul (Iacobus Italus) care, specialist în baterea monedelor, va căuta să aducă unele îmbunătățiri în activitatea monetăriei, dar, datorită timpului scurt în care va sta la Baia Mare, nu va putea să-și realizeze intențiile.

Cu toate că din unele scurte perioade lipsesc materiale documentare, activitatea continuă a monetăriei băimărene se poate constata și din numărul destul de însemnat de persoane care au îndeplinit funcția de comite cameral și al monetăriei. Numai în perioada 1437—1555 literatura de specialitate enumeră 35 de comiți camerali ai monetăriei sau cămărași.[24]

O activitate bogată și aproape neîntreruptă a avut monetăria din Baia Mare în perioada Principatului autonom al Transilvaniei, cînd aceasta — Transilvania — „. . .și-a putut dezvolta și organiza propriile sale instituții și s-a putut orienta și mai mult, din punct de vedere economic și politic, spre celelalte două țări românești"[25].

În această nouă perioadă a Principatului autonom al Transilvaniei, cînd Baia Mare ca în toată vremea — de altfel — a fost „. . .obiect de ceartă între Habsburgi și principii Transilvaniei"[26], monetăria aparține și lucrează începînd cu anul 1551 și pînă în 1660, aproape în exclusivitate pentru principii transilvăneni, fiind principalul loc de batere a monedelor acestora, deși se mai foloseau și de monetăriile din Sibiu și Cluj.

Privind stadiul de dezvoltare al mineritului și monetăriei din Baia Mare, deosebit de importante și edificatoare în același timp sînt cele două inventare păstrate din anii 1553 și 1556[27]. În inventarul cămării băimărene din 1556, scris pe 33 de pagini, întocmit cu ocazia predării oficiului de camerar lui Francisc Felpechy, în prezența comisarului regal, în primul rînd sînt enumerate bunurile și clădirile folosite de monetărie. Începutul este făcut cu „rezervatoriul" de bani și argint („In interiori testudine reseruatorio videlicet pecunie et arginti"), și continuă cu bunurile și valorile găsite „in testudine camere" și „in domo ex opposito testudinis camere". Urmează descrierea bunurilor găsite în podul turn al „casei" prefectului (supra domun prefecti), în casa (încăperile) unde se făcea cementarea (domus cementaria), respectiv procesul de afinare a metalelor nobile, în casa (încăperea) unde se găseau galbenii (domo ubi aurei cuduntur), încăperea unde se băteau monedele (domo ubi monete cuduntur), casa (încăperea) în care se făcea separarea (domo separatoria), încăperea în care se făcea turnarea monedelor (domo fusoria

23. **Ibidem**, nr. 34/II.
24. **Numiszmatikai közlemény (Buletinul Numismatic)**, Ed. Academiei R.P. Ungară, Budapesta, nr. LIV—LV (1955—1956), pp. 20—23, XLII (1943), pp. 26—28, LX—LXI (1961—1962), p. 61—68, XLII (1944), pp. 21—44, XLVI—XLVII 1947—1948, pp. 23—32, Vezi și Arhivele Statului Baia Mare, **Fond Primăria orașului Baia Mare**, protocoale de ședințe ale magistratului din perioada dată.
25. **Istoria României**, București, Ed. Academiei R.P.R., 1962, vol. II, p. 800.
26. M. Holban și colaboratorii, **Op. cit.**, Ed. Științifică, București, 1971, vol. III, p. 670.
27. D. Prodan și S. Goldemberg, **Inventarele din 1553 și 1556 ale minelor și monetăriei din Baia Mare**, în **Anuarul Institutului de istorie din Cluj**, VII (1964), pp. 117—145.

https://biblioteca-digitala.ro

monetărum), casa unde se face topirea (domus crematoria). Mai sînt enumerate instrumentele celor care gravau matriţele pentru monede, fierăria ce deservea monetăria şi minele, aflată — fierăria — în afara zidurilor ce înconjurau clădirea-castel a monetăriei şi cămării. Pentru a vedea stadiul de dezvoltare al mineritului, de care depindea în mod nemijlocit şi activitatea monetăriei, vom aminti că în inventarul din 1556 în dealurile din partea de nord a rîului Săsar se constata existenţa a patru mine : Nagh Werem (probabil „Dealul Crucii" de mai tîrziu), Gewzwad („Valea Roşie"), Cherzny şi Ghepel Schacht (eventual minele „Săsar" şi „Usturoi" de mai tîrziu). Remarcăm că la primele trei, în ordinea de mai sus, este inventariată cîte o „machina" nouă şi cîte una veche, iar pentru zdrobitul minereului fiecare din ele figurau cu cîte un şteamp, două, cu cîte 24 săgeţi iar unul cu 21 săgeţi[28].

În perioada cînd monetăria din Baia Mare aparţinea şi lucra pentru principii Transilvaniei aici s-au bătut următoarele tipuri de bani : monede în valoare de 10 ducaţi, în greutate de 35,00 gr aur ; monede în valoare de 6 ducaţi, în greutate de 21,00 gr aur ; de 5 ducaţi în greutate de 17,50 gr aur ; de 3 ducaţi în greutate de 10,50 gr aur ; de 2 ducaţi în greutate de 7,00 gr aur ; de 1 ducat în greutate de 3,50 gr aur ; de 1/2 ducat în greutate de 1,75 gr aur ; de 1/4 ducat în greutate de 0,87 gr aur.[29] Talerul băimărean, echivalentul florinului, era moneda cu valoarea cea mai stabilă, rămînînd aceeaşi în toată perioada la care ne referim. Menţionăm că puritatea aurului din care se băteau ducaţii a fost de 980‰.[30]

A doua monedă ca valoare bătută la Baia Mare a fost talerul de argint cu o greutate de 28,00 gr, cunoscut şi cu valori de 1,50 taleri cu o greutate de 42,00 gr şi de 2 taleri a 56,00 gr. După 1620 greutatea talerului băimărean este ridicată la 28,50 gr, valoare ce se va menţine pînă în 1659.

Din argint s-au mai bătut la Baia Mare guldeni în greutate de 14,00 gr pentru o unitate întreagă şi de 7,00 gr pentru o jumătate de gulden. În ordinea valorii urmează groşii de argint în greutate de 1,50 gr şi groşii laţi în greutate de 2,10 gr. Din anul 1612 încep să se bată în monetăria din Baia Mare şi groşi din aramă de 1,50 gr. Emiterea lor însă este foarte rară. Se mai băteau din argint dinarii întregi în greutate de 0,40 gr şi oboli cu valoare şi greutate variabilă.[31] (Vezi în anexă lista monedelor bătute la Baia Mare între 1551—1659, cu specificarea emitentului, valorii nominale, metalului şi greutăţii acestora).

Într-un tezaur descoperit în Baia Mare în 1965, cu ocazia unor săpături de canalizare pe str. Mihai Viteazul, în apropierea sediului fostei monetării, printre cele 897 monede de aur se află trei ducaţi din perioada 1556—1571, doi din 1558 şi unul din 1565, fiecare avînd pe avers imprimate semnele monetăriei de aici : două ciocane de miner încrucişate.[32] În acelaşi tezaur s-au mai găsit 45 ducaţi bătuţi în monetăria băimăreană în timpul lui Sigismund Bathori între anii 1595—1598, purtînd de data aceasta

28. **Ibidem**
29. C.C. Kiriţescu, **Op. cit.**, p. 357 şi continuare.
30. Oct. Iliescu, **Op. cit.**, p. 41.
31. C. C. Kiriţescu, **Op. cit.**, p. 357 şi continuare.
32. E. Chirilă — O. Bandula, **Tezaurul monetar din Baia Mare**, Baia Mare, 1966, p. 36.

https://biblioteca-digitala.ro

ca siglă inițialele orașului : N-B.[33] Cei 10 ducați polonezi bătuți în anii 1585—1586 în monetăria din Baia Mare și purtînd siglele acesteia confirmă faptul că aci se lucra și după comenzi primite dinafară. Practica nu e recentă, ea fiind constatată și în secolul anterior și în cele ce au urmat.[34]

Și în această perioadă, ca în secolul anterior, monetăria era dată în arendă. Unul dintre cei mai stabili arendași a fost Felician von Herberstein, care în anul 1581 depune în contul arendei suma de 7 500 florini renani, în anul 1582 suma de 8 500 florini renani, iar în 1583 suma de 4 700 florini renani.[35]

În secolul al XVII-lea monetăria își continuă activitatea în același ritm. Acest fapt este atestat pe lîngă cei 89 ducați ce s-au păstrat în tezaurul amintit, bătuți pentru principele Transilvaniei Ștefan Bocskay, în anii 1605—1606, de cele 209 piese de aur pentru principele Gabriel Bathory,[36] bătute după 1608 și de piesele menționate în lista din anexă, precum și de un detaliat inventar al monetăriei, păstrat în depozitele Filialei Arhivelor Statului Baia Mare.

Inventarul a fost întocmit la data de 16 aprilie 1620 și conține conscrierea tuturor bunurilor aparținătoare principelui Transilvaniei, la acea dată, fiind făcut în prezența judelui primar al orașului, juraților și a unor oameni de încredere din Baia Mare și din Baia Sprie.[37]

Conscrierea cuprinde următoarele :

a) Mina „Dealul Crucii" (Nagy Verem) cu înșirarea tuturor instalațiilor și a uneltelor de lucru, în total zece categorii, plus clădirea exterioară cu cele aparținătoare.

b) Casa veche a șteampului, cu construcțiile anexe.

c) Un șteamp vechi al orașului, cu cele aparținătoare.

d) O topitorie cu trei cuptoare, însă toate trei în stare deteriorată, inclusiv uneltele de muncă pentru un cuptor.

e) O casă pentru topitorie (Egy Smelczház) în stare proastă.

Trecîndu-se la clădirea care adăpostea instalațiile de separare (választó ház), după ce se face mențiunea „că se află în starea veche de dinainte, un timp oarecare însă mai putînd fi folosită", se înșiră instalațiile interioare, dintre care reținem atenția existența la acea dată a :

1) Trei cuptoare de topire, fără căpriori interiori de susținere.
2) 5 unelte pentru curățatul cuptoarelor
3) 1 cuptor de margine
4) 3 cuptoare de topire pentru granulare
5) 3 bucăți de căpriori pentru interiorul cuptoarelor
6) 10 recipiente vechi din sticlă
7) 18 eprubete
8) 16 bucăți sticle pentru separare, îmbrăcate pe jumătate în stofă
9) 45 bucăți sticle neîmbrăcate

33. **Ibidem.**
34. C. C. Kiriţescu, **Op. cit.**, p. 104 și **Numismatikai Közlemény** nr. XXXVIII—XXXIX p. 53.
35. **Numizmatikai Közlemény**, nr. L—LI, pp. 62—63.
36. E. Chirilă — O. Bandula, **Op. cit.**, pp. 11—12.
37. Arhivele Statului Baia Mare, **Fond Primăria orașului Baia Mare**, acte feudale, fasc 3, document nr. 4.

https://biblioteca-digitala.ro

10) 1 piuă de aramă cu zdrobitor de fier
11) 5 cratiţe, cu torţi de aramă, pentru granulat
12) Mai sînt înşirate încă 46 de diferite unelte şi instrumente printre care mai multe tipuri de cratiţe, site, cleşti, furci, lopeţi, butoaie pentru reactivi ş.a.

În prima parte a clădirii monetăriei propriu-zise, după ce se face menţiunea că acoperişul era deteriorat, în interior se aflau :

1) 3 instalaţii de tăiat taleri (metelő), cu toate instrumentele aparţinătoare.
2) 2 instalaţii de tăiat ducaţi, cu toate instrumentele aparţinătoare.
3) 4 instrumente pentru gravatul aurului
4) 4 instalaţii pentru tăiat bani mărunţi şi garaşi cu instrumentele respective.
5) 1 nicovală
6) 1 piuă
7) Coveţi pentru ciuruitul banilor
8) O măsurătoare pentru cîntăritul garaşilor
9) 3 pile pentru răzuit aur ş.a.

În a doua parte a clădirii monetăriei se găsea o instalaţie hidraulică, dar se menţionează că părţile componente erau distruse, spiţele roţii putrezite şi dacă s-ar intenţiona să fie folosită ar necesita reparaţii capitale. În această parte se mai menţionează existenţa vaselor pentru aur şi pentru înălbitul, respectiv curăţatul monedelor, cleşti diferite, furci, greble, coşuri de transportat etc.

În cea de-a treia parte a clădirii monetăriei sînt inventariate diferite unelte auxiliare, dintre care menţionăm : un burduf de suflat pentru cuptorul de topire, un amestecător în argint cu cîrlig lung din fier, cîrlige mai mici, linguri mari din fier, cleşti, lăzi ş.a. Ultima parte a clădirii servea pentru cîntăritul a tot ce ieşea din monetărie. La data inventarierii aici se găseau printre altele : 4 balanţe din cupru în greutate de 100, 50, 32 şi 25 gire, 1 cîntar pentru aur etc.

Într-o clădire anexă (peldázó házban) se pregăteau tiparele monedelor, ce urmau să fie bătute, în ea păstrîndu-se şi instrumentele de gravat pentru toate tipurile de bani.

În încheierea inventarului mai sînt trecute două clădiri, una pentru lăcătuşi iar cealaltă pentru paznici.

Materialele arhivistice şi bibliografia consultată ne-au dat posibilitatea unei clasificări a personalului de specialitate şi administrativ care a lucrat în monetăria din Baia Mare :

I. O primă categorie o formau meşterii şi lucrătorii calificaţi, care executau operaţiunile premergătoare baterii monedelor. Un prim specialist din această categorie era separatorul aurului şi argintului (separator auri et argenti). Operaţia de separare consta în extragerea aurului din minereu, printr-un amestec de alte metale, prin ardere.[38] Documentele arhivistice

38. S. Goldemberg, **Contribuţii la o istorie a cămării şi monetăriei din Baia Mare**, în **Anuarul Institutului de istorie din Cluj**, Cluj, I—II, (1958—1959), p. 158.

https://biblioteca-digitala.ro

păstrate și literatura de specialitate consemnează un număr de 17 astfel de specialiști separatori, ce au lucrat la monetăria din Baia Mare între anii 1525—1660, dintre aceștia unii cu o activitate neîntreruptă de 20—30 de ani.[39]

Un alt specialist din această categorie a fost cementarul („cementarius"), meșter în afinarea aurului ce urma să servească la baterea monedelor, elaborîndu-l la caratele cerute. Cementarul era de multe ori funcționarul principal al monetăriei, fiind adeseori și conducătorul ei.[40]

II. A doua categorie o formau meșterii monetari propriu-ziși. Aceștia erau specialiștii ce creau tiparele monedelor ce se băteau. Ei confecționau tiparele respective și efectiv monedele ce erau date în circulație. Din categoria acestor meșteri sînt amintiți documentar :

1) Modelatorii și turnătorii de modele

2) Gravorii în aramă sau în fier

3) Monetarii propriu-ziși. Pentru aceștia se folosea foarte des și termenul de „bătători de florini" (forintverö) sau numai „bătător de bani de aur" (auricusor).

Datorită importanței pe care au avut-o în economia localității, meșterii monetăriei s-au bucurat adeseori de încrederea deplină a locuitorilor orașului, fiind aleși și ocupînd funcții de răspundere în conducerea Băii Mari. Numărul meșterilor modelatori, gravori și monetari atestați între 1535—1684 de documentația arhivistică este dublu, respectiv de 34, față de cel al separatorilor. Explicația o găsim în migăloasa muncă pe care aceștia o depuneau atît în confecționarea tiparelor de monede, cît și a diferitelor tipare de sigilii, medalii etc. adevărate opere de artă rezultate din iscusința muncii lor. De mîna unui astfel de meșter a fost confecționat, aici în monetăria din Baia Mare, tiparul unei medalii omagiale în cinstea lui Mihai Viteazul. Medalia a fost bătută în aur, tot în atelierele acestei monetării, avînd ca legendă textul de o deosebită semnificație istorică „Mihai Voievodul Valahiei Transalpine, consilierul sacrei majestăți imperiale și regale, locțiitor în Transilvania, comandant general al armatei dincoace de Transilvania și din părțile supuse ei care în anul domnului 1600 prin prevedere, virtute și arme a cîștigat victoria", fiind o dovadă în plus a recunoașterii oficiale de către împăratul habsburgic a stăpînirii de către viteazul domn român asupra Transilvaniei. Argumentarea gravării și baterii acestei medalii la Baia Mare în anul 1600 este dovedită de specialiști prin particularitățile ei. Astfel „argumentul suprem ni-l oferă medalia însăși și anume prin cercurile exterioare de pe avers, formate din lanțuri de cîte o perlă lungă și trei perle rotunde (în total 27 perle lungi și 51 perle scurte), identice cu cercurile talerului Rudolf II N-B (N[agy]-B[ánya]) de la 1600". În continuare specialiștii menționează că „Pentru anul 1600, aceste cercuri constituie o inovație și sînt

39. Arhivele Statului Baia Mare, **Fond Primăria orașului Baia Mare**, registrele de procese verbale ale magistratului și „acta contributionalia" din perioada 1560—1660. Vezi și în **Numizmatikai közlemény**, nr. LVI—LVII, articolul lui P. Szasz. **Date privind angajații monetăriei din Baia Mare** între 1530—1660 pp. 25—58.

40. S. Goldemberg, **Op. cit.**, p. 158.

https://biblioteca-digitala.ro

singurul caz în toată numismatica vremii. Ulterior, în anul 1601, întîlnim aceiași decorațiune pe talerii bătuți pentru Rudolf II, tot în Baia Mare, din care unul se află azi în Muzeul de la Baia Mare".[41]

III. O a treia categorie, întîlnită atît în sec. al XVI-lea cît și în cele precedente și ulterioare este cea a funcționarilor administrativi.

De menționat că, controlarea monedelor bătute era efectuată de probatori, care în funcție de greutate, imprimare etc. puteau, sau nu, să aprobe introducerea monedelor în circulație.

Despre răspîndirea și aria largă de circulație a monedelor bătute în monetăria din orașul de pe malul Săsarului, în evul mediu, ne vorbesc, printre altele, și cîteva tezaure descoperite în țară și peste hotare, dintre care ne vom referi doar la cele mai recente.

Printre cele 527 monede din perioada 1614—1619 găsite în tezaurul descoperit în localitatea Dedrad, județul Mureș, 58 sînt bătute la Baia Mare, purtînd ca siglă însemnele monetăriei de aici.[42] În același tezaur s-au mai păstrat monede cu valoare de 5 groși lați, variind în greutate între 2,18 și 2,40 gr argint, bătuți la Baia Mare în anii 1625—1629 și purtînd sigla N-B.[43].

Un gros lat (breiter groschen) bătut la Baia Mare în 1626 s-a descoperit și cu ocazia unor săpături arheologice efectuate la Sîncrăieni, județul Harghita.[44]

Pentru activitatea monetăriei din Baia Mare deosebit de importante sînt monedele emise aici în anii 1482—1490, de către Matei Corvin, purtînd ca siglă un „N" și cele două ciocane încrucișate, monede aflate în tezaurul monetar din sec. XV—XVI descoperit în localitatea Iara, județul Cluj.[45]

Dintre tezaurele descoperite pe teritoriul altor țări amintim pe cel de la Kosice care, pe lîngă ducații de aur și alte monede bătute de principii Transilvaniei în monetăriile din Sibiu, Cluj și Alba Iulia, conține și monede bătute în monetăria băimăreană.[46]

Prin activitatea continuă desfășurată de la prima sa amintire documentară, prin numărul mare de monede emise se poate spune că „... dintre toate monetăriile care au funcționat în Transilvania în perioada feudalismului, atelierul din Baia Mare a avut cea mai bogată activitate".[47]

Cu toate împrejurările politice nefavorabile și cu toate că deservea un stat feudal, activitatea monetăriei băimărene a constituit un însemnat factor în procesul de intensificare și generalizare a relațiilor marfă-bani, contribu-

41. Ștefan D. Tănăsescu, **Despre medalia lui Mihai Viteazul**, in **Buletinul Societății numismatice române**, anii XVII—XIX (1973—1975), Editura Litera, București, 1975, p. 242, Vezi și Dan Cernovodeanu, **Efigia Viteazului din anul 1600**, in **Magazin istoric**, an X, nr. 3(108) martie 1976, p. 44.
42. Z. Székely, **Tezaurul monetar de la Dedrad**, in **Studii și cercetări de numismatică**, vol. IV, 1958, pp. 459—560.
43. **Ibidem.**
44. Oct. Iliescu, **Insemnări la descoperiri monetare (II)**, in **Studii și cercetări de numismatică**, vol. II, pp. 460—461.
45. Tr. Pop, Z. Milea, V. Fenești, **Tezaurul monetar din sec. XV—XVI de la Iara**, in **Studii și cercetări de numismatică**, vol. V, 1971, p. 181.
46. Octavian Iliescu, recenzia lucrării: **Tezaure monetare ca izvoare istorice**, apărută la Praga, in **Studii și cercetări de numismatică**, vol. I, 1957, p. 480.
47. Octavian Iliescu, **O monedă de aur inedită emisă de Principatul Transilvaniei în 1628**, in **Studii și cercetări de numismatică**, vol. V, p. 356.

https://biblioteca-digitala.ro

ind în același timp nu numai la stimularea funcțiilor banilor ca mijloc de circulație și de măsură a valorii, dar și-a adus aportul și la accentuarea funcției de acumulare a banilor, la formarea capitalului comercial în Transilvania medievală, cu repercusiuni directe în dezvoltarea elementelor noului mod de producție, superior celui în sînul căruia s-a născut.

LISTA

emisiunilor monetare ale monetăriei din Baia Mare dintre anii 1551—1660[48]

Numele emitentului	Anul	Valoarea nominală emisă	Metalul utilizat	Greutatea în gr.	Observații
1	2	3	4	5	6
Ioan II. Sigismund Zapolya și Isabela, regenta	1551	1 dinar	argint	0,40	Bate numai la Baia Mare. În 1552—1555 numai la Sibiu
	1556	1 ducat	aur	3,50	Numai la Baia Mare
	1556	1 dinar	argint	0,40	
	1556	obol	argint	0,30	
	1557	10 ducat	aur	35,00	Numai la Baia Mare
	1557	5 ducat	aur	17,50	La Baia Mare și Sibiu
	1557	5 ducat	aur	17,50	„
	1557	2 ducat	aur	7,00	
	1557	1 ducat	aur	3,50	
	1557	1 ducat	aur	3,50	
	1558	1/2 ducat	aur	1,75	La Baia Mare și Cluj
	1558	1 dinar	argint	0,40	
	1559	1/2 ducat	aur	1,75	„
	1559	1/4 ducat	aur	0,87	„
	1559	1 dinar	argint	0,40	„
	1559	obol	argint	0,30	„
	1560	1 ducat	aur	3,50	„
Ioan II Sigismund, singur (1559—1571).	1560	1 ducat	aur	3,50	„
	1561	1 ducat	aur	3,50	„
	1564	1 obol	argint		
	1565	10 ducat	aur	35,00	
Sigismund Bathori	1589	2 taler	argint	56,00	
	1589	1/2 taler	argint	42,00	
	1595	1 ducat	aur	3,50	

48. C. C. Kiriţescu, **Op. cit.**, pp. 373—383, după care a fost intocmită prezenta listă.

https://biblioteca-digitala.ro

1	2	3	4	5	6
	1596	1 ducat	aur	3,50	
	1597	1 ducat	aur	3,50	
Ştefan Bocskay (1604—1606)	1605	1 ducat	aur	3,50	
	1605	1½ taler	argint	40,00	
	1605	1 taler	argint	28,00	
Gabriel Bathori (1608—1613)	1608	1 gros	argint	1,50	
	1609	1 ducat	aur	3,50	
	1609	1½ taler	argint	44,00	
	1609	1 taler	argint	28,00	
	1609	1 gros	argint	1,50	
	1610	5 ducat	aur	17,50	
	1610	4 ducat	aur	14,00	
	1610	1 ducat	aur	3,50	
	1610	1 gros lat	argint	2,20	
	1610	1 gros	argint	1,50	
	1611	1 ducat	argint	3,50	
	1611	1 gros	argint	1,50	
	1612	1 ducat	aur	3,50	
	1612	1 gros	argint	1,50	
	1612	1 gros	aramă	1,50	Prima dată din aramă
	1613	6 ducat	aur	21,00	
	1613	1 gros	argint	1,50	
	1613	1 gros	aramă		
Gabriel Bethlen (1613—1629)	1620	1 gros lat	argint	2,20	
	1621	1 ducat	aur	3,50	
	1621	1 taler	argint	28,50	
	1621	1 gulden	argint	14,00	
	1621	1 gros lat	argint	2,10	
	1621	1 obol	argint	0,30	
	1622	10 ducat	aur	35,00	
	1622	5 ducat	aur	17,50	
	1622	1 ducat	aur	3,50	
	1622	¼ ducat	aur	0,87	
	1622	1 taler	argint	28,50	
	1622	1 gulden	argint	14,00	
	1622	1 gros lat	argint	2,10	
	1623	1 ducat	aur	3,50	
	1623	¼ ducat	aur	0,87	
	1623	1 gros	argint	2,10	
	1624	1 ducat	aur	3,50	
	1624	¼ ducat	aur	0,87	
	1624	1 gros lat	argint	2,10	
	1624	1 dinar	argint	0,40	
	1625	1 ducat	aur	3,50	

https://biblioteca-digitala.ro

1	2	3	4	5	6
	1625	1	gros lat argint	2,20	
	1625	1	gros argint	1,50	
	1625	1	dinar argint	0,40	
	1626	1	ducat aur	3,50	
	1626	1/4	ducat aur	0,87	
	1626	1	gros lat argint	2,20	
	1626	1	dinar argint	0,40	
	1626	1	dinar aramă		
	1627	4	ducat aur	17,50	
	1627	3	ducat aur	10,50	
	1627	1	ducat aur	3,50	
	1627	1/4	ducat aur	0,87	
	1627	1	taler argint	28,50	
	1627	1	gulden argint	14,00	
	1627	1	gros lat argint	2,20	
	1627	1	gros argint		
	1627	1	dinar argint	0,40	
	1628	10	ducat aur	35,00	
	1628	3	ducat aur	10,50	
	1628	2	ducat aur	7,00	
	1628	1	ducat aur	3,50	
	1628	1/4	ducat aur	0,87	
	1628	1	taler argint	28,50	
	1628	1	gros lat argint	2,20	
	1629	1	ducat aur	3,50	
	1629	1	taler argint	28,50	
	1629	2	gros argint		
	1629	1	dinar argint	0,40	
Gh. Rakoczi I. (1630—1648)	1642	1	ducat aur	3,50	
	1645	10	ducat aur	35,00	
	1645	1	ducat aur	3,50	
	1645	1	taler argint	28,50	
	1645	1/2	gulden argint	7,20	
	1646	10	ducat aur	35,00	
	1646	1	ducat aur	3,50	
	1646	1	taler argint	28,50	
	1647	10	ducat aur	35,00	
	1647	6	ducat aur	21,00	
	1647	1	ducat aur	3,50	
	1647	2	taler argint	57,00	
	1647	1	taler argint	28,50	
	1647	1	gulden argint	14,00	
	1648	10	ducat aur	35,00	
	1648	1	ducat aur	3,50	

https://biblioteca-digitala.ro

1	2	3	4	5	6
	1648	1 1/2 taler	argint	42,70	
	1648	1 taler	argint	28,50	
Gh. Rakoczi II (1648—1660)	1648	1 taler	argint	28,50	
	1649	10 ducat	aur	35,00	
	1649	1 ducat	aur	3,50	
	1649	1 taler	argint	28,50	
	1650	10 ducat	aur	35,50	
	1650	1 ducat	aur	3,50	
	1650	1/4 ducat	aur	0,87	
	1650	1 taler	argint	28,50	
	1651	10 ducat	aur	35,00	
	1651	1 ducat	aur	3,50	
	1651	1 taler	argint	28,50	
	1651	1/2 gulden	argint	7,00	
	1652	10 ducat	aur	35,00	
	1652	1 taler	argint	28,50	
	1653	10 ducat	aur	35,00	
	1653	1 ducat	aur	3,50	
	1653	1/4 ducat	aur	0,87	
	1653	1 taler	argint	28,50	
	1653	1 dinar	argint	0,40	
	1654	10 ducat	aur	35,00	
	1654	7 ducat	aur	24,50	
	1654	1 ducat	aur	3,50	
	1654	1 taler	argint	28,50	
	1654	1 gulden	argint	14,00	
	1655	10 ducat	aur	35,00	
	1655	1 ducat	aur	3,50	
	1655	1 taler	argint	28,50	
	1656	10 ducat	aur	35,00	
	1656	1 ducat	argint	3,50	
	1656	1 taler	argint	28,50	
	1656	1 gulden	argint	14,00	
	1656	1/2 gulden	argint	7,00	
	1657	1 taler	argint	28,50	
	1658	10 ducat	aur	35,00	
	1658	1 taler	argint	28,50	
	1659	10 ducat	aur	35,00	
	1659	2 taler	argint	57,00	
	1659	1 taler	argint	28,50	
	1659	1 gulden	argint	14,00	
	1660	1 taler	argint	28,50	
	f. an	1 ducat	aur	3,50	

https://biblioteca-digitala.ro

ÜBER DIE MÜNZSTÄTTE VON BAIA MARE IM 15.—17. JH.

— ZUSAMMENFASSUNG —

Aufgrund von schon veröffentlichten Facharbeiten und der Untersuchung des Archivmaterials der Stadt Baia Mare, erörtert der Verfasser einige Aspekte aus der Tätigkeit der Münzstätte von Baia Mare im 14.—17. Jh.

Im ersten Teil des Artikels werden die Nachrichten über dokumentarische Bezeugung der Münzstätte verglichen, worauf der Verfasser den Schluss zieht, dass diese ihre Tätigkeit in Baia Mare in den letzten zwei Jahrzehnten des 14. Jhs. begann, was durch eine offizielle Urkunde von 1411 bestätigt wird.

Nach einer verhältnismässigen Stagnation in der ersten Hälfte des 15. Jhs., die sich während der Herrschaft der Fürstenfamilie Hunyadi, besonders aber unter Matthyas Corvinus, in der ganzen Entwicklung der Stadt bemerkbar macht, nimmt die Münzstätte von Baia Mare einen grossen Aufschwung, so dass sie zu einem gewissen Zeitpunkt, beispielsweise 1643, einen dreimal höheren Ertrag als die Münze von Sibiu und einen mehr als doppelt so grossen als die von Buda erzielt.

In dem unter Matthyas Corvinus erreichten Entwicklungs- und Arbeitsstand setzt die Münzstätte von Baia Mare ihre Tätigkeit ohne grössere Unterbrechungen und — in der Zeit des Fürstentums Transylvanien — ununterbrochen fort. Von 1551—1660 gehört sie, ebenso wie die Stadt Baia Mare, den transylvanischen Fürsten und arbeitet als Hauptprägestätte ihrer Münzen fast ausschliesslich für diese, obwohl auch die Münzstätten von Sibiu und Cluj manchmal beansprucht wurden.

Als Beweis für die ununterbrochene Tätigkeit der Münze von Baia Mare legt der Verfasser im Anhang zwei Listen vor, in denen die Leiter und Facharbeiter, sowie die hauptsächlichen Prägungen von Baia Mare angeführt sind. Die genannten Listen dienen gleichzeitig auch den Numismatikern.

https://biblioteca-digitala.ro

NĂVĂLIREA TĂTARILOR ÎN MARAMUREŞ ŞI ÎNFRÎNGEREA LOR LA BORŞA ÎN 1717

VASILE SCHREK

Se împlinesc anul acesta 260 de ani de cînd maramureşenii au obţinut o strălucită victorie asupra hoardelor tătăreşti în ultima lor incursiune pe pămîntul Transilvaniei.

Trecînd Carpaţii prin trecătoarea Rodnei la cererea turcilor, aflaţi în război cu austriecii, tătarii, după unii 10 000,[1] după alţii mai mulţi, la aflarea veştii despre înfrîngerea turcilor la Belgrad, după ce au coborît pe Someşul Mare pînă la Dej, făcînd prădăciuni în satele ce le-au întîlnit în cale, au hotărît să se retragă urmînd firul Someşului spre Baia Mare, Seini, Medieşu Aurit, de unde au luat-o spre Micula, Halmeu, iar de aci pe Valea Tisei au pătruns în Maramureş.

Oraşele Baia Mare şi Satu Mare fiind mai bine întărite şi apărate au fost ocolite de tătari, în schimb satele au fost supuse unui jaf considerabil. O oaste mai mică de tătari a atacat şi Cavnicul dar a fost pusă pe fugă de către locuitorii de aci, care, în amintirea acestui fapt, au ridicat mai tîrziu un monument.

În rîndurile populaţiei maramureşene se răspîndise vestea că tătarii vin ca aliaţi ai lui Francisc Rákóczi II (aflat în Turcia) spre a continua lupta pentru libertate.

Cînd s-a zărit însă fumul ce se ridica deasupra satelor incendiate şi cînd s-a aflat de la refugiaţi de grozăviile făcute de tătari, populaţia Maramureşului şi-a dat seama de pericolul real ce o aşteaptă.

I. Măsurile de apărare luate de către autorităţile comitatului.

În lipsa forţelor armate suficiente, la dispoziţia organelor centrale, comitatele din Transilvania au fost nevoite a lua măsuri de apărare locală pentru a se putea opune primejdiei tătăreşti.

1. Filipaşcu, A. **Istoria Maramureşului**, Buc., 1940, p. 149.

https://biblioteca-digitala.ro

De la prințul Eugen de Savoya a sosit o patentă prin care se ordona comitatelor ca să aibă oameni înarmați și la ordinul lui A. Károlyi, (care de altfel a indicat măsuri concrete de apărare), să se ridice la luptă.[2]

Potrivit dispoziției guberniului, cei cărora le parveneau știri despre mișcările tătarilor erau obligați să înștiințeze autoritățile, în caz contrar, vinovații (țărani sau nobili) erau pedepsiți în mod corespunzător.[3]

După cum rezultă din documentele vremii „și organele comitatului Maramureș au efectuat unele lucrări de apărare încă în lunile iunie și iulie 1717, prin blocarea trecătorilor cu copaci tăiați și prin paza acestor trecători. De lucrările de apărare a Maramureșului s-a ocupat vicecomitele Vasile Stoica.

La 18 iunie 1717 el raporta contelui A. Károlyi că, „... deși trecătoarea (dinspre Borșa spre Moldova) este închisă, ea este păzită de santinele. Pînă la granițele munților oamenii noștri merg și vin. Trecătoarea Poienile Ruscovei la fel este păzită, fortificată... Întrucît numărul suspecților și al acelora care circulau fără legitimație a fost mare, la trecătorile dinspre Transilvania s-au luat măsuri de întărire a pazei. Pot să raportez excelenței voastre că dinspre Polonia și Moldova nu am auzit știri alarmante...".[4] În același timp vicecomitele a organizat și serviciul de spionaj. Cei care au adus informații din Moldova au fost recompensați cu suma de 10 florini de bronz.

Se putea circula numai pe vîrfurile munților, care erau păzite, iar aceia care nu respectau straja erau pedepsiți de oficialități cu plata unei amenzi de 24 florini.[5]

Pe lîngă aceste măsuri de apărare, din satele comitatului s-au făcut înrolări de pedestrași și călăreți în armata condusă de căpitanul Francisc Váradi. Din ordinul contelui A. Károlyi au sosit în Maramureș, sub conducerea lui Ladislau Bagosi, 148 pedestrași și călăreți din comitatul Satu Mare, (la încartiruirea cărora maramureșenii au contribuit cu 200 mierțe de grîu și 3 000 fonți de carne, precum și 300 de florini).[6]

În 2 iulie 1717 Ladislau Bagosi raportează contelui Károlyi despre efectivul oastei de apărare din Maramureș, măsurile de apărare luate, întărirea pazei la trecătoarea de la Frasin și la Borșa, și faptul că toate celelalte trecători și poteci au fost închise. De la Borșa, Bagosi a plecat la Poieni în vederea întăririi legăturilor sale cu șeful pazei de la Frasin, care dispunea de 25 de oameni. Spionii trimiși de vicecomite în Moldova, scrie Bagosi, nu au adus știri importante, dar se vorbește că voievodul Moldovei și-a strîns armata și și-a așezat tabăra în cîmpii...[7].

La 8 august 1717 conducerea comitatului Maramureș cerea contelui Károlyi ca cei 50 de călăreți, reținuți pentru apărarea strîmtorii Bîrsanei, să fie înlocuiți cu pedestrașii lui Bagosi, deoarece din cauza stîncilor și locului îngust călăreții nu pot fi folosiți.[8]

2. Arhivele Statului jud. Maramureș, **Fond „Prefectura jud. Maramureș"**, Protocolul Adunării generale nr. XI/1717, p. 309.
3. **Ibidem**, p. 303.
4. Arhivele Statului jud. Maramureș, **Fond „Liceul reformat Sighet"**, Registrul „Tătarii" nr. 102/1717, p. 9.
5. Protocolul Nr. XI-1717, p. 306.
6. **Ibidem**, pp. 309—310.
7. **Fond „Liceul reformat Sighet"**, Registru Nr. 102, p. 9.
8. **Ibidem**, p. 192.

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 1. Punctul „Strîmtura tătarilor" la Borşa, unde populaţia locală a dat bătălia cu invadatorii.

Pe lîngă măsurile de apărare menţionate, şi altele la care se referă documentele vremii, vicecomitele Vasile Stoica raporta în august 1717 contelui Károlyi că a dispus ca toţi locuitorii, fie ei nobili sau ţărani, să fie gata în aşa fel încît la sosirea ordinului să pornească împreună cu vicecomitele acolo unde va fi nevoie. Cine nu are arme îşi va procura, iar cei care nu reuşesc vor pregăti securi şi alte arme de luptă.[9]

De la Teceu tătarii au înaintat pe lîngă Tisa prin Remeţi, Săpînţa, Sarasău, Sighet. La Sighet tătarii au jefuit şi incendiat biserica reformată, în care erau adunate comorile bogătaşilor, iar după aceasta au luat drumul spre Plasa de Sus, făcînd mari pagube prin satele prin care au trecut. Clădiri publice nu prea au rămas în urma lor, au jefuit şi au ars biserici, primării şi alte clădiri. În unele sate ca Onceşti, Năneşti în urma lor au rămas doar locuri pustii.

La Bîrsana tătarii au fost aşteptaţi (2 septembrie 1717) de forţe înarmate formate din sigheteni şi ţărani maramureşeni, conduşi pe pretorii Ioan Stan, Simion Săpînţan şi Sigismund Nagy, din lucrători de la ocnele de sare din Coştiui, Ocna Şugatag şi Slatina, conduşi de Ladislau Babocsai şi din oamenii lui Bagosi din comitatul vecin Satu Mare. În total efectivul celor înarmaţi se ridica la 400 de persoane. Nu întîmplător a fost ales acest loc pentru

9. **Ibidem**, p. 22.

https://biblioteca-digitala.ro

luptă. Cam la jumătatea distanței dintre Bîrsana și Strîmtura se află un drum îngustat din cauza stîncilor, denumite „Piatra țiganilor" (sau „Mormîntul țiganilor"). Lățimea drumului abia permitea atunci ca două care să treacă una pe lîngă alta. Dinspre nord se ridică munți înalți cu pădure deasă, dinspre sud se aude zgomotul Izei, care pe malul celălalt era întărită de păduri și dealuri.

În momentul în care grosul oastei tătărești a pătruns în strîmtoarea Bîrsanei deodată cei 400 de oameni i-au atacat pe tătari. Atacul a fost rapid și surprinzător. A necesitat timp pînă cînd tătarii au descoperit de unde veneau focurile și au început să se opună. Lupta a continuat pînă seara. Dușmanul a fost nevoit să fugă spre a nu-și afla moartea în acest loc.

Mînați de furie tătarii au înaintat în marș forțat prin comunele Dragomirești, Rozavlea, Cuhea (azi Bogdan Vodă), Sălișteși Săcel, arzînd peste tot, pînă la Moisei unde și-au așezat tabăra pentru odihnă.

După atacul de la Bîrsana, între maramureșeni și între oamenii lui Bagosi (veniți din comitatul Satu Mare) s-a iscat însă o neînțelegere, în urma căreia s-au despărțit, Bagosi luînd-o spre Sighet, părăsind lupta de apărare. Maramureșenii însă i-au urmărit pe tătari, care se pregăteau să treacă în Moldova.[10]

II. Înfrîngerea tătarilor de către populația Borșei la data de 4 septembrie 1717

Tătarii, în furia lor oarbă, au aprins casele satului și biserica din partea de sus a Borșei, dar biserica din vale a fost apărată — după cum rezultă dintr-o relatare de la începutul secolului trecut — de femeile curajoase, mai în vîrstă, bărbații fiind retrași în munți pentru a pregăti zdrobirea dușmanului.

Organizatorul și conducătorul luptei de apărare a borșenilor a fost preotul Lupu Șandrin, om priceput, cu experiență militară (a luptat în calitate de căpitan în armata lui Francisc Rákóczi al II-lea), martorul ocular al luptei de la Bîrsana. El a adunat pe toți cei capabili de luptă din Borșa și i-a așezat în strîmtoarea numită Cheia prin care ducea drumul, pe la poalele muntelui Stiol, în Bucovina, și care are o lungime de cca 3 km. Această strîmtoare era mărginită în ambele părți de păduri dese de brazi. Cu un efort extraordinar oamenii lui Lupu Șandrin au tăiat copacii de la rădăcină pentru ca la semnalul primit să-i poată rostogoli peste tătari. Pe lîngă aceasta au mai fost pregătite grămezi de bolovani la locuri potrivite, pe creste. Drumul ce ieșea din strîmtoare a fost blocat.

Trecerea tătarilor însă în Moldova ar fi fost posibilă și prin Valea Cislei dar, după cum știm, pregătirile de luptă au fost făcute în strîmtoarea Cheii. Din acest motiv pentru borșeni a fost necesară atragerea invadatorilor în Valea Vișeului. Pentru asigurarea acestui lucru a fost trimis un tînăr din Moisei, numit Ioan Oprea,[11] cu misiunea de a se oferi drept călăuză tătarilor

10. **Ibidem**, p. 341.
11. **Ibidem**, p. 354.

https://biblioteca-digitala.ro

şi a le spune că drumul pe care ar putea întîmpina cele mai puţine primejdii şi obstacole este de-a lungul rîului Vişeu.

Tînărul Oprea mai avea însă şi sarcina de-a convinge pe tătari să nu poposească în sat peste noapte ci să-şi aşeze tabăra în strîmtoarea Cheii, (aflată la o distanţă de cca 9 km de centrul Borşei) care asigură adăpost împotriva viscolului şi a haiducilor.

Tătarii au acceptat propunerea, au înaintat pînă la „Gura Fîntînii" şi apoi au pătruns în strîmtoarea Cheii, denumită de atunci „Strîmtura tătarilor", au aprins focuri mari, fiind o noapte friguroasă şi ploioasă şi punînd străji s-au pregătit pentru odihnă. Mai puţin au dormit prizonierii, iar oamenii lui Popa Lupu deloc, ei au aşteptat semnalul pentru începerea luptei.

Fig. 2. Obeliscul din Cavnic ridicat pe locul unde au fost bătuţi tătarii.

Pe lîngă borşeni au mai fost aici şi alţi maramureşeni, mai ales din Valea Izei, precum şi haiduci, printre care Teodor Crăciun, Mihai Pavel, Ioan Ciceu şi alţii, nerăbdători de a lupta, care în zorii zilei de 4 septembrie 1717 (sîmbătă) au tras focuri de arme de pe dealuri asupra tătarilor*.

Împuşcăturile haiducilor, cu ecoul lor amplificat de dealuri, i-au zăpăcit pe tătari, care în panică au încercat să iasă din strîmtoare, călcîndu-se unii pe alţii. Şandrin Lupu a urmărit desfăşurarea evenimentelor de la locul numit „Gruiu lung" şi apreciind că sosise momentul declanşării atacului asupra invadatorilor, a dat semnalul stabilit iar la şuierăturile puternice auzite borşenii au început să rostogolească copacii asupra tătarilor în lungimea strîmtorii şi mii de bolovani de pe vîrfurile munţilor. Lupta a durat toată ziua.

*) Motivul împuşcăturilor, după legendă, a fost ducerea cu forţa în cortul fiului hanului a unei fete creştine.

https://biblioteca-digitala.ro

Înarmată cu coase, securi şi furci de fier, populaţia s-a aruncat cu bărbăţie şi curaj asupra tătarilor şi a început un măcel îngrozitor care i-a pus pe fugă pe duşmani în aşa măsură încît şi-au lăsat caii şi au luat-o pe jos care încotro, pentru a scăpa cu viaţa după cum scria de la Ieud vicecomitele Vasile Stoica contelui Károlyi, în ziua de 5 septembrie 1717.[12] Dar de a scăpa cu viaţa de aici pentru duşmani nu a fost uşor de loc. Totuşi în timpul luptei vreo 4 000 de tătari au reuşit să iasă din capcană şi să se îndrepte spre muntele Stiol. Aici însă au întîmpinat furia forţelor naturii, deoarece s-a dezlănţuit o ploaie torenţială însoţită de un vifor puternic care, provocînd alunecări de teren, a cauzat moartea a cca 2 000 de tătari (Locul acestui eveniment este denumit de atunci „Jgheabul Tătarilor").

Numărul morţilor din rîndurile tătarilor s-a ridicat la 5—6 000, dar din păcate au murit şi mulţi robi luaţi de aceştia. Dintre robii creştini şi-au primit libertatea 7 085 din care 1 454 erau din Ugocea.[13] Apa Vişeului timp de aproape un an de zile nu a mai fost bună de băut din cauza mirosului cadavrelor.

În fuga lor disperată, tătarii au lăsat şi prăzile pe care le-au capturat în timpul incursiunii, precum şi cca 8 000 de cai.[14] După amiază au sosit în ajutorul borşenilor dinspre Budeşti 50 de mineri din Baia Sprie şi Cavnic, care îi urmăreau pe tătari.[15] O parte a tătarilor a ajuns în Moldova unde domnul Mihai Racoviţă luase din timp măsuri de prevenire.

După terminarea luptei a sosit la Borşa vicecomitele Vasile Stoica şi alţi conducători ai comitatului, care au dispus transportarea cadavrelor creştine. Au fost luaţi de asemenea copiii părăsiţi de tătari de-a lungul Văii Izei, după lupta de la strîmtoarea Bîrsanei, comandînd în acest scop pretorul Plăşii de Sus 70 de căruţe.[16] Este o realitate tristă însă că majoritatea acestor copii au murit pe drum de foame, de frig, de oboseală şi de spaimă.

Lupta eroică a maramureşenilor a fost urmărită cu viu interes şi în alte localităţi din comitatele vecine ,dovadă scrisoarea judelui suprem al oraşului Baia Mare din 6 septembrie 1717 adresată oraşului Satu Mare.[17]

După ce duşmanul a fost înfrînt şi pus pe fugă au sosit la Borşa, duminică 5 septembrie 1717, trupele trimise de contele Károlyi, conduse de Fr. Deák şi garnizoana din Oradea de sub comanda colonelului Pivoda. Aceste unităţi militare însă în loc să-i urmărească pe tătari ,au luat prada rămasă, iar după ce au făcut pagube însemnate şi în gospodăriile populaţiei locale, s-au reîntors.

După aceste evenimente triste, din porunca gubernatorului şi a generalului A. Károlyi, s-a efectuat o anchetă pentru stabilirea pagubelor făcute de duşmani şi de trupele sus menţionate.[18]

Practic însă maramureşenii au cîştigat procesul numai moraliceşte pentru că au rămas fără despăgubiri materiale.

12. **Ibidem**, p. 29.
13. **Ibidem**, p. 349 şi Filipaşcu A., **Op. cit.**, pp. 151—152.
14. **Fond „Prefectura jud. Maramureş"**, Protocolul Nr. XI p. 333.
15. **Fond „Liceul reformat Sighet"**, Registru Nr. 102, 1717, p. 349.
16. Protocolul Nr. 41, p. 333.
17. **Fond „Liceul reformat Sighet"**, Registru Nr. 102, 1717, p. 188.
18. Protocolul Nr. XI, p. 338.

https://biblioteca-digitala.ro

În urma evenimentelor mai mulți funcționari ai comitatului, precum și Toader Crăciun au obținut diplome de înobilare iar vicecomitele Vasile Stoica titlul de baron.

Interpretarea acestui lucru în concepția populației este oglindită în zicala „noi am omorît pe tătari și pe Stoica l-o pus ghe baron".

Adunarea generală a comitetului municipal al comitatului Maramureș din iunie 1867 a hotărît sărbătorirea a 150 de ani de la înfrîngerea tătarilor cînd „... românii borșeni au dat dovadă de fraternitate cu concetățenii maghiari pe care i-au scăpat din ghiarele invadatorilor...".[19]

Organizarea sărbătoririi acestui eveniment și ridicarea unui monument la Borșa a fost hotărîtă și la ședințele din anii 1888 și 1896, dar din păcate nu s-a și realizat.

Victoria obținută de borșeni asupra dușmanului, sub conducerea lui Popa Lupu, însă este o realitate istorică și un argument în plus la aprecierea făcută în **Programul P.C.R. de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintarea României spre comunism,** privind aportul adus de masele populare țărănești la lupta pentru libertate socială și națională în secolele trecute.

Țăranii maramureșeni au știut să înfrunte primejdia și să învingă pe tătari, care de atunci nu au mai trecut granița Transilvaniei deși au prădat în Moldova (în anii 1758 și 1762).

Organizarea și desfășurarea luptei de la Borșa arată spiritul de sacrificiu, curajul și eroismul poporului cînd este chemat la apărarea pămîntului strămoșesc.

Înfrîngerea tătarilor la Cheile Borșei în septembrie 1717 face parte din șirul bătăliilor purtate de poporul român împotriva cotropitorilor, pentru libertate și pentru apărarea ființei sale naționale.

19. **Fond „Prefectura jud. Maramureș"**, Registru de procese verbale al comitetului municipal nr. 6, 1867.

https://biblioteca-digitala.ro

THE TARTARS' INVASION IN MARAMUREŞ AND THEIR DEFEAT AT BORŞA IN 1717

— *SUMMARY* —

The article of professor Vasile Schrek refers to an important moment in the fights of the population of Maramureş for their liberty, against the foreign invaders, and the defeat of the Tartars' at Borşa in 1717.

After a short presentation of the steps taken for the defence of Maramureş district, following the orders of its ruler, Alexandru Karoly, the author insists upon the peasantry's role, and especcially that of Borşa's inhabitants, who were led by Lupu Sandrin, a former captain in the army of Francis Rakoczi II, using a very ingenious tactics, they forced the Tartars into a blind valley and vanquished them, liberating the prisoners who were still alive.

The author shows that the imperial army, who had arrived only after the victory, instead of pursuing the Tartars, began to plunder, causing other losses to the population.

https://biblioteca-digitala.ro

CONTRIBUȚII MARAMUREȘENE LA RĂZBOIUL DE INDEPENDENȚĂ

Dr. ION BABICI

Cînd în memorabila zi de 9 mai 1877, prin glasul lui Mihail Kogălniceanu parlamentul, întruchipînd marele și unanimul consens al națiunii, a proclamat independența de stat absolută a țării, evenimentul a fost salutat cu bucurie de românii de pretutindeni, fapt ce dovedește, încă o dată, cît de vie era conștiința apartenenței la una și aceeași națiune, la unul și același destin istoric, în pofida vremelnicelor și arbitrarelor frontiere politice care îi despărțeau.

Pentru românii din Maramureș, ca și pentru toți românii aflați atunci sub stăpînire străină, proclamarea independenței de stat, precum și lupta armată pentru susținerea cauzei neatîrnării și, în același timp, pentru grăbirea unirii cu patria-mamă reprezenta un ideal scump.

Încă în aprilie 1877, „Gazeta Transilvaniei", dînd expresie acestei stări generale de spirit, scria că prin cucerirea independenței, pentru poporul român va veni „un moment în care să se poată serba și marea sărbătoare a reconstituirei, a unității sale".[1]

Războiul de independență a reprezentat astfel o pilduitoare înmănunchere a forțelor românilor de pe ambele versante ale Carpaților în numele imperativului suprem, de înaltă stringență istorică pentru fiecare fiu al neamului. Pentru împlinirea acestui măreț ideal „poporul român — sublinia în anul 1877 primul ministru al României —, în întregul său, și-a făcut datoria și nici un alt popor n-a făcut ceea ce a făcut poporul român, fiindcă de a se bate cu curaj și bravură sînt și alte națiuni care au armate brave ; dar ceea ce a făcut poporul român, în întregimea lui, n-a făcut nici un alt popor".[2]

În acest cadru, maramureșenii — la fel ca în alte împrejurări istorice — s-au situat la înălțimea comandamentului epocii. Fiii acestui ținut străbun

1. „Gazeta Transilvaniei", nr. 24, din 8 aprilie/27 martie 1877.
2. I.C. Brătianu, **Acte și cuvîntări**, Publicate de C.C. Giurescu, vol. 3, (1 mai 1877—30 aprilie 1878), București, 1933, p. 155.

https://biblioteca-digitala.ro

moşesc au fost parte intrinsecă din conştiinţa şi acţiunea întregului nostru popor : bărbaţi şi femei, vîrstnici şi tineri, fără deosebire de naţionalitate, au militat pentru acelaşi deziderat istoric. Peste tot la oraşe şi sate populaţia judeţului a înţeles însemnătatea acestei lupte înscrise cu litere de aur în istoria poporului român, exprimîndu-şi adeziunea totală la cauza nobilă a românilor de pretutindeni.

Solidaritatea maramureşenilor cu patria-mamă, în războiul de neatîrnare, manifestată în condiţii grele din cauza măsurilor represive ale stăpînirii austro-ungare, alături de efortul întregii naţiuni române, a contribuit la împlinirea aspiraţiei seculare comune : cucerirea independenţei de stat absolute a României.

Sprijinirea materială a armatei care dădea piept cu duşmanul a reprezentat forma cea mai largă, de masă, a integrării maramureşenilor în ridicarea generală a poporului român pentru consolidarea independenţei cu arma în mînă. Într-un document datat 27 iunie 1877, întocmit la Tîrgu Lăpuş, în care sînt menţionate rezultatele campaniei largi pentru sprijinirea oştirii, se dă expresie simţămintelor patriotice ale maramureşenilor : „Iubim ca adevăraţi fraţi pe fraţii noştri [de] dincolo de Carpaţi, bucuria se poate citi în faţa fiecărui român cînd aude despre brava oştire română şi spiritul ce o animează. O iubesc fiecare şi-i doreşte succesul cel mai favoritoriu şi o strălucită izbîndă contra inamicului secular. . .“.[3]

La campania de sprijinire a războiului a luat parte activă cunoscutul patriot George Pop de Băseşti, precum şi fiica sa Elena care a strîns bani în comunele şi satele Asuaju de Jos, Băiţa, Băseşti, Oarţa de Sus, Sălsig, Stremţ şi în alte localităţi.[4] Ulterior, Elena Pop de Băseşti a primit o decoraţie românească drept recunoaştere a meritelor sale în acţiunea de susţinere a ostaşilor români.[5] Potrivit informaţiilor provenite din Sighetu Marmaţiei şi reproduse în presa vremii, asemenea colecte au fost organizate în rîndurile locuitorilor din Văleni de către învăţătorul Teodor Mărgineanu.[6]

O rodnică activitate a desfăşurat în fruntea centrului de colectare din Baia Mare Ghizela Cresta Drumariu, soţia avocatului Ioan Drumariu. Listele de subscripţie lansate au găsit o largă adeziune atît în Baia Mare, cît şi în localităţile apropiate : Berchez, Buşag, Ferneziu, Mocira, Remetea, Săcălăşeni, Săsar, Satu Nou, Seini.[7] Menţionăm faptul că, la Baia Mare, alături de fruntaşi ai românilor, ca Ioan Trif, avocat ; Ştefan Bilţiu, protopop ; Ioan Drumariu, avocat, au oferit ajutoare numeroşi maghiari, ca de pildă : Koszka Árpád, Takáts Káraloy, Toth Roza şi alţii.[8]

Dr. Sandianu, medic în Baia Sprie, a iniţiat subscripţii băneşti în oraş, precum şi în localităţile învecinate ; Chiuzbaia, Groşi, Şişeşti şi altele.[9]

3. „Gazeta Transilvaniei“, nr. 50 din 30 iunie/12 iulie 1877; Almanah Tribuna '76, Cluj-Napoca, p. 74.
4. „Gazeta Transilvaniei“, nr. 86 din 15/3 noiembrie 1877; Paul Abrudan, **Solidaritatea maramureşenilor**, „Maramureş“ — supliment politic, social-cultural al gazetei „Pentru socialism“ din aprilie 1976.
5. Gheorghe Blaj, **Comuniştii maramureşeni moştenitori şi continuatori ai unui trecut eroic şi glorios**, „Anale de istorie“, nr. 2/1976, p. 25.
6. „Gazeta Transilvaniei“, nr. 89 din 25/13 noiembrie 1877.
7. **Idem**, nr. 95 din 16/4 decembrie 1877.
8. Ibidem
9. Ibidem

https://biblioteca-digitala.ro

O susținută activitate a depus centrul de colectare din Șomcuta Mare, care avea în frunte pe studentul Victor Colceriu, fiul dr. Colceriu din același oraș.[10] Învățătorul Elia Pop din Șomcuta Mare a străbătut satele din apropiere, adunînd însemnate ajutoare.[11] Într-o scrisoare a acestuia publicată în „Gazeta Transilvaniei" din 25 decembrie 1877, se sublinia că „rarul eroism al bravilor descendenți ai lui Traian, Ștefan și Mihai au reîmprospătat la Grivița gloria străbună, toate acestea m-au obligat la împlinirea uneia din cele mai sfinte datorii de a contribui după putință la alinarea durerilor scumpilor noștri confrați din România liberă, care sîngerează în luptă...". Autorul arată că războiul dus de români are „devisa-i libertate și scopul e prea sfînt", astfel că luptele ostașilor trebuie sprijinite sub toate formele. Dascălul patriot își exprima mîndria că „numele de român, ce-l port cu fală... atrage asupră-și atențiunea Europei întregi".

Acțiuni similare au fost organizate la Borșa, Chechiș, Dobricu Lăpușului, Ilba, Orțița, Posta, Suciu de Sus și în alte localități ale județului de către părinții părinților noștri.

Veștile despre marile victorii obținute de ostașii români la Plevna, Grivița, Smîrdan, Rahova au încălzit inima întregului nostru popor. Fiecare succes al Armatei române a fost întîmpinat ca o adevărată sărbătoare de către maramureșeni.

Scriitorul Petre Dulfu din Tohat, pe atunci elev de liceu la Cluj, a publicat în revista „Familia" din 18/30 decembrie 1877 poezia „Cununa de lauri" pe care a dedicat-o ostașilor români, ale căror fapte glorioase de arme au stîrnit admirația popoarelor europene. Tînărul maramureșean elogia dîrzenia și vitejia eroilor români căzuți pe cîmpul de luptă, demni urmași ai „bravii gintei mele, Mihai, Ștefan cel Mare și alții din vechime". Sensul pe care poetul îl atribuia războiului de independență și devotamentului celor care și-au dat viața pe front se desprinde în mod grăitor, vibrant :

„Căci sus colo prin stele trăi-vor dînșii iară,
Cu a gloriei cunună etern încoronați...
Iar din a lor cenușă va să răsară
Cereasca libertate — unind pe frați cu frați".[12]

Războiul de independență a înflăcărat cu o mare ardoare tînăra generație din Maramureș. Unii dintre tineri s-au decis să treacă frontiera pentru a contribui nemijlocit la obținerea victoriei.

Către Crucea Roșie din Iași s-a îndreptat, în noiembrie 1877, cererea ajutorului de farmacist Mihalca Filip din Vișeul de Sus, de a fi primit voluntar pe toată durata războiului pentru a se îngriji de „starea bravilor ostași răniți în luptă".[13]

10. Ibidem, nr. 86 din 15/3 noiembrie 1877.
11. Ibid., nr. 101 din 25 decembrie 1877; Almanah Tribuna '76, Cluj-Napoca, p. 76.
12. „Familia", nr. 51 din 18/30 decembrie 1877; Petre Pușcașu, **Petre Dulfu cîntăreț al Independenței**, „Familia", nr. 1 din ianuarie 1977.
13. Biblioteca Academiei R.S.R., nr. 3269, fila 117; **Documente privind istoria României, Războiul pentru independență**, vol. VII, Editura Academiei, București, 1954, p. 771; Vasile Căpîlnean, **Maramureșul prezent cu inima și cu fapta în războiul pentru cucerirea independenței de stat a României**, „Maramureș" — supliment politic, social-cultural al ziarului „Pentru socialism" din aprilie 1977.

https://biblioteca-digitala.ro

Referindu-se la semnificaţia prezenţei ardelenilor pe cîmpul de luptă în rîndurile vitezei Armate române, secretarul general al Partidului Comunist Român, tovarăşul Nicolae Ceauşescu, subliniază : „Participarea a numeroşi voluntari transilvăneni înrolaţi sub drapelul românesc la războiul pentru cucerirea independenţei a constituit o pagină impresionantă de solidaritate naţională în realizarea uneia din cele mai de seamă năzuinţe ale întregului nostru popor".[14]

Aşadar, independenţa deplină a României, proclamată solemn cu un veac în urmă, n-a fost un dar sau un rezultat al negocierilor purtate în cancelariile diplomatice europene, ci opera proprie a întregului popor român, rodul luptei eroice şi jertfelor de sînge ale armatei române pe cîmpul de bătălie, al eforturilor materiale ale întregii populaţii româneşti.

Maramureşului, străveche vatră de civilizaţie românească, martor şi participant la nenumărate evenimente din trecutul nostru milenar, istoria i-a oferit încă o filă de neuitat prin contribuţia sa la realizarea măreţului ideal naţional de acum o sută de ani.

Dobîndirea independenţei depline a patriei — se relevă în Programul Partidului Comunist Român — „a dat un nou şi puternic imbold dezvoltării economice şi sociale a ţării, a exercitat o profundă înrîurire asupra întregii evoluţii istorice a României pe drumul progresului social, a permis afirmarea tot mai viguroasă a poporului nostru ca naţiune de sine stătătoare".[15]

Lupta românilor de pe ambele versante ale Carpaţilor pentru unitate naţională a continuat şi a fost încununată de succes la 1 decembrie 1918 prin Unirea cea Mare de la Alba Iulia. Ea are la temelie puterea de sacrificiu, spiritul de solidaritate frăţească şi eforturile generaţiei de eroi din neuitaţii ani 1877—1878, ridicate la noile dimensiuni istorice ale perioadei de la sfîrşitul primului război mondial.

14. Nicolae Ceauşescu, **România pe drumul desăvîrşirii construcţiei socialiste**, vol. 3, Editura politică, Bucureşti, 1969, pp. 710—711.
15. **Programul Partidului Comunist Român de făurire a societăţii socialiste multilateral dezvoltate şi înaintare a României spre comunism**, Editura politică, Bucureşti, 1975, p. 34.

https://biblioteca-digitala.ro

THE CONTRIBUTION OF THE PEOPLE OF MARAMUREȘ TO THE INDEPENDENCE WAR

— *SUMMARY* —

The autor of this paper shows that for the Romanian people of Maramureș, as well as for all the Romanians who were under a foreing leadership, the proclamation of independence and territorial integrity of Romania on 9 May 1877, and the general fight for its consolidation marked a precious contribution to the general fight for the defence of the country's independence and territorial integrity.

Everywhere in towns, in the countryside, the people of Maramureș understood the importance of this fight written with golden letters in the history of our people.

The material support of the army, who fought against the enemies, representend the largest form of integration of the people of Maramureș, who fought with weapons in hand, in the general fight, for the consolidation of the independence of the country. Each succes of the Romanian army on the battel fields was welcome as a real feast by all the people of Maramureș.

https://biblioteca-digitala.ro

REUNIUNEA ÎNVĂȚĂTORILOR ROMÂNI DIN MARAMUREȘ (1883—1918)

VASILE CĂPÎLNEAN, PETRE PUȘCAȘU

Reuniunea învățătorilor români din Maramureș face parte din seria instituțiilor culturale din Transilvania înființate în a doua jumătate a secolului trecut pentru apărarea intereselor școlii românești, amenințată la tot pasul de o legislație vitregă ce țintea deznaționalizarea ei, precum și în scopul obținerii unei baze materiale mai corespunzătoare desfășurării învățămîntului, unui progres al metodelor de predare și o îmbunătățire a condițiilor materiale ale cadrelor.[1]

Primele reuniuni învățătorești au fost organizate la cîțiva ani de la instaurarea dualismului austro-ungar și după votarea de către parlamentul maghiar a legii învățămîntului. Astfel în 1869 s-a organizat reuniunea învățătorilor din dieceza Caransebeșului, în 1870 s-au organizat învățătorii sălăjeni, pentru ca în deceniul nouă al secolului trecut să se organizeze astfel de reuniuni și de către învățătorii din fostele comitate Satu Mare și Maramureș, cei dintîi în 1881 într-o conferință ținută la Seini,[2] iar cei din vicariatul Maramureș în 1883.[3]

Învățătorii români din Maramureș, mare parte proveniți din preparandia din Sighet ce a funcționat între 1862—1870, stimulați de activitatea **Asociațiunii pentru cultura poporului român din Maramureș,** înființată încă în 1860 și ai cărei membri erau, au încercat încă din 1875 să-și întemeieze o reuniune proprie dar, după cum rezultă dintr-un document contemporan, „această dorință generală expresă dînd numaidecît de piedece rămîne nerealizată".[4]

1. Onița, Gligor, **Organizațiile profesionale ale cadrelor didactice din România între 1865—1944,** Editura Didactică și Pedagogică, București, 1969, p. 14.
2. Arhivele Statului Filiala Maramureș, **Colecția de documente ale instituțiilor eclesiastice — Oficiul parohial gr. cat. Săsar,** dosar 37/1881.
3. Arh. Stat. Filiala Maramureș, **Colecția citată, Oficiul parohial gr. cat. Breb,** dosar 14/1883, Vezi și V. Curticăpeanu, **Mișcarea culturală românească pentru unirea din 1918,** Editura Științifică, București, 1968, p. 47.
4. Arh. Stat. Filiala Maramureș, **Colecția citată, — Protopopiatul gr. cat. Cosău,** dosar 42/1873.

https://biblioteca-digitala.ro

La 16 noiembrie 1883 însă, învingînd toate piedicile și greutățile, docenții români din Maramureș, întruniți în „sala comitatului", și-au ales primul comitet de conducere al noii lor organizații profesionale format dintr-un președinte în persoana vicarului Mihai Kokenesdi, vicepreședinte Tit Bud, notar primar învățătorul Petru Cupcea din Călinești, notar secundar Augustin Pop de la Școala din Sat Șugatag, bibliotecar, I. Munteanu învățător în Hotinca ș.a. Pe lîngă aceștia au mai fost aleși 12 învățători membri ordinari și șase supleanți.[5]

Conform statutului Reuniunii puteau deveni membri fondatori toți acei învățători care depuneau la înscriere suma de 10 florini, iar membri ordinari cei ce achitau 3 florini. Reuniunea mai primea în rîndurile membrilor săi ordinari pe toți acei învățători care se angajau să plătească o sumă „cît de mică".

În primii trei-patru ani reuniunea a avut o activitate mai slabă, rezumîndu-se mai mult la probleme de ordin organizatoric. Este adevărat că în această perioadă ea a fost supusă și unor presiuni directe din partea ministerului de cult și instrucțiune care în 1886, de pildă, o amenința cu suspendarea în caz de insubordonare.

Reținem totuși faptul că în adunarea generală a reuniunii din 1886 s-a hotărît, printre altele, majorarea salariului unui învățător la minimum 300 florini, pentru ca cel puțin din acest punct de vedere să se respecte una din prevederile legii învățămîntului din 1868 și să nu fie nevoie să se apeleze la ajutor de stat, care ar fi echivalat cu pierderea caracterului confesional și deci național al școlii.

După un început mai timid activitatea dascălilor maramureșeni și deci a reuniunii cunoaște o continuă îmbunătățire, în adunările generale anuale, organizate de fiecare dată la altă școală, pe lîngă lecțiile practice ținute, dezbătîndu-se dizertații pe teme didactice și culturale.

Reuniunea a hotărît ca lecțiile practice să se țină de fiecare dată, „despre materia nouă" pentru ca cei ce asistă „să poată cîștiga cunoștință despre modul propunerii unei materii cu totul noi".[6] Aceste lecții, cînd se puteau ține, erau urmărite cu mult interes. În 1892 de exemplu în cadrul adunării generale de la Școala din Sat Șugatag docenții maramureșeni au urmărit lecția „calculațiune"... de la cl. I—III „cu cel mai mare interes", cea de gramatică de la cl. II—IV de asemenea, iar la sfîrșitul ei l-au felicitat pe colegul lor „pentru succesul foarte frumos care l-a ajuns cu elevii școlari".[7]

De multe ori fiind iarnă copiii nu veneau la școală și au fost cazuri cînd nu s-au putut ține astfel de lecții, dar reuniunea a hotărît ca și în acest caz lecțiile practice să se țină „ori va avea (învățătorul) școlari mulți, ori puțini", ceea ce însemnează că se acorda o atenție însemnată acestei forme de activitate.

Pe lîngă lecții practice în cadrul adunărilor generale docenții pregăteau și susțineau „dizertații" pe teme diverse de metodică și pedagogie. Astfel în

5. Arh. Stat. Filiala Maramureș, **Colecția citată, Oficiul parohial gr. cat. Breb,** dosar 14/1883.
6. Loc. cit., fond. cit., dosar 18/1888.
7. **Ibidem.**

https://biblioteca-digitala.ro

1888 de exemplu la adunarea generală ce a avut loc la școala de la Strîmtura, învățătorul Demetriu Botoș de la Școala din Hoteni a prezentat dizertația „Școala poporală ca școală de educațiune", în timp ce învățătorul din Călinești a prezentat raportul „Cum se poate exercita patriotismul la tinerime". Procesul verbal încheiat cu acest prilej arată că această dizertație a fost bine primită de toți învățătorii deoarece în ea „s-a arătat iubirea și adeziunea poporului către patrie și Maramureș".[8]

Cele mai multe referate pregătite și susținute de docenții maramureșeni în cadrul adunărilor generale anuale ale reuniunii au fost axate pe problema legăturii dintre școală și familie, vizînd desigur îmbunătățirea frecvenței școlare, asigurarea unor condiții materiale mai bune copiilor și îndreptarea unor neajunsuri ale educației lor în familie. Cîteva titluri de dizertații sînt concludente : „Ce e de făcut ca să frecventeze pruncii regulat școala" ; „Ce mijloace trebuie să întrebuințeze învățătorul pentru a întări legătura dintre școală și familie", „Despre efectele creșterii casnice și despre modul de a le corege prin creșterea școlară" sau, „Cum își va putea cîștiga învățătorul iubirea și onoarea din partea comunei".

Reuniunea învățătorilor maramureșeni s-a preocupat totodată și de problema întocmirii de manuale școlare, a căror lipsă era serios simțită aci, mai ales că ministerul de cult și instrucțiune dispunea aproape anual scoaterea unor cărți din uzul școlar. Motive pentru scoaterea lor se găseau ușor. „Era destul ca un inspector oarecare sau vreun ziar șovin să afirme că cutare carte e contrară intereselor statului, pentru ca ea să fie interzisă imediat de către minister".[9]

La adunarea generală a reuniunii din 1904 învățătorul Demetriu Mihali din Budești a prezentat „O scurtă geografie a comitatului Maramureș", dar, fiind întocmită în limba maghiară, ea a fost respinsă, motivîndu-se că „atare manuale în limba maghiară se află în Maramureș" de aceea „se dă sfat să se prelucreze această geografie în limba română".[10]

În scopul elaborării unor manuale școlare accesibile elevilor de la școlile confesionale reuniunea i-a cerut renumitului dascăl Ioan Busița să întocmească o **„istorie naturală"** în care să fie cuprinse în special animalele din Maramureș. Același profesor a fost solicitat de către comitetul de conducere al reuniunii ca să binevoiască „a jertfi în vacanță vreo săptămînă" pentru învățarea docenților români din Maramureș la prepararea (împăierea) animalelor și păsărilor.[11]

Cercetînd activitatea Reuniunii învățătorilor români din Maramureș ești surprins în mod plăcut de preocupările ei pentru a da învățămîntului un caracter cît mai folositor prin legarea strînsă a cunoștințelor teoretice de practică. În concepția docenților maramureșeni școala era chemată să pregătească pe viitorii gospodari ai satelor, pricepuți a folosi în viață cele învățate în școală, să mînuiască cu pricepere briceagul de altoit, să lucreze bine

8. **Ibidem.**
9. Ghibu, Onisifor, **Din istoria literaturii didactice românești,** Editura didactică și pedagogică, București, 1975, p. 137.
10. Arh. Stat. Filiala Maramureș, **Colecția citată, Oficiul parohial gr. cat. Breb,** dosar 25/1900.
11. Loc. citat, fond cit., dosar 18/1888.

https://biblioteca-digitala.ro

pământul, să crească albine și să confecționeze unelte ș.a. Reuniunea s-a preocupat în mod insistent pentru ca fiecare școală să fie înzestrată cu o grădină școlară, în care elevii să aplice în practică cele învățate, iar pentru săteni aceste grădini școlare să fie exemple de urmat.

Cele mai spectaculoase rezultate le-a obținut reuniunea în problema altoirii pomilor, fie în grădinile școlare, fie în cele ale sătenilor.

Plecînd de la premisa că pomăritul poate aduce mari venituri țăranilor maramureșeni deoarece numai într-un an „din Maramureș s-au vîndut poame în valoare de 400 000 florini" și de la constatarea că acest județ „este un ținut bun pentru pomărit"[12] comitetul reuniunii a inițiat un concurs între învățători, dotat cu un premiu de 5 florini acordat învățătorului care poate dovedi cu acte semnate de antistia comunală că „prin dînsul s-au oltonit mai mulți pomi în grădinile locuitorilor singuratici în comună".[13]

Concursul inițiat între dascălii maramureșeni a dat rezultate imediate și de unde în 1890 învățătorul Demetriu Gherasim din Berbești a fost premiat pentru că a altoit 800 pomi fructiferi, același învățător documentează că în anul 1891 a altoit 2 000 de pomi în grădinile sătenilor și 1 500 în grădina școlară, unde trebuie să fi avut o adevărată pepinieră, dar reuniunea îl premiază pe Anxentiu Sabo din Sat Șugatag, deoarece învățătorul din Berbești fusese premiat cu un an înainte.[14]

Ca urmare a preocupării Reuniunii învățătorilor români din Maramureș pentru stimularea interesului elevilor și sătenilor pentru pomărit și a sprijinului primit din partea antistiilor comunale, în anul 1905 președintele acestei reuniuni arăta cu satisfacție că „grădini de pomărit sînt mai în toate comunele din vicariat" îndemnîndu-i pe învățători ca, „cu cel mai mare zel să năzuiască într-acolo ca din grădinile de pomărit (ale școlilor) să se umple grădinile și posesiunile acomodate de grădini a poporului, căci din pomărit și pînă acum are poporul folos mare și cu timpul întreg Maramureșul poate fi ca o grădină de pomi și poporul va avea un venit din care va putea trăi și nu va trebui să-și lase vatra și țara".[15] Aluzia este evidentă la adresa deselor cazuri de emigrare a numeroase familii de români în America, la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea.

O realizare demnă de subliniat este și faptul că prin grija reuniunii învățătorilor maramureșeni s-a înființat în Sat Șugatag „prima pepinieră din care s-au distribuit țăranilor peste 20 000 altoi".[16] Făcînd bilanțul rezultatelor tot mai bune obținute de învățătorii maramureșeni în această direcție în anul 1898 adunarea generală a învățătorilor constata că aceștia au altoit 10 000 de pomi, din care 2 193 au fost altoiți de către învățătorul din Sat Șugatag.[17]

Iată deci cum Reuniunea învățătorilor români din Maramureș a reușit să îndrepte activitatea membrilor săi spre a da învățămîntului un caracter

12. **Idem**, dosar 23/1894.
13. Idem, dosar 18/1888.
14. **Ibidem.**
15. Idem, dosar 25/1900.
16. Filipașcu Alexandru, **Istoria Maramureșului**, București, 1940, p. 219.
17. **Ibidem.**

https://biblioteca-digitala.ro

cît mai practic, intuind bine locul și rolul școlii în luminarea poporului, aducîndu-și o contribuție prețioasă la ceea ce dascălii maramureșeni numeau „modalitatea cea mai bună a conducerii poporului la prosperitate materială".

O altă preocupare importantă a Reuniunii docenților maramureșeni a constituit-o strîngerea creației populare, prin inițierea, începînd cu anul 1888, a unor culegeri de folclor. Președintele Reuniunii, Tit Bud, el însuși un folclorist de seamă, adresîndu-se docenților în anul respectiv le cerea „să coadune de la popor și din gura poporului, să le descrie și să le trimită subscrisului, doinele, chiuiturile, cîntările diverse, baladele, povestirile poporale, satirele, colindele, cîntările de morți, versurile vrăjitoarelor și a descîntătoarelor, cîntările de la nuntă, adică tot ce povestește, cîntă și versuiește poporul..."[18] pentru a se păstra pentru viitorime. Astfel Reuniunea preia și duce mai departe tradiția locală în ceea ce privește interesul pentru strîngerea creației populare, care a început să se afirme în Maramureș începînd cu a doua jumătate a secolului al XVII-lea.[19]

Acest interes pentru strîngerea și publicarea creației populare a fost promovat, în a doua jumătate a secolului trecut și de Asociațiunea pentru cultura poporului român din Maramureș, care cuprindea în rîndurile sale și pe docenții maramureșeni. Ziarul „Gutinul" din Baia Mare a publicat în anul 1889 știrea că „Reuniunea învățătorilor români din Maramureș și-a luat sarcina de a aduna într-un op separat poveștile, doinele, vrăjile și celelalte cîntece populare din Maramureș", iar în încheiere recomanda ca și celelalte reuniuni învățătorești să facă astfel de colecțiuni. Același ziar băimărean a publicat în paginile sale mai multe articole prin care se îndruma această activitate, printre care se numără și cel semnat de folcloristul și povestitorul ardelean Ion Pop Reteganul. Apelul lui Pop Reteganul se adresa înainte de toate reuniunilor învățătorești deoarece, așa cum preciza redacția, „domnii învățători au mai multă ocaziune și sînt chemați a strînge laolaltă tezaurii literaturii populare".[20]

Despre aportul Reuniunii învățătorilor români din Maramureș la culegerea creației populare profesorul dr. Dumitru Pop afirma că din rîndurile sale s-au recrutat o seamă de cărturari însemnați printre care și cîțiva dintre reprezentanții primei generații de culegători ai folclorului maramureșean.

Culegerea de folclor a președintelui Reuniunii, Tit Bud, realizată prin docenții maramureșeni, se caracterizează prin strîngerea unui material deosebit de bogat, care avea să vadă lumina tiparului abia în anul 1908, în cadrul colecției **„Din viața poporului român"**, editată de Academia Română.

Cu prilejul pregătirii volumului pentru tipar, un alt falclorist maramureșean, Alexandru Țiplea, într-o scrisoare din 27 ianuarie 1908 către Ion Bianu, bibliotecarul Academiei Române, subliniind contribuția care au avut-o învățătorii maramureșeni, membri ai Reuniunii, afirma: „cîtă încredere li se va procura (prin această colecție n.n.), cîtă dragoste de neam și de

18. Arh. Stat. Filiala Maramureș, **Colecția citală, Oficiul parohial, gr. cat. Breb**, dosar 18/1888.
19. Pop, Dumitru, **Folcloristica Maramureșului**, Editura Minerva, București, 1970, p. 12.
20. Cf. D. Pop, **Op. cit.**, p. 45.

https://biblioteca-digitala.ro

limbă românească li se va sălăşlui în suflet, cînd vor vedea că cea mai înaltă instituţie de cultură şi literatură le tipăreşte poeziile culese de ei".[21]

Paralel cu interesul pentru strîngerea şi publicarea creaţiei populare, docenţii maramureşeni membri ai Reuniunii s-au preocupat şi pentru răspîndirea culturii în mase, pentru cultivarea limbii şi creşterii conştiinţei naţionale, prin trezirea interesului pentru lectură la sate. „E timpul suprem — arăta preşedintele Reuniunii în 1890 — ca să se exciteze dorul de cetit între poporeni",[22] recomandînd dascălilor să procure cărţi şi reviste atît pentru şcolari cît şi pentru săteni. Ca şi în problema altoitului şi în această problemă Reuniunea a acordat premii anuale „pentru docintele care va documenta că a procurat de la librării, pentru elevii şcolari, elevii de la şcoala repetiţională şi pentru singuraticii poporeni mai multe cărticele de cetit, calendare, jurnale şi cărţi economice româneşti".[23]

Cărţile şi revistele procurate de docenţii maramureşeni în ultimele două decenii ale veacului trecut şi în primele două decenii ale secolului al XX-lea au constituit un mijloc preţios de lărgire a orizontului cultural al elevilor şi sătenilor, ele constituind totodată şi începutul organizării primelor biblioteci şcolare şi populare, din care nu au lipsit, cu siguranţă, ziarele şi calendarele româneşti ale timpului, precum şi pagini de literatură română aparţinînd lui P. Ispirescu, V. Alecsandri, Ion Pop Reteganul, G. Coşbuc ş.a. Că poezia bardului de la Mircesti, V. Alecsandri, era cunoscută şi mult gustată în Maramureş o dovedeşte faptul că în anul 1882 serbarea ocazionată de adunarea generală a Societăţii pentru „Fond de teatru român", ţinută în Sighet, la care a participat şi Iosif Vulcan, redactorul revistei „Familia", a fost deschisă cu „Cîntecul gintei latine".[24]

Pe lîngă organizarea bibliotecilor şcolare şi populare Reuniunea docenţilor români din Maramureş şi-a organizat propria sa bibliotecă. De altfel aşa după cum s-a văzut, încă de la constituirea sa, comitetul reuniunii cuprindea printre membrii săi şi un bibliotecar. Biblioteca şi-a îmbogăţit zestrea de cărţi în 1891 cînd primeşte în rafturile sale donaţia de 300 de „tomuri pedagogice" a preşedintelui reuniunii Tit Bud.

Comitetul Reuniunii învăţătorilor români din Maramureş a fost preocupat şi de scoaterea unui ziar al său, dar pentru început şi-a ales ca „foaie oficioasă" ziarul social-literar **„Gutinul"** din Baia Mare, care este recomandat cu multă căldură a fi procurat pentru biblioteca proprie şi pentru cele şcolare deoarece „prin dînsul se întinde mijlocul eficace pentru cultivarea docenţilor".[25] În paginile acestui ziar, „cel dintîi organ de presă românească din nordul Transilvaniei",[26] au şi apărut articole scrise de docenţii maramureşeni, poezii populare culese de aceştia precum şi alte materiale privind cultivarea limbii literare prin intermediul şcolii. Cum ziarul „Gutinul" a avut o existenţă efemeră, Reuniunea s-a preocupat de a-şi înfiinţa

21. Cf. D. Pop, **Op. cit.**, p. 57.
22. Idem, fond. cit., dosar 18/1888.
23. **Ibidem.**
24. Cf. D. Pop, **Op. cit.**
25. Arh. Stat. Filiala Maramureş, **Colecţia citată, Oficiul parohial gr. cat. Breb**, dosar 18/1888.
26. D. Pop, **Op. cit.**, p. 45.

https://biblioteca-digitala.ro

propria sa „foaie pedagogică", hotărînd ca în acest scop să ceară ajutorul Asociațiunii pentru cultura poporului român din Maramureș.

Din inițiativa Reuniunii învățătorilor români din Maramureș, începînd cu anul 1904 s-a organizat la Sighet un curs de inițiere muzicală, pe timpul vacanțelor de vară. Pentru acest curs practic de muzică Reuniunea a găsit în persoana învățătorului Petru Pop „un cîntăreț de frunte", care a acceptat cu plăcere „să învețe pe domnii învățători din vicariat cunoașterea notelor (muzicale n.n.) și a-i instrui pentru înființarea corurilor populare".[27]

Reuniunea s-a preocupat și pentru promovarea interesului pentru arta populară, cu o tradiție foarte veche și bogată în Maramureș. În scopul inițierii tinerelor fete în lucrul de mînă, cu atît mai mult cu cît țesăturile de lînă din județ se cumpărau deja în străinătate, Reuniunea a organizat o școală de țesut la Sighet. Tot Reuniunii i se datorește și organizarea primelor expoziții școlare de lucru de mînă, cum au fost cele din anul 1899 de la școlile confesionale românești din Breb și Budești.[28]

Așa cum se preciza în statutul Reuniunii, ea și-a creat un fond bănesc atît din cotizațiile membrilor săi cît și dintr-o serie de donații, din care erau stimulați docenții care se distingeau prin rezultatele deosebite în activitatea școlară și extrașcolară. Acest fond ajunsese prin anul 1906 la suma de aproape 900 de coroane și era depus la Casa de păstrare din Sighet.

Din acești bani au fost sprijiniți învățătorii cu situație materială mai grea, s-a plătit pentru „Convictul" din Sighet, în care erau găzduiți tinerii români care frecventau cursurile gimnaziului romano-catolic din localitate. Din același fond s-au cumpărat cărți și reviste pentru biblioteca Reuniunii.

În prodigioasa sa activitate de trei decenii și jumătate, Reuniunea învățătorilor români din Maramureș, prin lecțiile practice și dizertațiile pe teme pedagogice organizate ,prin cursurile de pomărit și cele de țesut, prin preocupările pentru culegerea și valorificarea creației populare, prin corurile înființate și șezătorile culturale, și-a adus o contribuție importantă la ridicarea prestigiului școlii populare românești, la răspîndirea culturii în masele populare, pregătindu-le pentru a participa activ la viața politică și spirituală a țării întregite prin actul istoric de la 1 decembrie 1918. După această dată învățătorimea maramureșeană, în fața căreia se ridicau sarcini noi, își va găsi noi forme de organizare profesională, pășind alături de cea din întreaga Românie la opera de culturalizare a maselor.

27. Loc. cit., fond cit., dosar 25/1900.
28. Idem, dosar 23/1894.

https://biblioteca-digitala.ro

LE RÉUNION DES INSTITUTEURS ROUMAINS DU MARAMUREȘ (1883—1918)

— RÉSUMÉ —

L'article des chercheurs scientifiques V. Căpîlnean et P. Pușcașu met en valeur les riches documents inédits qui se trouvent à la Filiale départementale des archives de l'Etat concernant la création et l'activité de la Réunion des instituteurs roumains du Maramureș, problème qui n'a pas encore été étudié dans les ouvrages spécialisés qui viennent de paraître.

En examinant les documents des archives, les auteurs ont relevé des aspects intéressants du travail soutenu des instituteurs du Maramureș pour la défense de intérêts de l'école roumaine menacée à tout moment par la dénationalisation en vertu des lois votées par le Parlement hongrois entre 1867—1907. La Réunion a milité pour l'amélioration permanente des relations entre l'école et la famille, pour la liaison de l'enseignement à la vie, pour intensifier les efforts des instituteurs afin de diffuser la culture dans le pays.

Les résultats obtenus dans les domaines mentionnés placent la Réunion des instituteurs roumains du Maramureș parmi les réunions d'élite des instituteurs transylvains des deux dernières décennies du XIX-e siècle et des deux premières décennies du XX-e siècle.

https://biblioteca-digitala.ro

CONTRIBUȚIA MUNCITORILOR DIN MARAMUREȘ LA LUPTA CONTRA PERICOLULUI FASCIST, PENTRU APĂRAREA LIBERTĂȚILOR DEMOCRATICE, A INDEPENDENȚEI NAȚIONALE A ROMÂNIEI

Dr. ION IACOȘ

Clasa muncitoare din țara noastră, ridicînd pe noi trepte tradițiile revoluționare ale înaintașilor, avînd în frunte partidul său de avangardă creat cu mai bine de opt decenii în urmă și al cărui țel fundamental a fost socialismul, a desfășurat numeroase bătălii împotriva exploatatorilor, pentru apărarea drepturilor și libertăților democratice, a independenței, suveranității și integrității teritoriale a României. Dezvăluind pericolul grav pe care-l reprezenta fascismul pentru libertatea și independența poporului român, ca și a tuturor popoarelor, Partidul Comunist Român a demascat rolul nefast al mișcării legionare-fasciste, a militat pentru unirea în jurul clasei muncitoare a tuturor forțelor democratice împotriva pericolului fascist. Marile acțiuni și manifestații de masă din anii 1934—1940, desfășurate sub lozincile Frontului Unic Muncitoresc și ale Frontului Popular, au constituit o puternică expresie a luptei clasei muncitoare condusă de Partidul Comunist Român în vederea ralierii mișcării antifasciste a grupărilor, partidelor și organizațiilor politice, economice și profesionale democratice sau burgheze democratice, a personalităților politice, științifice, literare și artistice, cu un cuvînt a tuturor forțelor progresiste pentru salvarea intereselor supreme ale națiunii.

Lupta pentru apărarea libertăților democratice, pentru o politică de deplină egalitate în drepturi a naționalităților conlocuitoare, pentru salvgardarea intereselor maselor largi populare, a independenței și integrității teritoriale a României, pentru pace, contra pericolului fascist și a războiului a cunoscut o gamă variată de forme și metode, exprimată în congrese și conferințe, întruniri, manifestații și demonstrații, greve și alte acțiuni muncitorești. Caracteristic acestor manifestări era pe de o parte combaterea și

https://biblioteca-digitala.ro

demascarea forţelor reacţionare fasciste, obscurantiste şi retrograde, iar pe de altă parte lupta pentru menţinerea şi lărgirea libertăţilor democratice şi impunerea unui larg program de reforme economice şi politice. Toate acestea „au determinat, odată cu spiritul combativ al clasei noastre muncitoare, creşterea capacităţii partidului de a organiza şi conduce luptele revoluţionare".[1]

*

În judeţul Maramureş, ca şi în restul ţării, muncitorimea a reprezentat nu numai forţa cea mai înaintată, dar şi cea mai combativă, care s-a ridicat cu hotărîre pentru apărarea drepturilor sale economice şi politice, şi odată cu aceasta, pentru apărarea intereselor întregului nostru popor.[2] Înainte de toate dorim să subliniem un aspect organizatoric. În anii 1934—1940, P.C.R. dispunea de o reţea organizatorică bine închegată la principalele întreprinderi din Baia Mare, Baia Sprie, Sighetu Marmaţiei, Cavnic, Firiza de Jos, Băiţa, Valea Roşie, Herja, Lăpuşel, Băiuţ, Ocna Şugatag.[3] Un raport al autorităţilor poliţieneşti din Sighetu Marmaţiei (1936) semnala în această direcţie faptul că organizaţiile partidului comunist „au dezvoltat o vie activitate organizatorică, s-au infiltrat în toate organizaţiile muncitoreşti şi premilitare, unde, prin propaganda de la om la om, caută a-şi cîştiga cît mai mulţi aderenţi".[4] Contactele stabilite de comunişti cu unităţile miniere, cu unele întreprinderi a reprezentat un succes însemnat al politicii P.C.R. pe linia întăririi legăturii sale cu masele, pentru cunoaşterea în mod nemijlocit a preocupărilor lor, şi astfel a le apăra cu mai mult succes interesele. Legătura cu masele a constituit, de-a lungul anilor, unul dintre principiile fundamentale ale partidului revoluţionar al proletariatului, izvor însemnat de întărire continuă a rîndurilor sale, de biruinţă. Între cadrele comuniste care şi-au desfăşurat activitatea în aceste organizaţii şi cu deosebire în rîndurile muncitorimii menţionăm printre alţii : Birtaş Gavrilă, Breban Ioan, Benţe Alexandru, Cernicica Dumitru, Covaci Ştefan, Decei Ioan, Hutira Dezideriu, Ierima Vasile, Igli Ştefan (bătrînul) şi Andrei Ormezi Francisc, Pavel Iosif, Pop Alexandru, Podelenschi Ignat, Vida Gheza, Zoicaş Gheorghe, Wolf Ileana. Împotriva comuniştilor, a elementelor înaintate din sindicate, autorităţile poliţieneşti au operat în mai multe rînduri arestări la Baia Mare şi împrejurimi, au luat măsuri represive şi restrictive. Viaţa a demonstrat însă că asemenea metode nu puteau opri mersul evenimentelor ; măsurile represive puteau lovi temporar rîndurile muncitorimii organizate dar nu înfrînge, căci în locul celor căzuţi se ridicau noi şi încercaţi luptători. Sintetizînd acest proces complex, Inspectoratul Regional al Poliţiei Cluj, într-un raport

1. Nicolae Ceauşescu, **România pe drumul construirii societăţii socialiste multilateral dezvoltate**, vol. 8, Editura politică, Bucureşti, 1973.
2. Gheorghe Blaj, **Comuniştii maramureşeni, moştenitori şi continuatori ai unui trecut eroic şi glorios**, în „Anale de istorie", nr. 2/1976, pp. 20—35; Vezi şi O. Bandula, **Pagini din lupta oamenilor muncii din judeţul Maramureş împotriva fascismului, pentru apărarea independenţei şi suveranităţii naţionale a României (1934—1940)**, în **Lupta maselor populare maramureşene împotriva exploatării, pentru edificarea, sub conducerea P.C.R., a societăţii socialiste**, Baia Mare, 1972, pp. 141—156.
3. Arhiva Institutului de studii istorice şi social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R. (în continuare Arhiva I.S.I.S.P.), fondul nr. 30. dos. nr. 966, vol. 11, f. 617.
4. Arhivele Statului Baia Mare, fond Prefectura jud. Maramureş, dos. nr. 2836/1936.

https://biblioteca-digitala.ro

din 14 august 1935, scria : „Mișcarea comunistă nu poate fi reprimată, cea mai bună dovadă o avem în județul Satu Mare, unde s-a descoperit și „distrus" (sic !) una după alta toate organizațiile comuniste înființate de la 1929 și pînă astăzi (1935) și totuși vedem că imediat ce o organizație a fost suprimată, centrala comunistă a trimis oameni pentru înființarea alteia".[5] Iată confirmări ale rezistenței partidului comunist de la nivelul central și pînă la cel local, de continuitate și ascendență revoluționară proletară.

În județul Maramureș a activat și o organizație a Partidului Social-Democrat, la al cărei sediu se desfășurau numeroase adunări muncitorești cu caracter economic, politic și cultural. Starea de spirit revoluționară din rîndurile muncitorilor, manifestarea unitară în toate marile probleme ale epocii și-au pus amprenta asupra conducătorilor social-democrați (Boticiu Romulus, Biro Paul, Iosif Mihai, Petric Ion, Ioan Gherghely) care au dat curs unor inițiative ale P.C.R. de colaborare și desfășurare în comun a luptei pentru condiții mai bune de muncă și de viață, pentru democratizarea vieții politice românești, contra primejdiei fasciste, pentru apărarea integrității teritoriale a României.

Avînd în vedere condițiile în care trebuia să-și desfășoare activitatea partidul comunist și ținînd seama de faptul că sindicatele erau cele mai largi organizații de clasă, cuprinzînd muncitori comuniști, socialiști, social-democrați și fără de partid, P.C.R. a considerat în mod just că acestea reprezintă mijlocul cel mai important prin intermediul cărora putea să acționeze în rîndurile proletariatului. De altfel unificarea sindicală realizată în jurul Confederației Generale a Muncii, în 1936, a reprezentat unul dintre cele mai de seamă succese ale activității partidului în sindicate, ale colaborării dintre P.C.R. și P.S.D. și, deci, pe linia concentrării eforturilor în vederea înfăptuirii Frontului Unic Muncitoresc, acțiune cu largi implicații politice interne, cu rezonanță în mișcarea revoluționară mondială.[6]

Indicațiile Partidului comunist cu privire la munca în sindicate și-a găsit o strălucită confirmare și în activitatea comuniștilor și a simpatizanților P.C.R. din județul Maramureș. Ca urmare a colaborării tot mai strînse dintre comuniști și social-democrați, în pofida unor asperități care mai dăinuiau, sindicatele muncitorești se întăresc treptat atît sub raport organizatoric cît și sub acel al manifestărilor profesionale, politice și culturale. Relevăm în această ordine de idei inaugurarea, în toamna anului 1935, a Căminului muncitoresc din Baia Sprie, construit în exclusivitate prin contribuția muncitorilor. Din cercetarea documentelor vremii rezultă că în anii 1934—1938 își desfășurau activitatea 12 sindicate, cele mai puternice fiind cele ale minerilor, metalurgiștilor, constructorilor, muncitorilor forestieri, cismarilor și funcționarilor particulari. Numai sindicatul minerilor din Baia Mare, cu sediul în str. Malul Săsarului, nr. 2, avea, în 1936, peste 2 000 de membri.[7] Și mai concludent este exemplul de la Băița, unde din 300

5. Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 50, dos. nr. 2679, f. 165,
6. I. Iacoș. **Acțiuni ale clasei muncitoare, în frunte cu P.C.R., pentru făurirea unității sindicale (1933—1937)**, în **P.C.R. în viața social-politică a României. 1921—1944**, Editura militară, București, 1971, pp. 150—205.,
7. Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 5, dos. nr. 1150, f. 213; „Minerul". an XX, nr. 9—10, august—octombrie 1938.

https://biblioteca-digitala.ro

de salariaţi, 240 erau înscrişi în sindicatul minerilor.[8] De relevat faptul că în pofida a numeroase greutăţi cauzate de atitudinea ostilă a autorităţilor administrative, organizarea muncitorilor în sindicate a cuprins şi Uzinele „Phönix", unităţile industriale aparţinînd societăţii RIMMA, Uzinele electrice „Ganz" din Baia Mare, Fabrica de scaune din Sighetu Marmaţiei.[9] Un raport al autorităţilor din 14 octombrie 1936 semnala că organizaţiile muncitoreşti, „sînt sub absolută conducere a unor elemente înaintate, comunişti în majoritate", ceea ce îl făcea pe raportor să concluzioneze că „mişcarea comunistă în oraş şi mai ales în judeţ a luat proporţii însemnate".[10] Între cei care au făcut parte din comitetele sindicale şi au conlucrat cu comuniştii pe diferite probleme economice şi politice muncitoreşti, menţionăm: Babici Ioan, Birtaş Ioan, Bucova Francisc, Butuza Vasile, Iman Victor, Kerekeş Ioan, Kucinski Carol, Lacatoş Ludovic, Leş Achim şi Gavrilă, Oros Ioan, Micle Petru, Pop Emeric, Petric Dumitru, Trufan Florea şi alţii.

Succesele remarcabile dobîndite de comunişti pe linia întăririi rîndurilor muncitoreşti, a creşterii influenţei politicii P.C.R. în sindicate, a conlucrării tot mai strînse dintre comunişti şi social-democraţi, s-au reflectat pe planul acţiunilor de masă desfăşurate pentru îmbunătăţirea condiţiilor de muncă şi de trai, dar şi pe planul manifestărilor politice, tot mai numeroase şi importante din acei ani.

Conferinţa regională a sindicatelor muncitorilor mineri ţinută în noiembrie 1934 la Baia Mare, la care au luat parte delegaţi din Baia Sprie, Cavnic, Firiza de Jos, Băiţa etc., are o semnificaţie politică deosebită atît prin problemele dezbătute, cît şi prin numărul de participanţi. Cei prezenţi au stabilit programul unor acţiuni comune ale muncitorilor din mai multe oraşe pentru încheierea contractului colectiv de muncă, pentru campaniile în vederea alegerilor de la Camerele de Muncă (alegeri ce au avut loc abia în 1936), îmbunătăţirea asigurărilor sociale, a condiţiilor de pensionare, măsuri de protecţie a muncii care să ducă la reducerea numărului de accidente etc.[11] O consfătuire similară s-a desfăşurat şi în martie 1937, al cărei ecou în rîndurile minerilor a fost deosebit de favorabil.[12]

Metoda participării la aceeaşi întrunire a unor delegaţi din mai multe localităţi şi adoptarea de hotărîri comune s-a dovedit a fi eficientă. Manifestări de acest gen au avut un rol important în soluţionarea unor conflicte colective muncitoreşti; altele însă au ajuns în prag de grevă ori s-au transformat chiar în greve. Aşa, de exemplu, s-au petrecut lucrurile în cadrul unor conferinţe colective de muncă din Baia Sprie, Cavnic, Vişeu şi Sighetu Marmaţiei.[13] Ziarul „Scînteia", organul central al P.C.R., referindu-se la asemenea manifestări din acest bazin, ca şi din restul ţării, scria că „muncitorimea demonstrează pentru unitatea sindicală pe baza democraţiei proletare", că numeroasele acţiuni desfăşurate în acea vreme demonstrează că

8. Idem, fondul nr. 5, dos. 1115, f. 142.
9. Arhiva I.S.I.S.P., fondul nr. 30, dos. nr. 982, vol. 8, f. 545, vol. 9, f, 663,
10. Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 5, dos. nr. 1115, f. 244. 256.
11. „Minerul" an XVII. nr. 1, ianuarie 1935.
12. Idem, an XIX, nr. 5, mai 1937.
13. Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 5, dos. nr. 1116, f. 23; dos. nr. 815, f. 387.

https://biblioteca-digitala.ro

„proletariatul sub conducerea P.C.R. stă în fruntea luptelor maselor muncitoare".

Succesele obținute pe linia revendicărilor economice și politice, a unității muncitorești au fost relevate în mai multe rînduri în rapoarte ale Comitetului teritorial P.C.R. Transilvania, în informări ale organelor locale de partid către cele centrale. Bunăoară, în raportul prezentat la conferința din aprilie 1939 a Secretariatului P.C.R. Transilvania se subliniau rezultate pozitive obținute „pe terenul realizării unității clasei muncitoare", evidențiindu-se faptul că „pe linia unității muncitorești colaborarea cu cadrele de jos ale P.S.D. s-a consolidat", că „muncitorii comuniști, în colaborare cu cei social-democrați, organizează luptele economice și politce ale maselor".[14] Aceasta ne demonstrează încăodată legătura indisolubilă dintre unitatea muncitorească și rezultatele pozitive ale luptelor economice și politice ale celor ce muncesc.

Acțiunile muncitorești au fost însoțite în permanență de munca propagandistică revoluționară, menită să facă masele să înțeleagă mai bine realitățile social-politice ale vremii, să pătrundă cursul dezvoltării sociale, să fie conștiente de drepturile ce se acordau prin legi și mai ales să lupte pentru apărarea libertăților democratice pe toate planurile. În acest scop au fost organizate întruniri și conferințe, serate cultural-artistice și sportive, au fost difuzate manifeste și broșuri, iar presa muncitorească, cea aflată sub influența P.C.R., ca și cea social-democrată, sau chiar și acea burghezo-democratică, a publicat numeroase articole în spiritul ideilor de progres și libertate, al dragostei față de patrie, al luptei contra reacțiunii interne și externe, contra primejdiei hitleriste. În „Scînteia", „Igazság", „Lumea nouă", „Minerul", „Calendarul minerului", „Metalurgistul", în gazeta „Crainicul Maramureșului", în ziarele „Adevărul" și „Dimineața" și altele, erau cuprinse materiale cu referință directă la activitatea mișcării muncitorești din județul Maramureș.

Una dintre puternicele manifestări muncitorești desfășurate sub lozincile luptei contra scumpetei, a fascismului și războiului, pentru libertate și democrație a avut loc în septembrie 1935. În mai multe centre din județ, mai ales la Baia Mare, întrunirile au fost însoțite de adoptarea unor moțiuni — expresie concludentă a hotărîrii de luptă a muncitorilor împotriva „acelor curente politice care încearcă, pentru înlăturarea neajunsurilor, să așeze organizațiile de stat pe baze fasciste", și în felul acesta „să răpească drepturile cetățenești de la pătura muncitoare". Împotriva unor astfel de uneltiri, se spunea în moțiune, muncitorimea minieră „declara că pentru curmarea acestei situații și în scopul de a opri tendințele fasciste se unește cu muncitorimea din întreaga țară".[15] Sublinierea pericolului pe care îl reprezenta fascismul cît și chemarea la acțiune unitară a întregii muncitorimi dovedesc mult realism, cunoaștere temeinică a raportului de forțe politice atît din societatea românească cît și pe plan mondial. Pentru țara noastră, fascismul reprezenta o dublă primejdie : în politica internă aducerea la putere a

14. Arhiva I.S.I.S.P., cota A XXIII—28, 1939.
15. Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 28, dos. nr. 4446, f. 372.

https://biblioteca-digitala.ro

fasciştilor echivala cu nimicirea a tot ceea ce poporul român cucerise, cu mari eforturi, pe tărîmul libertăţii şi al democraţiei, iar în politica externă, biruinţa fascismului însemna aruncarea României în flăcările unui război pustiitor, pierderea independenţei şi suveranităţii sale naţionale. Împotriva unei asemenea primejdii clasa muncitoare a fost mereu în primele rînduri, constituind un exemplu pozitiv pentru alte categorii şi pături sociale care se raliau, într-un fel sau altul, luptei muncitorimii.

O tribună importantă de afirmare a glasului de protest al muncitorimii organizate împotriva primejdiei fasciste l-a reprezentat Congresul minerilor din 1—3 martie 1936, la care au participat şi delegaţi din Baia Mare, Baia Sprie, Băiuţ, Cavnic, Firiza de Jos şi Ocna Şugatag. În cuvîntul lor delegaţii Petric Dumitru, Leş Achim, Coroşan Gheorghe şi alţii au înfierat actele huliganice ale bandelor legionare şi ale unor grupări profasciste contra organizaţiilor muncitoreşti şi democratice. Delegaţii maramureşeni, în mod solidar, şi-au alăturat glasul de protest la al muncitorilor din întreaga ţară, al oamenilor progresişti care se ridicau la luptă pentru drepturi şi libertăţi democratice, pentru pace şi prietenie între popoare, pentru apărarea hotarelor ţării. Rezoluţia adoptată de Congres şi intitulată semnificativ : „Contra fascismului şi pentru libertăţile democratice", venea să sintetizeze aspiraţiile de dreptate şi libertate ale minerilor, puternic detaşament al clasei muncitoare din ţara noastră. După ce se demascau autorităţile burgheze care prin politica lor arbitrară, prin măsuri abuzive restrîngeau libertăţile cetăţeneşti, în timp ce organizaţiile fasciste se manifestau nestingherite, în rezoluţie se scria : „Congresul ridică protestul cel mai energic împotriva acestor măsuri excepţionale şi ilegale". Cerînd ridicarea cenzurii şi stării de asediu, eliberarea deţinuţilor politici, pentru activitate revoluţionară, „Congresul declară că lupta pentru democraţie şi implicit împotriva fascismului a devenit o sarcină imediată a clasei muncitoare din întreaga ţară". La rîndul său Congresul muncitorilor din industriile textile, pielărie şi îmbrăcăminte, la care au participat şi doi delegaţi din Baia Mare şi Sighetu Marmaţiei, s-a „ridicat cu toată energia contra dictaturilor fasciste-hitleriste, care înăbuşe libertăţile democratice şi pun în pericol pacea lumii".[17] În felul acesta Congresul Uniunilor sindicale din cursul anului 1936, al minerilor, metalurgiştilor, textiliştilor, tipografilor, ceferiştilor, la care au luat parte şi delegaţi din Maramureş, a exprimat poziţia antifascistă, democratică şi patriotică a muncitorimii organizate din România, hotărîrile luate încadrîndu-se în atmosfera generală de luptă a poporului român, influenţînd şi întărind curentul antifascist în rîndurile opiniei publice progresiste din ţara noastră.

Acţiunile pentru apărarea libertăţilor democratice, a integrităţii teritoriale a României tot mai grav ameninţate de expansiunea hitlerismului, manifestările contra pericolului fascist şi revizionist au cunoscut în cursul anului 1936 o dezvoltare ascendentă. Ele s-au caracterizat printr-o luptă ascuţită între forţele democratice în frunte cu clasa muncitoare şi avangarda sa Partidul Comunist Român, şi cele reacţionare, fasciste, agenturi ale hitleris-

16. „Minerul", an. XVIII, nr. 3—4, aprilie 1936; „Lumea nouă" nr. 10 din 8 martie 1936; „Dimineaţa", nr. 10486 din 4 martie 1936.
17. „Lumea nouă", an XXX, nr. 23 din 7 iunie 1936.

https://biblioteca-digitala.ro

mului în România. Lupta devenea din ce în ce mai încordată, îmbrăcînd forme variate și de o parte și de alta. Organizațiile fasciste și profasciste au dezlănțuit o nouă ofensivă împotriva libertăților cetățenești, a presei democratice și a reprezentanților ei, în scopul împingerii României în orbita sferei de influență germană. Îndeosebi, presa fascistă a dezlănțuit un puternic atac prin „Porunca vremii", ca și prin ziarele reacționare „Curentul" și „Universul".[18]

Recrudescența terorismului legionar la începutul anului 1936 a produs îngrijorare în rîndurile opiniei publice progresiste din țara noastră. În asemenea împrejurări se impunea organizarea ripostei imediate și unitare a tuturor forțelor democratice. P.C.R. a adresat, în iunie 1936, clasei muncitoare, membrilor P.S.D., P.S.U., tuturor muncitorilor organizați și neorganizați, chemarea la luptă. „La provocările fascismului — scrie în manifest — răspundeți cu strîngerea rîndurilor voastre în Frontul unic proletar, duceți acțiuni comune... pentru dizolvarea bandelor fasciste criminale, arestarea imediată a conducătorilor lor și închiderea cuiburilor fasciste".[19]

La apelul P.C.R. au răspuns muncitorii din toată țara, inclusiv cei de pe meleagurile maramureșene, organizînd numeroase și impunătoare întruniri antifasciste. Astfel sub titlul „Manifestarea muncitorimii din Baia Mare", ziarul „Lumea nouă" într-un amplu articol sublinia că „Peste două mii de muncitori protestează contra războiului, fascismului și capitalismului".[20] Adunarea, într-adevăr impunătoare, a avut loc la 24 iunie 1936 pe terasa Parcului orășenesc, la care, alături de muncitorii din Baia Mare, au participat delegați din Baia Sprie, Cavnic, Firiza de Jos, Băița, ca și reprezentanți ai organizațiilor muncitorești din Satu Mare. Participarea largă la întrunire a avut un ecou deosebit în opinia publică progresistă a vremii. Ziarul „Dimineața" în articolul „Muncitorimea din nordul Ardealului înfierează monitorul hitlerist „Universul", descrie pe larg ampla manifestație a muncitorilor de la poalele Gutîiului.[21] Vorbitorii Iosif Mihail, Petric Ioan, Butuza Ioan, Biro Ștefan, Iman Gheorghe, Hosu Florin și alții au înfierat presa reacționară care prin propaganda ce făcea, „tinde la sugrumarea libertăților democratice". Ei au condamnat atacul bandelor fasciste asupra Casei poporului din București și asupra redacțiilor unor ziare democratice.

Totodată, unii vorbitori au apreciat rezultatele Frontului Popular din Franța pe tărîm social și politic, riposta dată de acesta fascismului. S-a făcut apel la întărirea unității rîndurilor muncitorimii a cărei menire istorică este făurirea „societății socialiste, drepte și democratice". Moțiunea adoptată cu acest prilej sintetiza în cuvinte simple, demne, hotărîrea de luptă a muncitorimii din județul Maramureș. „Înfierînd cu energie actele de natură să înjosească demnitatea omenească și să primejduiască pînă și existența fizică a muncitorilor", se spunea în moțiune, „adunarea cere organelor în drept să

18. Mihai Fătu, Ion Spălățelu, **Garda de fier, organizație teroristă de tip fascist**, Editura politică, București, 1971, pp. 160—175.
19. Arhiva I.S.I.S.P., cota A XX—2, inv. 927; vezi mai pe larg Gh. I. Ioniță, **P.C.R. și masele populare**, Editura științifică, București, 1971.
20. „Lumea nouă", an XXX, nr. 27 din 5 iulie 1936.
21. „Dimineața", an 32, nr. 10597 din 25 iunie 1936; „Ofensiva hitleristă în România s-a arătat în formele ei cele mai acute" — scria „Cuvîntul liber" din 25 iunie 1936; „Adevărul" din 25 iunie 1936.

https://biblioteca-digitala.ro

ia măsuri legale pentru preîntîmpinarea unor asemenea atentate la libertate". Se făcea în același timp apel la intensificarea acțiunii „de demascare a fascismului și continuarea luptei pentru apărarea drepturilor cetățenești și de stăvilire a fascismului, aducător de mizerie, război și sugrumător al tuturor drepturilor poporului muncitor".[22]

Puternice manifestări au fost organizate de P.C.R. în acea vreme prin organizațiile sale legale de masă : Blocul democratic, Uniunea democratică și altele. Comitetul român pentru pace, din care făceau parte muncitori, țărani, intelectuali, meseriași, funcționari și alte categorii sociale, a organizat în jurul Congresului mondial pentru pace de la Bruxelles*, din 1936, mari manifestări populare.[23] Relevînd rolul pe care trebuia să-l joace clasa muncitoare în această mișcare, P.C.R. într-un manifest din iunie 1936 arăta că „proletariatul trebuie să fie în fruntea luptelor de apărare a păcii... motorul frontului tuturor partizanilor păcii".[24] La plenara din iulie același an P.C.R. a întreprins o analiză temeinică asupra situației interne și internaționale, apreciind în mod just că „România poate deveni numai obiect de reîmpărțire, nouă, imperialistă a Europei, iar nu un subiect", că triumful hitlerismului ar duce la „dezmembrarea României în folosul țărilor vecine fasciste și la înrobirea poporului român, la acapararea tuturor bogățiilor țării de către imperialismul german". Exprimînd poziția patriotică a comuniștilor, a celor mai largi pături sociale, P.C.R. sublinia că în cazul unei agresiuni fasciste comuniștii „vor considera necesară apărarea fiecărei palme de pămînt a țării", vor „intra în primele rînduri ale luptătorilor pentru respingerea agresiunii fasciste".[25]

În județul Maramureș manifestările pentru pace și antirevizioniste se îmbinau ca un tot organic, muncitorimea afirmîndu-și cu fiecare prilej voința de luptă. Comitetele locale pentru pace, în care intrau muncitori, țărani, intelectuali, meseriași, iar ca viziune politică — comuniști, socialiști, social-democrați, țărăniști și alții, au organizat în colaborare cu sindicatele muncitoare manifestări în acest spirit. O filială puternică a funcționat la Sighetu Marmației, unde se tipărea gazeta „Crainicul Maramureșului", cît și o serie de broșuri de propagandă democratică, între care dorim să menționăm broșura : **Poporul vrea pace.**[26] Demascînd organizațiile fasciste care propagau antisemitismul, agitația anticomunistă și politica de apropiere a României de Germania hitleristă, în broșură se sublinia că poziția comuniștilor este fermă pentru pace, pentru apărarea intereselor poporului român. „N-am auzit de la nimeni — se scria în broșură — că (comuniștii — n.n.)

*) Din delegația română participantă la congres a făcut parte și Artur Anderco din Sighetu Marmației, iar în delegația română la congresul mondial al tineretului pentru pace de la Geneva, același an, a fost prezent și E. Pollak.

22. „Lumea nouă", an XXX, nr. 27 din 5 iulie 1936.
23. I. Babici, **Solidaritate militantă antifascistă**, Editura politică, București, 1972, p. 245.
24. Arhiva I.S.I.S.P., Cota A XX—3, inv. 928; vezi mai pe larg studiul I. Iacoș, **Lupta maselor populare pentru pace, împotriva războiului și a pericolului fascist. Comitetul român pentru pace** (1936—1939), în „Studii", nr. 3/1966, pp. 513—540.
25. Idem, Cota Ab XX—6—1936.
26. Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 25, dos. nr. 4162, f. 95.

https://biblioteca-digitala.ro

ar vrea să ducă țara la război sau să nimicească hotarele țării noastre așa cum vrea Germania [hitleristă]". Dimpotrivă, organizațiile de dreapta „vor să răpească poporului bruma de libertăți care i-a mai rămas. Ele vor să aducă dictatura".[27] Între cadrele comuniste, aflate sub influența P.C.R., ca și cele cu vederi democratice care acționau pe linia Comitetului pentru pace erau: Dumitru Cernica, Grigore Holdiș, Ierima Vasile, Nandor Katz, Artur Anderco, Gh. Dăncuș, Constantin Cîmpeanu, Gh. Turda, I. Huzău și alții. Din unele documente ale vremii rezultă că muncitorul ceferist Cîmpeanu Constantin, detașat la Sighetu Marmației, avea strînse legături cu comuniștii feroviari Lepădatu Constantin și Augustin Alexa, de la care primea instrucțiuni. Între altele, acesta împreună cu alți comuniști a luat inițiativa formării comitetului local pentru pace din Sighetu Marmației, a schițat programul manifestărilor ce urmau a fi organizate, cît și al problemelor economice și politice supuse dezbaterii.[28]

S-a întreprins pe multiple planuri o interesantă acțiune propagandistică. În articole, semnificative și prin titlurile lor: „Clasa muncitoare și fascismul", „Frontul popular", „Pentru pace!", „Pacea și apărarea granițelor românești", „Muncitorii maghiari împotriva revizionismului", acțiunea pentru pace era tot mai strîns legată cu lupta contra fascismului și pentru apărarea hotarelor țării.[29] În articolul „Luptă și împotriva fascismului extern" ziarul „Lumea nouă" sublinia că muncitorimea este hotărîtă să „lupte împotriva fascismului atîțător de războaie, atît în ordine internă cît și în ordine externă", căci „statele fasciste sînt acelea care amenință statutul teritorial al Europei și, prin aceasta, pacea lumii".[30] Totodată, se cerea promovarea, în continuare, a politicii de alianță pe care trebuia s-o ducă România alături de Franța, Cehoslovacia, Uniunea Sovietică, de Mica Înțelegere și Înțelegerea Balcanică, pentru măsuri eficiente de securitate colectivă contra agresorilor fasciști. În lumina acestor postulate s-au organizat și în județul Maramureș manifestări politice cu ample rezonanțe în rîndurile opiniei publice progresiste. Așa, de pildă, la Sighetu Marmației s-a ținut la sfîrșitul lunii august 1936 o prestigioasă întrunire politică, cu o largă participare din oraș și din satele din împrejurimi. Cei prezenți, în majoritate muncitori, meseriași și țărani, și-au afirmat deschis hotărîrea lor de a se încadra în marele torent național al luptei pentru pace, democrație și antirevizionism.[31] În felul acesta sub forma mișcării pentru pace s-a reușit închegarea, fie și temporară, a unui front al maselor aparținînd diferitelor grupări politice și profesionale, cu orientări deosebite sub același steag de luptă pentru apărarea intereselor vitale ale poporului și țării: apărarea păcii, a independenței și integrității României.

O impresionantă manifestare publică a avut loc la 23 septembrie 1936 în Baia Mare cu participare de delegați din alte localități ale județului. Muncitori, meseriași, funcționari particulari, intelectuali și alte categorii sociale adunați în Parcul Orașului au adoptat o moțiune care exprima credința lor

27. **Poporul vrea pace.** Sighetu Marmației, 1936, p. 10.
28. Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 72, dos. nr. 6855, f. 90.
29. „Crainicul Maramureșului", an IV, nr. 10, din 27 octombrie și nr. 14 din 16 noiembrie 1936; „Adevărul", din 9 noiembrie 1936; „Dimineața", an 32, nr. 10773 din 18 decembrie 1936.
30. „Lumea nouă", an XXX, nr. 46 din 15 noiembrie 1936.
31. „Horia", an I, nr. 7 din 7 septembrie 1936.

https://biblioteca-digitala.ro

nestrămutată că pacea este o condiție indispensabilă pentru propășirea și bunăstarea tuturor națiunilor, că „pacea nu va fi menținută dacă nu se va opune oricărui act de violare a tratatelor, ca și oricărui act de agresiune, acțiunea energică și unită a tuturor țărilor pacifice". Vorbitorii au arătat că „muncitorii nu au nimic comun cu Hitler, Mussolini și Gömbös, ca pentru ideile lor să se măcelărească unul pe altul". Într-un consens al gîndului și acțiunii cei prezenți la adunare au declarat că „sînt gata să lupte împotriva fascismului aţîţător de războaie atît în ordinea internă cît și în ordinea externă. Ei sînt gata să apere țara împotriva oricărei agresiuni și să susțină pînă la ultimele ei consecințe orice acțiune a țării pentru aplicarea politicii de securitate colectivă, în spiritul pactului Societății Națiunilor".[32]

În același context al acțiunilor pentru pace, contra politicii revizioniste a statelor fasciste, se cuvin a fi relevate și acele întruniri, cu ample rezonanțe politice, organizate de grupări sau partide politice burgheze în cadrul cărora se aflau și elemente democratice, și la care muncitorimea a participat activ. Așa, bunăoară, la 4 octombrie 1936, la Satu Mare, a fost organizată de P.N.Ț., la arena sportivă, o puternică întrunire antirevizionistă cu participare de masă din tot județul. Muncitorimea minieră din Baia Mare a fost reprezentată de o numeroasă delegație, expresie a participării active la toate manifestările, care, într-un fel sau altul, contribuiau la întărirea frontului democratic,de luptă împotriva fascismului și revizionismului. Moțiunea adoptată exprima glasul celor prezenți de a apăra cu orice jertfă hotarele României „statornicite pentru vecie potrivit poruncilor dreptății, prin sacrificii și luptele milenare ale poporului român". Se exprima dorința fierbinte ca țara noastră să întărească relațiile prietenești cu statele democratice, iubitoare de pace, cu toți vecinii săi. „Neamul românesc — se spunea în continuare în moțiune — dorește să cultive raporturi de bună prietenie cu toți vecinii lui, să adîncească aceste prietenii strîngînd mîna frățească tuturor acelor popoare care sînt hotărîte să-i respecte drepturile și hotarele".[33] Apreciind participarea clasei muncitoare la manifestările pentru pace, împotriva fascismului și revizionismului, ziarul „Scînteia" scria că „În fruntea luptei pentru pace se găsește pretutindeni, sub conducerea Partidului comunist, muncitorimea, clasa conștientă care duce înainte făclia progresului și culturii".[34]

La manifestările hotărîte ale poporului român contra revizionismului fascist s-au alăturat cu entuziasm și naționalitățile conlocuitoare. Concludentă în această direcție este aderarea organizației MADOSZ, declarațiile sale împotriva revizioniștilor hortiști, de solidaritate cu lupta dreaptă a poporului român.[35] Declarația Madosz-ului era răspicată : „Vrem să păstrăm pacea noastră comună, să lărgim drepturile noastre, vrem să luptăm alături de frații noștri români, ca politica externă a României să se îndrepte spre statele mari democratice care respectă independența națiunilor".[36]

32. Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 28, dos. nr. 9336, f. 55—56.
33. „Adevărul" din 6 octombrie 1936.
34. „Scînteia" din 15 septembrie 1936.
35. L. Banyai, **Pe făgașul tradițiilor frățești**, București, 1971, p. 195—198.
36. Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 27, dos. nr. 4298, f. 288; „Dimineața" din 5 decembrie 1936.

https://biblioteca-digitala.ro

O manifestare cu amplă rezonanță în opinia publică a vremii a reprezentat-o aniversarea a 20 de ani de la desăvîrșirea statului național unitar român din 1918. Cu acest prilej, în bazinul minier Baia Mare, ca de altfel în toată țara, au fost organizate numeroase întruniri muncitorești la Baia Mare, Baia Sprie, Cavnic, Firiza de Jos, Băița.[37] Peste tot delegații muncitorilor au relevat faptul că unirea a reprezentat un act istoric legitim al poporului român, înfăptuită pe temeiul principiilor de dreptate națională și democrație, rezultat al luptei seculare duse de atîtea generații de înaintași. Moțiunea adoptată exprima nu numai atașamentul muncitorimii la principiile de dreptate și libertate națională, ci și angajamentul ei de a lupta pentru apărarea independenței, suveranității și integrității teritoriale a României, amenințată de fascism. „Organizațiile muncitorești care au afirmat întotdeauna că fără dezrobire națională nu este cu putință nici dezrobirea socială și nici asigurarea păcii între popoare, recunoscînd prin aceasta tuturor popoarelor dreptul la independență națională în granițele lor etnice, s-au alăturat acestei lupte drepte a poporului român și au ajutat ca ea să fie dusă la biruință !". În moțiune se exprima hotărîrea muncitorimii de a lupta pentru transpunerea în practică a principiilor democratice adoptate la Alba Iulia, a asigura și garanta naționalităților conlocuitoare drepturi naționale, politice și culturale. În cuvîntările rostite cu acest prilej, dar și în moțiunea adoptată, muncitorii declarau că unirea este definitivă și veșnică. „Orice încercare, de oriunde ar veni, de a amenința unitatea națională a poporului român ar constitui nu numai o amenințare a drepturilor firești ale poporului român, dar și un atac asupra principiilor fundamentale de dreptate care trebuie să domine viața statelor și a națiunilor". În aplauzele mulțimii, „Adunarea de azi — încheia moțiunea — în deplin acord cu întreaga muncitorime din țară, este ferm hotărîtă a apăra unitatea și integritatea statului român cu toate mijloacele".[38]

Lozincile de luptă ale clasei muncitoare contra pericolului fascist, pentru drepturi și libertăți democratice, pentru pace și prietenie între popoare au fost afirmate și cu prilejul zilei de 1 Mai, Ziua solidarității internaționale a celor ce muncesc. Pe măsură ce situația politică internațională se complica, ca urmare a creșterii agresivității statelor fasciste și lozincile de 1 Mai au îmbrăcat un caracter tot mai complex, ele fiind îmbogățite cu noi elemente, determinate de conjuctura politică dată. De-a lungul anilor muncitorii din județul Maramureș au manifestat de 1 Mai prin adunări publice, serbări cîmpenești, de fiecare dată fiind relevat caracterul de luptă al acestei manifestări proletare. Pentru exemplificare, semnalăm că manifestările de 1 Mai 1935 la Baia Mare, Baia Sprie, Firiza de Jos, Cavnic, Băiuț etc. au fost deschise prin intonarea Internaționalei, imn închinat muncii, luptei de dezrobire a proletariatului de pretutindeni.[39] În cuvîntul vorbitorilor, în moțiunile adoptate, aspectele politicii majore la ordinea zilei își găsesc o reflectare adecvată. Lozincile „Jos fascismul și războiul !", „Jos cenzura militară !", „Vrem pace", „Vrem pîine și libertate", „Vrem libertate de întrunire și or-

37. „Lumea nouă", an XXX, nr. 28 din 11 decembrie 1938.
38. Idem, nr. 27 din 4 decembrie 1938.
39. „Minerul", an XVII, nr. 6, iunie 1935.

https://biblioteca-digitala.ro

ganizare" erau însoţite de angajamente militante, pentru apărarea cuceririlor revoluţionare, apărarea ţării tot mai grav ameninţate de fascism.

Manifestările de 1 Mai 1939 şi 1 Mai 1940 s-au desfăşurat mai ales sub simbolul stringent al luptei pentru apărarea integrităţii teritoriale a ţării, contra Germaniei hitleriste şi a Ungariei hortiste. Deşi putinţa de afirmare a proletariatului a fost mult îngrădită de măsurile dictatoriale carliste, muncitorimea şi-a manifestat răspicat glasul şi hotărîrea de luptă. În timp ce la Bucureşti avea loc marea manifestaţie antifascistă, la Baia Mare şi în alte localităţi din regiune au avut loc întruniri în localurile breslelor, supuse unui regim din ce în ce mai restrictiv din partea autorităţilor.[40] Prin breslele de muncitori au fost organizate acţiuni pentru înzestrarea armatei, de înrolare a numeroşi muncitori în armată pentru apărarea hotarelor ţării tot mai grav ameninţate. Aceste manifestări au culminat cu ample întruniri împotriva dictatului fascist de la Viena. Ele au contribuit la întărirea spiritului de unitate în rîndurile muncitorilor, a elanului de luptă revoluţionară „care mulţumită numărului mare al muncitorilor mineri, va lua proporţii".[41] Un alt raport al Inspectoratului regional miner, din 1940, semnala faptul că propaganda pe care o întreprind comuniştii „n-o mai fac prin manifeste sau întruniri, ci de la om la om, verbal".[42] Era o adaptare tactică la noile împrejurări.

Toate acestea demonstrează că muncitorimea din judeţul Maramureş a adus o contribuţie preţioasă la lupta generală a clasei muncitoare condusă de Partidul Comunist Român contra primejdiei fasciste, pentru apărarea libertăţilor democratice, a independenţei şi integrităţii teritoriale a patriei. „Eroica luptă dusă în acei ani de Partidul comunist în fruntea clasei muncitoare şi a unor largi forţe progresiste sub steagul democraţiei şi independenţei ţării, atitudinea lucidă a unor grupări politice ale claselor conducătoare — sublinia secretarul general al P.C.R., tovarăşul Nicolae Ceauşescu — au stăvilit pentru un timp ascensiunea spre putere a organizaţiilor fasciste şi înrobirea ţării Germaniei naziste".[43]

40. Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 5, dos. nr. 1150, f. 305.
41. Idem, dos. nr. 1154, f. 131.
42. Idem, dos. nr. 1116, f. 128.
43. Nicolae Ceauşescu, **România pe drumul desăvîrşirii construcţiei socialiste**, Editura politică, Bucureşti, 1968, p. 371.

https://biblioteca-digitala.ro

THE CONTRIBUTION OF THE WORKERS OF MARAMUREȘ TO THE FIGHT AGAINST THE FASCIST REACTIONARY FORCES IN ORDER TO DEFEND THE DEMOCRATIC LIBERTIES OF ROMANIA

— *SUMMARY* —

The author of this paper shows that in Maramureș, as well as in the other parts of the country, the working class represented the most progressive and combative force that firmly fought for its economic and political rights and against the danger of fascism.

The R.C.P. had a well organized net in the most important industrial units of Baia Mare, Baia Sprie, Sighetu Marmației, Ocna Șugatag etc., led by some communists : Birtos Gavrilă, Breban Ioan, Bențe Alexandru, Cernicica Dumitru, Hutira Dezideriu, Vida Gheza, Zoicaș Gheorghe and others. They established a close connection with the industrial units, the trade unions and the S.D.P.

There are some important common activities led by the R.C.P. : the organizing of the regional conference of the miners' trade unions that took part in Baia Mare, in November 1934; the workers' demonstrations against the high prices and the war, for liberty and democracy, at Baia Mare, September 1935; The Miners' Congress on 1—3 March 1936, that adopted a resolution entitled „Against fascism and for democratic liberties".

The working people of Maramureș led an ample fight for peace, against the revisionist trends. A booklet entitled „The people wants peace" was published at Sighetu Marmației. In September 1936 an important demonstration for peace took place at Baia Mare, where the workers showed that „they have nothing to share with Hitler, Mussolini and Gombos" and they want a collective security, in the spirit of the Society of the Nations' pact.

The May demonstrations of 1939 and 1940 took place under the auspices of the fight for the deffence of the country's territorial integrity, against Hitler's Germany and Horthy's Hungaria.

All these demonstrate that the working people of Maramureș had a precious contribution to the general fight of the working class, led by the Romanian Communist Party, against the danger of fascism, for the deffence of the democratic liberties, of the country's independence and territorial integrity.

https://biblioteca-digitala.ro

UN DOCUMENT INEDIT DIN 1939 PRIVIND LUPTA MUNCITORILOR BĂIMĂRENI ÎMPOTRIVA FASCIZĂRII ȚĂRII

ADALBERT BALOGH

„Măsurile represive luate de direcțiunea fabricii Phönix împotriva muncitorilor săi organizați ne determină pe noi, muncitorii metalurgiști organizați de la Valea Roșie, Dealul Crucii, Ferneziu și Baia Sprie să ne adresăm către Dumneavoastră".[1] Cu această frază începe memoriul muncitorilor minieri și topitori din Baia Mare și împrejurimi către directorul Fabricii de acid sulfuric și de produse chimicale „Phönix" din Baia Mare.

Actul în cauză a fost datat la începutul lunii februarie 1939, deci după un an de la instaurarea dictaturii regale din România. Pe cerul Europei se întrezărește deja pericolul politicii de cotropire a nazismului hitlerist : Austria a fost încorporată de către Germania, independența Cehoslovaciei a fost sacrificată de către marile puteri occidentale intereselor Germaniei fasciste. Pe plan intern dictatura regală a recurs la desființarea partidelor politice, iar ulterior, potrivit decretului regal din 11 octombrie 1938, au fost lichidate și organizațiile sindicale. În locul acestora s-a trecut la organizarea așa-numitelor „bresle", organizații profesionale cu caracter guvernamental.[2]

Pe baza unei analize temeinice, Partidul Comunist din România, prin hotărîrile și manifestele sale, a caracterizat dictatura regală ca pe un regim antipopular, expresie a intereselor marelui capital, atrăgînd totodată atenția că „ar fi o mare greșeală să confundăm regimul actual, reacționar și antipopular cu fascismul", subliniind că „dușmanul principal este și rămîne Garda

1. Filiala Arhivelor Statului jud. Maramureș, **Colecția de documente foi volante**, familia Krizsán, u. a 3. În continuare întreaga prezentare, inclusiv citatele, în caz dacă nu se face trimitere la o altă sursă de documente, se referă la acest memoriu.
2. Nicolae Ceaușescu, **România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate**, vol. 5, Editura Politică, București, 1971, pp. 865—866; Al. Gh. Savu, **Dictatura regală** (1938—1940), Editura Politică, București, pp. 191—198, 254—257 și Gheorghe Matei, **Aspecte și trăsături ale activității P.C.R. pentru făurirea Frontului Unic Muncitoresc** (1921—1944), în „Anale de istorie", anul XVIII, nr. 3/1972, pp. 26—27.

https://biblioteca-digitala.ro

de fier". Împotriva Gărzii de fier — agentură teroristă şi de spionaj hitlerist — trebuia să se acţioneze în primul rînd.[3]

Pornind de la realitatea că breslele, împreună cu Frontul Renaşterii Naţionale — unicul partid politic creat de regimul dictatorial — ofereau totuşi posibilităţi pentru activitatea comuniştilor, Comitetul Central al P.C.R. a trasat ca sarcină membrilor săi de a pătrunde în aceste organizaţii, acţionînd în cadrul lor împotriva duşmanului de prim ordin, Garda de fier, precum şi pentru susţinerea intereselor economice şi politice ale celor ce muncesc.[4]

Potrivit acestor hotărîri, în lunile noiembrie-decembrie 1938, dar în special în cursul lunii ianuarie 1939, elemente cu vederi avansate dintre mineri, topitori şi alte categorii de muncitori din bazinul minier băimărean, comunişti şi social-democraţi de stînga, au trecut la organizarea breslelor. Cea mai puternică breaslă a devenit în curînd cea a muncitorilor metalurgişti, care cuprindea majoritatea minerilor şi topitorilor, urmînd ca şi muncitorii de la fabrica „Phönix" să aparţină tot de această breaslă. În conformitate cu prevederile decretului din 11 octombrie 1938, şi în cadrul acestei fabrici s-a trecut la organizarea muncitorilor. Cu acest scop, în organul de conducere pe oraş al acestei bresle au fost aleşi cîţiva muncitori şi de la fabrica „Phönix". Numai că direcţiunea fabricii, în frunte cu directorul Weiser, şi de această dată a rămas fidelă principiilor statornicite încă de la existenţa firmei, şi s-a opus activităţii de organizare a muncitorilor, declarînd că „acţiunea de organizare nu este pe placul directorului" şi că aceasta „va avea urmări nefaste". Pentru intimidarea muncitorilor, conducerea firmei, în toiul iernii, a recurs la concedieri : a fost concediat Sandor Bencze, muncitor în vîrstă de 54 de ani, tatăl a 7 copii, care îndeplinea funcţia de casier al breslei muncitorilor metalurgişti, iar alţi 7 muncitori au fost ameninţaţi cu concedierea. Faţă de această măsură muncitorii fabricii şi-au ales o delegaţie, care s-a prezentat în faţa unui inginer, conducătorul tehnic, pentru a protesta împotriva acestei concedieri, dar el a declarat că „a primit ordine precise de la direcţiune pentru concedierea lui Bencze", dezvăluind prin aceasta intenţiile reale ale direcţiunii. În aceste împrejurări s-a născut memoriul muncitorilor metalurgişti din Baia Mare, împrejurare la care ne vom referi în continuare.

Memoriul porneşte de la interpretarea decretului din 11 octombrie 1938, subliniind în mai multe locuri că „dreptul de organizare este un drept fundamental al muncitorimii". Scopul breslei este „de a apăra interesele muncitorilor, de a contribui la aplanarea conflictelor mari sau mici ce s-ar putea ivi între muncitori şi conducerea fabricii", breasla se va putea achita de această sarcină numai dacă va fi organizată şi condusă de reprezentanţii adevăraţi ai muncitorilor şi nicidecum de oamenii Gărzii de fier.

Pe un ton polemic, memoriul reaminteşte direcţiunii fabricii unele evenimente petrecute în Austria, unde după ce organizaţiile muncitoreşti au fost dizolvate, nu a mai existat nici o forţă politică în stare să fi putut împiedica trecerea ţării sub jugul nazist. De asemenea, se fac trimiteri la unele acţiuni

3. Florea Nedelcu, **P.C.R. în viaţa politică a României (1934—1940)** în „Anale de istorie", anul XIX, nr. 5/1973, pp. 27—28.
4. **Ibidem**, p. 28.

https://biblioteca-digitala.ro

petrecute la Cluj și cele întîmplate în martie 1938 în localitate, cînd elemente huliganice au spart vitrinele unor magazine din orașul Baia Mare. Cu acel prilej direcțiunea fabricii „Phönix" s-a întrebat : „unde sînt muncitorii ?". Muncitorii au privit cu cea mai mare indignare distrugerile acestor bande huliganice, străine de interesele lor, dar ei vor fi în stare să se opună acestor elemente, numai dacă vor fi organizați și vor ieși de sub influența elementelor fasciste.

Or, cîțiva reprezentanți ai Gărzii de fier au și încercat să cîștige o parte din muncitorii firmei „Phönix" de partea lor deoarece, încă cu o lună în urmă, un agent al acesteia a umblat din atelier în atelier și i-a somat pe muncitori să intre în organizația lor. Documentul menționat scoate în evidență că **„Majoritatea covîrșitoare a muncitorilor au părăsit pe acest individ și l-au privit cu dispreț cunoscînd deja pe acești domni, care se ascund sub paravan demagogic"** (s.n.). Dar direcțiunea Phönixului, prin opoziția sa față de organizarea breslei sub conducerea oamenilor de încredere ai muncitorilor, a aruncat angajații fabricii în mîinile Gărzii de fier.

Pe bună dreptate, muncitorii întreabă conducerea fabricii : „Oare întărirea Gărzii de fier și împingerea muncitorilor în brațele Gărzii de fier este în concordanță cu interesele fabricii „Phönix" ? Acest lucru este în interesul muncitorilor, sau în interesul țării ? Nu ! — este răspunsul lor. Interesul fabricii, a muncitorilor săi și a țării constă în înlăturarea acestui pericol prin forță unită. Fabrica este în stare să împiedice organizarea muncitorilor de către Garda de fier ? Nu ! De aceasta este capabilă numai o breaslă care activează legal, condusă de persoane cinstite, sincere, încărunțite în muncă cinstită, cum este și Sandor Bencze".

Ce înțeleg redactorii memoriului sub termenul generic „interesul țării", rezultă dintr-un alt pasaj : „Situația internă și externă a țării impune făurirea unității întregii populații pentru apărarea intereselor țării". Și care sînt aceste interese comune ? „Suveranitatea și liniștea țării, sporirea producției etc." răspunde memoriul cu un rînd mai jos.

Aceste aprecieri nu erau lozinci lipsite de conținut. Pe de altă parte, cei care au redactat acest memoriu nicidecum nu pot fi puși pe același plan cu unele elemente social-democrate de dreapta care, trădînd interesele muncitorilor, s-au atașat fără nici o rezervă față de dictatura regală. Dimpotrivă, redactorii memoriului se află pe platforma elaborată de conducerea P.C.R., care, în scopul izolării și distrugerii elementelor fasciste, solicita unirea tuturor forțelor democratice și progresiste din țară.

Făcînd polemică cu afirmațiile direcțiunii fabricii și criticînd atitudinea acesteia față de conducătorii aleși ai muncitorilor, memoriul subliniază : „Legea breslelor nu a fost făcută de muncitori. Muncitorimea își are părerea sa proprie despre această lege. Iar cînd s-au alăturat Frontului [Renașterii Naționale] (n.n), muncitorii aveau destule rezerve și pretenții pentru a fi dat glas acestora și să fi cerut satisfacerea urgentă a cerințelor lor". Cu alte cuvinte semnatarii memoriului apreciază că legea breslelor nu a fost făcută în favoarea muncitorilor, după cum nu consideră a fi al lor nici Frontul Renașterii Naționale. Ei au acceptat aceste măsuri fiindcă interesele majore ale

https://biblioteca-digitala.ro

țării impunea unirea tuturor forțelor capabile să zdruncine pericolul numărul unu, pe care îl reprezenta Garda de fier și celelalte organizații fasciste, gata oricînd să vîndă interesele țării Germaniei hitleriste.

Invocînd acest pericol iminent, memoriul solicită reprimirea imediată în serviciu a lui Bencze și a celorlalți muncitori concediați, a nu se pune piedici în fața elementelor progresiste, care luptă pentru salvgardarea intereselor țării.

Documentul la care ne-am referit este o atestare fidelă a nivelului politic și partinic al muncitorilor băimăreni și prezintă totodată și o incontestabilă contribuție la cunoașterea luptei minerilor, topitorilor și a altor categorii de muncitori băimăreni, împotriva fascizării țării.

AN UNPUBLISHED DOCUMENT FROM 1939, CONCERNING THE FIGHT OF THE WORKERS OF MARAMUREȘ AGAINST THE FASCIST REACTIONARY FORCES

The miners, the founders and other categories of workers from Baia Mare and the surrounding areas, led by the Roumanian Communist Party, fought a fierce struggle against the fascist elements at the beginning of 1939. Using the professional guilds foundet by the royal dictatorship, they exposed the Iron Guard's activity and that of the other reactionary forces fighting for political power, and they defendend the material and social interests of the working people.

At the beginning of February 1939, they sent a memorial to the directors of the Sulphuric acid factory „Phonix", of Baia Mare, who tried to restrict the workers' rights to organize themselves.

The authors of the memorial expose in a polemical tone the workers' standpoints against the reactionary forces backed by the directors board of the „Phoenix" factory; in the meantime they demandt to be put an end to the repression against the progressive elements and the dismissed workers be re-engaged.

https://biblioteca-digitala.ro

MARAMUREȘENI PARTICIPANȚI LA LUPTA DE ELIBERARE A POPOARELOR EUROPENE COTROPITE DE GERMANIA HITLERISTĂ

AUREL VAIDA

Ocupația străină impusă în nordul Transilvaniei prin Dictatul de la Viena[1] a transformat și Maramureșul — vechi leagăn românesc — într-un cîmp de experiență a „noii ordini", instaurată de horthiști. Aici, ca peste tot în teritoriile cotropite de fasciști, stăpînii vremelnici, urmînd exemplul naziștilor, au instituit o administrație și forțe de ordine în care dominau elementele ce purtau pe fețele lor semnele descompunerii umane. De asemenea au dat suport legal rasismului, șovinismului și violenței, punînd aceste arme în mîna aparatului represiv, creînd un climat de teroare cu ajutorul căruia voiau să înfrîngă dragostea maramureșenilor față de patria de care au fost rupți.

Izbindu-se din primele zile de rezistența populației, autoritățile de ocupație, sprijinite de organizațiile fasciste, au trecut la o ofensivă generală împotriva a tot ce contravenea intereselor lor. Lăsînd la o parte orice formă de umanism și folosind un întreg complex terorist, ele au dezlănțuit împotriva maselor prigoana politică, națională, economică și culturală, transformînd frumoasele plaiuri maramureșene într-un pămînt al suferinței.[2]

Populația rămasă fără apărare a trebuit să înfrunte șirul nesfîrșit de abuzuri și umilințe care au determinat exodul și refugiul peste granița vremelnică, să suporte grelele consecințe ale masivelor deportări și încorporări în unitățile de muncă forțată, întregind tabloul sumbru al celor patru ani de ocupație.[3]

În aceste condiții, la chemarea și cu sprijinul forțelor progresiste din România, în frunte cu P.C.R., în Maramureș s-a născut — ca parte integrantă

1. D. Berciu, **Unitatea și continuitatea în istoria poporului român**, Ed. Academiei, București, 1968, pp. 443—444.
2. **Idem** pp. 449—450.
3. Registrul notarial special 1970 privind dosarele încheiate persoanelor din Maramureș care au avut de suferit de pe urma deportărilor și încorporărilor în unitățile de muncă, în perioada ocupației horthiste, Notariatul de Stat al județului Maramureș. Csatári Daniel, **Román-magyar kapcsolatok**, Budapesta 1958, p. 168. Ziarul „**Fáklya**" din 19 august 1967 și Evidența arhivistică a comunităților evreiești din Sighet, Baia Mare și Dej.

https://biblioteca-digitala.ro

a luptei întregului popor român — mişcarea de rezistenţă, condusă de elementele cele mai revoluţionare, mişcare ce s-a generalizat în judeţ, influenţînd tot mai hotărît evenimentele locale, dezvoltîndu-se în anii 1943—1944 pînă la nivelul grupurilor patriotice înarmate. An de an se ridică la luptă împotriva ocupanţilor un număr tot mai mare de oameni, se organizează sabotajul economic, se înmulţesc cazurile de nesupunere faţă de autorităţi, au loc numeroase şi variate manifestări îndreptate împotriva Dictatului şi a ocupaţiei.

Odată cu începutul agresiunii hitleriste împotriva U.R.S.S., teroarea se înăspreşte. Concomitent creşte şi se întăreşte rezistenţa populaţiei împotriva represaliilor, deportărilor, mobilizării rezerviştilor şi încorporărilor în unităţile de muncă, se încurajează dezertările din armată şi se generalizează sabotajul economic al maşinii de război maghiare, iau amploare acţiunile grupurilor patriotice înarmate.[4]

În acelaşi timp, rezistenţa maramureşeană cultivă în rîndurile celor ce nu se pot sustrage mobilizării, încorporărilor la muncă şi deportărilor, trăsături patriotice, internaţionaliste, îndrumîndu-i să-şi servesacă patria dezertînd din unităţile horthiste, evadînd din prinsoare şi încadrîndu-se în lupta organizaţiilor clandestine din teritoriile cotropite, sau trecînd linia frontului pentru a se înrola voluntari în armatele coaliţiei antihitleriste. Ca urmare, în anii 1944—45 aproximativ 8 000 de maramureşeni făceau parte din organizaţiile clandestine şi detaşamentele de partizani ce acţionau pe teritoriul diferitelor ţări sub ocupaţie, sau ca voluntari în armata română, sovietică, anglo-americană, în unităţile de eliberare poloneze, slovace şi iugoslave, dînd în numele eliberării patriei lor minunate şi legendare exemple de vitejie, mulţi dintre ei făcîndu-şi datoria pînă la sacrificul suprem, înscriindu-şi numele în cartea de aur a popoarelor pentru care au luptat şi s-au jertfit.[5]

Dintre miile de maramureşeni angajaţi în marea bătălie au putut fi identificaţi şi trecuţi în evidenţa veteranilor războiului antifascist abia 1 018, dintre care 408 în Chioar şi bazinul băimărean, 229 pe Valea Vişeului, 230 în bazinul sighetean şi 151 în depresiunea Lăpuşului.[6] În urma cercetărilor din ultimii 2—3 ani, la cifra de mai sus se adaugă încă aproape o mie de veterani descoperiţi în oraşele şi satele judeţului.[7] Ceilalţi au avut destine diferite : au căzut în faţa plutoanelor de execuţie, ori au pierit în lagărele de concentrare fiind dovediţi, sau bănuiţi de legături cu mişcările de rezistenţă, alţii au murit în încleştarea cu duşmanul în spatele frontului, sau pe front. Din cei ce au supravieţuit războiului, unii s-au stabilit definitiv în străinătate, mulţi s-au răspîndit prin ţară, iar o mare parte a celor întorşi acasă au decedat pînă la întocmirea evidenţei veteranilor, sau trăiesc ca nişte eroi necunoscuţi. Pe baza datelor de mai sus se justifică aprecierea că Maramureşul în perioada ocupaţiei străine s-a transformat într-un ţinut al martirilor şi eroilor. Fiii săi au ales,

4. **Lupta maselor populare maramureşene împotriva exploatării, pentru edificarea sub conducerea P.C.R. a societăţii socialiste**, Baia Mare, 1972, pp. 161—165, 168—173, I. Duţiu, **Acţiuni de partizani în Maramureş**, în suplimentul „Maramureş" din august 1969.
5. Registrul notarial special 1970 al judeţului Maramureş, Notariatul de stat al judeţului Maramureş.
6. Registrele veteranilor războiului antifascist ale raioanelor Baia Mare, Şomcuta, Lăpuş, Sighet, Vişeu nr. 436/64, 2493/64, 133/65 şi 24/64, Arhiva Centrului militar judeţean Maramureş.
7. Registrele veteranilor războiului antifascist ale judeţului Maramureş, ediţie 1976 nr. 2063, 3064 şi 3065, Arhiva Centrului militar judeţean Maramureş.

https://biblioteca-digitala.ro

în locul exterminării fizice şi morale la care erau condamnaţi, lupta pentru libertatea lor şi a patriei, sacrificiul vieţii în încleştarea cu duşmanul.

Exceptînd participanţii în rezistenţa maramureşeană şi voluntarii în armata română, rezultă că dintre veteranii ce în momentul de faţă sînt în viaţă 155 au participat la eliberarea Poloniei în cadrul mişcării de rezistenţă, sau ca voluntari în unităţile militare sovieto-poloneze, unii dintre ei aducîndu-şi contribuţia la eliberarea Varşoviei, 102 au luptat în unităţile operative şi de partizani sovietici şi în cele ale partizanilor slovaci pentru eliberarea teritoriilor cotropite ale Uniunii Sovietice şi ale Cehoslovaciei, 10 dintre ei participînd la eliberarea oraşului Praga, 39 s-au distins în luptele pentru eliberarea Germaniei, dintre care 9 au luat parte la bătălia Berlinului, 9 au participat la eliberarea Austriei, 3 din ei luptînd la Viena. Alte zeci de inşi au luptat pe teritoriul francez, belgian, olandez, italian, iugoslav, sau pe frontul sovieto-japonez — toţi întruchipînd durerea şi mîndria Maramureşului.[8] Datele de evidenţă a veteranilor sînt însă departe de a fi exacte, dacă avem în vedere faptul că în 1944 numai din comunele Poienile de sub Munte, Repedea, Ruscova şi Leordina au plecat voluntari în unităţile sovietice aproximativ 800 de oameni.

Paginile de vitejie înscrise de miile de voluntari maramureşeni sînt exemple de înaltă ţinută morală şi virtute românească. Drumul lor de luptă a fost şi va rămîne drumul gloriei şi al datoriei împlinite în marea încleştare pentru înfrîngerea fascismului şi eliberarea României de sub dominaţia străină, iar spiritul lor de sacrificiu merită a fi imortalizat cu exemplele de bravură de care au dat dovadă.

De fapt, poporul român este reprezentat de fiii săi în rezistenţa antifascistă europeană încă din timpul războiului din Spania, unde au format subunităţi româneşti care au luptat pentru apărarea Republicii. Între aceştia se numără şi maramureşenii Vida Gheza şi Francisc Wolf-Boczor care în toamna anului 1937, urmînd traseul plin de peripeţii, Sasova, Kosice, Praga, Innsbruck, lacul Baden, Bassel, Paris ajung în Spania pe la Beziers. Pe acelaşi drum soseşte ulterior în Spania Katz Emil, alt voluntar maramureşean. Primiţi la Centrul de instrucţie de la Casas Ibanez sînt repartizaţi în divizionul „Roza Luxemburg", iar ulterior, împreună cu alţi români, constituie bateria de artilerie „Tudor Vladimirescu". Plecînd pe front ei participă la luptele pentru apărarea Madridului, apoi la Belcite, Kinto, Teruel, Guadalahara, Aragon, Tremp, Catalonia şi la ofensiva de pe Ebru, apoi fac parte din subunităţile de acoperire pe frontul Barcelonei asigurînd retragerea peste Pirinei a miilor de refugiaţi spanioli. La 9 februarie 1939 cei doi combatanţi se retrag în Franţa unde sînt dezarmaţi şi internaţi în lagărul de la St. Cyprien, pe plaja Mediteranei, apoi transferaţi în cel de la Gurs sub Pirineii francezi.[9]

După scoaterea Franţei din război prin ofensiva germană din vara anului 1940, în urma armistiţiului încheiat, se hotărăşte şi soarta deţinuţilor de la Gurs, unii fiind duşi în Germania, ca prizonieri, iar alţii în Africa de Nord. Vida se desparte de Boczor şi ia drumul Germaniei, unde va lucra pe o moşie. Intrînd în legătură cu Ajutorul Roşu German, după 9 luni va primi un pa-

8. **Idem.**
9. **Lupta maselor populare**, p. 187; Rev. „Freamăt" aprilie 1971, pp. 10—11.

https://biblioteca-digitala.ro

şaport fals, cu care în 1942 se va întoarce acasă. În 1944 autorităţile maghiare îl trimit în detaşamentul de muncă 9089 din Köbánya (Ungaria). Şi aici îndeplineşte mai multe însărcinări ale rezistenţei antifasciste maghiare. Apropiindu-se frontul, trece linia acestuia, încadrîndu-se voluntar într-o unitate românească cu care va lupta pînă la sfîrşitul războiului.

Soarta lui Boczor va fi cu totul alta. El face parte din grupul care în martie 1941 este transferat de la Gurs, de guvernul de la Vichy, în Africa de Nord. În drum spre Toulouse, în noaptea de 27 spre 28 martie, împreună cu alţi 14 români, evadează, sărind din tren, şi se încadrează în mişcarea de rezistenţă franceză. Împreună cu ceilalţi români organizează grupuri de luptă, care produc mari pierderi duşmanului. La Toulouse şi Paris se remarcă prin conducerea a numeroase atacuri ale Franctirorilor. Arestat în noiembrie 1943 este judecat de un tribunal nazist din Paris care îl condamnă la moarte. În faţa tribunalului hitlerist declară : „Veţi pierde războiul". Este executat la 21 februarie 1944. Colonelul Henri Rol-Tanyguy, comandantul tuturor unităţilor Forţelor franceze din interior, notează că Boczor se situează „printre pionierii rezistenţei, printre cei ale căror nume glorioase sînt înscrise în cărţile de istorie şi gravate în piatra unor monumente celebre ale Franţei".[10]

Tot pentru libertatea Franţei şi-au dat viaţa fraţii Ştefan şi Dezideriu Goldberger, fiii zugravului Iosif Goldberger din Sighetu Marmaţiei, fruntaş al mişcării socialiste din Maramureş. După absolvirea politehnicii din Grenoble în 1938, Ştefan Goldberger rămîne în Franţa ca inginer. Invazia hitleristă din 1940 îl determină să intre în rîndurile rezistenţei franceze făcînd parte din detaşamentul „Liberte" de la Grenoble. Între numeroasele acţiuni antihitleriste în care se angajează cu mult curaj este şi executarea sentinţei de condamnare la moarte a profesorului universitar Louis Lefranc, colaboraţionist, pe care îl împuşcă în incinta universităţii.

În 1944 tînărul sighetean se găsea în detaşamentul de maquis „Carmagnole" de la Lyon, cu care participă la numeroasele acţiuni desfăşurate în centrul şi sudul Franţei. El aruncă în aer un tramvai plin cu soldaţi germani şi organizează un puternic sabotaj la fabrica de avioane „Brozavia". La 4 martie participă la dezarmarea unui grup de poliţişti colaboraţionişti. În aceeaşi zi, pătrunzînd într-o casă pusă sub supravegherea poliţiei, este rănit. Totuşi împuşcă patru poliţişti ce-l atacau. Este arestat şi la cîteva zile executat prin împuşcare.

Fratele său Dezideriu, făcînd şi el parte din rezistenţa franceză, este arestat în acelaşi an şi moare în închisoare, în urma torturilor la care este supus.

Consacrînd un articol vitejiei dovedite de Ştefan Goldberger, gazeta franceză „La Voix du Midi", după ce descria împrejurările în care este arestat, subliniază tăria eroică manifestată în faţa celor ce-l torturau, redîndu-i ultimele cuvinte. „Sîngele meu n-a curs degeaba. Sînt sigur că în locul meu vor intra în luptă alţi o mie de oameni. Victoria este sigură". A murit în

10. Idem p. 188.

https://biblioteca-digitala.ro

chinuri — subliniază articolul — însă cu sufletul curat, cu capul sus, anonim.[11]

Din unele date în curs de confirmare rezultă că din rezistența franceză a făcut parte și Mihai Davidovici, originar tot din Sighetu Marmației. Arestat în anul 1942 și condamnat la moarte, nu este executat, fiind considerat soldat gaulist, motiv pentru care va fi transferat și deținut în lagărele de la Auschwitz și Buchenwald. Spiritul de sacrificiu al luptătorilor antifasciști români din Franța și al altor martiri din rezistența franceză l-a inspirat pe L. Aragon în alcătuirea celebrului său poem „L'Affiche rouge".[12]

Un loc cuvenit între eroi l-a dobîndit Comniati Gheorghe din Seini. Deportat în 1942 ca element periculos, este încadrat într-un detașament de muncă din Hamburg. Acolo ia legătură cu antifasciștii germani și desfășoară activitate ilegală între deținuți. În 1945 apropiindu-se frontul de oraș, hitleriștii pregătesc un contraatac împotriva trupelor anglo-americane. Se dă ordin ca detașamentul să facă culuare prin cîmpurile de mine ale trupelor inamice. Deținuții refuză ordinul. Sînt maltratați pînă cînd hitleriștii află „instigatorul". Detașamentul este adus de pe linia frontului în oraș. Comniati este scos în fața careului, unde SS-iștii îi scot ochii, îl leagă după o mașină și-l tîrăsc de viu prin fața deportaților, apoi îl împușcă.[13]

Agresiunea Germaniei hitleriste și a aliaților ei împotriva Uniunii Sovietice a determinat creșterea afirmării maramureșenilor în mișcările antifasciste europene înscriind eroismul lor în filele istoriei popoarelor cotropite. Exemplele ce urmează sînt profund edificatoare.

Încă în 1941, maramureșenii ajunși pe frontul antisovietic au început să dezerteze din unitățile horthiste operative și de muncă, trecînd linia frontului sau ascunzîndu-se în spatele acestuia. După ce armata maghiară a primit misiuni împotriva partizanilor, numărul celor ce dezertau a crescut mereu, mulți reușind să se încadreze în detașamentele de partizani ucraineni și bieloruși ori voluntari în diferite unități militare sovietice. Cîțiva dintre ei, printre care frații Dumitru, au făcut parte aproape de la început din „Detașamentul unit" de partizani al generalului maior S.A. Kovpak, participînd la luptele cu unitățile maghiare și germane din raionul Putivl, satul Vesel, pădurile Himelsc, localitățile Mihosc, Staraia-Sarpova, Crucea de la Sarn, la Ciorna în raionul Dragobîci și

Fig. 1. ARDELEAN DUMITRU participant într-o unitate sovietică de partizani.

11. Gazeta franceză „La voix du Midi" din 7 septembrie 1944.
12. Lupta maselor populare p. 189.
13. Reconstituire pe baza confirmărilor unor martori oculari.

https://biblioteca-digitala.ro

НКО СССР
ШТАБ ПАРТИЗАНСКОГО ДВИЖЕНИЯ
при Военном Совете 4-го Украинского Фронта
№

ПРАВКА

Выдана

Выбыл из отряда

Начальник Штаба Партизанского Движения при Военном Совете 4-го Украинского Фронта

Полковник Погребенко

Начальник отделения кадров

Капитан Кашкаров

Fig. 2. **Dovadă eliberată lui Ardelean Dumitru de Comandamentul mişcării de partizani al Frontului IV Ucrainean că a făcut parte dintr-o unitate sovietică de partizani.**

pe muntele Sevca din Carpaţi. În 1944 „Detaşamentul unit" fiind încercuit pe muntele Sevca, comandantul acestuia a permis partizanilor originari din Maramureş să treacă prin încercuirea nemţească şi maghiară pentru a se întoarce acasă. Greutăţile create de blocada fascistă au făcut ca o parte din ei să cadă în lupte, iar alţii să se încadreze în unităţile slovace de partizani.[14]

Dar în afara celor din „Detaşamentul unit", în unităţile sovietice de partizani s-au mai înrolat şi au luptat alte sute de maramureşeni. Din rîndurile lor se desprinde numele lui Lumei Gheorghe din Sighetu Marmaţiei care, după doi ani de viaţă grea în condiţiile oferite de regimul horthist, în vara anului 1943, intră în legătură cu partizanul Ersav Alexandrovici Saska, paraşutat în munţii Maramureşului. Acesta îl informează că în curînd va fi înrolat în armata maghiară pentru o misiune în serviciul armatei sovietice. La scurt timp, Lumei este încorporat la regimentul 2 motorizate din Budapesta. Aici va cunoaşte pe Horváth Iános, alt partizan infiltrat în unităţile maghiare, care îi înlesneşte transferarea la o unitate din Komarom, sub numele conspirativ de Varga György.[15]

În noua unitate va lucra sub comanda căpitanului Kundrak Mihai din serviciul sovietic de informaţii. Cunoscînd limba maghiară, mascat în unifor-

14. S.A. Copvak **Drumul partizanilor**, Ed. Scînteia, 1945, p. 175.
15. Berde Mihály **Bajtársak találkoztak**, in „Komáromi megyei dolgozók" din 17 octombrie 1964.

https://biblioteca-digitala.ro

ma de honved și ajutat de cetățenii Kirschner Adam, Dr. Farkas László și alți locuitori ai comunei Kecsed, el reușește să obțină informații prețioase despre trupele germane și maghiare.[16] Urmărit de Gestapou pentru spionaj, căpitanul Kundrak îl sprijină să ia legătura cu Dr. Farkas László și maiorul sovietic Ecatorincia Maria Ivanovna, de la care va primi o altă misiune. Așa ajunge Lumei în 1944 să facă parte din unitatea de partizani nr. 59812 a Uniunii Sovietice.

Înarmat din nou cu acte false, pe numele de Boros Lajos, dezertează din unitate și împreună cu alți partizani se prezintă la Regimentul 6 motorizat din Kosice, unde, fără a fi verificată identitatea lor, sînt repartizați la subunități. Primind funcția de curier al unității, Lumei va putea conduce pe teritoriul slovac o grupă cu misiune independentă, de cercetare, pentru nevoile operative ale Frontului IV Ucrainean, cu sprijinul căreia culege informații despre inamic și sustrage armament și muniție din depozitul de armament 0-519. De asemenea, sprijinit de gestionarul Cooperativei „Hangya" din localitatea Zaltna Hida, reușește să culeagă și să furnizeze informații prețioase despre mișcarea trupelor germane și maghiare din zonă. Odată cu pătrunderea trupelor sovietice pe teritoriul cehoslovac, Lumei va sprijini prin valoroase informații Brigada 4 tancuri cehoslovacă în luptele pentru Moranska-Ostrova și forțarea fluviului Oder. Pe teritoriul Cehoslovaciei el a îndeplinit misiuni de cercetare și diversiune la Kosice, Praga, Poprad, Mako, Spec-Nova, Ces-Corompa, Banska Bystrica, Luțai Banya, Zaltna-Hida etc.

Ulterior, el va îndeplini noi misiuni pe teritoriul Austriei și Germaniei, sub comanda colonelului Karpov și a maiorului Sneachin, asistînd la înmormîntarea svasticii chiar în bîrlogul ei.

Un alt sighetean, Moiș Gheorghe, fiind concentrat în 1944 într-o unitate de muncă și repartizat la un depozit de muniție al Corpului I artilerie, dezertează la 24 decembrie și se încadrează în detașamentul de partizani „Petöfi", comandat de maiorul Koslov.[17] În detașament Moiș, căpătîndu-și un renume bun, este numit comandantul grupului român de partizani pe care îi conduce pînă la 1 februarie 1945. În timpul acesta participă la numeroase lupte și acțiuni de distrugere a căilor de comunicații, ia personal 10 prizonieri și face numeroase capturi de armament, muniție și alte materiale de război. La sfîrșitul lunii ianuarie, maiorul Koslov, hotărînd să-și treacă detașamentul peste linia frontului, Moiș cu grupul său cade într-o ambuscadă a trupelor germano-maghiare, reușind să-și îndeplinească misiunea numai după o înverșunată luptă corp la corp. Trei săptămîni mai tîrziu pleacă din nou pe front cu Batalionul 2 infanterie, Grupul VII artilerie grea, cu care participă la luptele pentru eliberarea Cehoslovaciei și Germaniei, pînă la 9 mai 1945. Cu dăruire și eroism a luptat în rîndurile partizanilor Frontului IV Ucrainean și Ardelean Dumitru din Crăciunești (Fig. 1).

După pătrunderea trupelor sovietice în Maramureș în toamna anului 1944, sute de maramureșeni de pe văile Vișeului, Tisei, Izei și Marei au plecat

16. Hatosági bizonytvány, eliberată de Kecskéd Községi Tanács Végrehajtó Bizottságától, cu nr. 55 din 8 octombrie 1964.
17. Dovadă eliberată de Ministerul Apărării Naționale al U.R.S.S., Stabul mișcării partizane de pe lîngă Statul major al Fr. IV Ucrainean, lui Moiș Gheorghe la 1 februarie 1948.

https://biblioteca-digitala.ro

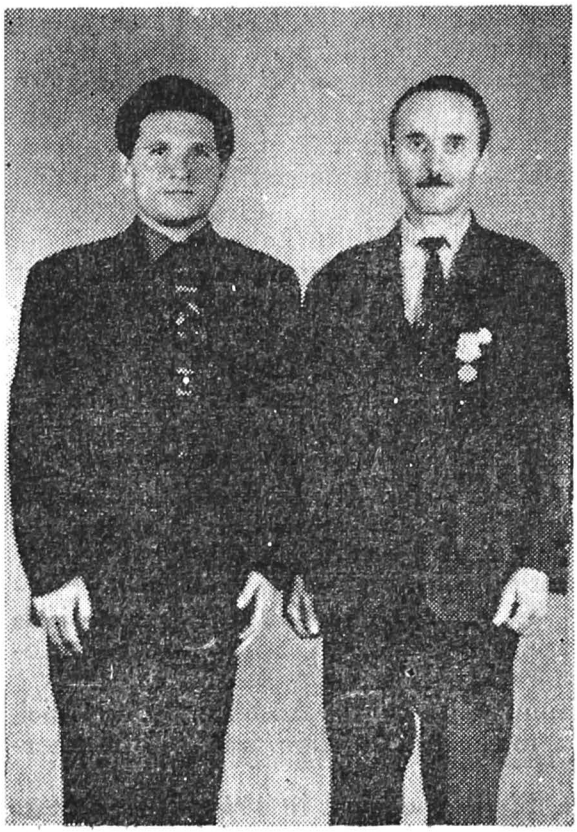

Fig. 3. IUMEI GHEORGHE şi MOIŞ GHEORGHE, participanţi în unităţile sovietice de partizani.

voluntari pe front cu unităţile sovietice. Între ei figurează şi Macioca Gheorghe, care în luna octombrie se prezintă la comandamentul unei mari unităţi din Teceul Mare cerînd să plece pe front. Acceptat ca voluntar, după o perioadă scurtă de instruire la Slatina, pleacă pe frontul polonez cu Divizia 226 infanterie, participînd la luptele de la Starisambor, Katowicze şi Copania. Rănit la forţarea Oderului va fi evacuat la un spital de campanie din Katowicze, şi apoi la alt spital în oraşul Ufa din Ural.[18]

Ostilităţile mutîndu-se pe teritoriul Poloniei, ca urmare a ofensivei susţinute a armatei sovietice, aproape 200 de maramureşeni deportaţi acolo la muncă, unii făcînd parte din rezistenţa poloneză, s-au alăturat ca voluntari unităţilor sovieto-poloneze luptînd cu spirit de sacrificiu pînă la capitularea Germaniei. Dintre ei amintim pe Apostol Ioan Ioan şi Năsui Ilie Vartolomei din Vişeu de Jos, Bumbar V. Petru, Cin Alexa Fedor, Benzar Ioan Nicolae din Poienile de sub Munte, Agapciuc Ştefan Dumitru, Damian Ioan Ioan din Bistra, Botiz Vasile Gheorghe, Pop Vasile Mihai şi Pop Vasile Vasile din Ruscova, Mariş Dumitru din Ieud, Hreniuc Vasile Dumitru din Vişeu de Sus, Baicu Ioan Nicolae din Crasna, Apostol Ioan Ioan din Vişeu de Sus, Ciornei Gheorghe Ioan din Repedea, Ardelean Andrei şi Ulici Gheorghe Ioan din Crăciuneşti, Oros M. Gheorghe şi Vaida Mihai Vasile din Sighetu Marmaţiei, Glodan Vasile Ioan, Lazarciuc Luca Nicolae şi Corneşteanu I. Ioan din Lunca la Tisa, Ionaş Nicoară Gheorghe din Sat Şugatag, Bouţ I. Alexandru din Rona de Sus, Codrea Doca Victor din Giuleşti, Codrea Petru Vasile şi Bodnar Gheorghe Gheorghe din Remeţi, Glodeanu M. Mihai din Bocicoi şi mulţi alţii.[19]

Un titlu de mîndrie şi-au cîştigat românii maramureşeni participînd cu grupurile de partizani şi unităţile slovace la eliberarea Cehoslovaciei. Încă

18. Registrele veteranilor războiului antifascist ale judeţului Maramureş, ediţie 1976, nr. 3063, 3064 şi 3065 din 01.12.1976.
19. Idem.

https://biblioteca-digitala.ro

Bajtársak találkoztak

Szervusz Ádám! Jónapot, Gyurka Józsi bácsi!

S hasonlóképpen nevén szólítva köszönt rá a napokban több kecskédi lakosra egy megnyerő modorú, középkorú férfi. Az üdvözöltek gondolkodóba estek:

— *Ki lehet ez?! Olyan ismerős! De honnan?!*

Akik nem lelték a nyomot, annak ő mutatkozott be. Mások viszont felkiáltottak:

— *Gyurka! Varga Gyurka!*

A régi ismerősök egymás nyakába borultak és feltörtek az emlékek.

Kecskéd lakói is nehéz napokat éltek át 1944 utolsó hónapjaiban. A község határában front húzódott, és ahol ma az Újtelep szép, modern épületei hirdetik a falu jólétét, ott két évtizede a senki földjének halálos veszélyei leselkedtek az emberekre. A kecskédieket nemcsak a lövedékek, a robbanások fenyegették, hanem egymástól is félniük kellett. A hitleri demagógia félrevezetettjei és a nyilas banditák Argus szemmel lesték, ki kételkedik a végső győzelemben, ki nem akar harcolni az országvesztők oldalán.

De akadtak emberek, akik szembeszálltak a veszéllyel. Csak kevesen tudták a faluban, hogy *Dömötör Mihály, Kundra Mihály* és *Varga György* honvéd ruhája szovjet felderítőket rejt. A magyarul kifogástalanul beszélő három vakmerő szovjet katona magyar iratokat szerezve jelentkezett a szétvert honvédségi alakulatokat rendező egyik parancsnokságon. Jól számították. A bomlófélben levő magyar hadsereg tisztjei nem tudták ellenőrizni személyazonosságukat, hanem azonnal századokba osztották őket.

A katonaruhás felderítők sok értékes adatot szereztek. Segítséget is [illegible] került találniuk. Kirschner *Ádám* — akkor 13 éves legényke, most az Aknamélyítő Vállalat Oroszlányban dolgozó vájára — barátságot kötött Varga Györggyel és mindent, amit a faluban látott, hallott, tovább adott neki.

— *Miért segítettem Vargát, akiről tudtam, hogy szovjet felderítő?* — kérdéssel válaszolt Kirschner Ádám. — *Úgy éreztem, hogy a nyilasok — akik elől bujkálnom kellett, mert mint leventét elvittek volna —, nem akarhattak jót.*

A [illegible] szőlőkben való bujkálás, az információk átadása körüli izgalmas pillanatok emlékeiből bontakozik ki néhány jelenet [illegible] kos és az önfeláldozó szovjet felderítők merészsége. Dr. *Farkas László*, az akkori esperes-plébános például a templomban adott helyet a titkos rádió adó-vevőnek, sőt, egy esetben segített a kémjelek kijavításában is. Más alkalommal a [illegible] nyilasok elől Bánhidára egy ismerőséhez menekítette Varga Györgyöt.

— *Nagyon bátrak voltak a felderítők* — emlékezett vissza Kirschner Ádám. — *Én is csak keresztnevét ismertem, pedig tudtam: hatan-heten is vannak. A Bia*sak Györgyék portájára beszállásolt magyar őrmester menyasszonya is hozzájuk tartozott.

Az országot felszabadító nagy offenzíva előtt a felderítőknek vissza kellett térniük a szovjet alakulatokhoz. A nehéz vállalkozás csak Varga Györgynél ütött ki balul. A senki földjén átható felderítő megsebesült. Kirschner Ádám édesanyja kötözte be és a katona náluk húzódott meg, amíg kiheverte a helyzet.

Még több érdekes [illegible] van a húszéves kecskédi rejtélynek. Varga György egykori felderítő igazi nevén Gheorghe Lumei csak néhány napot tartózkodott Kecskéden és a barátokkal töltött rövid órák alatt nem lehetett minden [illegible] élményt feleleveníteni. Örömmel hallották például, hogy Kundra Mihály most is katona, a szovjet hadsereg tisztje. S a kedves vendég, Gheorghe Lumei búcsú előtt megígérte, hogy értesíti egykori társait. Ha lehet, együtt látogatják meg a községet, ahol a legnagyobb veszély közepette is megtalálták az embereket, akik elég merészek voltak, hogy segítsék az igaz ügyet.

Berde Mihály

Új típusú tsz-akadémia a megyében

A Tudományos Ismeretterjesztő Társulat falusi előadássorozataiból a legnépszerűbb és legeredményesebb a termelőszövetkezeti akadémia. Eddig három éven keresztül tartották egy-egy előadássorozatot, az idén szükségessé vált bizonyos módosítás, amely lerövidíti a tsz-akadémiák idejét és céltudatosabbá teszi a foglalkozásokat.

Kok Miklós, a TIT társadalomtudományi szakttitkára elmondotta, hogy az idei ősztől kezdve a tsz-akadémia úgy szerepel, mint a szakmunkásképző tanfolyamok előkészítője. Egy év alatt, illetve novembertől március végéig hallgatják az előadásokat a résztvevők,

Fig. 4. Articol apărut în „KOMÁROM MEGYEI DOLGOZÓK LAPJA" din 17 octombrie 1964 intitulat „Camarazii s-au întîlnit" cuprinzînd amintiri din activitatea de partizan a lui Lumei Gheorghe.

https://biblioteca-digitala.ro

din 1943 mulți dintre ei dezertează din unitățile militare și de muncă maghiare. În anul 1944, și mai ales în 1945, numărul acestor dezertări crește considerabil. Cauza rămîne aceeași, ostilitatea poporului român față de fascism, față de Dictatul de la Viena și regimul horthist de ocupație, brutal, inuman și șovinist.

Sute dintre cei scăpați din robie își găsesc rostul în grupurile de partizani „Kalinin", „Petöfi", sau în cele constituite în Uniunea Sovietică și parașutate în Cehoslovacia, în Brigada I slovacă, sau în alte grupuri ce luptau împotriva ocupanților la Klenuț, Napolonka, Malineț, Zaltna, Moravița, Poltaci, Banska-Bistrica, Hamoc și în Tatra. Referindu-se la componența detașamentelor de partizani din Cehoslovacia, cercetători ca J. Dolezal și J. Hroziencik arată că „Un grup considerabil din aceste detașamente au fost compuse din antifasciști români, mulți dintre ei... atașîndu-se răsculaților în timpul luptelor din munți" fapt amintit și de alți istorici ca Samo Faltan sau C. Anort.[20]

Patrioții maramureșeni din detașamentele și unitățile luptătorilor antihitleriști din Cehoslovacia au participat la numeroase acțiuni de distrugere a nodurilor de comunicații, podurilor, depozitelor de muniție, liniilor de înaltă

НКО СССР
ШТАБ ПАРТИЗАНСКОГО ДВИЖЕНИЯ
при Военном Совете
4-го Украинского Фронта
№
СПРАВКА
Выдана
в том, что он с
194 г.
в партизанском отряде
в должности
Потребенко
Кашкаров

Fig. 5. **Dovadă eliberată lui Moiș Gheorghe de Comandamentul mișcării de partizani al Frontului IV Ucrainean că a făcut parte din batalionul de partizani „Petöfi" comandat de maiorul Koslov.**

20. **Din istoria contemporană a României**, culegere de studii, Ed. științifică, 1965, p. 266.

https://biblioteca-digitala.ro

tensiune, la atacuri împotriva trupelor germano-maghiare sau cu misiuni de informare. Mulți dintre ei au căzut la datorie în încleștarea cu dușmanul comun și sînt imortalizați în simboluri comemorative pe teritoriul poporului prieten sau în însemnările vremii ca eroi care au luptat cu vitejie pentru eliberarea Cehoslovaciei. Neuitate vor rămîne faptele de arme ale Elenei (Ilenei) Rișca, o tînără maramureșeană, deportată pe o moșie grofească din nordul Ungariei, care în 1944 se refugiază în munți la partizanii slovaci. Aici în scurt timp, prin excepționalele sale calități combative își cîștigă în rîndul partizanilor binemeritatul renume de „fată a curajului în luptă", fiind iubită și stimată de toți. Dar ultimele zile ale anului 1944 aduc sfîrșitul visurilor sale romantice. Detașamentul său este încercuit de forțele fasciste pe muntele Sitno din prelungirile vestice ale Javorinei. În luptele purtate pentru ruperea încercuirii, Elena Rișca, împreună cu alți partizani, acoperă retragerea detașamentului rămînînd pe poziție cu o pușcă-mitralieră pînă ce grav rănită cade în mîinile hitleriștilor. Internată într-un spital, după vindecare, fiind supusă anchetelor SS-iste sfidează cu demnitate interogatoriile și tortura. Suferințele sale iau sfîrșit la 6 ianuarie cînd este împușcată pe malul Hronului, în apropiere de Banska Bystrica. După război, foștii luptători cehi și slovaci din masivul Javorinei au trecut numele „Fetei erou" pe placa memorială închinată partizanilor căzuți în luptele de pe muntele Sitno.[21]

Alături de Elena Rișca stau cu mîndrie alți luptători pentru libertate, cum sînt Cosmuța Ioan Gheorghe și Florian Petru Mihai, care dezertează dintr-o companie de muncă la fortificații în sectorul „Három Határos" din Carpați și trec la partizani. După cîteva zile, ajutați de un slovac, ajung în tabăra acestora, fiind încadrați într-un detașament de mînări și diversiune. Cu detașamentul lor, cei doi români participă pînă la 28 februarie 1945 la importante lupte cu forțele fasciste în zona Klenuț, Kosice și Napolonka, aruncînd în aer puncte obligatorii de trecere și tehnică de luptă germano-horthistă.[22]

În vara anului 1944, un alt maramureșean, Bodone Mihai, dezertează dintr-o unitate maghiară după dislocarea ei în Cehoslovacia și intră într-un detașament de partizani din regiunea Zarloviței, cu care participă la lupte pînă la sfîrșitul războiului.

Spre sfîrșitul anului 1944 fug din unitățile maghiare și trec la partizani Luțaș Gheorghe, Bîrle Gavril, Borcuteanu Nicolae, Sauciuc Gheorghe, Sacală Mihai Ioan, Pașca Ioan, Bud Gheorghe Ionaș și alții, cu toții remarcîndu-se în luptele pentru alungarea hoardelor fasciste.[23]

Situațiile în care își părăsesc unitățile sînt diferite. Borcuteanu Nicolae, aflînd că batalionul 7 transmisiuni Miskolcz, de care aparținea, urma ca la 25 decembrie 1944 să fie dislocat în Germania, dezertează refugiindu-se la partizanii din pădurile Malinețului. Apoi împreună cu Sauciuc și Sacală Ioan se încadrează în brigada I slovacă, cu care luptă pînă la înfrîngerea Germaniei hitleriste. Bud Ionaș are o situație aparte. În luna ianuarie 1945, regi-

21. **Scurtă prezentare a contribuției României la războiul antihitlerist.** Ed. militară, București, 1969, pp. 361—362.
22. Registrele veteranilor războiului antifascist, ed. 1976.
23. **Idem.**

https://biblioteca-digitala.ro

mentul 23 artilerie Kosice, de care aparţinea, este transferat în Cehoslovacia, pentru a lupta împotriva partizanilor. La Zaltna Moraviţa el dezertează şi se încadrează în detaşamentul local de partizani cu care luptă pînă în luna martie, cînd acesta este încercuit de trupele germane. Încercarea de a rupe frontul forţelor fasciste pe rîul Hrodin, din munţii Tatra, nereuşind, se creează o situaţie deosebit de grea, comandantul detaşamentului fiind silit să ceară partizanilor să se salveze fiecare pe propria răspundere. Bud şi trei partizani cehi scăpînd din încercuire se retrag în satul Zaltna, de unde aprovizionîndu-se cu hrană se refugiază din nou în munţi. Nemţii, aflînd că locuitorii din Zaltna au ajutat partizanii, au dat foc satului. Rămas fără hrană, urmărit de trupele germane şi maghiare, grupul s-a descompus şi Bud, trecînd prin mari încercări, ajunge în poziţiile trupelor române, continuînd lupta ca voluntar în Regimentul 26 infanterie Craiova.

În anii de după război mulţi istorici străini vorbesc cu mîndrie în lucrările lor de românii ce au făcut parte din glorioasele detaşamente de partizani, sau din unităţile noii armate cehoslovace, de eroismul lor pentru eliberarea Cehoslovaciei. Caracterizînd devotamentul cu care şi-au făcut datoria, comandantul şi comisarul unui detaşament de partizani apreciau că românii de sub comanda lor „. . .s-au dovedit a fi disciplinaţi, curajoşi şi neînfricaţi partizani".[24]

Deportaţi, siliţi să-şi părăsească locurile natale, unii maramureşeni ajung să robească în fabrici sau pe moşii în teritoriile iugoslave cotropite. Speranţa lor în libertate şi supravieţuire era fuga la partizani, încercare plătită de mulţi cu viaţa. Cei ce reuşesc să străpungă blocada germano-maghiară instituită în jurul munţilor şi ajung la bazele partizanilor se angajează în lupta de eliberare a poporului iugoslav. Între patrioţii de pe plaiurile maramureşene care s-au dăruit cu trup şi suflet eliberării Iugoslaviei se numără Filip Gheorghe, Anton Gheorghe şi Anton Vasile care, împreună cu alţi deportaţi, au dezertat de la detaşamentele de muncă, încadrîndu-se în brigada I, batalionul 3 de partizani, din apropierea oraşului Brod. Alt maramureşean, Mihalca Octavian, a luptat în D. 5 infanterie ca trăgător mitralierist.

Fig. 6. Decoraţia iugoslavă cu care au fost distinşi ANTON GHEORGHE şi ANTON VASILE pentru faptele lor de arme.

Pe timpul războiului ei participă la numeroase incursiuni şi bătălii cu nemţii şi ungurii. În bătălia de la Dugoselo, nemţii aveau cazemate puternice şi inamicul nu putea fi scos din ele. Existînd multe pierderi, Anton Gheorghe s-a apropiat de o cazemată şi aruncînd înăuntru o legătură de grenade a redus-o la tăcere, creînd condiţiile ca partizanii să-şi poată relua ofensiva ducînd lupta la baionetă. Ulterior, în apropiere de Zagreb, participă la blocarea în munţi şi capturarea unei divizii

24. **Din istoria contemporană a Românlei**, Ed. ştiinţifică, 1965, p. 267.

https://biblioteca-digitala.ro

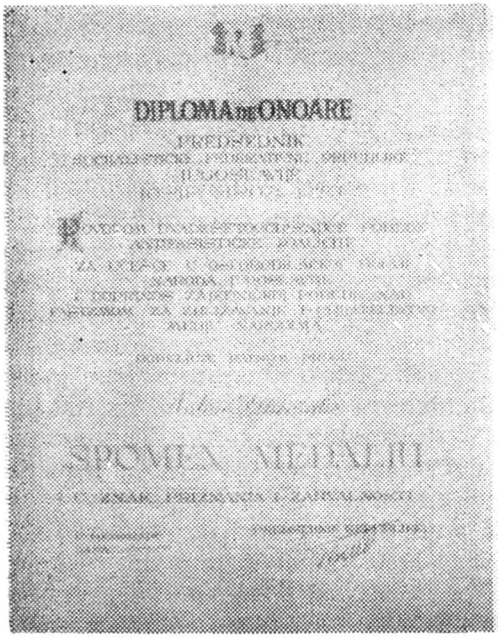

Fig. 7. Brevetul decorației lui Anton Gheorghe.

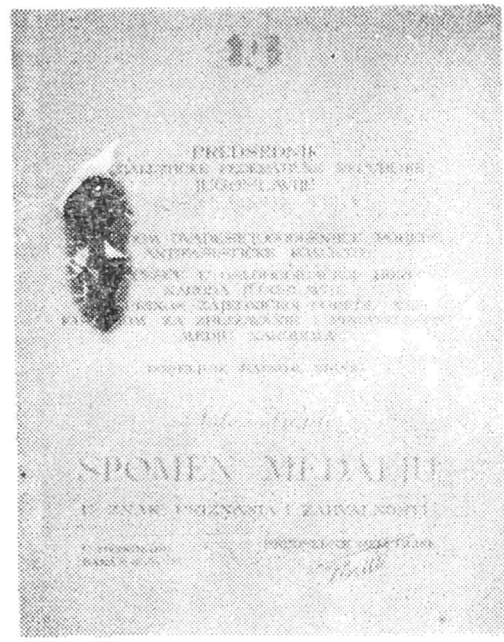

Fig. 8. Brevetul decorației lui Anton Vasile

germane. Pentru meritele lor de arme sînt decorați de guvernul iugoslav, iar Anton Gheorghe citat prin ordin pe brigadă.[25]

O dată cu bărbații, au plecat la partizani multe femei, între care și Farcaș Terezia care, în 1941, de frica deportărilor, își ia cele 3 surori și pleacă în Ungaria în căutare de lucru. După multe peregrinări, două dintre ele se întorc acasă iar Terezia, cu a treia soră, se stabilesc în localitatea Hoceag, județul Bansca, din Iugoslavia. La Hoceag, unde vor lucra ca muncitoare la o fabrică de țesături pînă în 1943, intră în legătură cu mișcarea ilegală antifascistă. În același an, sora Tereziei îmbolnăvindu-se va fi internată într-un spital din Budapesta. Fiind suspectată de legături cu partizanii iugoslavi, în 1944, la părăsirea spitalului, într-un schimb de focuri este rănită grav, dar fiind considerată împușcată mortal, nu este arestată. În septembrie 1944 partizanii desfășoară vaste acțiuni în zona Hoceag și atacă orașul în scopul de a distruge obiectivele militare.[26] Farcaș Terezia pleacă cu ei în munți și este încadrată într-un batalion al brigăzii 5, divizia 3 de partizani. Pe front participă la numeroase lupte în zona Hoceag, Belgrad și Novisad, unde partizanii sînt încercuiți. Pentru a putea rupe încercuirea, comandantul brigăzii de partizani hotărăște incendierea depozitului de carburanți din oraș care urma să provoace explozia depozitelor de muniții. În vederea executării misiunii se formează o echipă de șoc din trei fete, între care se găsea și Farcaș

25. Arhivele Statului, filiala Baia Mare, fond fotocopii, colă provizorie 36.
26. **Ibidem.**

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 9. FARCAŞ TEREZIA, luptătoare într-o unitate de partizani iugoslavă.

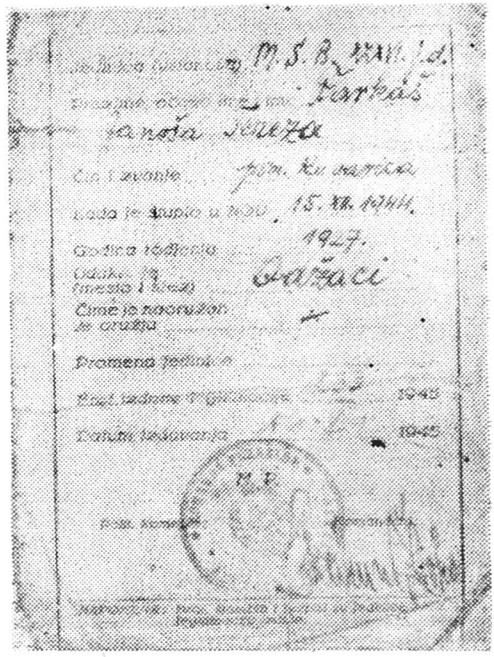

Fig. 10. Atestatul de partizan al luptătoarei Farcaş Terezia.

Terezia. Misiunea lor era ca după căderea întunericului să se apropie de santinelele germane, să le lichideze şi să incendieze depozitul de benzină. Misiunea fiind îndeplinită, explozia rezervoarelor de benzină a determinat explozia depozitelor de muniţii. Cazărmile şi dependinţele au luat foc, iar unităţile germane şi maghiare sînt concentrate la stingerea incendiului. În condiţiile create, partizanii atacă trupele ce închideau ieşirea din pădure, rup încercuirea şi mărşăluiesc în spatele frontului duşman. Pentru eroismul dovedit în lupte, Farcaş Terezia este avansată la gradul de sublocotenent.[27]

În iarna anului 1944—1945 partizanca româncă continuă lupta cu detaşamentul său în spatele inamicului, pătruzînd în Austria, pînă la Muntele Negru. Despre viaţa partizanilor în spatele frontului duşman Farcaş Terezia îşi aminteşte : „luptam cu nemţii, cu ungurii, cu foamea şi mizeria. Trăiam tot timpul prin păduri, locuri ascunse, prin zone muntoase". La sfîrşitul războiului se afla cu unitatea în apropierea Berlinului.[28]

La 9 mai 1945 europenii sărbătoreau primăvara libertăţii, Germania hitleristă fiind zdrobită de loviturile forţelor aliate, între care România ocupa locul al patrulea. Dar al II-lea război mondial încă nu era încheiat. Japonia imperialistă mai purta lupte aprige de apărare în Pacific, căutînd să oprească marea ofensivă americană, iar pe continent, în pofida trupelor

27. Ibidem
28. Ibidem.

https://biblioteca-digitala.ro

anglo-franceze și a mișcărilor de eliberare, ea deținea sub control imense spații din China și Indochina.

Încheindu-se ostilitățile în Europa, aliații își îndreaptă o parte din forțe pe frontul antijaponez. Uniunea Sovietică constituie în Siberia o puternică grupare de forțe, numită „Frontul de eliberare a Chinei". În zecile de mari unități ce se instruiesc și desfășoară manevre în Siberia, pentru noul front din China continentală, sînt și peste 20 de români maramureșeni, care participă organizat la luptele cu japonezii în Manciuria. Dintre aceștia cîțiva au fost identificați : Macioca Gheorghe din Baia Sprie care, după ce părăsește spitalul din Ufa, este trimis la unitatea sa dislocată în Siberia. Din luna august și pînă în septembrie el participă la luptele de pe direcția orașului Cian-ciun ; Boiciuc Nicolae și Prodaniuc Petru, ambii din Rona de Sus, care iau parte la eliberarea orașelor Har-

Fig. 11. MACIOCA GHEORGHE

Fig. 12. BOICIUC NICOLAE

Fig. 13. PRODANIUC PETRU

Trei participanți pe frontul sovieto-japonez.

https://biblioteca-digitala.ro

bin, Fușun, Anșan, Senian și Port-Artur. Pe același front luptă Zaiet Mihai din Remeți și Lazarciuc Paul Ioan din Crăciunești, ultimul căzut eroic în încleștarea cu dușmanul, departe de locurile natale, figurînd ca un erou necunoscut.[29]

*

Numeroasa participare a românilor la lupta de eliberare a altor popoare din Europa, de sub dominația fascistă, își are originea în dragostea de țară, în ura împotriva cotropitorilor. Pătrunși de sentimente nobile, românii din mișcarea de rezistență europeană, prin lupta lor, au exprimat dorința dintotdeauna de libertate a poporului nostru, firea sa internațională, pentru abolirea tiraniei, pentru libertate națională și socială.

Este un titlu de mîndrie că Maramureșul a dat sute de fii, ce au luptat cu abnegație și sînge rece, în numele libertății, alături de fiii Franței, U.R.S.S., Poloniei, Cehoslovaciei, Iugoslaviei, Chinei etc. întregind rîndurile eroilor români din rezistența antifascistă europeană pe care istoria noastră ia imortalizat ca : Nicolae Cristea, Iosif Clisci, Sas Dragoș, Călin Ioan, Lazăr Alexandru căzuți în Franța, Mihăilescu Mihail, Lazăr Gheorghe, Apostol Toma, Gheorghe Marinescu, Combari Nicolae, luptători pe teritoriul cotropit al U.R.S.S., Olteanu Ioan, Rău Mihai, Negur Petru, Iancu Radu, Alexandru Brădeanu și alții care s-au jertfit în luptele de pe teritoriul Cehoslovaciei.[30]

Faptele de arme ale luptătorilor români din rezistența antifascistă sînt strălucite exemple de patriotism, ce trebuie continuate de urmași care, așa cum arată tovarășul Nicolae Ceaușescu, trebuie să fie oricînd gata să facă totul, mergînd pînă la supremul sacrificiu, pentru a apăra libertatea, independența și integritatea țării, pentru a salvgarda mărețele cuceriri revoluționare ale poporului.[31]

Poporul român va cinsti veșnic memoria fiilor săi căzuți în lupta pentru libertate și independența patriei, va prețui întotdeauna cu recunoștință contribuția tuturor celor ce au luptat și s-au jertfit pentru eliberarea țării, pentru victoria împotriva fascismului.

29. **Ibidem.**
30. **Din istoria contemporană a României,** Ed. științifică, 1965, pp. 264—267.
31. Nicolae Ceaușescu, **Expunere prezentată la Congresul educației politice și al culturii socialiste,** 2 iunie 1976.

https://biblioteca-digitala.ro

FIGHTERS FROM MARAMUREŞ IN THE STRUGGLE FOR LIBERATING THE EUROPEAN NATIONS OPPRESSED BY HITLER'S GERMANY

— *SUMMARY* —

This paper is a sequel of the article „The antifascist resistance in Maramureş during the period of the horthist occupation", published in „Studii şi articole de istorie a Societăţii de ştiinţe istorice din R.S.R.", nr. 27—28, 1974, refering to the „new order" set up in this district by the occupants after the policy of dictation from Vienna, and shows the abuses and the repressions sufferend by the population and the beginnings and development of the local resistance figth against the occupants.

The present paper starts from the mass conscriptions of the population in the forced labour companies and the deportations carried out by the occupants between September 1940 and September 1944, when thousands of the population of Maramureş were taken by force to Hungary, Germany and the territories under their occupation. Led by the love for their fatherland and by the spirit of internationalism, influenced by Romanian antifascist resistance — to whom belonged that of the inhabitants of Maramureş — thousands of such „estranged" people joined the resistance movements and the partisans from the occupied territories, or, running avay from their regiments, were enlisted as volunteers in the allied armies, fighting for the liberation of the Soviet Union, France, Poland, Czechoslovakia, Jugoslavia, Hungaria, and Germany. After the end of the war in Europe, hundreds of Romanians fought on the Sovjet-Japanese front in China, as volunteers in the Soviet army, in the summer of 1945.

It is a real pride for the inhabitants of Maramureş that thousands of its people fought against fascism and for the liberation of their country, showing their heroism on the fronts of Europe or Asia.

https://biblioteca-digitala.ro

PERIOADA BĂIMĂREANĂ A PICTURII LUI PETRE ABRUDAN (1933—1947)

NEGOIȚĂ LĂPȚOIU

Timpurile moderne au adăugat noi valori artei maramureşene, diversificînd şi amplificînd bogata-i moştenire. O bună parte a acestor valori s-au integrat uşor şi firesc fondului spiritual autohton, altele au cunoscut o existenţă paralelă, alimentînd fenomenul unei reciprocităţi stimulative.

În ce priveşte cunoaşterea acestei arte pentru perioada medievală dispunem de o excelentă sinteză, **Arta veche a Maramureşului,**[1] opera prof. I. D. Ştefănescu, în schimb pentru timpurile din urmă studiile sînt mult prea puţine şi ocazionale.[2] Timid şi de multe ori incompetent se încearcă prin „Editura Meridiane" inserarea în diverse monografii a unor aspecte aparţinînd acestui fenomen complex, supus permanentelor interferenţe. De un real folos sînt şi vor fi contribuţiile specialiştilor locali la adîncirea cunoaşterii noastre, revista Muzeului băimărean — MARMAŢIA — începînd deja valorificarea ştiinţifică atentă a vieţii materiale şi spirituale din această parte a ţării.

Ca o contribuţie la această vastă acţiune în cele ce urmează vom exprima cîteva consideraţii asupra perioadei băimărene a picturii lui Petre Abrudan (1933—1947). Nume reprezentativ al plasticii româneşti contemporane, Petre Abrudan a desfăşurat la Baia Mare o activitate prodigioasă, punctată de certe împliniri, afirmînd într-un mediu aparte virtuţile artistice ale unei anume spiritualităţi.

Petre Abrudan (născut la 8 iulie 1908, în comuna Zutor, judeţul Sălaj), mergea în 1933 la Baia Mare după ce între 1926—28 şi 1930—32 studiase la Şcoala de arte frumoase din Cluj cu profesorii Catul Bogdan, Aurel Ciupe şi Anastase Demian. Amănuntul merită amintit deoarece în acei ani la

1. I. D. Ştefănescu, **Arta veche a Maramureşului,** Bucureşti, 1968.
2. M. Bucuţa, **Pictura, sculptuia, arhitectura şi grafica în Transilvania după Unire şi puţin înainte,** în **Transilvania, Banatul, Crişana, Maramureşul, 1918—1928,** vol. II, Bucureşti, 1929; V. Beneş, **Două decenii de artă plastică ardeleană,** în **Gînd românesc,** Cluj, nr. 7—9, 1939; N. Lăptoiu, **Unele aspecte ale artelor plastice din Transilvania dinainte şi după Unire,** în **Steaua,** Cluj, noiembrie 1968.

https://biblioteca-digitala.ro

Şcoala clujeană de artă se instruise şi un Nicolae Brana, Tasso Marchini, Ion Vlasiu, Letiţia Munteanu, Eugen Gîscă, Virgil Fulicea, Eug. Profeta, Cornel Cenan, Ion Pop, Coriolan Munteanu, Radu Puşcariu, Aurel Medrea, Ştefan Gomboşiu şi mulţi alţii, alcătuind o nouă generaţie de artişti a cărei contribuţie la dezvoltarea plasticii româneşti este un fapt recunoscut. Viziunea acestei generaţii nu era unitară. Şcoala, normal, nu impunea reţete, ci se ocupa îndeosebi de însuşirea cu stricteţe a normelor didactice referitoare la meşteşug. În schimb operele profesorilor au avut darul să influenţeze într-o direcţie sau alta. Cei mai mulţi dintre elevi s-au afiliat unui postimpresionism diferenţiat, presărat adesea cu accente expresioniste, simbolice etc. Dar dincolo de diferenţierea stilistică firească, expresia individualităţii fiecăruia se desprinde din lucrările acestei generaţii, atît din subiectele tratate, cît şi din timbrul evocărilor, sondarea atentă a structurii noastre etnice. Ei au cultivat astfel constante spirituale perpetuate prin tradiţie, ca acelea de echilibru şi măsură, de adîncă umanitate, demnitate, înţelepciune şi bun gust, devenind astfel continuatori.

Încă de la Cluj, cînd îşi organizase împreună cu Szervátiusz Jenö o expoziţie personală în sala de jos a Prefecturii, în 1932, Petre Abrudan se dovedea un artist frămîntat care nu se fixa în clişee de teama de a nu cădea în manierism. Iată ce spunea unul dintre cronicarii primei sale expoziţii: „... tînărul pictor se frămîntă, caută, nu se fixează... Îl interesează mai ales problemele de culoare. Însăşi perspectivele peisajiilor sale sînt obţinute prin variaţii de tonuri, nu geometric, abstract sau convenţional. Amintim aici **Peisaj de iarnă** (35), **Peisaj** (31), **Fabrica veche.** În **Flori** (17) realizările sînt remarcabile. Culoarea redă materia".[3] Sînt subliniate aici îndeosebi disponibilităţile sale de colorist.

Angajîndu-se în 1933 ca proiectant la Fabrica de acid sulfuric şi produse chimice „Phönix" din Baia Mare, Abrudan vine inevitabil în contact cu mediul artistic băimărean. Colonia de artişti şi Şcoala de pictură din localitate, cultivînd un program artistic desuet, îşi epuizase de mult forţa de iradiere. Împotriva spiritului conservator, pe placul filistinismului mic-burghez, promovat de conducerea Societăţii pictorilor din Baia Mare (preşedinte Mikola András din 1927) şi a Şcolii de arte frumoase (director Krizsán János, tot din 1927) se declanşează o nouă vehementă reacţie în 1931 de către Ziffer Sándor, pictor înzestrat şi cultivat, care înţelegea necesitatea mutaţiilor înnoitoare cerute de exigenţele esteticii moderne. Lui Ziffer i se alătură un număr de artişti cu orientare progresistă, adepţii unei arte puternic angajate social. Între aceşti artişti amintim pe Vida Gheza, Petre Abrudan, Gheorghe Manu, Kovács Géza, Klein Iosif, Eugen Pascu, Szervátiusz Jenö, Scheip Carol, Dávid Jándi, Lidia Agricola, Katz Martin. Din disputa celor două tendinţe se ajunge ca prin decizia 4627/ aug. 1935 a Comitetului Interimar al Primăriei oraşului Baia Mare,[4] Societatea pictorilor să fie desfiinţată, iar de la 1 septembrie 1935 Şcoala liberă de arte frumoase să treacă sub patronajul oraşului, avînd ca nou director pe prof. Gheorghe

3. Cronicar, **Prin expoziţii: J. Szervatiusz şi P. Abrudan,** în **Patria,** Cluj, 14 februarie 1932.
4. Filiala Arhivelor Statului — Maramureş, **Dosarele cu documentele Şcolii de arte frumoase.**

https://biblioteca-digitala.ro

Manu de la liceul „Gh. Șincai" din localitate. Măsura administrativă nu a salvat școala din anonimatul în care intrase, eforturile depuse de noua conducere împrospătînd doar atmosfera.[5] Lipsită de sprijin material, fără un program riguros, școala — cu activitate spontană și doar pe timpul de vară — nu putea impune o estetică unitară și clară. Iată ce relata despre școală în 1937 maestrul Abrudan, într-un interviu luat de redactorul unui ziar din Zalău, unde-și organizase recent o expoziție : „... Să nu se creadă că ea (școala) este bugetară. Nu. Școala și maeștrii nu primesc niciun ajutor. Ea se susține exclusiv din cotizația membrilor ei, constituiți în Asociație".[6]

Despre ce Asociație este vorba vom vedea îndată. După desființarea în 7 august 1935 a Societății pictorilor din Baia Mare problemele artistice erau în bună măsură rezolvate de către conducerea Școlii, directorul Gh. Manu fiind ajutat cu entuziasm de Petre Abrudan și Raoul Șorban (ultimul prezent la Baia Mare în cursul anului 1935, apoi numai vara anilor 1936—1937) ; erau consultați adesea Thorma János și Ziffer Sándor. De fapt, mai rămăseseră în localitate în jur de 20 de artiști, îndeosebi elevi ai Școlii din cursul anilor 1930—1934. Din cauza nepăsării autorităților, situația lor materială era cu totul precară, după cum reiese din Apelul adresat de sătmăreanul Aurel Popp — pictorul suferinței umane — și Thorma János, tuturor artiștilor transilvăneni pentru a se asocia într-un Sindicat : „Apelăm astfel la sentimentul de înaltă umanitate, de colaborare a tuturor colegilor pentru a ne uni într-un „Sindicat al Artelor Frumoase din Ardeal și Banat", al cărui scop nu va fi altul decît ameliorarea situației disperate în care se găsește arta plastică a Ardealului și Banatului".[7] La Congresul artiștilor ținut în 14—15 iunie 1936 la Baia Mare, între cei 68 de participanți fiind și Petre Abrudan, s-a hotărît înființarea Sindicatului,a Societății „Amicii artelor" și a unei cooperative a artiștilor din Ardeal și Banat. Tonul și atitudinea declarat revendicativă a președintelui Aurel Popp a părut unora afirmarea unui nestăpînit orgoliu, descurajîndu-i. La aceasta adăugîndu-se și ostilitatea cercurilor guvernante, se ajunge la zădărnicirea unor frumoase intenții.

La un an după acest eșec organizatoric ia ființă, la inițiativa conducerii Școlii libere de arte frumoase, Societatea artiștilor plastici din Baia Mare care avea următorul comitet de conducere : Thorma János, președinte de onoare, prof. Gh. Manu, președinte, Ziffer Sándor și Husovschi Ioan, vicepreședinți, Petre Abrudan, secretar, Didie Merloe, casieră, Pittner Olivér, Kovács Géza și Katz Martin, controlori, iar Balla I., Deák Nándor, Kádár Géza, Nagy Oszkár, Kovács Francisc și Vida Gheza, membrii în comitet.[8] Despre scopul Societății și structura ei organizatorică aflăm tot din relatările maestrului Abrudan făcute cu ocazia expoziției din Zalău : „Scopul Societății este de a stimula și propaga cultura artistică prin organizări de expoziții în țară și străinătate și de a apăra interesele morale și materiale ale

5. x x x, **Problemele românești: Reorganizarea Școlii de arte frumoase, un imperativ național**, în **Cronica**, Baia Mare, 4 noiembrie 1936.
6. **x x x, De vorbă cu un maestru al picturii din Baia Mare**, în **Gazeta Sălajului**, Zalău, 15 decembrie 1937.
7. Aurel Popp—Thorma János, **Apel către artiștii plastici din Ardeal și Banat**, 15 mai 1936, tipărit pe aceeași coală în trei limbi.
8. x x x, **S-a înființat Societatea artiștilor plastici la Baia Mare**, în **Cronica**, Baia Mare, 23 iunie 1937.

https://biblioteca-digitala.ro

PORTRET DE FETIŢĂ, ulei pe pînză, 1935.

artiştilor. Criteriile de a deveni membru în Societate sînt exclusiv calităţile artistice...".[9] Am dat aceste amănunte asupra Coloniei şi Şcolii pentru a contura în mare ambianţa în care era nevoit să lucreze Petre Abrudan.

Deşi angrenat zilnic în preocupări exterioare profesiei, ca angajat al fabricii „Phönix", Abrudan foloseşte orice răgaz pentru munca de creaţie, fiind prezent la toate manifestările colective ale Societăţii artiştilor plastici

9. Vezi nota 6.

https://biblioteca-digitala.ro

din Baia Mare (exponatele pe timp de vară se schimbau aproape lunar), organizînd totodată numeroase expoziții personale. Astfel la sfîrșitul anului 1935 expune mai întîi la Baia Mare în sala Cazinoului împreună cu Gheorghe Manu și Szervátiusz Jenö, apoi la Satu Mare la clubul „Union", numai cu Szervátiusz. Din însemnările unui cotidian sătmărean află că : „Abrudan debutează cu o galerie întreagă de tablouri cu subiecte sociale".[10] O cronică mai amplă i se dedică expoziției în paginile cotidianului băimărean „Nagybánya és vidéke" (Baia Mare și împrejurimile) care ne informează că : „. . .tablourile lui Abrudan sînt pline de soare, au multă culoare. . . Dintre compoziții cea mai închegată este **Vagonul de clasa a III-a**", acolo fiind transpusă întreaga „diversitate a vieții". Într-o altă compoziție, „portretele au caracter, fiind tratate cu un deosebit simț al formei. Naturile statice sînt rezolvate cu foarte multă personalitate".[11] Tot în aceste expoziții, la număr de catalog 8, figura și un **Portret de fetiță,**[12] rezolvat cu o paletă redusă, dar cu o deosebită știință a nuanțărilor. Volumele sînt delimitate liniar, prin tușe prelungi, ritmînd suprafața prin jocul concentric al curbelor și contracurbelor. Într-un alt portret datînd din 1936 (Portretul pictorului C. Cenan) materialitatea volumelor este mult mai acuzată, amintind de rigoarea construcției cézanniene. Lumina delicat condusă volatilizează materia, vibrînd suprafețele și evitînd astfel stridența întîlnirilor cu zonele umbrite. Siguranța punerii în pagină, evidenta stăpînire a desenului denotă fermitate și vigoare, expresie a maturității creatoare a artistului care a depășit deja faza timidității și incertitudinii.

La expoziția colectivă a artiștilor băimăreni, din august 1937, „Petre Abrudan expune o **Golgotă** modernă, concepută în mod individual, cu un gust extrem de fin". Cronicarul expoziției mai subliniază că „mișcarea figurilor este într-o completă armonie. Fiecare este un alt caracter, fapt ce contribuie foarte mult la îmbogățirea conținutului. Expresiile fizionomice sînt foarte bine conturate. Tabloul este ținut într-un ton plăcut cu armonii de culori și cu respectarea regulilor compoziției".[13] Prezent și în septembrie la cea de a doua expoziție a Societății deschisă tot la Baia Mare, Petre Abrudan este considerat de criticul Vasile Mocanu „ca un artist în plină ascensiune. Portretul său denotă multă maturitate, iar desenul este academic și savant".[14]

Asupra expoziției organizată în decembrie 1937 la Zalău, împreună cu sculptorul de origine daneză Peer Merloe, aflăm cîteva interesante generalități, fixate la sfîrșitul interviului amintit de către redactorul „Gazetei Sălajului". El constată cu intuiție și îndreptățire că : „. . . lîngă artiștii români ai Școlii de arte frumoase se așează în cea mai prietenească vecinătate artiștii minoritari. Sufletele nu se împrietenesc și nu se înțeleg prin nimic așa de mult ca prin artă. În vibrațiile calde ale pastei și în formele tot atît de

10. Iuga (Augustin), **Expoziția pictorilor români din Baia Mare**, în **Gazeta pentru afirmarea românească**, Satu Mare, 13 decembrie 1935.
11. Erdély Agnes, **Három művész kiállitása**, în **Nagybánya és vidéke**, Baia Mare, 15 decembrie 1935.
12. A figurat și la retrospectiva organizată de Muzeul de Artă din Cluj la București, Bacău, Oradea, Baia Mare și Cluj, 1968—1969, fiind reprodus în catalogul retrospectivei redactat de E. Florescu și L. Ungureanu, Muzeul de Artă Cluj, 1968.
13. Gh. Crișan, **Expoziția artiștilor plastici din Baia Mare**, în **Cronica**, Baia Mare, 25 august 1937.
14. V. Mocanu, **A doua expoziție de pictură și sculptură**, în **Cronica**, Baia Mare, 6 octombrie 1937.

https://biblioteca-digitala.ro

calde ale pietrei și ale bronzului ne regăsim unii pe alții în esența noastră spirituală...".[15] Înțelgînd rostul umanitar al colaborării, maestrul Abrudan s-a integrat atmosferei de la Baia Mare, impulsionînd ritmul expozițional, expunînd împreună cu grupul eterogen al băimărenilor cu gîndul de a ajuta la dezvoltarea unui climat de emulație spirituală. Din relatările artistului aflăm că alături de peisaje și portrete, lucrările expuse la Zalău cuprindeau și compoziții inspirate de inechitățile sociale ale timpului, amănunt sesizat de patronul său, care-l apostrofează.

În anul următor este din nou între animatorii expoziției deschisă în 5 martie 1938 în saloanele „Clubului Intim" din Baia Mare. **Madona** expusă era după părerea unuia dintre cronicarii expoziției „o lucrare specific locală în stil bizantin. În **Flori** și **Peisaj** denotă o sensibilitate aproape feminină, mijloace de expresie empirică, multă poezie și optimism".[16] Există în acest comentar o expresie care solicită un corectiv prin nuanțare. Este vorba despre acea „sensibilitate aproape feminină" care vrea să traducă modul particular al pictorului Petre Abrudan de a transpune pitorescul peisajului local. Zonă geografică de un farmec aparte, peisajul maramureșean favorizează uneori contrastele luministice, peste care se așterne învăluitor acea tonalitate violacee, ce evită stridența tonului crud. La strălucirea unică a peisajului contribuie îndeosebi acele limpezimi de albastru cu adieri mediteraniene. Dar oricîtă libertate și-ar permite subiectivitatea creatorului față de ambianța determinantă, ipostaza stridenței este o aberație. La această ipostază a revărsărilor violente de culoare au ajuns mulți dintre artiștii care au lucrat la Baia Mare, diletantismul lor neputînd fi corijat de o Școală liberă de artă, lipsită de norme și exigență. Nu rare sînt și cazurile cînd din generoase revărsări coloristice să fie realizate lucrări din care transpare evident noblețea sentimentului poetic. Mă gîndesc în primul rînd la Simion Corbul zis Hóllossy, Ferenczy Károly, Maticska Eugen, Eugen Pascu, Tasso Marchini, Szolnay Sándor, Ziffer Sándor, între ei un loc distinct ocupînd și maestrul Abrudan. Mai diafan în acuarele, lirismul său capătă în uleiuri o consistență și vigoare telurică. Prin excelență colorist, pictorul nu se lasă stăpînit numai de senzație. Își organizează atent compoziția în funcție de anumite dominante cromatice ale căror rezonanțe pătrund dincolo de evidența realității, sugerînd esența fenomenelor, sensul devenirilor. Este cazul între altele al acelui remarcabil moment primăvăratic transpus într-un peisaj din colecția prof. Romeo Ghircoiașu (Cluj) **Primăvara,** realizat în 1939.

Era deja un artist cu personalitate, fapt dovedit elocvent și de comentariile efectuate de către presa bucureșteană pe marginea expoziției organizată în Capitală în primăvara anului 1939 de către artiștii băimăreni.[17] Cu această ocazie George Oprescu, vizitînd expoziția, are una dintre fericitele sale intuiții critice, afirmînd: „... Am fost izbit de calitățile reale ale tînărului Petre Abrudan. Este totdeauna o mare mulțumire pentru cronicarii

15. Vezi nota 6.
16. V. Mocanu, **Expoziția pictorilor,** în **Cronica,** Baia Mare, 9 martie 1938.
17. Din articolul lui S. Cernea, **Artiștii plastici din Baia Mare,** în **Neamul românesc,** București, 15 martie 1939, aflăm că P. Abrudan a expus „cîteva lucrări destul de bune", amintind dintre ele: **Țiganca** și **Pod vechi.**

https://biblioteca-digitala.ro

PRIMĂVARA, ulei pe pînză, 1939.

https://biblioteca-digitala.ro

plastici să descopere în mijlocul unor lucrări mai indiferente pe cele care se impun printr-o viziune nouă, prin talentul deosebit și necunoscut al autorului lor. Abrudan e un pictor și unul care promite. Desenul său e sigur, culoarea încă violentă (nu însă brutală), dar frumos armonizată, simțită de un ochi care percepe toate finetele. Iată un nume care n-ar trebui uitat".[18] Prof Oprescu îi dă o scrisoare de recomandare către patronul fabricii „Phönix" în care îl solicită să i se acorde pictorului condiții mai bune de creație.

Vremurile care au urmat s-au dovedit însă extrem de potrivnice. La 1 septembrie 1939 s-a declanșat marea conflagrație mondială, antrenînd omenirea într-o tragică învrăjbire în numele unor interese străine legității istorice. Cu toate condițiile vitrege de viață și lucru, Petre Abrudan continuă să creeze în convingerea că arta poate ajuta la restabilirea unei atmosfere în care să nu domine forțele oarbe, ci rațiunea umană.

Înstrăinarea teritoriilor nord-vestice ale României, prin pactul nedrept și nedemn din 30 august 1940, a provocat firesc un val de durere și indignare. Evident, aceste stări trebuiau exprimate. În condițiile de teroare de-atunci soluția evocării nu putea fi alta decît prin intermediul metaforei și simbolului. Astfel procedează și Petre Abrudan care invocă motivul biblic al răstignirii, al sacrificiului, ca un pretext pentru a face aluzie la situația tristă a țării. În cele două compoziții realizate în 1941, **Cruce nouă** și **La cruce**, desenul expresiv, sintetic, nu este susținut în accentul său patetic de cromatica utilizată, insuficient de viguroasă, prea estompată. Stilizarea ușor hieratică a figurilor amintește de tradiția iconografiei bizantine, atît de original și de îndelung revendicată în zona maramureșeană. Atît costumația personajelor, cu elemente din ritmica portului popular, cît și fragmentele de peisaj reprezentate în fundal localizează precis acțiunea, transferîndu-i sentimentul unei acuzate actualități.

Pînă în 1944, cînd este concentrat de autoritățile horthyste și trimis într-un detașament de muncă, Petre Abrudan rămîne la Baia Mare. Nu acceptă însă condiția izolării și tăcerii. Cultivă consecvent relațiile cu Clujul și prietenii de acolo, intelectuali de orientare progresistă, fiind informat la timp asupra acțiunilor național-revoluționare inițiate în marele oraș cultural. Victor Constantinescu, Teodor Harșia și Raoul Șorban îi erau cei mai apropiați. Animatorul acțiunilor era Raoul Șorban. Cu toată opoziția autorităților horthyste, Raoul Șorban, sprijinit de „artiști și social-democrați maghiari, printre care Fekete Mihaly și Brassai Victor",[19] reușește să organizeze între 25 ianuarie—8 februarie 1942, în subsolul Clubului muncitorilor metalurgiști, o amplă expoziție : P. Abrudan, E. Cornea, T. Harșia, R. Șorban, „animați de convingerea poziției lor frățești și necesitatea unei comunități".[20] Erau expuse 114 lucrări care relevau virtuțile unor realități etnice. După cum preciza Gheorghe Dăncuș la închiderea expoziției : „Mitul folcloric și mitul etnic, ca obiect de trăire și exteriorizare artistică (maniera de exprimare nu importă) nu pot fi dăunătoare nici celor mai superioare rea-

18. G. Oprescu, **Cîteva expoziții din luna martie**, în **Universul**, București, 16 martie 1939.
19. G. I. Bodea, L. Fodor, L. Vaida, **Cluj — pagini de istorie revoluționară**, Cluj, 1971, p. 307.
20. După cum se exprima R. Șorban într-o scrisoare către Emil Cornea din 15 ianuarie 1942. Ms. Arhiva fam. Cornea, Cluj.

https://biblioteca-digitala.ro

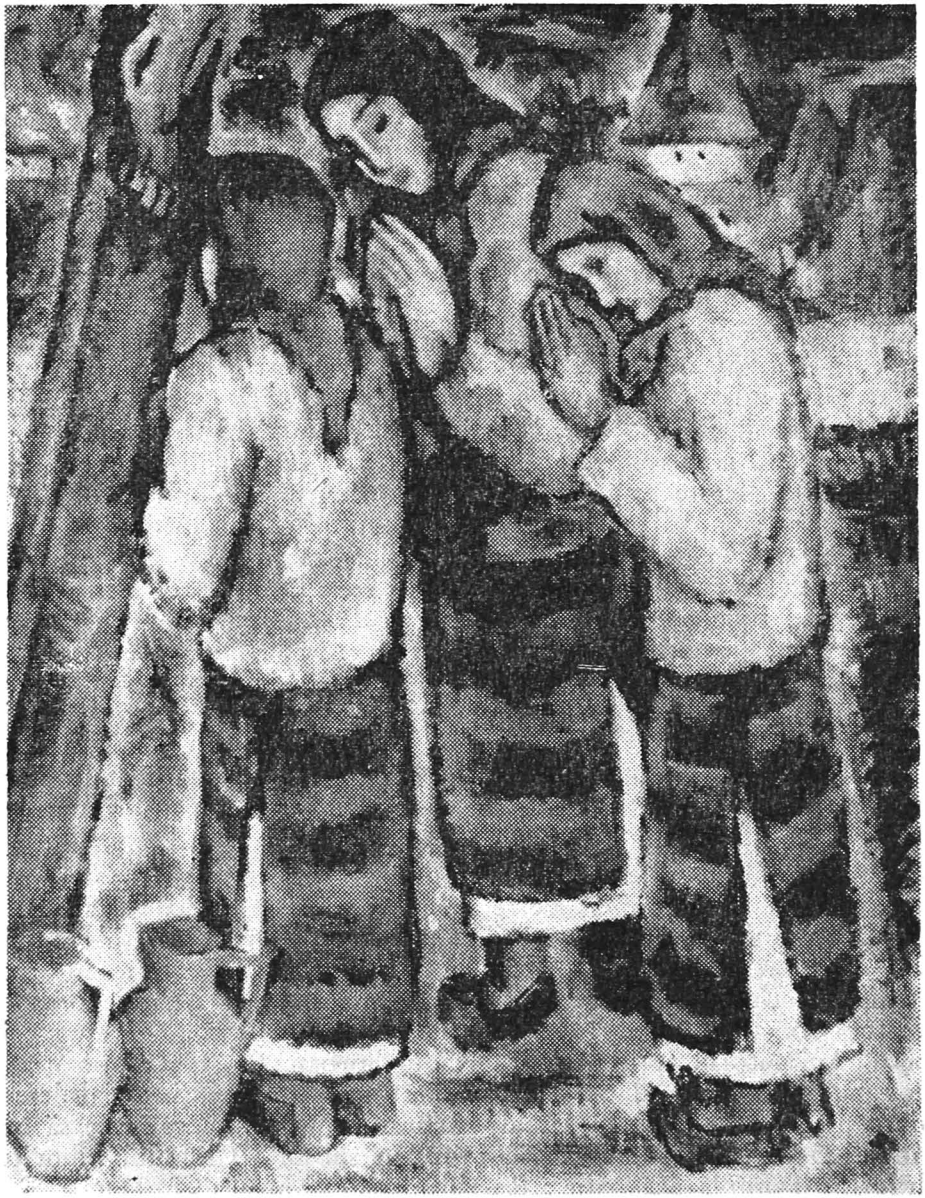

CRUCE NOUĂ, ulei pe pînză, 1941.

lizări artistice, știut fiind că din notele diferitelor realități etnice este formată marea simfonie a bunurilor culturale universale. Afirmarea existenței etnice cu punerea pe primul plan în toate domeniile de creație a realităților mai sus amintite este o necesitate inexorabilă".[21] Evenimentul a stîrnit

21. Gh. Dăncuș, La închiderea expoziției pictorilor români, în Tribuna Ardealului, Cluj, 11 februarie 1942.

https://biblioteca-digitala.ro

LA CRUCE, 1941

un mare ecou în presa vremii. Cotidianul clujean „Tribuna Ardealului", singurul ziar românesc acceptat în zona ocupată, s-a interesat pe larg de expoziţie, reuşind să-i reliefeze semnificaţia. Referindu-se la arta lui Petre Abrudan, Francisc Păcurariu credea „că esenţa artei sale e chiar căutarea ritmului cromatic în imaginile lumii. De aici o căutare a armoniei viziunii nu în unduiri translative de nuanţe, filtrate cromatic în efecte de modulaţie, ci în

https://biblioteca-digitala.ro

ritmul iscat din ciocnirea maselor cromatice... Dar surprinderea ritmului cromatic și transfigurarea lui lăuntrică în ritm liric e o chestie de autentice profunzimi artistice".[22] Constatînd preponderența peisajului între cele 47 de lucrări expuse de Abrudan, cronicarul ziarului „Magyar Nemzet" conchide că „din natură recepționează stabil trăirea culorii și are capacitatea de a învia această explozie cu o bogăție risipitoare".[23] O precizare foarte interesantă face C. Mureșanu în cronica sa asupra expoziției, considerînd că timpului petrecut de artist la Baia Mare i se datorează „într-o oarecare măsură fericita realizare a luminii și a culorii din pictura d-sale", mai departe reliefînd calitățile sale de colorist.[24]

Individualități bine conturate, cei patru pictori au oferit publicului un material de certă virtualitate plastică, încurajînd gîndul alcătuirii unor monografii. Inițiativa aparține și-n această direcție lui Raoul Șorban care se preocupă de aparițiile editoriale din cadrul colecției „Artiști români din Transilvania de Nord", colecție înființată în acel an 1942 și patronată de prof. univ. Emil Hațeganu. Autorul monografiei lui Petre Abrudan este poetul și eseistul de orientare democrată — Francisc Păcurariu.

Supusă unui permanent proces de decantare, creația pictorului Abrudan, cu o tot mai evidentă căutare a sintezei, își revendica o atentă analiză. Deși solicitat de alte preocupări, Fr. Păcurariu aparține de fapt aceleiași generații de intelectuali angajată într-un susținut efort de afirmare națională cu mijloacele culturii. De aceea sensurile unei picturi de amplă rezonanță existențială și umanistă au putut fi ușor sesizate de eseist, convins că: „...pictura lui Abrudan zvîcnește de participația directă, organică, la vibrația vitală a realului și chiar în piesajele sale, în care revine obsedant leitmotivul pădurii, cu arbori care se proiectează mai clar din fundalul tremurat în jocuri de verde și albastru, cu modulații către violet, pentru a se pierde în vagul unei temperări cromatice... îți evocă mai mult decît perspectiva spațială, una temporală, adevărata dimensiune a vieții".[25] Forța aceasta de a pătrunde dincolo de lumea aparențelor pentru a sublinia elanul vital este o caracteristică esențială a picturii lui Petre Abrudan, fapt dovedit de oricare motiv al inspirației sale. Astfel, cele două portrete feminine reproduse în monografia amintită (**D-na C.M.** și **Fetiță**) sînt de o caldă expresivitate, amintind de o clară similitudine tonitziană, iar un **Nud** din 1941, rezolvat cu un accent pe construcție și exaltarea valorilor plastice prin splendide racursiuri, capătă o tensiune de-a dreptul dramatică. Simplitatea mijloacelor este cu totul remarcabilă. Culoarea avînd și funcția de a contura, de a substitui acuitatea grafică a liniei prin subtile reverberații cromatice.

Aceeași robustă vitalitate o degajă și lucrările expuse între 31 ianuarie —14 februarie 1943, cînd de data aceasta opt pictori (Petre Abrudan, Victor Constantinescu, Emil Cornea, Teodor Harsia, Augusta David-Jurca, Aurel Dionisie Pop, Raoul Șorban și Ana Ursovici) deschid o mare expoziție în

22. Fr. Păcurariu, **Note despre arta plastică**, în **Tribuna Ardealului**, Cluj, 28 ianuarie 1942.
23. S. László, **A magyarországi román festök kiállitása**, în **Magyar Nemzet**, Budapesta, 7 februarie 1942.
24. C. Mureșanu, **Expoziția colectivă de pictură: P. Abrudan, E. Cornea, T. Harșia, R. Șorban**, în **Tribuna Ardealului**, Cluj, 7 februarie 1942.
25. Fr. Păcurariu, **op. cit.**, p. 7.

https://biblioteca-digitala.ro

FETIŢĂ, acuarelă, 1941.

subsolul Clubului muncitorilor metalurgişti din Cluj. Din prefaţa catalogului aflăm şi gîndul artiştilor „...de a păstra vie conştiinţa artistică, trezită la o viaţă palpitîndă, exuberantă, trecînd-o unei generaţii şi mai tinere spre o cît mai adevărată şi autohtonă desfăşurare".[26] Petre Abrudan ne face surpriza de a expune şi sculptură, un **Cap de ţăran** (de fapt tatăl artistului), cioplit în

26. R. Şorban, **Prefaţă la catalogul expoziţiei pictorilor români din Transilvania de Nord**, Cluj, februarie 1943, p. 7.

https://biblioteca-digitala.ro

CAP DE ȚĂRAN, sculptură, lemn, 1942.

lemn, care alături de unele stilizări ușor decorative, ne transmite cu o forță telurică asprimea solicitărilor sociale. Martor al evenimentului Fr. Păcurariu sublinia într-o cronică a expoziției „orientarea sa (a lui Abrudan) către compoziția mai largă, către tonurile închise... și chiar către un sens social al picturii".[27] În preferința pictorului pentru tonalitățile închise, pentru sono-

27. Fr. Păcurariu, **Cronica plastică**, în **Almanahul românilor din Transilvania**, Cluj, 1943, p. 305.

https://biblioteca-digitala.ro

rităţile grave, vedem un reflex în planul trăirilor al tragicelor evenimente la care asista.

Trimis de către autorităţile horthyste în vara anului 1944 în detaşamentele de muncă din Polonia şi apoi din Cehoslovacia, Abrudan se va întoarce, după trăirea unor triste experienţe, tot la Baia Mare, în 1945. Va fi ales preşedintele Sindicatului artiştilor, scriitorilor şi ziariştilor din localitate, funcţie pe care o deţine pînă în 1947, cînd va pleca pentru un timp la Oradea.

Ultimii ani petrecuţi la Baia Mare de către Petre Abrudan sînt clarificatori pentru întreaga creaţie ulterioară a artistului. Înfăptuirea revoluţiei populare — cu consecinţele ei pozitive asupra destinului unui întreg popor — reprezenta un răspuns la tonul revendicativ al picturii sale de pînă acum. Pulsul nou al vieţii reclama o artă militantă care să ajute la edificarea noii societăţi. Pentru Abrudan o asemenea atitudine însemna o manifestare sinceră în ordinea firească a unei evoluţii.

Elogiul muncii şi al faptelor istorice pilduitoare vor deveni constantele majore ale preocupărilor sale plastice. A refuzat tonul ilustrativ-declamatoriu, preferînd expresia fermă, directă, în consonanţă cu conturele — adesea aspre — ale existenţei. Expresivitatea imaginilor este realizată prin forţa şi siguranţa desenului, ritmul riguros al liniilor sugerînd dinamica trăirilor. Paleta în general redusă preferă un ton dominant, care favorizează evoluţia grafică a tabloului (**Mălaiul, Muncitori în mină** etc.). Nu evită însă nici contrastul de valori, în peisaje îndeosebi remarcîndu-se un cîştig în luminozitate. Libertatea tuşelor, dispuse adesea pe verticală, transmite ceva din freamătul naturii, devenind în acelaşi timp şi un ecou al frămîntărilor umane. Pentru că fiecare imagine din pictura lui P. Abrudan exprima o stare sufletească, o reacţie, depăşind tentaţia pitorescului, a purei vizualităţi (**Secetă, Colină la Mara, Vreme mohorîtă** etc.).

Complexitatea problemelor de formă şi conţinut cuprinse şi vehiculate de pictura lui Petre Abrudan a reieşit încă odată la iveală cu ocazia expoziţiilor din anul 1946. A expus mai întîi la Cluj, în martie, împreună cu M. Makkai Piroska şi apoi la Baia Mare, în mai, cu artiştii din localitate. Dintre numeroasele cronici asupra expoziţiei cele mai interesante şi profunde consideraţii au fost efectuate în paginile ziarelor „Tribuna nouă", „Erdely" şi „Egység". „Urmînd un proces de clarificare — afirma Fr. Păcurariu — pictura lui P. Abrudan se înfăţişează sub un aspect nou : acela al iubirii faţă de aspectele simple şi dure ale lumii satului. Această preocupare nu degenerează însă în idilism facil, ci se angajează în severe probleme de compoziţie. De la probleme de ritmică a mişcării (**Grinda, Compoziţie, Ademenire** etc.) pînă la cele de simetrie liniară şi echilibru cromatic despletit în tonalităţi deschise (**Gelosul, Flăcăul** etc.) şi echilibru de mase cromatice antitetice (**Familia** ş.a.), P. Abrudan se realizează cu o susţinută năzuinţă spre profunzimi. Scăldate uneori în frăgezimi şi transparenţe de basm, lunecînd alteori spre narativ (**Ademenire, Balaurul**), viziunile lui P. Abrudan nu sînt streine nici de freamătul dur al efortului primar (**Grinda, Compoziţie**) şi prin lumea satului se adîncesc pînă la straturile basmelor străvechi, scoase la iveală cu mijloacele sugestive ale fantasticului (**Cavalerii, Năzdrăvanii, Balaurul, Strigoaica**).

https://biblioteca-digitala.ro

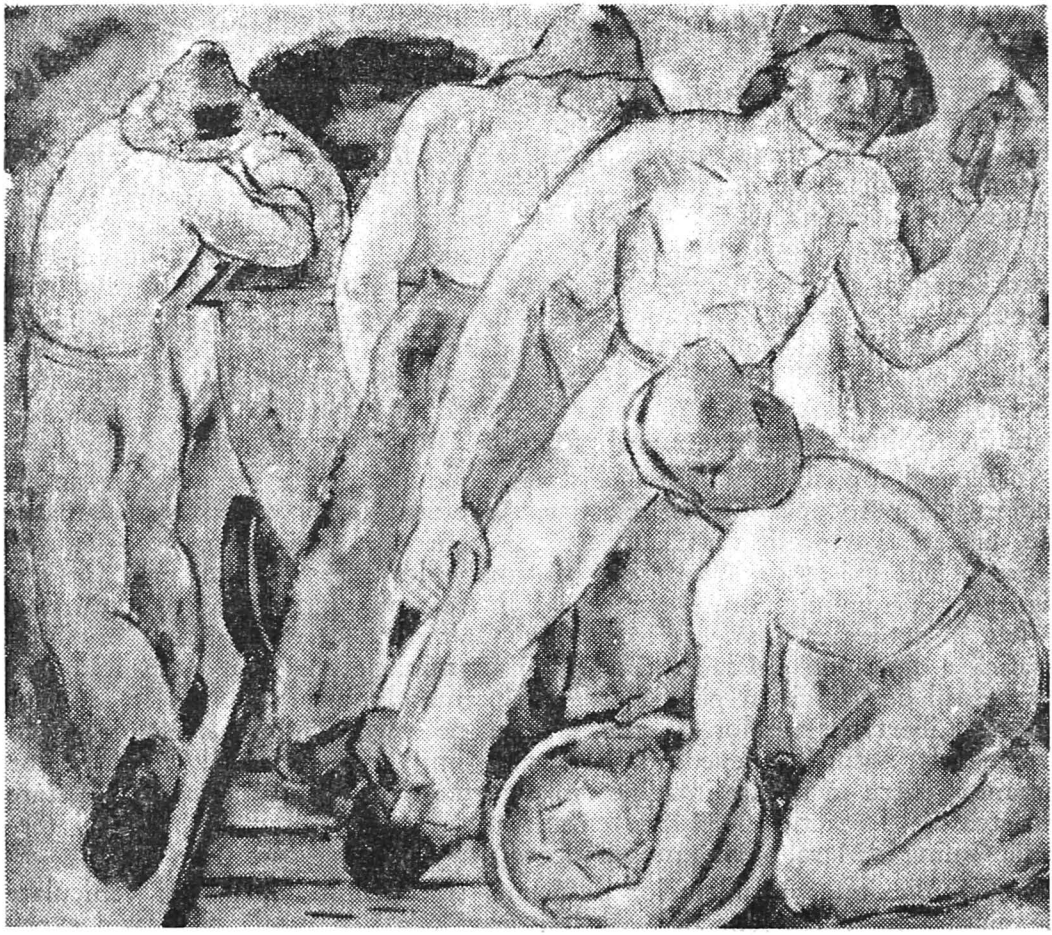

MINERI ÎN MINĂ, ulei pe pînză, 1947.

Cu o vădită aplecare spre decorativ, temperată de o profundă intuitivitate, P. Abrudan este fără îndoială unul dintre cele mai prețioase talente ale generației sale".[28]

Aspecte noi ale viziunii sale erau sesizate de cronicarul ziarului „Erdely", unde se considera că: „P. Abrudan în special prin compozițiile figurative caută voit exprimarea primitivă pentru a evidenția în primul rînd ideea pe care vrea să o comunice simplu. Figurile ne amintesc de primitivii duecentului, fiind transpuse în prim-plan nemișcate, dar totuși emanînd un dramatism latent, subliniat de culorile conștient terne, între care așterne cîteva culori rafinate, foarte luminate".[29]

În ce privește semnificația lucrărilor expuse la expoziția de primăvară a artiștilor din Baia Mare, criticul Z. Szabó András preciza că: „Petre Abru-

28. Idem, **Cronica plastică: expoziția P. Abrudan — M. Makkai P.**, în **Tribuna nouă**, Cluj, 2 martie 1946.
29. Jy., **M. Makkai P. és P. Abrudan közös kiállítása**, în **Erdély**, **Cluj**, 7 martie 1946.

https://biblioteca-digitala.ro

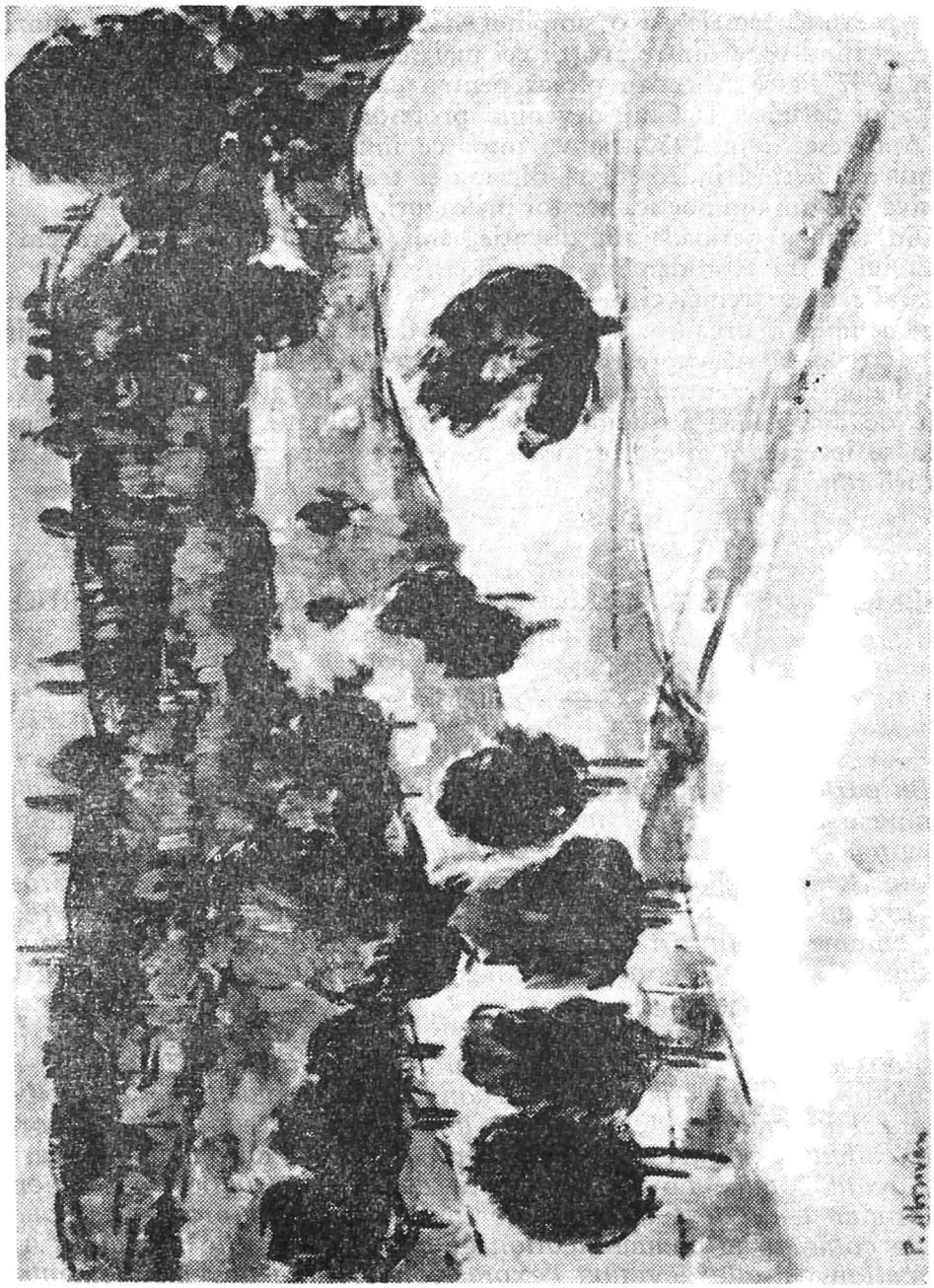

SECETĂ, 1946.

https://biblioteca-digitala.ro

dan își prezintă temele cu o simplitate firească, reliefînd totuși profunzime umană, el fiind unul dintre artiștii cei mai serioși".[30]

În 1947 Petre Abrudan pleacă pentru un timp la Oradea, pentru a se stabili apoi definitiv la Cluj, devenind profesor la Institutul de arte plastice „Ion Andreescu", în 1950. Se va întoarce însă aproape în fiecare vară în Maramureș, pictînd îndeosebi la Bîrsana și transpunînd într-o nouă sinteză expresivă imagini din poetica acestor meleaguri.

Din analiza perioadei în discuție, anii 1933—1947, reiese credem că pictura lui Petre Abrudan nu a cunoscut izbucniri sau treceri bruște spre exprimările de extremă, ci ne oferă dovada unei evoluții treptate, sedimentată pe acumulări organice și impulsionată de acumulări interioare. Stăpînită și adînc argumentată expresia plastică a operei sale este rezultatul unui perpetuu dialog între sentiment și rațiune. De aici bogatul conținut de viață evocat, dovadă a unei atitudini active în fața realității. Prin stil și sentiment arta sa se integrează firesc formelor de expresie tradiționale, specifice artei și culturii românești.

LA PÉRIODE DE BAIA MARE DE LA PEINTURE DE PETRE ABRUDAN (1933—1947)

— *RÉSUMÉ* —

En partant de l'activité artistique prodigieuse déployée plus d'une décennie à Baia-Mare par le peintre Petre Abrudan, l'étude comprend toute une série de références concernant le climat artistique de la ville de Baia-Mare où deux tendances, tout à fait opposées s'affrontaient : une qui cultivait un plein-air désuet et anachronique, l'autre qui avait comme but un art avec des racines puissantes dans le milieu social, dans les réalités contemporaines, un art moderne au point de vue de l'expression stylistique.

Cultivant cette seconde tendance, P. Abrudan (participant aux nombreuses expositions personelles organisées à Baia-Mare, Satu-Mare, Zalău și Cluj et aux diverses manifestations plastiques collectives) soutient l'affirmation des valeurs artistiques authentiques. Coloriste par excellence, peintre qui a tempéré les excès chromatiques par un culte ayant comme noyau la rigueur de la construction cézannienne, P. Abrudan a accordé une grande importance aux problèmes concernant le contenu, la communication et la responsabilité humaine. Ainsi sa création est-elle devenue l'expression vivante des mouvements — parfois dramatiques — que son époque a connus. Par son style et par ses sentimentes l'art de P. Abrudan s'integre dans les formes d'expression traditionnelles, spécifiques à l'art et à la culture roumains.

30. Z. Szabó András, **A nagybányai képzömüvészek tavaszi tárlata**, în **Egység**, Baia Mare, 19 mai 1946.

https://biblioteca-digitala.ro

PERFECȚIONĂRI TEHNICE ÎN INDUSTRIA MINIERĂ MARAMUREȘEANĂ ÎN ANII REPUBLICII

LIVIU TĂTAR

Victoria insurecției naționale antifasciste armate de la 23 august 1944 a inaugurat o nouă eră în istoria contemporană a României. În prima etapă a revoluției populare au fost desăvîrșite sarcinile revoluției burghezo-democratice iar prin abolirea monarhiei și proclamarea Republicii la 30 decembrie 1947 s-a trecut la etapa revoluției socialiste. Cele 3 decenii care au trecut de la proclamarea Republicii au reprezentat și pentru industria minieră maramureșeană, ca de altfel pentru întreaga economie a țării, perioada celor mai mari realizări din întreaga sa istorie, a celor mai profunde înnoiri tehnologice și a celor mai înalte ritmuri de dezvoltare. În materialul de față vom încerca să schițăm dezvoltarea industriei neferoase din Maramureș mai ales din punct de vedere al modernizărilor aduse proceselor tehnologice și consecințele social-economice ale acestora.

*

Industria minieră maramureșeană s-a resimțit puternic de pe urma politicii de jefuire a zăcămintelor practicată de autoritățile hortyste în cei 4 ani de ocupație. Numai datorită eroismului minerilor, preparatorilor și metalurgiștilor, constituiți în grupuri patriotice înarmate au putut fi salvate întreprinderile miniere de la aruncarea în aer de către trupele hitleristo-hortyste în retragere.

Situația economică a țării era deosebit de grea ; pe ansamblul industriei producția reprezenta în 1944 abia 40—50% din nivelul antebelic.[1] Era resimțită o acută lipsă de materii prime, de toate categoriile. Pe agenda de priorități economice a guvernului de largă concentrare democratică condus de dr. Petru Groza și instaurat la 6 martie 1945, un loc de frunte ocupa, alături de refacerea căilor de comunicație, revenirea la normal a industriei extractive

1. **Istoria României**, compendiu, Editura didactică și pedagogică, București, 1970, p. 559.

https://biblioteca-digitala.ro

fără de care era imposibilă creşterea producţiei în industriile prelucrătoare. Conferinţa Naţională a P.C.R. din octombrie 1945, apreciind, pe baza unei profunde analize a situaţiei economice şi în lumina perspectivelor socialiste de dezvoltare a ţării, că progresul în economia României : „este în directă şi nemijlocită legătură cu progresul industrializării ţării",[2] a adoptat un amplu program pentru refacerea uzinelor siderurgice, pentru descoperirea şi valorificarea de noi rezerve de materii prime.

Însuşindu-şi linia politică a P.C.R. guvernul de largă concentrare democratică condus de dr. Petru Groza a iniţiat o serie de măsuri pentru refacerea economiei distruse de război, pentru antrenarea tuturor oamenilor muncii în uriaşul efort de reconstrucţie. Minerii maramureşeni, însufleţiţi de comunişti, au răspuns cu hotărîre la chemarea autorităţilor de a face totul pentru ca economia naţională să beneficieze de tot mai mult cupru, plumb, zinc, de tot mai multe rezerve valutare de metale nobile. În industria neferoaselor din Maramureş coexistau mai multe forme de proprietate. Statul român a preluat întreprinderile miniere aparţinătoare fostului stat român burghez şi care după odiosul dictat de la Viena din august 1940 au fost exploatate de statul fascisto-hortyst. Aceste întreprinderi miniere au fost organizate într-o societate de stat.[3] Alte exploatări miniere aparţineau capitalului străin; englez (Cavnic), francez (Băiţa, Valea Borcutului), maghiar (Săsar) etc. În sfîrşit, o serie de exploatări miniere de mai mică importanţă aparţineau capitalului autohton, mai ales local. În perioada antebelică primele două sectoare au iniţiat o serie de extinderi şi modernizări de instalaţii miniere. Exploatarea minieră Valea Roşie a fost dotată cu începere din 1930 cu perforatoare ; în 1935 s-a dat în funcţiune o cale ferată spre flotaţia Dealul Crucii,[4] în 1934 este pus în funcţiune puţul Sf. Nicolae ; în 1937 se trece la dieselizarea totală a transportului subteran.[5]

Exploatarea minieră Dealul Crucii este transformată într-o exploatare model, primind investiţii însemnate pe baza cărora a căpătat o dotare tehnică superioară celorlalte exploatări. În anul 1931 intră în funcţiune la această flotaţie cu o capacitate de 100 t/zi, extinsă în 1936 la 250 t/zi,[6] şi dotată în acelaşi an cu două mori cu bile, de mare diametru ; în 1933 o maşină de extracţie de mare capacitate intră în funcţiune[7] ; transportul subteran este în cea mai mare parte dieselizat iar perforajul mecanic se extinde mult. Începe utilizarea la Dealul Crucii a metodei de exploatare în trepte răsturnate în urcuş, care constă în rambleierea părţii exploatate de sub picioare şi exploatarea rocii de deasupra.[8] În anul 1931 intră în funcţiune flotaţia de la Baia Sprie cu o capacitate de 110 t/zi,[9] amplificată ulterior ca urmare a prelucrării minereului furnizat de exploatarea minieră Cavnic şi transportat printr-un funicular de 9,3 km pus în funcţiune în mai 1936.[10] Tot în mai

2. Cf. **Op. cit.**, p. 568.
3. G. Sonea, **Naţionalizarea principalelor mijloace de producţie în România**, Editura politică, 1968, p. 21.
4. Filiala Baia Mare a Arhivelor Statului, fondul Direcţiei minelor, dosar 154/1936.
5. **Idem**, dosar 94/1937.
6. **Idem**, dosar 109/1936.
7. **Idem**, dosar 56/1933.
8. Dr. Ilie Haiduc, **Industria aurului în România**, 1940, p. 170.
9. **Idem**, p. 97.
10. Filiala. . ., dosar 154/1936.

https://biblioteca-digitala.ro

1936, intră în funcțiune stația de compresoare Baia Sprie, ceea ce permite extinderea perforajului mecanic,[11] introdus pentru prima dată aici în 1929. La exploatarea minieră Cavnic cele mai importante extinderi și modernizări în perioada interbelică au fost următoarele : dieselizarea transportului subteran începută în 1935,[12] uzina electrică terminată în 1936,[13] construirea puțului Francisc[14] etc. Cu începere din 1927 se trece la amplificarea topitoriilor Ferneziu-Baia Mare ; în 1937 a început construcția a 40 cuptoare Maletra-Bode,[15] care completau cele 6 cuptoare Hereschoff, de asemenea a două cuptoare Wedge[16] ; în 1931 s-a triplat capacitatea instalației de aglomerare mecanică[17].

În anul 1933, la topitoriile Ferneziu este construită instalația modernă de afinare a aurului cu o capacitate de 24 000 kg aur brut anual.[18] În ciuda sporirii capacității topitoriilor ele nu puteau prelucra toate concentratele primite de la flotații și șteampuri. O serie de societăți cu capital străin trimiteau o parte a concentratelor pentru extracția metalurgică la uzinele germane de la Halsbrücke, Müldenhüten și Freiburg,[19] ceea ce era deosebit de păgubitor pentru țară, mai ales că metalele neferoase cu care se făcea plata prelucrării serveau industria de armament hitleristă. Acestea au fost principalele extinderi și modernizări în sectorul de stat al industriei neferoaselor din Maramureș.

În 1932, societatea „Aurum" este preluată de un grup de capitaliști francezi și elvețieni care construiesc o centrală electrică de 450 C.P. și o cianurație în 1935,[20] mărindu-și capitalul de la 10 la 20 milioane lei. În 1935 societatea „Petroșani" începe construcția unei flotații diferențiale Krupp ce intră în funcțiune în anul următor,[21] iar între 1937—1939 construiește cianurația Săsar care prelucra direct minereul brut. Societatea franceză de mine de aur din Transilvania pune în funcțiune în 1934 cianurația de la Băița. Societatea anonimă „Phönix" — Baia Mare amplifică mult producția de cupru, construiește fabrici noi de acid sulfuric și îngrășăminte în cadrul celor două uzine pe care le are în proprietate („Phonia" și „Lucaci"), modernizează minele concesionate (Herja și Chiuzbaia) și-și construiește în 1929 prima flotație diferențială din bazinul maramureșean. Capitalul autohton nu a dispus de fonduri suficiente pentru modernizări semnificative în bazinul maramureșean. Sectorul privat autohton a rămas tributar instalațiilor tradiționale învechite ca șteampurile, mesele vibratoare, transportul cu cai în subteran. Acesta este tabloul succint al stadiului atins de industria minieră maramureșeană în anii regimului burghez. Aceasta a fost baza de plecare pentru industria minieră

11. **Idem**, dosar 101/1936—1937.
12. **Idem**, dosar 107/1936—1937.
13. **Idem**, dosar 154/1936.
14. **Idem**, dosar 45/1932, fila 9.
15. **Idem**, dosar 184/1936—1937.
16. **Idem**, dosar 184/1936—1937.
17. **Idem**, dosar 51/1932.
18. Ilie Haiduc, **Op cit.**, p. 98.
19. **Idem**, p. 97.
20. **Idem**, p. 97.
21. **Idem**, p. 98.

https://biblioteca-digitala.ro

din bazinul maramureşean la începutul revoluţiei populare. Modernizările săvîrşite în anii socialismului sînt impresionante avînd în vedere nivelul tehnic de la care s-a pornit.

*

În vederea îndrumării, coordonării şi aplicării cît mai consecvente a politicii economice, financiare şi sociale a guvernului democratic dr. Petru Groza, la 9 martie 1946 a fost creat Consiliul Superior al Economiei Naţionale. Printr-o hotărîre adoptată la 26 mai 1947 se reglementau problemele controlului asupra programelor de producţie, precum şi repartizarea materiilor prime pentru un mare număr de întreprinderi, printre care şi uzina „Phönix" — Baia Mare.[22] În a doua jumătate a anului 1947 s-a trecut la organizarea oficiilor industriale, organe mixte de conducere a întreprinderilor particulare în care rolul hotărîtor revenea reprezentanţilor statului. Unul din cele 14 oficii industriale care au fost create pînă la sfîrşitul anului 1947 era şi cel al metalelor neferoase,[23] care cuprindea şi întreprinderile miniere maramureşene particulare.

Prin toate aceste măsuri s-a limitat puterea discreţionară a patronilor în adoptarea deciziilor, a fost instituit controlul statului şi al muncitorilor asupra conducerilor întreprinderilor particulare, împiedicate în acest mod de a lovi în regimul democratic pe calea sabotajului economic, obligate de a spori producţia.

După abolirea monarhiei şi proclamarea Republicii la 30 decembrie 1947 existenţa proprietăţii privat-capitaliste asupra principalelor mijloace de producţie împiedica realizarea sarcinii ce stătea în faţa poporului de lichidare a : „înapoierii economice a României şi transformarea ei într-o ţară industrial-agrară înaintată",[24] după cum prevedea Rezoluţia Congresului de unificare a P.C.R. şi P.S.D. din februarie 1948. Rezolvarea acestei contradicţii esenţiale s-a realizat prin naţionalizarea principalelor mijloace de producţie la 11 iunie 1948. Legea de naţionalizare cuprindea la capitolul I (Categoriile de întreprinderi naţionalizate pe întreaga ramură), paragraful 2, specificarea : „Întreprinderile de extracţie şi prelucrare a minereului de fier ,argint şi alte metale neferoase".[25] Toate categoriile de întreprinderi particulare din subramura neferoaselor, mine, flotaţii, cianuraţii, uzine metalurgice, funiculare etc. intrau în proprietatea statului. În acest fel industria neferoaselor devenea în ansamblu proprietate de stat, căpătînd o dezvoltare unitară şi planificată. Cu scopul de a se asigura rezerve geologice sigure după naţionalizare toate forţele geologice din bazin au fost unite într-un serviciu geologic de stat, ceea ce a permis o mai bună coordonare a activităţii de prospectare şi exploatare.

În anul 1954 acest serviciu s-a transformat în Întreprinderea de Prospecţiuni şi Explorări Geologice (I.P.E.G.) Baia Mare, a cărui activitate s-a extins asupra întregului bazin. Între 1948—1968, rezervele geologice au sporit de 18 ori, ceea ce a permis deschiderea unor noi exploatări miniere (Ilba, Şuior,

22. Constantin Olteanu, **1947. Un an de transformări revoluţionare în România**, Editura politică, 1972, p. 42.
23. **Idem**, p. 61.
24. **Scînteia**, din 24 februarie 1948.
25. Cf. G. Sonea, **Op. cit.**, p. 75.

https://biblioteca-digitala.ro

Burloaia etc.). Dotarea geologilor cu sondeze (1960), cu aparatură pentru utilizarea metodelor gravimetrice și electrometrice etc. permite precizarea mai rapidă și mai exactă a perimetrelor noilor zăcăminte, a cantității și concentrației minereurilor. Vasta experiență dobîndită de I.P.E.G. Baia Mare se reflectă și în asistența acordată țărilor africane în descoperirea de noi zăcăminte minerale. Numai în anii cincinalului trecut I.P.E.G. a realizat 170 km de galerii și suitori și 180 km de foraje și a deschis 3 mine noi.[26] Sînt explorate și zăcămintele cu concentrații sărace, care sînt puse treptat în exploatare pe baza indicațiilor tovarășului Nicolae Ceaușescu la Conferința Națională a P.C.R. din 19—21 iulie 1972. În ceea ce privește mecanizarea operațiilor din subteran trebuie să remarcăm că în anii 1948—1950 s-a generalizat perforajul mecanic, care din 1954 beneficiază de perforatoare românești („Independența" Sibiu). Perforatoarele au fost înzestrate din 1951 cu instalații de perforare umedă, ceea ce reduce substanțial riscul îmbolnăvirilor datorită prafului. În același timp perforatoarele au fost montate pe suporți, iar mai recent pe instalații telescopice, ceea ce permite reducerea trepidațiilor asupra minerilor. Creșterea caracteristicilor tehnico-funcționale ale perforatoarelor a determinat mărirea vitezei de perforare, realizarea unor găuri adînci, creșterea randamentului de pușcare. În 1968 s-a generalizat perforajul umed. În ceea ce privește explosivii nomenclatorul lor s-a îmbogățit cu dinamita B, astralita etc., care au o mare putere de rupere și care formează azi 85 la sută din totalul explosivilor utilizați. Detonarea cu fitil a fost înlocuită cu metoda modernă a detonării electrice. Mecanizarea transportului subteran, începută în perioada interbelică, s-a desăvîrșit în 1960. Uzina „Unio" Satu Mare, reprofilată pe utilaj minier, produce o gamă largă de locomotive Diesel și cu troleu, cele din urmă predominante în bazinul minier maramureșean. Vagoneții de mină, produși la I.M.M.U.M. Baia Mare, au caracteristici tehnice tot mai înalte, capacități de încărcare tot mai mari iar ultimele tipuri sînt basculante. Încărcarea minereului în vagoneți, multă vreme o operație manuală, a fost mecanizată cu ajutorul mașinii de încărcat „Alimok" și mai recent al unei mașini de încărcat produse în țară. Exploatările miniere au fost înzestrate cu puțuri moderne și de mare adîncime. La Cavnic a fost construit un mare puț central, la exploatarea minieră Săsar puțul III. O construcție deosebit de îndrăzneață este puțul central al E. M. Șuior, de 500 metri lungime și 5 m diametru. Au mai fost construite puțuri de extracție la E.M. Ilba și la mina Toroioaga a E.M. Borșa. O altă realizare remarcabilă este puțul central vest de la E.M. Baia Sprie de 500 m adîncime și 5 m diametru, terminat în 1970 și la construirea căruia s-a utilizat pentru prima dată platformă mobilă, cofrajul metalic glisant pentru betonare și încărcarea materialului excavat cu greifer, ceea ce a permis realizarea unei viteze de înaintare de 22—30 m pe lună. Alte puțuri de mare capacitate sînt în construcție, coliviile de extracție fiind produse la I.M.M.U.M. Baia Mare. S-a mecanizat săparea suitorilor și rostogolitorilor, iar transportul gravitațional este utilizat în proporție crescîndă și cu un randament ridicat pe baza studiilor dr. ing. Valer Gabrian. Au fost construite numeroase stații subterane de compresoare pentru a se

26. **Pentru socialism**, din 6 ianuarie 1976.

https://biblioteca-digitala.ro

evita pierderile de presiune pe conductă şi mai multe staţii de compresoare la suprafaţă pentru insuflarea de aer proaspăt în abataje şi galerii. Abatajele şi galeriile au fost înzestrate cu puternice ventilatoare de evacuare a aerului cu începere din 1954, cînd s-au pus în exploatare la E.M. Baia Sprie două ventilatoare cu o capacitate de 2 000 m^3/minut fiecare. La Cavnic au fost montate două ventilatoare uriaşe, a 8 000 m^3/minut fiecare, iar în 1969 exploatările miniere maramureşene dispuneau în total de 20 de ventilatoare principale cu capacităţi de evacuare între 1 000—8 000m^3/minut fiecare, la care se adaugă sute de ventilatoare mai mici. Evacuarea apelor de infiltraţie este realizată prin pompe antiacide cromate sau zincate, produse cu începere din 1961 în ţară şi anume la I.M.M.U.M. Baia Mare.

Uzina băimăreană produce pompe etajate cu o capacitate de evacuare de 1 000 l/minut. Armarea cu lemn este utilizată într-o proporţie tot mai redusă, locul acestuia fiind luat de grinzile metalice. Se extinde tot mai mult metoda torcretării, constînd din insuflarea cu ajutorul aerului comprimat a unui amestec de pietriş, apă şi ciment cu priză rapidă. Institutul de Cercetări şi Proiectări pentru Minereuri şi Metale Neferoase din Baia Mare a realizat şi omologat 4 maşini de torcretat. Galeriile sînt armate prin betonare cu cofraje metalice glisante, cu bolţari sau cu bolţari îngropaţi în beton. Rambleierea abatajelor permite demontarea grinzilor şi reutilizarea lor repetată. În paralel cu aceste mijloace tehnice moderne au fost introduse metode moderne de exploatare şi anume exploatarea cu înmagazinare, exploatarea cu fîşii orizontale ascendente prin utilizarea camerelor direcţionale şi transversale cu rambleierea spaţiului excavat, metoda de exploatare în subetaje etc. Măsura în care această amplă activitate de modernizare şi amplificare se vădeşte în creşterea productivităţii pe post este edificatoare. Ea era de 0,695 t/post în 1913 la E.M. Valea Roşie, de 0,915 t/post în 1925 la aceeaşi exploatare minieră, pentru a urca la 3,5 t în 1969, la 4,5 t în 1972. La E.M. Cavnic productivitatea pe post era de 5,9 t în 1970 şi de 6,4 t în 1974. Dacă în 1938 se extrăgeau în bazinul maramureşean 137 000 t minereu complex şi 12 000 t minereu cuprifer în prezent producţia de minereuri atinge mai multe milioane de tone. În anii Republicii au fost construite noi flotaţii, au fost amplificate şi modernizate cele existente. În 1954 este pusă în funcţiune flotaţia Cavnic, iar în 1962 flotaţia centrală din Baia Mare, cea mai mare din ţară. Aceasta din urmă prelucrează minereu de la E.M. Herja, E.M. Baia Sprie, E.M. Săsar şi E.M. Cavnic, cu aceasta din urmă avînd legătură printr-un tunel de 8 km lungime. Capacitatea marii flotaţii băimărene este de 3 000 t/zi, din care 700 t minereuri complexe, 500 t minereuri aurifere, 520 t zguri complexe şi 480 t zguri cuprifere. Cele 6 linii tehnologice de antezdrobire, zdrobire şi flotare au fost produse parţial la I.M.M.U.M. Baia Mare şi „Unio" Satu Mare. Antezdrobirea este executată cu concasoare iar zdrobirea cu mori cu bile cu diametrul de 3 m, iar de cîţiva ani şi cu ajutorul unor mori cu diametre uriaşe (6 m), în care locul bilelor este luat de bolovani de minereu, ceea ce asigură o mare economie de bile şi bare de sfărîmare. În 1975 au fost modernizate 6 linii de flotaţie cu peste 200 celule, iar în locul pieselor metalice au fost puse piese cauciucate, care suportă cu mult mai bine eroziunea. Flotarea zgurilor metalurgice provenite de la I.M.M.N. Baia Mare, metodă

https://biblioteca-digitala.ro

pusă la punct la Institutul de cercetări de profil din aceeași localitate, permite recuperarea unor cantități de metale irosite pînă nu demult în valoare de milioane de lei. Reflotarea repetată a tulburelii asigură un randament de extracție ridicat. Marelui iaz de decantare din vecinătatea flotației centrale Baia Mare i s-a adăugat de curînd iazul din hotarul satului Săsar, cu o suprafață de 150 ha, la care tulbureala ajunge prin două conducte lungi de 8 km. Flotația este aprovizionată cu apă industrială de la nodul hidrotehnic Firiza, intrat în funcțiune în anul 1964. Celulele de flotare sînt asigurate de I.M.M.U.M Baia Mare, alături de alte instalații (pompe antiacide etc.), iar xantații de la I.M.M.N. Baia Mare, care furnizează și fozocrezolul. Între aceste întreprinderi aflate pe aceeași platformă industrială se realizează astfel o colaborare multilaterală. Între anii 1955—1968 flotația Săsar și-a sporit capacitatea de prelucrare de 20 de ori, putînd prelucra anual 470 000 t minereu. Flotația Baia Borșa, cu o capacitate de 770 t/zi în anul 1972, se extinde continuu ca urmare a deschiderii a noi și noi mine la această întreprindere minieră, care va ajunge în 1980 cea mai mare din întregul bazin. Flotația Băiuț, construită în 1933, a cunoscut amplificări în anii 1963 și 1968. A fost extinsă și flotația Baia Sprie. Cele 10 exploatări miniere din Maramureș sînt deservite de 6 flotații în continuu proces de modernizare. Întreprinderea Metalurgică de Metale Neferoase Baia Mare, cea mai mare unitate de profil din țară, a cunoscut în anii Republicii o impetuoasă dezvoltare. Reunind într-o singură întreprindere fostele topitorii Ferneziu, uzina „Phönix" și uzina „Lucaci", I.M.M.N. Baia Mare s-a extins an de an ajungînd la o producție de miliarde de lei anual. În 1951, a început producția acidului clorhidric, în 1952 a miniului de plumb, între 1955—1957 s-a construit hala de rafinare electrolitică a cuprului, în 1968 au intrat în funcțiune uzina de cupru, care a permis creșterea producției la acest sortiment de 22 ori față de 1948, și uzina de acid sulfuric, cu o capacitate de 200 000 t/an, între 1966—1970 a început să producă litargă, selenit de sodiu, bismut farmaceutic, după 1970 a intrat în funcțiune laminorul de cupru și cel de plumb etc. Platforma Ferneziu a I.M.M.N. Baia Mare a fost dotată după 1960 cu instalația de rafinare a plumbului, un cuptor Lurgi, un cuptor Watter Jacket, cu o instalație de aglomerare Dwigt Lloyd, un convertizor de cupru și o rafinărie de plumb. Numai între anii 1948—1968, producția platformei Ferneziu a crescut de 16 ori, iar randamentul unor instalații de 10 ori.

Modernizarea proceselor de producție în subteran, la preparare și în metalurgia neferoaselor a beneficiat din plin de rezultatele cercetărilor efectuate în cadrul I.C.P.M.M.N. Baia Mare. În 1954 a luat ființă la Baia Mare un sector de cercetări care dispunea de o instalație pilot pentru ameliorarea cianurării. În 1955, în sfera sa de atenție a intrat flotarea, iar în 1958 utilajul minier. În 1969 sectorul de cercetări s-a transformat în actualul Institut, al cărui sediu se află din 1976 într-o modernă clădire. Transferul cercetărilor de la institutul analog din București a întărit potențialul de cercetare. I.C.P.M.M.N. efectuează cercetări și realizează prototipuri în toate domeniile legate de mineritul, prepararea și metalurgia neferoaselor, proiectează instalații și utilaje miniere etc. În cincinalul 1976—1980 producția

https://biblioteca-digitala.ro

industriei miniere maramureşene urmează să crească într-un ritm mediu anual de 10—11%. Vor fi puse în funcţiune două mine noi şi vor fi amplificate altele 3, se va amplifica cu 20% volumul lucrărilor geologice. La o serie de exploatări miniere productivitatea de încărcare şi transport va creşte de 2—10 ori, iar pierderile la exploatare vor scădea cu 10—15%. În acest fel industria minieră va avea o importantă pondere în creşterea producţiei industriale a judeţului în actualul cincinal cu 66,4% şi în atingerea unei producţii industriale de 12,6 miliarde lei în 1980. Aceste perspective luminoase deschise în faţa economiei judeţului sînt încă o dovadă a politicii ştiinţifice a P.C.R. de repartizare armonioasă a forţelor de producţie pe teritoriul ţării, de ridicare a tuturor zonelor ei pe noi culmi de civilizaţie şi progres.

THE PROCESS OF MODERNIZING IN MARAMUREŞ DISTRICT'S MINING INDUSTRY DURING THE YEARS OF THE REPUBLIC

— *SUMMARY* —

The authors of the paper present the principal stages of the process of modernizing in Maramureş District's mining industry during the years that followed the proclamation of the republic, and specially after the nationalization, the precarious technical conditions to be found both in the state and private mining enterprises required a considerable amount of investments from the socialist state that has taken them over. The authors survey the achivements in the mecanization of the work in the mine, the building of modern flotations and cyanides, the big investments at the non-ferrous Metallurgical Company of Baia-Mare, the largest unit of this kind in our country. The increase of the labour productivity in mining and the processing industry, and the non-ferrous metallurgy are illustrated by revealing eloquent statistical data, showing the development of the mining industry in Maramureş during its most representative period of renewal in its long development.

https://biblioteca-digitala.ro

ETNOLOGIE

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

MORILE DE APĂ DIN BAZINUL RÎULUI LĂPUȘ

SABIN ȘAINELIC,
JANETA CIOCAN, MARIA ȘAINELIC

Necesitățile vieții omenești au determinat apariția, dezvoltarea și perfecționarea unor unelte și instalații tehnice pentru prelucrarea produselor agricole și animaliere.

În lucrarea de față ne vom ocupa numai de morile de apă din bazinul rîului Lăpuș, considerînd că celelalte instalații tehnice populare acționate de forța apei din acest bazin merită un studiu aparte. Desigur, astfel de instalații, folosind aceeași sursă de energie, coexistă de multe ori, în sensul că, în același loc, găsim moara, daracul, piua, vîltoarea și oloinița (ex. Vad), așa încît nu putem să nu le amintim măcar tangențial și în această lucrare.

Morăritul și piuăritul nu formează meșteșuguri specializate, ci sînt părți accesorii în sistemul gospodăriei sătești. Morarul și piuarul pot avea ambele ocupații, adică sînt și agricultori, pomicultori etc. ca și ceilalți săteni.[1] Un informator declara că este „morar și plugar".[2]

Rîul Lăpuș primește această denumire numai cînd ajunge în plină depresiune, adică începînd din comuna Lăpuș. Principalele artere ale bazinului său sînt : Valea Rohia, Valea Suciului, Valea Libotinului, Valea Dobricului, Valea Bloaja, Valea Cavnicului, Valea Mare, ale căror direcții de curgere (ca și ale pîraielor) sînt impuse în mod special de piemonturi, atît în depresiunea Lăpușului, cît și în depresiunea Copalnicului.[3]

Cunoașterea morilor de apă, răspîndite în aproape toate localitățile bazinului Lăpuș, impune o analiză complexă mai ales a tehnicii și funcționării lor. Ele diferă în funcție de debitul de apă de care dispun (cele de pe pîraie nu sînt identice cu cele de pe rîuri mari), și în funcție de posibilitățile de construcție ale proprietarilor. Ceea ce vrem să urmărim acum este tocmai perfecționarea elementelor tehnice de bază.

1. V. Cărăbiș, **Morile și pivele de pe Valea Jaleșului (jud. Gorj)**, în **Cibinium**, Sibiu, 1967—1968, p. 250.
2. Inf. și proprietar Florian Ion, n. 1900, Preluca Nouă.
3. G. Posea, **Țara Lăpușului**, Ed. Științifică, Buc., 1962, p. 179 — sqq.

https://biblioteca-digitala.ro

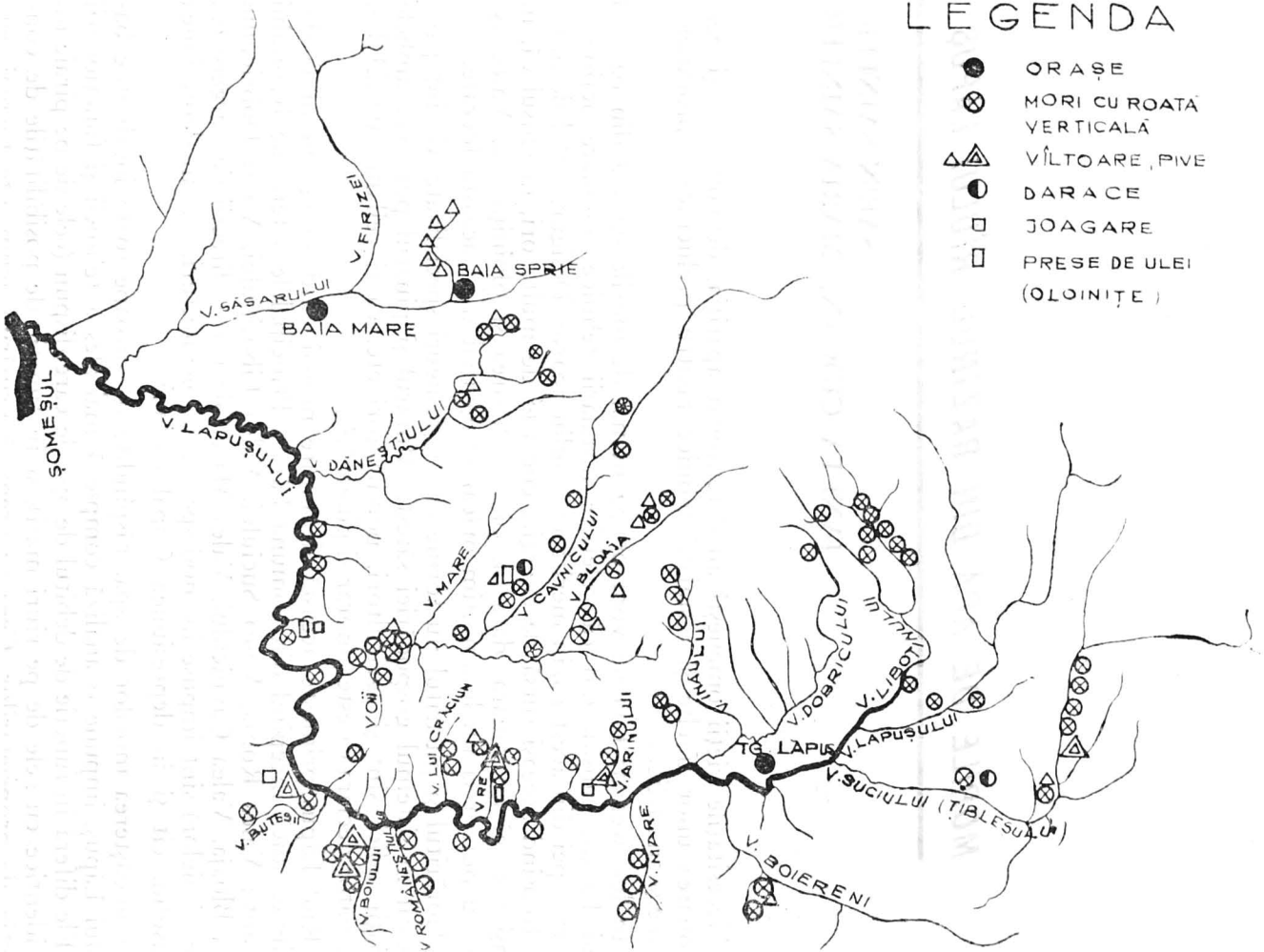

Fig. 1. Harta răspîndirii morilor de apă din bazinul rîului Lăpuș.

https://biblioteca-digitala.ro

Morile de apă din bazinul Lăpuș sînt așezate, în majoritatea cazurilor, pe pîraie cu debit redus, puține sînt așezate pe rîuri mai mari, adică pe Cavnic și Lăpuș (fig. 1). După mărimea debitului apei, deci a forței motrice, elemente hotărîtoare pentru buna funcționare a morii, deosebim aici două tipuri de roți corespunzînd celor două moduri de alimentare cu apă : a) roata cu cupe, unde alimentarea se face prin cădere și umplere, și b) roata cu „lopeți", „aripi" sau „pene" pe un colac sau pe doi colaci, unde alimentarea se face prin izbire și purtare.[4] Prin urmare tipul morilor care au roțile cu cupe se întîlnește acolo unde debitul este mic și inegal, variind în funcție de anotimpuri. La acest tip roțile sînt puse în mișcare și învîrtite în **direcția** apei, datorită greutății acesteia. Tipul cu pene pe un colac (azi dispărut în acest bazin, dar pînă la inundațiile din 1970 existau la Sălnița), sau cu pene pe doi colaci, mișcate prin purtare **în sens invers cursului apei,** este potrivit pentru rîurile cu debit mare, adică, în zona cercetată, pe cursul inferior al rîului Lăpuș (ex. : la Sălnița, Buteasa-Rîu, Remetea Chioarului, Coaș, Ocoliș).

Morile de apă, instalații tehnice absolut necesare în viața economică a unui sat, sînt deseori însoțite de alte instalații tehnice acționate de apă, devenind astfel adevărate complexe tehnice, care au suferit de-a lungul vremii, îndeosebi în secolul nostru, o serie de transformări.

Clădirea morii este unitatea principală a acestor complexe (fig. 2). Instalația tehnică de măcinat cereale, cu excepția roții din apă, care în perioada de iarnă este și ea uneori acoperită, se găsește într-o încăpere a clădirii, anume amenajată. Pentru ca morarul să poată urmări tot timpul funcționarea morii, acesteia i se adaugă încă o încăpere în care locuiește el și stau cei care vin la moară, pînă cînd le vine rîndul la măcinat. Cînd morile nu au această încăpere, morarii își construiesc locuința în apropiere sau chiar alipită morii.

Clădirea este construită din materiale folosite la ridicarea casei și a anexelor gospodărești în zonele etnografice Chioar și Lăpuș, și după tehnicile de construcție tradiționale.

În aceste zone, pînă în ultimele două decenii ale secolului nostru, construcțiile gospodărești erau făcute în principal din lemn (mai ales stejar, fag și carpen). Fundația morilor uneori nu depășește nivelul pămîntului (acolo unde sînt denivelări, mai ales înspre roată). Pentru colțuri se folosește piatra de rîu sau de carieră. Fundația peretelui din dreptul roții este, în majoritatea cazurilor, destul de înaltă.

Pereții sînt din bîrne, uneori cioplite, așezate și îmbinate pe orizontală, Îmbinarea bîrnelor la capete și la despărțirea celor doi pereți se face în formă de V, U (fig. 3), iar la cele mai recente în formă de T.

La morile din zona etnografică Chioar a bazinului Lăpuș, coexistă aceste îmbinări ale bîrnelor cu cea în „șeși" (la moara lui Florian Dumitru din Preluca Veche), tehnică de construcție răspîndită în această zonă încă de la mijlocul secolului al XIX-lea.

La multe din morile aflate în această zonă încăperea morarului este lipită și în exterior, rămînînd nelipită întreaga încăpere a instalației sau numai

4. C. Irimie, **Pivele și vîltorile din Mărginimea Sibiului și de pe Valea Sebeșului,** în **Studii și comunicări,** 2, Muzeul Brukenthal, Sibiu, 1956, p. 23.

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 4. **Moara din Coaş Între Rîuri.**

pereţii dinspre roată (ex. morile de pe Valea Românеştiului). Materialul de construcţie pentru pereţii morii din Coaş — Între Rîuri (fig. 4) este piatră de „stan", la moara din Codru Butesii fiind folosită numai pentru peretele alăturat roţii.

Acoperişul morilor este de şindrilă, în patru ape (fig. 5), mai rar şi mai recent în trei ape, iar în două ape există la Şişeşti.

Planul de construcţie al morilor cunoaşte, de asemenea, o evoluţie pe care o putem urmări pe baza datelor existente, pe baza unor instalaţii care se presupune că provin ca tip din construcţiile similare mai vechi, azi dispărute, sau pe baza datelor sesizabile şi în evoluţia planurilor caselor ţărăneşti.

Moara de apă cunoscută pe dealurile Prelucii şi sub numele de „rîşniţă" tocmai fiindcă, datorită debitului redus de apă, macină lent boabele, face legătura între instalaţiile tehnice care folosesc energia apei şi cele acţionate de mînă, cunoscute în mai multe variante în această zonă.

Planul cel mai simplu de clădire pentru mori este cel cu o singură încăpere, în care se aşează instalaţia propriu-zisă. Tipul, ca plan, este probabil cel mai vechi. În acest bazin nu se mai găseşte decît o singură astfel de moară şi aceea de dată recentă (fig. 6).

Planul de construcţie mai răspîndit la morile din bazinul Lăpuş, desigur cu variante evolutive, este cel cu două încăperi. Varianta mai veche a lui se

https://biblioteca-digitala.ro

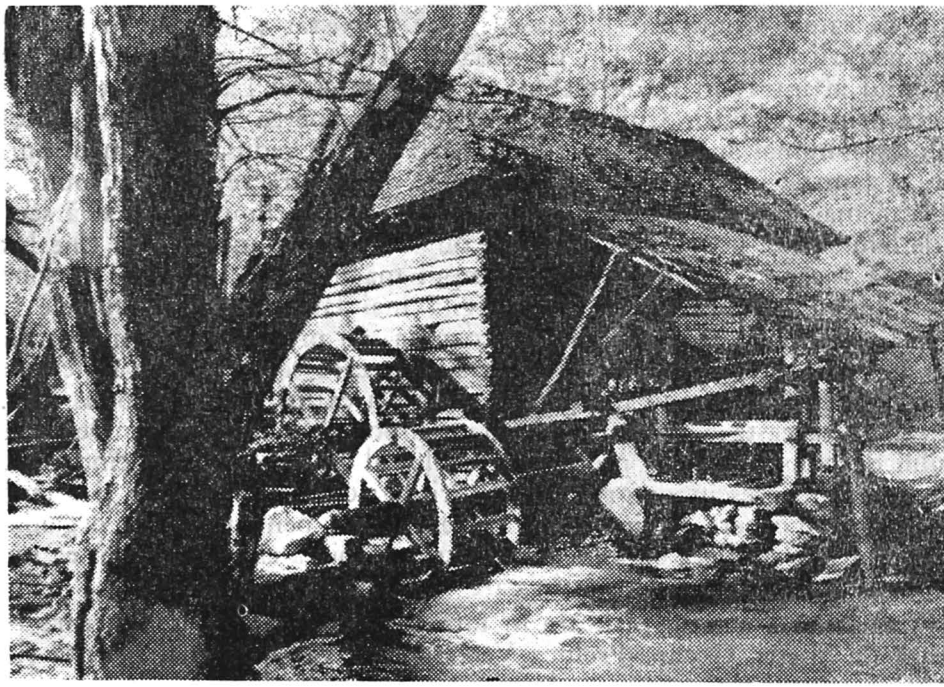

Fig. 5. **Moară din bazinul rîului Lăpuș**: a, Groșii Țibleșului; b, Buteasa Rîu.

Fig. 6. **Moară din Preluca Veche, de pe Valea Satului.**

https://biblioteca-digitala.ro

găseşte în satele Ungureni şi Cupşeni, dar a existat şi în alte sate. Dimensiunile intrării erau reduse. Un informator preciza că : „moara o fost aşa de mică, cînd ai intrat în tindă trebuia să pleci capul".[5] La morile de pe valea ce trece prin localităţile Cupşeni şi Ungureni încăperea a doua („casa morii") se foloseşte numai în perioada funcţionării şi este redusă ca dimensiuni. Ea nu are sistem de încălzire (cele care au sînt de factură recentă), dispune doar de o laiţă mai îngustă, pe trei laturi ale încăperii, sprijinită pe piatră sau butuci de lemn şi un podişor în colţul de după uşă, unde morarul îşi ţine hrana. În această încăpere stă morarul în timpul măcinişului. Dacă are şi sobă de metal („fet'eu"), morarul stă pe o laviţă mai lată aşezată în spatele sobei („prici"), rareori doarme aici (numai toamna sau primăvara). Aproape de intrarea în „casa morii" există o fereastră prin care se urmăreşte funcţionarea instalaţiei. După ce spaţiul încăperii a doua s-a extins şi s-a introdus sistemul de încălzire, aceasta a devenit locuinţa temporară a morarului. Dezvoltarea planului de construcţie s-a produs în secolul al XIX-lea, atunci cînd producţia de cereale a crescut datorită practicării agriculturii extensive şi intensive. Cînd această încăpere devine locuinţă temporară pentru morar, organizarea interiorului este similară cu a locuinţei, cu deosebirea că îşi aduce în ea numai strictul necesar pentru perioada în care o foloseşte.

O variantă a acestui plan are în faţa „casei morii" un tîrnaţ, care o îngustează (la Şişeşti, Groape-Preluca Veche). Altă variantă, mai recentă şi mai evoluată a acestui tip, este aceea la care tîrnaţul se extinde pe întreaga faţadă, deci şi în faţa încăperii instalaţiei (pe Valea Românеştiului şi la Groşii Ţibleşului).

Orientarea şi menţinerea debitului de apă necesar funcţionării instalaţiei aşezată pe pîraie pentru o perioadă cît mai lungă a anului sînt probleme care îi preocupă în mod deosebit pe morari. Pentru rezolvarea lor este nevoie de o vastă experienţă, transmisă din generaţie în generaţie, şi de o mare inventivitate. Constructorii au găsit, nu rareori, soluţii corespunzătoare. În primul rînd, caută locul unde „sărita-i mai bună".[6] În al doilea rînd, folosesc procedee de captare a apei. La moara din satul Prislop (Boiu Mare), de pildă, apa de pe pîrîul morii se adună într-un fel de lac de acumulare de unde se lasă să se scurgă (fig. 7). Există o moară la Preluca Veche (pe Valea Arinului) unde în caz de secetă se foloseşte şi apa unui pîrîu învecinat (Valea Rîntaşului), deviat de la circa 400 m, şi adus pe coasta unui deal pînă în dreptul morii, de unde prin jgheaburi (de circa 20—30 m lungime) suspendate pe stîlpi la cca. 5 m înălţime trece peste vale şi ajunge în pîrîul morii (fig 8). La moara din Codru Butesii se foloseşte apa a două pîraie ce curg pe versantele aceluiaşi deal, iar la Cufoaia stăpînii a două mori, aşezate faţă în faţă, foloseau pînă nu demult, alternativ, apa ce venea pe pîrîul morii.

Apa este condusă spre roată prin devierea de pe cursul obişnuit pe pîrîul morii prin intermediul unui „hăitaş" (Ungureni), „gat" (zona Chioar) din bîrne de lemn şi crengi. Există o „stag'ilă" la hăitaş pentru ca „să nu leşi

5. Inf. Onaci Ion, n. 1891, Copalnic.
6. Inf. Cupşa Todor, n. 1931, Cupşeni, nr. 185.

https://biblioteca-digitala.ro

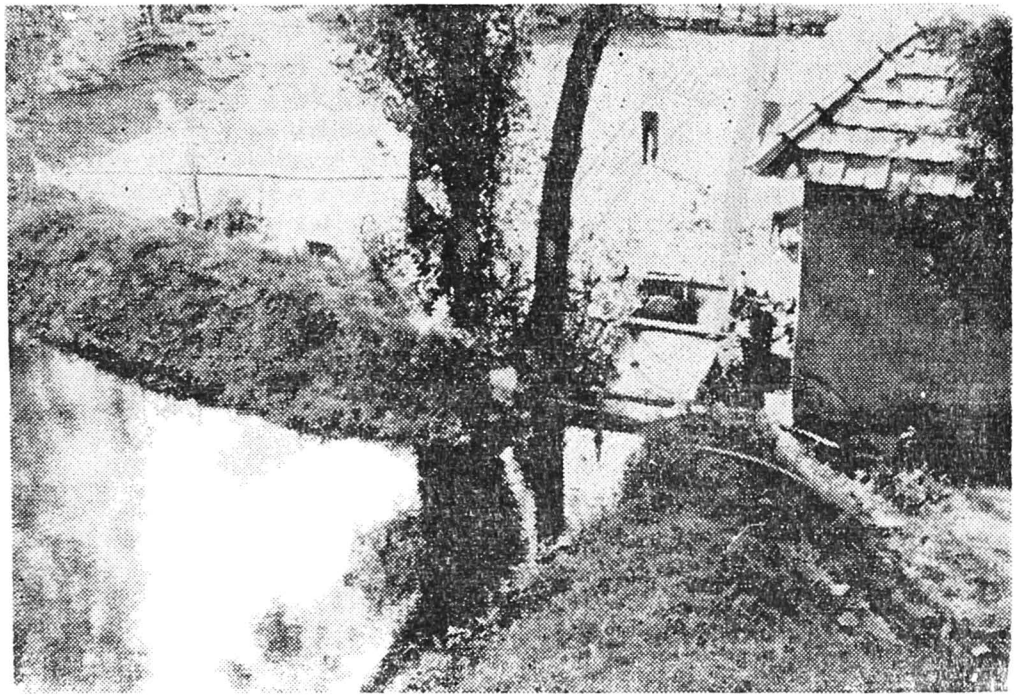

Fig. 7. **Bazinul morii din Prislop.**

Fig. 8. **Sistemul de captare a apei din Preluca Veche, de pe valea Arinului.**

https://biblioteca-digitala.ro

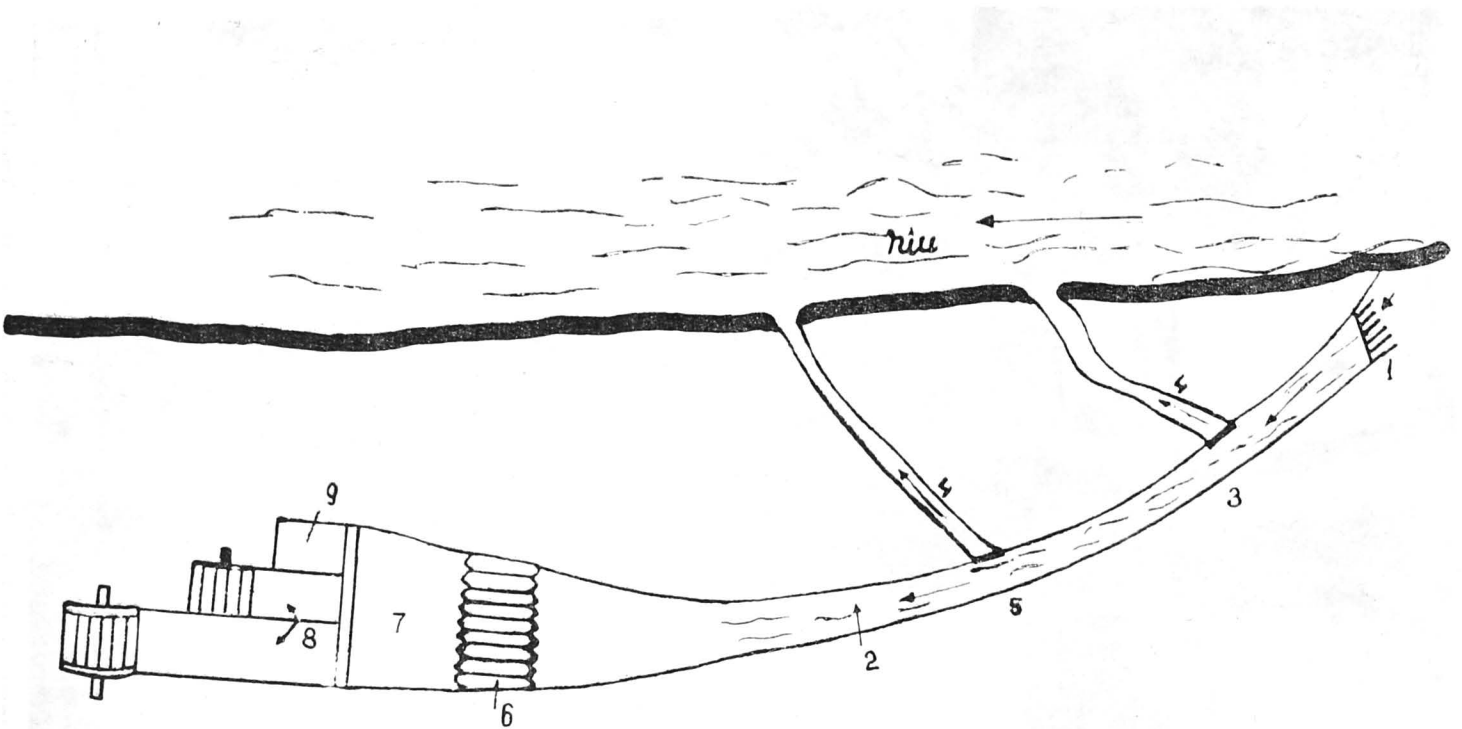

Fig. 9. Așezarea morilor la Groșii Țibleșului : 1. Hăitaș ; 2. Pîrîul morii ; 3. „Fludură mare“ (strajă) ; 4. Aripă de hăitaș ; 5. „Fludură mică“; 6. T'eptine ; 7. Jlip; 8. Ceternă; 9. Stărpar.

https://biblioteca-digitala.ro

să margă pè multă apă".[7] Pe rîul Lăpuș, care are un debit mare, apa este îndreptată spre jlipul morii printr-un baraj (gat), la Sălnița, Buteasa, Remetea Chioarului. La Groșii Țibleșului (fig. 9), localitate așezată la poalele munților Țibleș, în cazul în care debitul crește și apa își mărește viteza amenințînd să distrugă moara, se realizează evacuarea ei treptată prin „fludură mare" (stražă), care deviază o parte a apei, și prin „fludură mică", ce deviază o altă parte. Pîrîul morii are lungimi variabile, de la cîțiva metri,[8] pînă la cîțiva kilometri.[9] Lungimea depinde de locul favorabil așezării morii. Aceste împrejurări explică de ce moara și alte instalații acționate de forța apei sînt așezate de cele mai multe ori în afara satului (cele de pe văile dintre dealurile Prelucii, apoi cele de pe alte văi la Cupșeni, Boiu Mare, Buteasa, Sălnița, Românești), în locuri unde relieful favorizează folosirea energiei apei. La Aspra (Preluca Nouă) clădirea de lemn a morii și roata par a fi suspendate pe stîncă. Așezarea ei în mijlocul pădurii, accesul la ea pe valea stîncoasă, unde întîlnești din loc în loc cîte o punte făcută de morar pentru a ușura trecerea, impresionează pe orice drumeț.

În multe locuri un pîrîu alimentează cu apă mai multe mori, pive etc. La Boiu Mare existau la un moment dat (cca. la 1900) pe un singur pîrîu (pe Valea Boiului) 8 mori, la Prislop 9 mori, iar la Preluca Veche, pe Valea Satului, deși „cînd nu plouă nu e apă nici să bee o marhă",[10] se aflau pînă în urmă cu patru decenii 5 mori.

La capătul de sus al pîrîului morii se pune o „greblă" care împiedică intrarea pe jlipul morii a crengilor, trunchiurilor etc. care ar distruge roata.

Pe pîrîul morii, în capătul dinspre roată al jlipului, se află un „t'ept'ine" din scînduri, așezat oblic, pentru ca apa să urce mai ușor spre roată și să nu sape în pămînt.

Apa pîrîului morii alimentează și vîltoarea, piua și daracul prin intermediul unor jgheaburi făcute din scînduri.

La morile care dispun de un debit redus de apă există în majoritatea cazurilor un „zglip", „jlip" (jgheab) confecționat dintr-o singură bucată de lemn („bortă" — Preluci, „halău" — Borcut) scobită, avantajos pentru că nu se pierde pe parcurs apa. În unele cazuri partea orizontală a jgheabului este compusă dintr-o bîrnă sau două fățuite, care pot și lipsi datorită impermeabilității terenului, iar partea înclinată ce duce direct la roată este mai îngustă, formată, de obicei, dintr-un lemn scobit al cărui capăt ajunge chiar deasupra roții (acest trunchi scobit are, în mod obișnuit, o lungime de pînă la 6 m și este numit „bortă"). Pentru oprirea roții se folosește în acest caz un fragment de jgheab, „fludură", care aruncă apa pe deasupra ei și care se mînuiește din interior prin intermediul unei bîrne (un informator ne spune că : „zglip se spune la Copalnic,[11] unde jgheaburile îs mai late pentru că are apă destulă").

7. Inf. Oana Ion, n. 1892, Rohia.
8. De 400 m la Cupșeni, nr. 117, 40 m la Ungureni, nr. 150, 150 m la Șișești, nr. 27, de 250 m la Șișești, nr. 5, de 300 m la Șindrești, nr. 37, de 800 m la Vad.
9. De 1,2 km la Copalnic (moara lui Onaci), de 2 km la Lăpuș.
10. Inf. Nichita Ion, n. 1912, Preluca Veche, nr. 113.
11. Inf. Bodea Gheorghe, n. 1939, Preluca Nouă, nr. 47.

https://biblioteca-digitala.ro

Cînd terenul nu permite acest fel de orientare a apei spre roata morii şi cînd complexul cuprinde mai multe instalaţii, se foloseşte un jlip („zlip" la Boiu Mare, „meg'elniţă" la Şişeşti, Vad, Ungureni, „jglip" la Copalnic) nu prea lung şi nici prea înalt, dar mai lat (lăţimea lui ajunge la 1,30 m la două mori din Românești şi la 3 m la moara din Vad), necesar pentru repartizarea debitului de apă pe jgheabul („cit'ernă") roţilor morii (dacă are mai multe pietre) şi pe jgheabul piuei, oloiniţei şi hreabănului. Pentru oprirea apei se foloseşte şi în acest caz „fludura". Ridicînd „fludura" („stag'ila" la Rohia, „jugul stărparului" la Ungureni), apa se scurge pe stărpar („stărpaş" la Rohia).

Termenii de „zglip", „jlip" se folosesc confuz, deseori atît pentru denumirea bazinului (fig. 10) cît şi pentru denumirea jgheabului. Uneori jgheabul poartă denumirea de „jlipul mic" (la Vad). Aceste jlipuri şi jgheaburi, cînd nu sînt pe sol, sînt suspendate şi susţinute de bîrne, în aşa fel încît să fie orientate şi înclinate în modul cel mai potrivit pe roata din apă. Uneori jgheabul este susţinut de două bîrne, una sprijinită de peretele de lemn al morii, iar cealaltă în partea opusă a roţii, înfiptă în pămînt. În alte cazuri, bazinul stă pe bîrne rotunde, aşezate, şi îmbinate pe orizontală, în plan patrat.

Roata din apă şi roata cu măsele din interiorul morii sînt fixate pe acelaşi grindei a cărui lungime variază în funcţie de numărul pietrelor (unde

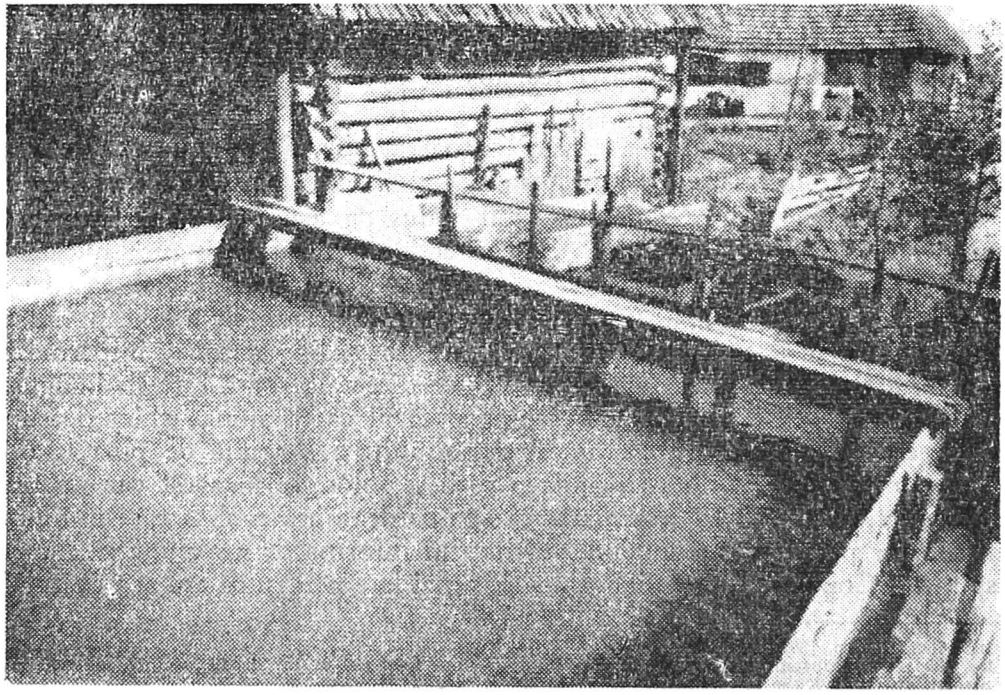

Fig. 10. **Bazinul (jlipul) unei mori din Groşii Ţibleşului.**

https://biblioteca-digitala.ro

sînt două sau mai multe pietre și lungimea grindeiului este mai mare) și de relief.[12] El este în general de aproximativ 5 m, niciodată mai scurt de 4 m.

În dreptul crucilor de la roata din apă și în dreptul roții cu măsele, grindeiul are patru laturi, care spre capete devin 8, și sînt încinse într-un cerc de fier. La capete are cîte un „cep" ce se învîrtește pe ambele părți ale grindeiului pe păpușă, care-i pusă pe căpătîi. Căpătîiul din afară, pe care se va așeza păpușa („puricele" — Copalnic) este pus pe patru „șuaci". Cepul se sprijină direct pe păpușă, „purice" sau „vancoș", care este făcut din lemn de mesteacăn sau de răchiți (pentru că lemnul trebuie să fie moale). Inovația mai recentă constă în aceea că în locul vancoșului de lemn — care trebuie înlocuit des — s-a pus un dispozitiv de fier cu interior de aramă. Alteori însă cepul stă și în interior și în exterior pe vancoș de piatră neagră de rîu „care-i lucie și se face ca lagărul". Sînt și cazuri în care cepul se sprijină în interior pe vancoș de lemn, iar înafară pe vancoș de piatră, pentru că „afară-i în apă și piatra nu să putrăzește". Cepul este pus pe păpușă din lemn de carpăn în interior, iar în exterior păpușa-i de piatră. „Cepul se învîrtește pe piatră mn'erie (albastră) din Bloaja și-năuntru și-n afară".[13] Sub cep este piatră de pe Valea Oii, „restu-i din lemn de carpăn,. . . lemnu tare îi luciu, piatră n-am pus pentru că strică cepul".[14] Cepul este băgat în purice „care-i din lemn de carpăn, care-i mai tare cînd îi uscat".[15] Cepul se unge cu său în interior, în exterior se udă prin intermediul unui „ciurgău" ce vine de la jgheab. „Cepul stă pe piatră, au fost rulmenți dar i-am aruncat pentru că nu țin".[16]

Din cele de mai sus se vede că sub cep se folosește lemnul mai tare (carpăn) ori piatră neagră, și mai recent rulmenți.

Elementul tehnic care preia energia apei este roata din apă care, așa cum am arătat, în acest bazin este de două tipuri, ce depind de debitul apei.

Roțile cu cupe, întîlnite acolo unde debitul de apă este mic și inegal, se învîrtesc în direcția apei.

În aceste cazuri roata din apă se face după cum are „săritura", adică depinde de adîncimea gropii care se face acolo unde relieful nu este potrivit. „Cu cît săritura îi mai mare cu atît poți face mai mare roata".[17] Roata este fixată de grindei prin intermediul unor bîrne („cruci"). La morile mai vechi sînt două cîte două bîrne, care se încrucișează perpendicular, trec prin grindei și fixează colacii. Pentru ca aceștia să fie mai bine fixați și grindeiul să dureze mai mult, bîrnele în cruci sînt dublate, îmbinate și alăturate grindeiului (mai recent) dînd astfel o mai mare durabilitate roților (fig. 11).

Capetele crucilor nu trebuie să cadă în locurile de adăugire, de aceea colacii se fac din cît mai puține bucăți (din 4, 6, 8, 10), din lemn de stejar

12. De 3 m la Preluca Veche, pe Valea Satului, de 4 m la Rohia, Copalnic, Românești, nr. 15, de 4,50 m la: Vad, Copalnic (pe Valea Oii), Prislop, Șișești nr. 27, Cupșeni (a lui Cureu), Ungureni, nr. 353, de 5 m la: Șurdești, Cupșeni, nr. 117, Groșii Țibleșului, nr. 75, Suciu de Sus, de 5,50 m la: Rohia nr. 234, Șindrești, nr. 37, de 6 m la: Lăschia, Văleni, nr. 104, Ungureni, nr. 381, și de 7 m la Văleni, nr. 203.
13. Inf. Buda Vasile a Sosii, n. 1933, Ungureni.
14. Inf. Onaci Ion, n. 1891, Copalnic.
15. Inf. Onofrei Gheorghe, n. 1912, Copalnic, nr. 10.
16. Inf. Rad Pantilimon, n. 1907, Șindrești, nr. 37.
17. Inf. Oana Ion, n. 1892, Rohia.

https://biblioteca-digitala.ro

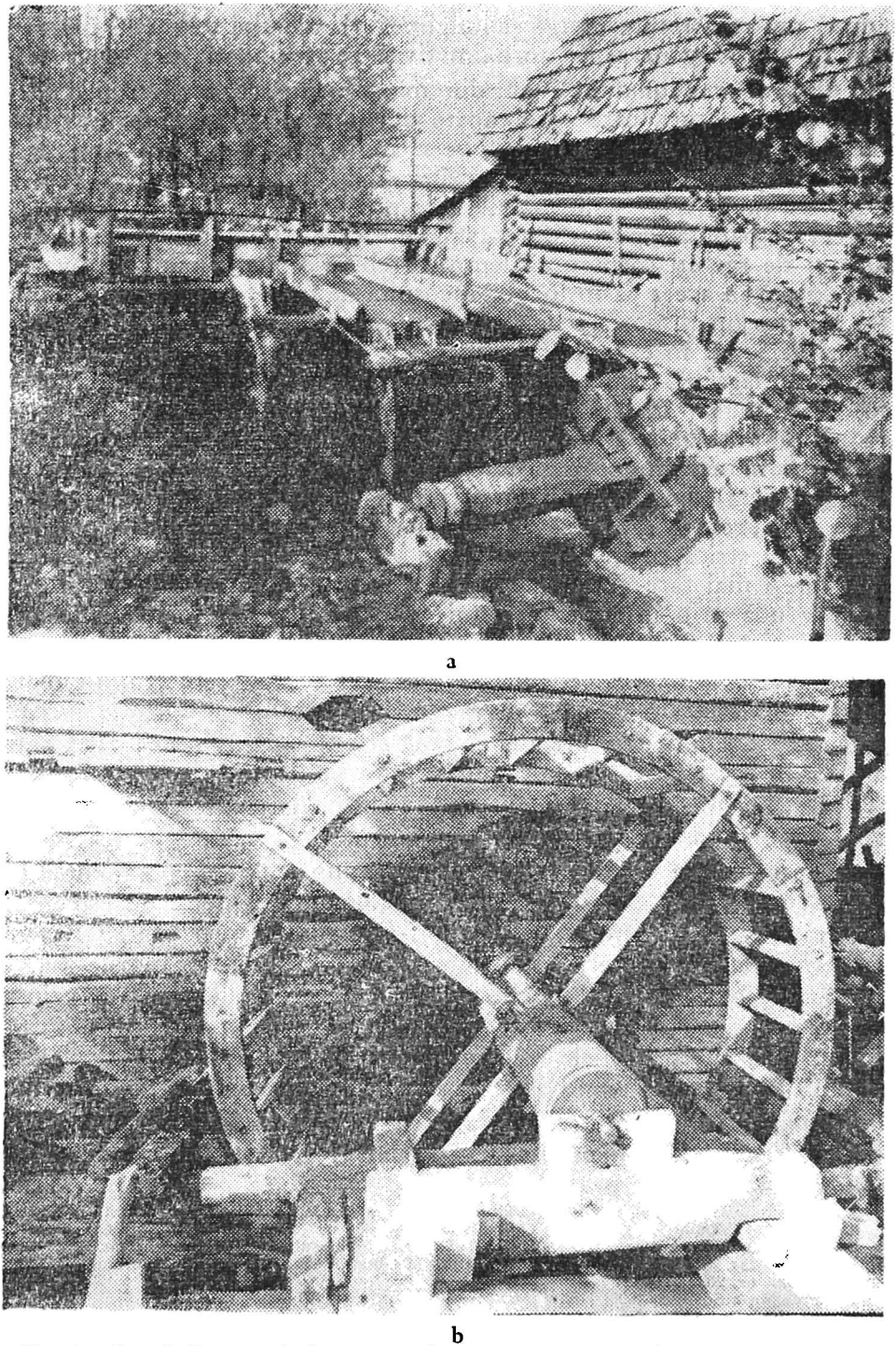

a

b

Fig. 11. Roată din apă de la moara din : a, Groşii Ţibleşului, b, Buteasa Rîu.

https://biblioteca-digitala.ro

sau fag (fig. 12). Pentru confecționarea roților de moară se folosește un compas, „țărcălam", obișnuit sau o bucată de lemn, „leț", prinsă într-un cui avînd la capătul opus două găuri. Lețul reprezintă de fapt lungimea razei mici și a razei mari a colacului (fig. 13). Cinci arcuri de cerc, tăiate și cioplite din bîrne,formează un „prisnel". Două prisnele o roată, care puse unul peste altul sînt așezate pe un stativ ; se fac canale destul de adînci și găuri pentru fixarea scaunelor și cupelor între doi colaci. Majoritatea informatorilor spun că colacul este format din prîsnele (arcuri de cerc.) Cupele și scaunele roții se fixează între doi colaci („fuștele" — Prislop, „rigle" — Preluca Veche).

Distanța dintre cupe este uniformă, „de un lat de mînă" (de cca. 20 cm). Lungimea lor este egală cu a scaunelor, dar lățimea este mai mare. Canalul dintre colaci, creat pentru cupe și scaune, formează un unghi ceva mai mare de 90 de grade, și face posibilă evacuarea apei ce cade în cupe numai după ce roata realizează o rotire de cca. 180 de grade. Fundul roții din scînduri, „pînza", unește cei doi colaci pe raza mică. Atît diametrul roților (și cel exterior și cel interior), cît și lungimea cupelor sînt determinate de debitul apei. Pe pîraiele și rîurile cu debit mic sau viteza de scurgere mică (datorită săritei mici), roțile din apă au diametrul mare, cupele înguste, lățimea colacilor mică (la Copalnic, pe Valea Oii, a existat o moară cu roata din apă cu diametrul de 5 m).

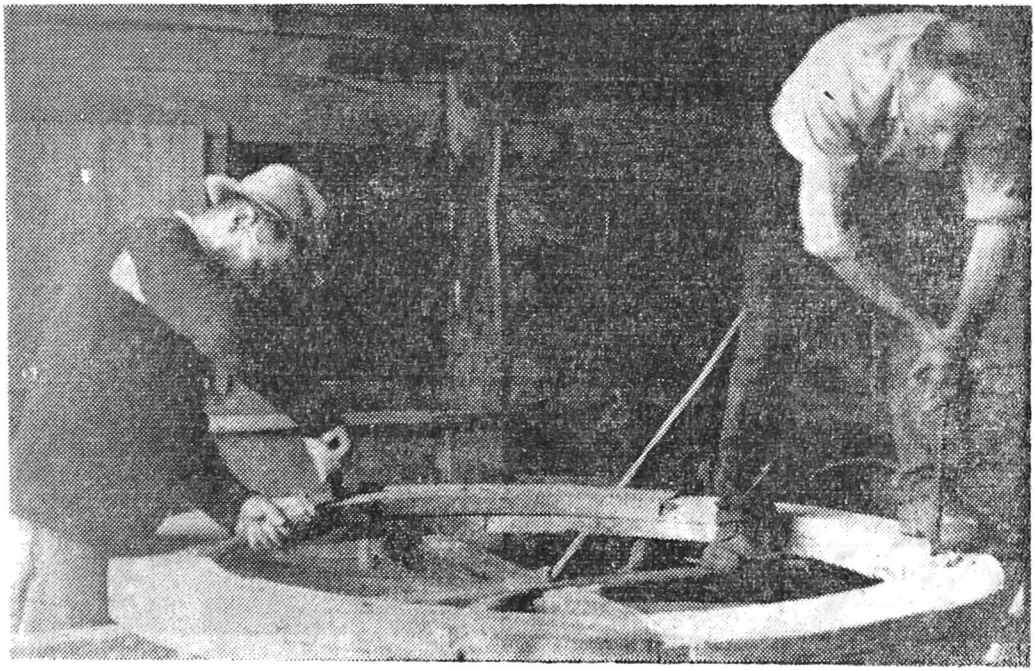

a

https://biblioteca-digitala.ro

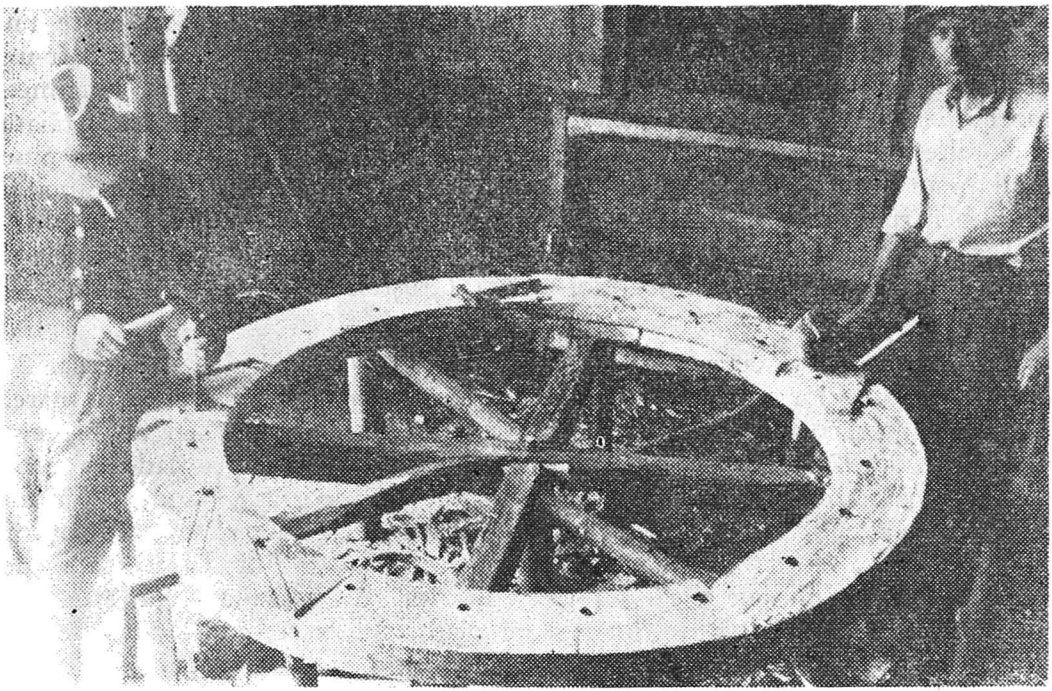

b

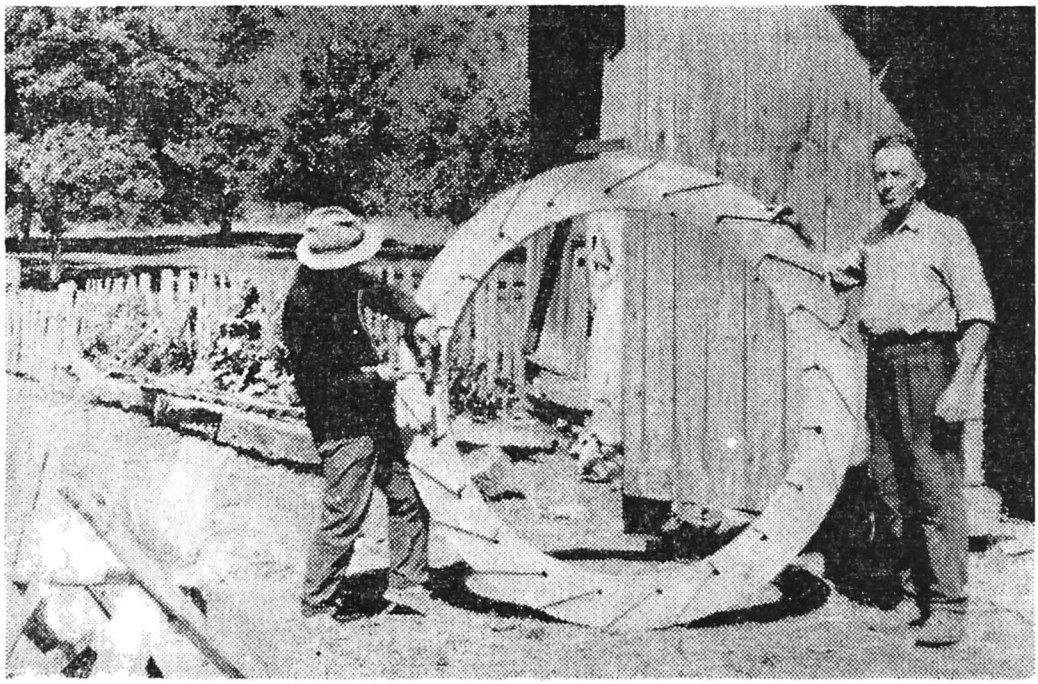

c

Fig. 12. a, b, c, **Confecţionarea roţii din apă la o moară din Boiu Mare.**

https://biblioteca-digitala.ro

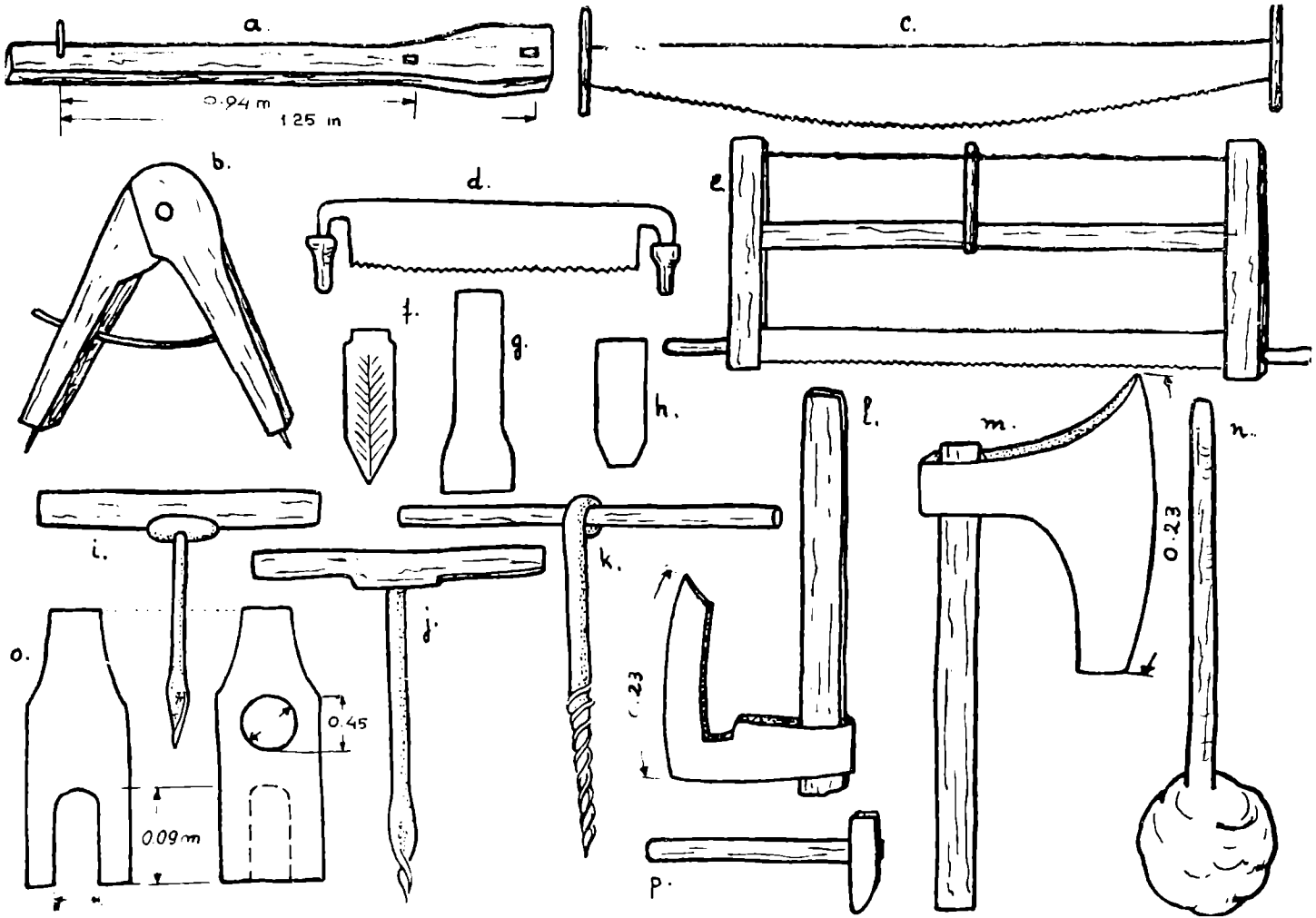

Fig. 13. Unelte ce se folosesc la confecționarea roții din apă și a celei cu măsele : a. țărcălam (dimensiunile razei interioare și exterioare a colacului) ; b. țărcălam (compas) ; c. joagăr ; d. strung ; e. ferăstrău ; f. dorn ; g. daltă ; h. daltă ; i. j. k. sfredel ; l. plencaci ; m. săcure lată ; n. măciucă pentru dat pe daltă ; o. formă pentru măsele ; p. ciocan.

https://biblioteca-digitala.ro

Aceste adaptări sînt necesare pentru folosirea forței apei care vine pe jgheab cu maximum de randament, așa încît să pună cît mai bine în mișcare roata.

În locurile în care rîurile bazinului Lăpuș au un debit mai mare și roțile din apă suferă transformări : diametrul este mai mic, lățimea mai mare, uneori atingînd mărimea diametrului. Roata din apă, la una din morile din Groșii Țibleșului, are colaci masivi, care ajung aproape de grindei. Crucile, împreună cu grindeiul, aproape că acoperă golul existent între grinzi și colaci. Colacii se fac, așa cum am mai spus, din lemn de fag sau de stejar, iar cupele din scîndură de brad. Peste colaci se pun, în majoritatea cazurilor, cercuri de fier.

Celui de al doilea sistem de alimentare cu apă, prin izbire și purtare, îi corespunde alt tip de roată, cu „lopeți" sau „aripi" („pene" în Lăpuș) așezate între doi colaci sau pe un colac (la Sălnița). Acest tip de roată se găsește pe Valea Lăpușului unde debitul apei este mai mare și permite funcționarea chiar a trei pietre de moară (la Sălnița). În acest bazin, numai moara din Sălnița a avut o roată din apă cu un colac pe care erau 19 pene, cealaltă roată avea penele (29) între doi colaci. Pentru a ilustra cele afirmate mai sus dăm dimensiuni de roți din apă ale unor mori din bazinul Lăpuș (tabel nr. 1).

Roata din apă, bine construită și întreținută, are o durată de 15—20 ani. După unii roțile cu măsele și cele din apă se refac la un interval de 10—15 ani.

În unele cazuri, pentru ca moara să poată funcționa și în caz de îngheț, roata din apă se acoperă, formînd o „casă pă roată" (la Văleni), „căsița morii" (la Preluca Veche). În Preluca Veche, pe Valea Satului, roata din apă este complet acoperită cu bîrne așezate și îmbinate pe orizontală. La alte mori casa roții din apă este de piatră (la Dănești) sau deasupra roții este o încăpere legată de interiorul morii (la Copalnic, pe Valea Oii).

Am arătat că instalația de măcinat propriu-zisă se găsește în interiorul morii (fig. 14). Roata cu măsele, cu care este asamblat, pe verticală, fusul cu crîngul (crengul) cu șuștori, este fixată pe grindei. Fusul pietrei, confecționat din fier, se fixează în „pîrpăriță", aflată în piatra superioară, pe care o pune în mișcare. Morile au întotdeauna două pietre, una inferioară, „zăcătoare" care este fixă și una superioară, „alergătoare". Ambele pietre sînt așezate pe o punte de lemn și sînt împrejmuite de o veșcă.

Pentru ca toate elementele tehnice să fie așezate în poziția care să permită funcționarea morii, este nevoie de o perfectă stabilitate. Aceasta e asigurată de stratul morii, care ține și pietrele.

„Știmpii" sau „urșii", cum sînt denumiți în întregul bazin al Lăpușului, se fac din piatră „adusă dintr-o coastă (de deal)" și au dimensiunile : h. — 1,20 m, l. — 0,50 m, L. — 0,30 m. Un informator spunea că : „n-am pus de lemn pentru că nu țîn, putrezăsc".[18] În unele cazuri, la morile cu o singură piatră de măcinat sînt pînă la 6 stîlpi, din piatră ecarisată care susțin stratul morii (la Ungureni nr. 204). Urșii din piatră sînt confecționați de

18. Vezi nota 6.

https://biblioteca-digitala.ro

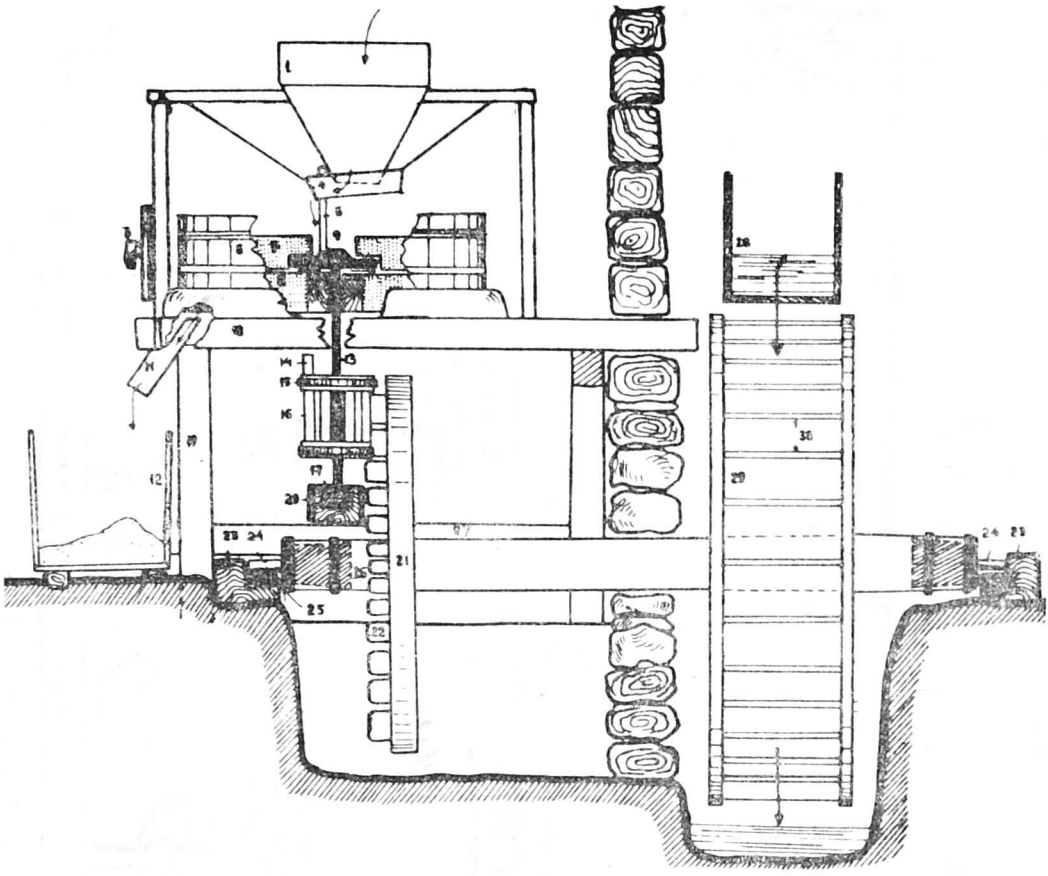

Fig. 14. Secțiune verticală la o moară din zona Lăpuș : 1. coș; 2. jug („scară", „scaunu coșului") ; 3. vîrtej ; 4. teică („covăță", „covecioară") ; 5. titirez („chichirez", „cîrîitoare", „țărcătoare") ; 6. veșcă ; 7. piatră alergătoare ; 8. piatră zăcătoare ; 9. pîrpăriță („rujă de fier") ; 10. buric ; 11. ceternă („urdiniș", „cicernă", „făriniță") ; 12. ladă ; 13. fus ; 14. opritoare ; 15. creng ; 16. șuștor ; 17. tigaie („broască") ; 18. podul morii ; 19. urși („șehi", „șaf") ; 20. podoimă („totoimă", „punte") ; 21. roata cu măsele; 22. măsele; 23. căpățîi; 24. păpușă („purice", „vancoș"); 25. cep; 26. grindei; 27. posăzi („postăț'i"); 28. jgheab; 29. roata din apă; 30. cupe.

https://biblioteca-digitala.ro

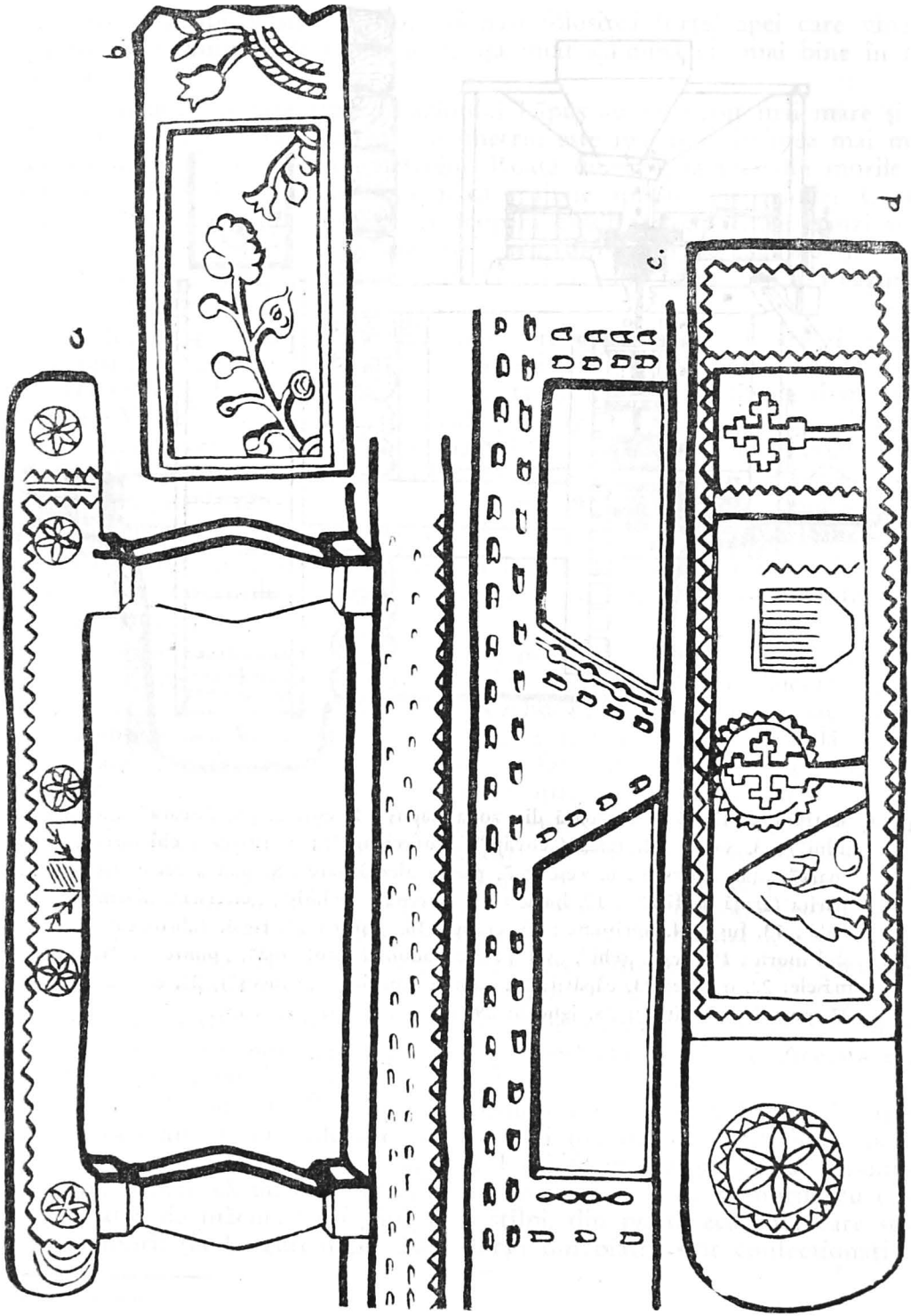

Fig. 15. Motive ornamentale pe fruntalele straturilor morilor de la : a. Prelnca Veche ; b. Borcut ; c. Buteasa ; d. Rohia.

https://biblioteca-digitala.ro

pietrari (la Ciocotiș, de Toma din Șurdești, care-i face din piatră săpată din coasta Trestii, sau la Cupșeni de Băbuț Ion).

În alte cazuri stîlpii din exterior, în număr de doi, sînt din piatră (pentru că sînt mai rezistenți), iar cei din interior, tot în număr de doi, sînt făcuți din lemn de stejar. La Cupșeni, Ungureni, Rogoz, pe Valea Bloaja, Inău, la unele mori de pe Valea Cavnicului, la Dănești, Șurdești, dacă nu toți urșii, cel puțin cei dinspre roata din apă sînt din piatră.

Majoritatea morilor au totuși urșii din lemn („șehi" în Preluca Nouă, „șaf" în Prislop), și, împreună cu fruntarul din față, care este de asemenea din lemn masiv, dau un aspect de monumentalitate interioarelor. De fapt, fruntarul este singurul element de construcție din moară care are, mai ales în jurul cicernei (locul pe unde iese făina de la pietre), o oarecare decorație la morile din acest bazin (fig 15). Numărul urșilor diferă, dar sînt perechi ; urșilor din față le corespund urșii dinspre roata din apă (de 4, 6, 8 la Rohia și Preluca Nouă). În acest ultim caz (de 8 urși) și numărul pietrelor poate fi mai mare. Urșii, care unesc grinzile superioare (fruntare) cu grinzile inferioare („tălt'ile"), sînt scheletul de bază al susținerii instalației.

Roata cu măsele, „roata din lăuntru", prin intermediul crengului cu șuștori așezat pe fus transmite mai departe energia apei.

Cum este construită ? Două cruci, trecute prin grindei, leagă roata de lemn în care sînt fixate măselele, tot de lemn, ce preiau energia apei și, prin șuștorii crengului, o transmit fusului cu rotire orizontală care pune în mișcare roata de piatră. Dimensiunile roții, ca și ale măselelor prinse bine pe ea, diferă în spațiu și timp. Ca și alte elemente tehnice, au cunoscut și acestea o evoluție evidentă. O formă evoluată este roata cu patru cruci alăturate grindeiului (la Șișești). Roțile cu măsele mai vechi, greoaie dar rezistente, sînt formate din patru butuci de stejar, îmbinate între ele și fixate în jurul grindeiului cu icuri și cuie de lemn (crucile de bîrne care fixează roțile trec toate prin grindei (fig. 16). Multe mori din zona bazinului Lăpuș au roțile cu măsele din astfel de butuci masivi (tabel II). Astfel de roți cu măsele au toate morile de pe Valea Țibleșului, cele din Ungureni, Cupșeni, Costeni, Rogoz, Valea Bloaja, Valea Cavnicului, Dănești, Șișești. La roțile cu măsele apare cu timpul un spațiu gol între roată și grindei, la unele destul de mic (Șindrești), dar la multe altele, mai ales la cele de pe dealurile Prelucii, de pe Valea Lăpușului, Boiu Mare, Buteasa, Prislop, Românești, Sălnița, Văleni, Rohia, colacul de lemn este atît cît cere fixarea măselelor și crucilor din bîrne. Fixarea crucilor de colacul cu măsele se face cu ajutorul șuruburilor de fier și cuielor de lemn. Roțile cu măsele sînt încinse și ele, în cele mai multe cazuri, cu raf de fier, ca și roțile din apă. Roțile cu măsele sînt lucrate din lemn de stejar sau de fag, iar măselele din lemn de carpen, uneori din acăț.

Diametrul lor diferă, al celor mai multe este de 1,20 m dar sînt destule și cu diametrul mai redus (sub 1,20 m). Mai puține și mai recente au diametrul peste 1,20 m (penele ca aceea de la Șișești ating chiar 1,80 m). Morarul explică astfel creșterea diametrului : „Cu cît îs mai departe de grindei măselele, cu atît are moara mai mare putere, dar mere mai încet".[19]

19. Inf. Bud Ion, n. 1897, Grosii Țibleșului, nr. 73.

https://biblioteca-digitala.ro

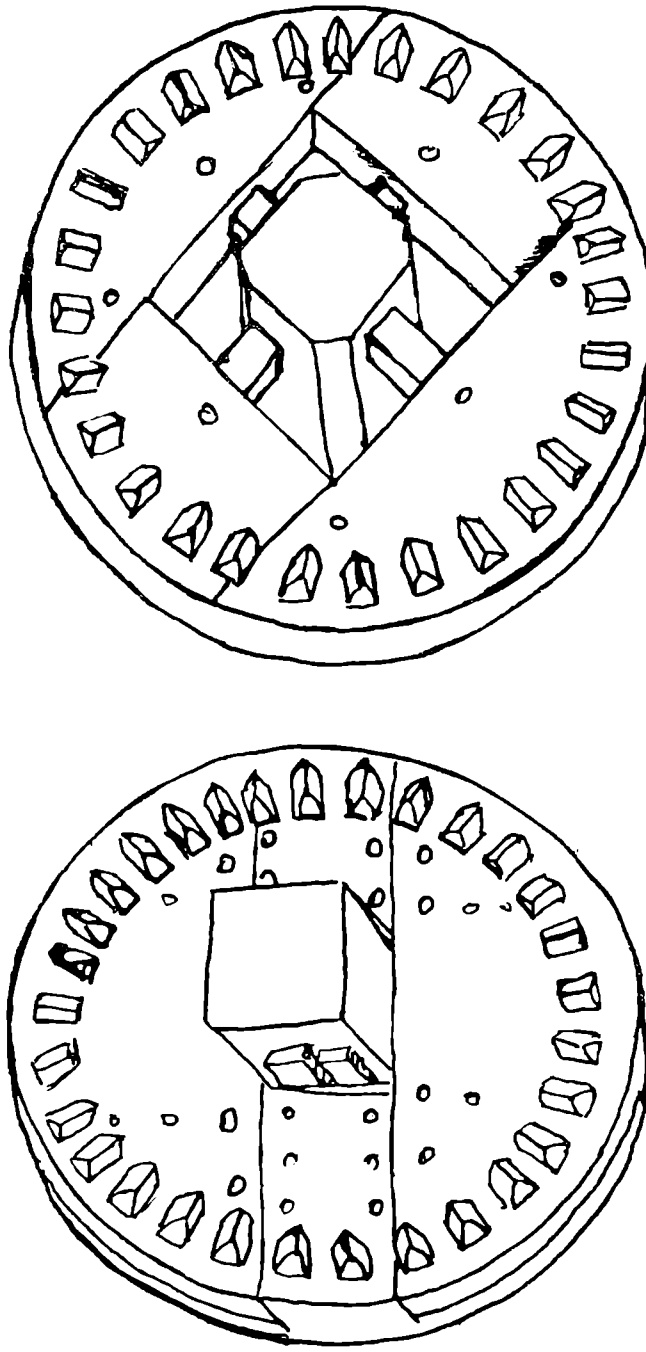

Fig. 16. Forme evolutive ale roților cu măscle.

https://biblioteca-digitala.ro

Numărul măselelor este în concordanță cu numărul șuștorilor crengului. Crengurile morilor de apă au șuștorii din lemn de carpen prinși (înțepeniți) între două funduri de lemn de fag, legate cu două cercuri de fier. Uneori folosesc și șuștori din corn („cornu dacă-i uscat, îi așe ca de hier"),[20] iar mai recent sînt înlocuiți cu „aripi" (tot în același număr) din fier.

Măselele sînt și ele din lemn de carpen rareori din acăț (la Fînațe, Copalnic). De rotația crengului cu șuștori depinde turația pietrei de moară. Majoritatea roților din interior au 32 de măsele, cărora le corespund de cele mai multe ori 6, apoi 8 șuștori, dar sînt și cu șapte șuștori. La o moară din Românești roata are 30 de măsele „o făcut o greșală cel ce o făcut-o, de aceea șuștorii trebuiau făcuți mai lați",[21] tocmai pentru că numărul măselelor nu este egal împărțit cu numărul șuștorilor. Sînt însă și cazuri în care tot la 6 șuștori există 27, 31, 34 de măsele. Normale sînt cazurile în care unui număr de 6 șuștori îi corespund 36 de măsele. Fiecare șuștor din creng prinde la o rotire 6 măsele, mărindu-se astfel viteza de rotire. Mai puțin frecvente sînt cazurile cînd crengul are 8 șuștori cărora le corespund 32 de măsele, și mai rar 42 de măsele. Șuștorii de lemn sînt 8 la morile de apă, pentru ca să aibă putere mai mare. Depinde de debitul de apă : „dacă mere apa deasupra (roții din apă), atunci poate duce moara și cu 6 șuștori, dar dacă este din jos (prin izbire și purtare) nu duce cu 6 șuștori".[22] Alt informator subliniază că : „tăt crîngul din bătrîni era de șesă".[23]

Fusul pe care este fixat crengul cu șuștori se sprijină pe podoimă(„totoimă, „punte"), o grindă transversală și stă într-o „t'igaie", „broască" (la Cupșeni). Podoima se sprijină la rîndul ei pe două grinzi transversale : „posăzi" (la Lăpuș), „postăt'i" (la Sălnița), una fixată în urși, cealaltă mobilă, pentru ca prin intermediul unei „ridicătoare" dacă, „dai cu ciocanul în icul de lemn se ridică piatra cînd îl leși puțin, lasă făină mai moale"[24] (fig. 17). În acest caz icul este pus chiar sub grinda transversală. Uneori o bîrnă („răst'el cu găuri mai multe" sau „fălce") ce trece prin grinda transversală unește cele două „fruntare" (deasupra urșilor), și este ridicată de un mîner de lemn sub care se pune un mic „ic (crac) de ridicat piatra", sau „șurubă de fier" („șurubă de ridicat piatra"), care au rolul de a ridica sau coborî piatra, ca să macine grăunțele mai mărunt sau mai mare.

Fusul este prins în cruce de fier („rujă de fier" la Cupșeni, „pîrpăriță" la Aspra și Văleni) fixată în piatra superioară, mobilă, după ce trece prin „buricul" (centrul) pietrei inferioare. Buricul se face numai din lemn de mesteacăn, pentru că este moale „și ține bine cu fierul" (pîrpăriță) ; se unge cu său de oaie care ține o săptămînă pentru că la frecare se încălzește. Se pune deasupra acestuia un petec de lînă („moara-i îmbrăcinată", adică piatra-i îmbrăcată), care se leagă cu sfoară să nu ajungă murdărie la grăunțe.[25] Grăunțele se scurg între pietre prin gaura celei superioare.

20. Inf. Pop Ion, n. 1890, Boiu Mare, nr. 167.
21. Inf. Petrișor Alexandru, n. 1909, Românești, nr. 15.
22. Inf. Toma Ion, n. 1913, Lăpuș, nr. 793.
23. Vezi nota 19.
24. Vezi nota 21.
25. Vezi nota 22.

https://biblioteca-digitala.ro

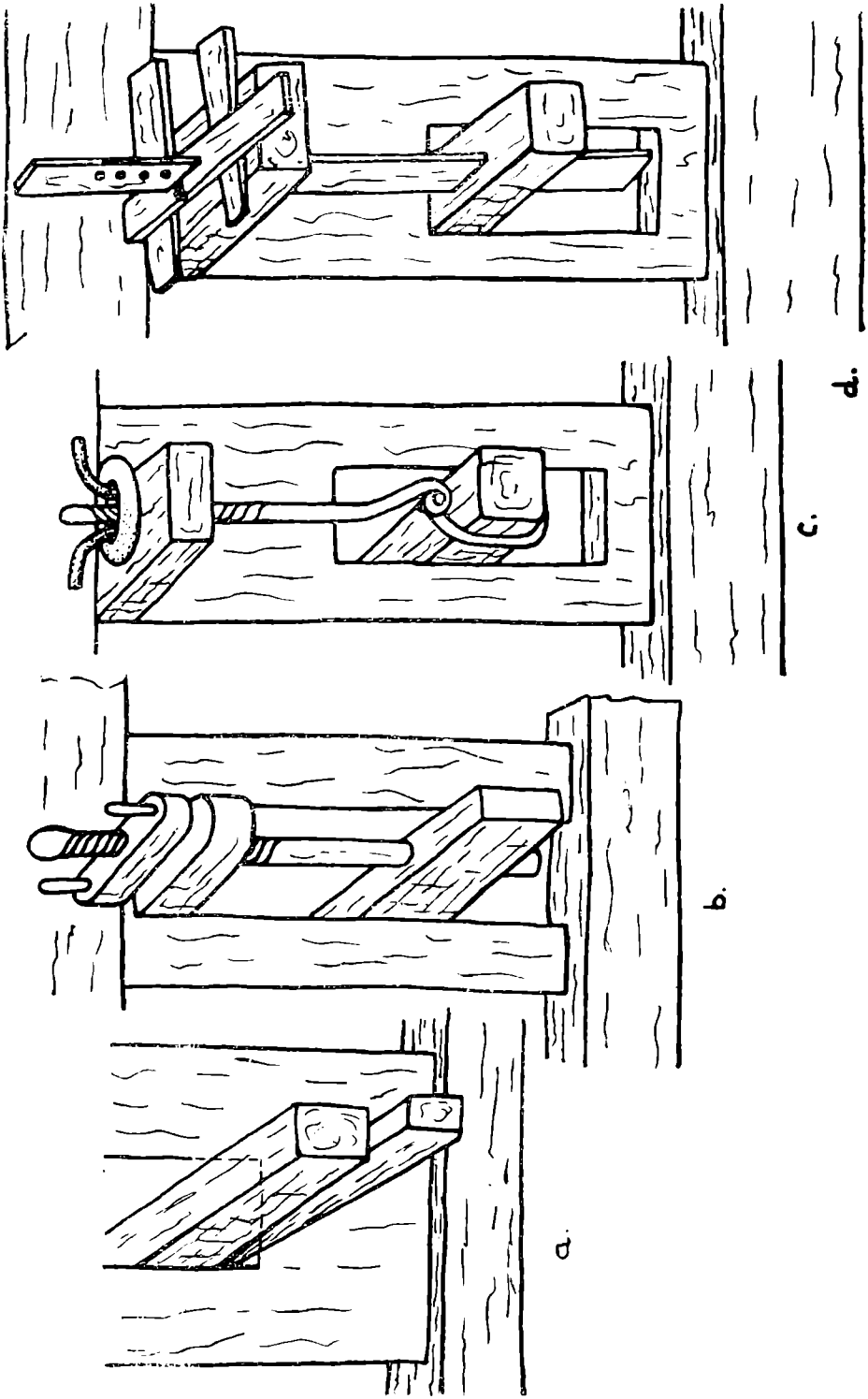

Fig. 17. Ridicătoare a pietrelor de moară, cu : a. ic ; b. șurubă de lemn ; c. șurubă de fier ; d. fălce.

https://biblioteca-digitala.ro

Ambele pietre (inferioară și superioară) au diametrul egal, în general de un metru, dar destul de multe au diametrul sub un metru (la Cupșeni o moară cu o piatră de 0,90 m, alta cu piatră de 0,82 m, și la Preluca Veche una cu 0,80 m), mai puține depășesc un metru. Diametrul de un metru corespunde cu 38 de țoli.

Pietrele de moară din zona rîului Lăpuș sînt aduse de obicei de la Corabia de lîngă Dej,[26] centru de pietrari amintit în secolul al XVIII-lea,[27] dar există și pietre de moară executate la Bloaja (centru de pietrari pe cale de dispariție ; azi nu se mai confecționează), la Baia Sprie și unele la Șurdești[28] (ultimele centre execută pietre numai pentru necesitățile morilor din Plopiș și Șurdești).

Pietrele de moară trebuie cioplite din cînd în cînd din nou (fig. 18), pe partea unde se freacă în timpul măcinatului. Desigur pentru acest lucru sînt necesare unelte corespunzătoare. Piatra morii se cioplește în raze curbe, într-o singură direcție, „ca făina să fie împinsă în afară". Piatra superioară se „asprește" cu ajutorul „șpițului" și „buzduganului", mai mare în partea dinspre interior, care zdrobește grăunțele, în partea dinspre margine, care face făină, se taie cu ciocanul lat.

După ce este asprită, piatra se așează înapoi pe fus cu ajutorul pîrghiei și caprei.

Pietrarul Șerban Ioan de la Bloaja a făcut, după cum spune el, pînă în 1962 pietre de moară celor din Cupșeni, Ungureni, Șurdești etc. A învățat meșteșugul de la Toma lui Avram din Șurdești, care trăia la Trestia. Afirmă că cei din familia Avram s-au ocupat cu acest meșteșug și că împreună făceau rîșnițe mici (de mînă) și cîte-o tocilă. La Bloaja au mai lucrat și alți pietrari ca Dancoș Tănăsie, care a învățat la Gherla. Pietrele de la Bloaja au fost răspîndite în satele lăpușene și chiorene ale bazinului rîului Lăpuș.

Pentru ca făina să se scurgă dintre pietre numai pe ceternă („urdiniș" la Ungureni, Cupșeni, Rohia, „făriniță" la Groșii Țibleșului) făcută în fruntar, în jurul celor două pietre se fixează veșca din scîndură de brad acoperită uneori cu alte scînduri. „Veșca pă lîngă piatră se face din o bucată de scîndură de brad, care-i încrestată la o adîncime de 2 cm, după ce o pui în vale vreo două zile ca să se moaie și să se poată îndoi".[29] Alteori veșca de brad este fixată cu cercuri din „tufe" (alun) la Cupșeni. Se mai folosește și veșca din fag : „scîndura e încrestată pe dinăuntru des, ca s-o poată încîrliga în jurul pietrei" : apoi veșca din scoarță de tei (Boiu Mare), din scîndură de ulm, despre care meșterul spune : „că-i mai țiitoare". Despre felul cum a executat-o spune că : „am încrestat-o înăuntru și am covrigit-o în apă caldă".[30]

Stratul morii de dedesubt ține pietrele, iar stratul morii de deasupra ține scara coșului.

26. K. Kós, **Pietrăritul și pietrele de moară din Ciceu**, în **Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei, pe anii 1959—1691**, Cluj, 1963, p. 67.
27. **Op. cit.**, p. 87.
28. **Ultimele două centre sînt amintite în op. cit.**, p. 85, și în K. Kós, **O tehnică de caracter arhaic; făcutul cuțitor de coasă în zona Lăpuș**, din **Marmația II**, Baia Mare, 1972, p. 252, unde este notată și Bloaja ca centru de pietrari.
29. Vezi nota 22.
30. **Inf.** Todorca Ion, n. 1912, Șișești, nr. 27.

https://biblioteca-digitala.ro

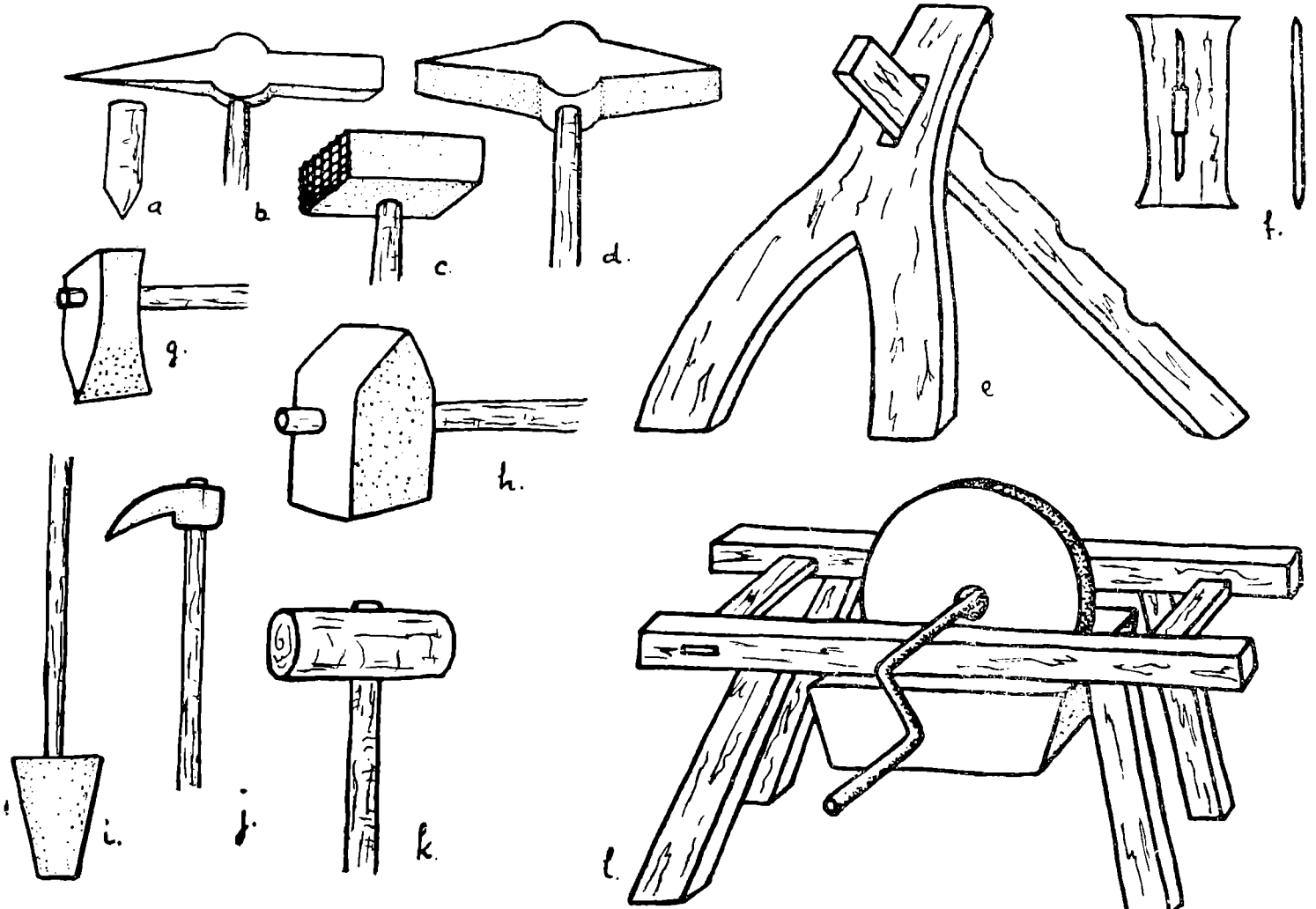

Fig. 18. Unelte folosite la cioplitul pietrei de moară şí pentru alte scopuri : a. şpiţ-cui ; b. şpiţ-ciocan ; c. buzdugan („ciocan cu coroană") ; d. ciocan lat ; e. capră ; f. ciocan de asprit piatra ; g. daltă ascuţită ; h. puşcă mare („tăietor") ; i. ţaglă de tăiat ghiaţa ; j. horog de tras crengi de pe apă ; k. ciocan de lemn de spart ghiaţa ; l. tocilă pentru ascuţit ciocanele.

https://biblioteca-digitala.ro

Deasupra pietrelor morii se află teica („covăţe" la Cupşeni, „covecioară" pe dealurile Prelucii) pe care cad grăunţele din coş şi care este legată de „jug" („scară" sau „scaunul coşului"), ce ţine coşul şi covăţeaua, cu o sfoară cu care, prin intermediul unui vîrtej de lemn, se slobod grăunţele de pe piatră („roata de dat şi de luat grăunţe"). Sînt de mai multe tipuri (fig. 19). De aici prin „cicernă", „cet'ernă", „urg'iniş", ajung în coş.

Titirezul („chichirezul" la Prislop, pe dealurile Prelucii, „cîrîitoare" la Lăschia, „ţărcătoare" la Ungureni) este o bucată de lemn fixată de bîrna transversală a jugului (scării coşului) şi poartă teica după viteza cu care se învîrte piatra.

Capacitatea coşurilor diferă de la moară la moară (de 40 kg la Romăneşti, de 50—60 kg la Cupşeni, Ungureni, Borcut, la cele mai multe este de 75 kg, la mai puţine de 100 kg, la Şişeşti, şi 120 kg la Şurdeşti, Şindreşti, Fînaţe, Rohia, Vad). Uneori coşul este marcat în interior. De asemenea sînt măsuri marcate, la Lăpuş. Lîngă coş, pe jug, se găseşte şi o scîndură „poliţă" unde se pune sacul.

Pe pîraiele mici, morile funcţionează în medie 6 luni pe an. Durata depinde de anotimp şi precipitaţii. Viteza de măciniş variază între 2—10 kg/h minimum şi 25—30 kg/h maximum,[31] iar pe pîraiele mai mari pînă la 75 kg — 100 kg/h.[32] „Cînd mere cît'ingău o mn'erţă o zi şi o noapte, cînd mere bine 3 mn'erţe o zi şi o noapte".[33]

Dintre instalaţiile tehnice populare acţionate de apă, morile sînt cel mai des amintite în documente. Toponimicul „Rîul Morii" îl întîlnim în documentele maramureşene încă din secolul al XIV-lea şi începutul secolului al XV-lea. Informaţiile privind morile individualizate, patrimonial şi topografic, dovedesc vechimea acestor instalaţii tehnice în această parte a ţării.[34]

Informaţiile istorice despre morile de apă din bazinul Lăpuş sînt deosebit de bogate mai ales pentru secolul al XVIII-lea şi al XIX-lea. Prezenţa unor toponimice pentru hotare de sate cum ar fi Dealul Morii, în 1756,[35] Lunca Morii, în 1766,[36] Pîrîul Morii în 1770,[37] Coasta Morii, în 1864,[38] La Moara Concului, în 1864,[39] Valea Morii în 1864,[40] sau denumirea unor mori : „Moara Bătrînă", în 1898,[41] dovedesc existenţa în acel loc a unor mori în trecut sau vechimea morii respective. O serie de documente indică numele unor mori, la Vălenii Lăpuşului în 1779 şi 1815,[42] sau existenţa lor (la

31. Inf. Ţinţa Grigore, Preluca Veche.
32. Inf. Ungur Vasile, n. 1911, Ungureni, nr. 137, şi alţi informatori.
33. Inf. Nichita Hermina, Buteasa, nr. 73; măsurile sînt: 1 cupă — cca. 1,5 litri făină, 5 cupe — un oăt'icău, 5 oăt'icauă — o mn'erţă, 1 mn'erţă — 25 kg.
34. R. Popa, **Ţara Maramureşului în veacul al XIV-lea**, Ed. Acad. R.S.R., Buc., 1970, p. 124.
35. J. Kádár, **Szolnok-Doboka vármegye monographiája**, Dej (I — 1901, II — 1900, III — 1900, IV — 1901, V — 1901, VI — 1904, VII — 1905), II, p. 296.
36. Idem, **Op. cit.**, V, p. 44.
37. Idem, **Op. cit.**, II, p. 370.
38. Idem, **Op. cit.**, II, p. 545.
39. Idem, **Op. cit.**, II, p. 462.
40. Idem, **Op. cit.**, VI, p. 561.
41. Idem, **Op. cit.**, V. p. 100
42. Idem, **Op. cit.**, II, p. 523.

https://biblioteca-digitala.ro

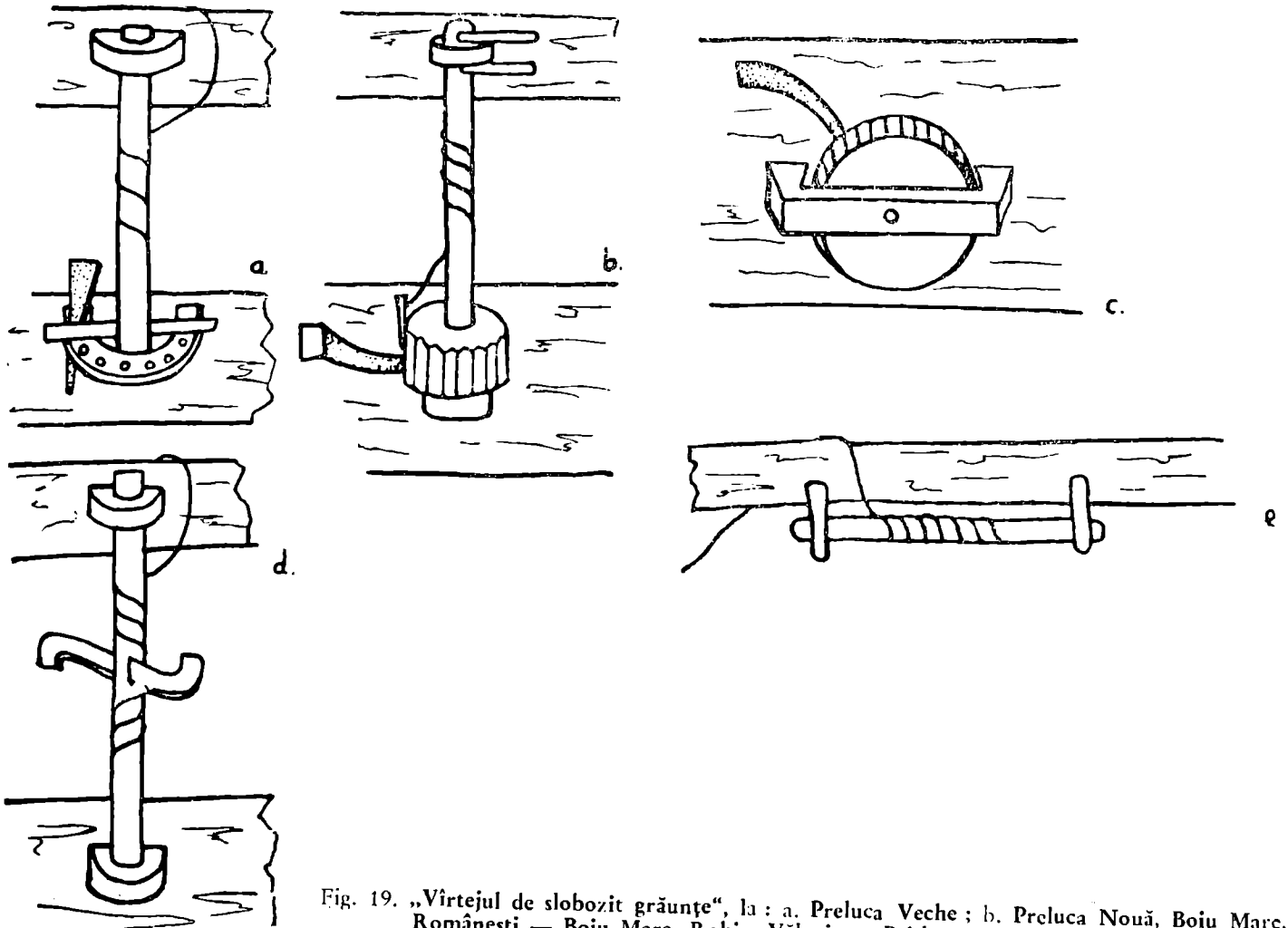

Fig. 19. „Vîrtejul de slobozit grăunțe", la : a. Preluca Veche ; b. Preluca Nouă, Boiu Mare, Românești — Boiu Mare, Rohia, Văleni ; c. Prislop ; d. Buteasa, Dănești — Șișești, Făurești, Fînațe, Sălnița, Vad ; e. Boiu Mare.

https://biblioteca-digitala.ro

Vad în 1603,[43] Berința în 1860,[44] la Copalnic-Mănăștur în 1713.[45] Uneori este amintit și materialul folosit la construcția morii (la Tîrgu Lăpuș în 1552 „din pădure s-au luat lemne, grinzi pentru moara lui Bank"[46]). Documentele menționează și veniturile morilor în diferite epoci. Astfel în anul 1750 veniturile anuale ale unor mori erau : ale celor din Cupșeni de 5 forinți,[47] Costeni de 3 frt.,[48] Copalnic-Mănăștur de 15 frt.,[49] Rohia de 10 frt.,[50] Suciu de Sus de 15 frt.,[51] Stoiceni de 3 frt.,[52] Lăpuș de 26 frt. și 51 creițari,[53] pentru cele din Rogoz în 1770, de 3 frt.[54] În 1841 venitul uneia dintre morile din Cupșeni era de 2,5 m^3 de cereale (grîu și secară), 40 m^3 de mălai, 3,3/4 m^3 de mei, transformați în bani : 21 frt. și 40 creițari.[55]

Tradiția arată în majoritatea cazurilor că „nu se știe de cînd a fost moara pe acel loc", „rînduri, rînduri de oameni au murit de cînd s-a făcut",[56] uneori se spune că pe locul respectiv a fost moară, dar a dus-o apa (pe rîurile mai mari). În alte cazuri se arată că din auzite moara poate avea o oarecare vechime (120 de ani) și că a fost făcută de „Ionu Ioanii cu fratele lui".[57] „Aici a făcut-o pentru că aici îi mai bine, și a făcut-o pe loc sătesc".[58]

Cîte o inscripție aflată pe fruntarul sau pe urșii morii amintesc data construcției sau, mai frecvent, data reparației. La morile vechi nu se obișnuia să se precizeze data construcției. Moara este construită de obicei acolo unde există sărită, iar cînd se descoperă un loc mai favorabil moara este mutată : „a moștenit-o de la un unchi, care a avut-o zestre de la socru, care a primit-o de la tatăl său, și a fost pe cealaltă parte a văii" ; „în locul unde este moara apa are o sărită mai bună și o mai fost moară pe acest loc".[59] „Cînd o făcut-o n-o fost moară în veci acicea".[60] Despre o altă moară, din Ungureni, tradiția spune că : „moara îi făcută acum 400 de ani, același meșter o făcut și biserica de lemn — Buda Urs".[61] În sat există o biserică de lemn care poate avea o vechime de 300 de ani, azi monument istoric. „Moara Pintenilor" din Ungureni se spune că ar fi de 350 de ani.[62] La Boiu Mare pe fruntar este însemnată în chirilică data de 1859 — Nichita Iosif. Moara lui Timoc din Preluca Nouă poate să dateze din 1855 (probabil este mai veche). Data incizată pe fruntar arată că a fost reparată de tatăl proprietarului actual ; el este fiul acelui Timoc. La Ciocotiș este in-

43. Idem, **Op. cit.**, V, p. 535.
44. Idem, **Op. cit.**, II, p. 151.
45. Idem, **Op. cit.**, IV, p. 218.
46. Idem, **Op. cit.**, V, p. 14.
47. Idem, **Op. cit.**, IV, p. 537.
48. Idem, **Op. cit.**, IV, p. 422.
49. Idem, **Op. cit.**, IV, p. 218.
50. Idem, **Op. cit.**, V, pp. 575—576.
51. Idem, **Op. cit.**, VI, p. 500.
52. Idem, **Op. cit.**, VI, p. 511.
53. Idem, **Op. cit.**, V, p. 43.
54. Idem, **Op. cit.**, V, p. 569.
55. Idem, **Op. cit.**, IV, pp. 537—538.
56. Vezi nota 17.
57. Inf. Buda Todor, n. 1915, Ungureni, nr. 204.
58. Inf. Buda Teodosie, n. 1891, Ungureni.
59. Vezi nota 6.
60. Vezi nota 6.
61. Inf. Buda Todor, n. 1931, Ungureni, nr. 353.
62. Vezi nota 32.

https://biblioteca-digitala.ro

cizat pe un urs de piatră anul 1949. Pot fi considerate excepţii acele inscripţii care arată cine le-a construit sau reparat sau a cui este (fruntar la Cupşeni — „Moara Petre lui Buda"), dar sînt mai recente.

Formele de proprietate asupra morilor de apă şi a pivelor existente în bazinul Lăpuş merită a fi menţionate pentru varietatea lor, întrucît sînt păstrătoare şi ale unor străvechi forme de proprietate obştească. Desigur, este bine să enumerăm toate formele de proprietate : particulară, apoi, forma proprietăţii cunoscută sub numele de „părtaşi", apoi proprietatea satului, a nobililor, a unei pături mai înstărite a ţărănimii, şi mai recent a cooperativelor agricole de producţie.

Proprietatea particulară asupra morilor este transmisă de la părinţi la copii.

Unele mori, în satele de deal, erau doar nişte „rîşniţe" care au fost construite numai pentru nevoile unei gospodării. Timpul scurt cît putea funcţiona moara (3—4 luni), din pricina lipsei de apă şi a randamentului ei scăzut, ne poate convinge asupra acestui lucru. Astfel de mori şi poartă numele de „moara căsî" şi sînt frecvente pe dealurile Prelucii.

Morile de pe rîuri mai mari (Lăpuş, Cavnic) puteau măcina nu numai pentru necesităţile familiei ci şi pentru un sat, sau mai multe, în caz de secetă veneau şi din sate mai îndepărtate.[63] La un moment dat, în timpul nepoţilor şi strănepoţilor, se ajungea la un număr mare de părtaşi (20—24), care aveau părţi inegale, datorită numărului inegal, pe familii, al urmaşilor direcţi şi colaterali. Fiecare avea dreptul să lase moştenire partea sa, s-o doneze sau s-o vîndă. Denumirea morii cu mai mulţi părtaşi ne arată proprietarii originari ai ei. La Ungureni este cunoscută „moara Pintenilor" care are mai mulţi părtaşi dar nici o parte a ei n-a fost înstrăinată : „noi ne ţinem de moşia strămoşească, de cînd cunoaştem noi nu s-a vîndut la străini".[64] De la Ungur Grigore şi Ungur Dumitru, primii ei părtaşi cunoscuţi (în mijlocul sec. XIX) a ajuns la părtaşii de azi. O altă moară care are mai mulţi părtaşi (14) este cea a lui Cătană din Ungureni care se spune că a fost a unuia Bude. Dovadă că la origini a fost a acestei familii este faptul că pe toţi îi cheamă Buda.[65]

63. La Copalnic, la moară, veneau din Berinţa, Coaş, Cărbunari, Cărpiniş, în caz de secetă de la: Chechiş, Ocoliş, Coruia, Dumbrăviţa, Culcea, şi chiar Şomcuta Mare. — Inf. Onaci Ion, nr. 1896, Copalnic.

64. Informatorul Ungur Vasile, n. 1911, Ungureni, nr. 37, arată că părtaşii cunoscuţi de tradiţie erau la mijlocul sec. al XIX-lea: Ungur Grigore şi Ungur Dumitru. Părtaşii cu părţile lor timp de un an sînt rude: Ungur Ion cu două săptămini la zece săptămini; Ungur Dumitru cu două săptămini la zece săptămini; Ungur Vasile a avut 4 săptămini la zece săptămini, dar a împărţit-o la copiii (5) dinsului: într-un rînd are opt zile, şi în alt rînd are zece zile, tatăl cu trei copii; Ungur Anucă (fiica măritată) are şase zile la zece săptămini; Ungur Doche (fiică măritată) are şase zile la zece săptămini; Ungur Dumitru cu o săptămină la zece săptămini; Buda Zamfira cu cinci zile la zece săptămini.

65. Inf. Buda Vasile a Sosii, n. 1933, Ungureni, nr. 381, arată părtaşii şi părţile lor timp de un an la moara lui „Cătană": Buda Vasile a Mocirenii cu cincizeci şi patru de zile; Buda Dumitru a Cătanei cu cincizeci de zile; Buda Vasile a Cătunerului (părtaşă soţia lui) cu treizeci şi cinci de zile; Buda Pavel a lui Todor lui Ştefan cu treizeci şi cinci de zile; Buda Ion a Chişului cu treizeci şi una de zile; Buda Indrei a lui Ionu lui Indrei, cu patruzeci şi patru de zile; Buda Todor a Todorului lui Ilie cu treizeci şi două de zile; Buda Gheorghe a Sosii cu douăzeci de zile; Buda Ion a Cătunerului cu douăzeci de zile; Vasile Cirtiţă cu douăzeci de zile; Buda Todor a lui Hălăbac cu şapte zile; Buda Grigore a lui Indrei cu opt zile; Buda Dumitru a Dorosteii cu opt zile; Buda Vasile a lui Ionu Grigorii cu cinci zile.

https://biblioteca-digitala.ro

Unii săteni și părtași își explică această formă de proprietate prin aceea că posibilitățile materiale ale unei familii nu-i permiteau să-și facă moară: „în sate mai proaste (sărace) sînt astfel de părtași, mai săraci. Sîntem 6, fiecare ține o săptămînă moara, cui îi vine rîndul, dacă are noroc, vine să macine".[66]

Despre primii proprietari ai unei mori un informator ne spune: „ei n-o făcut-o sînguri, că n-o fost în stare unul sîngur să o facă, numai patru inși, pentru că n-o fost oameni gazde, o fost oameni mai săraci". Și mai departe: „la noi în sat n-o fost nimeni care să poată face moară sîngur".

De multe ori nu se știe nimic despre proprietarul inițial al unei mori, ci aflăm cîte ceva doar despre părtași („și dacă o fost unul nu să știe, dar cei care să știu sînt Buda Andrei și Buda Ion care n-o fost nici frați, nici neamuri").[68] Se presupune că o cauză oarecare i-a obligat să fie părtași. Motivul pentru care doi oameni ajungeau părtași putea fi și locul potrivit pentru construirea morii, aflat la încrucișarea a două proprietăți.

De existența părtașilor își amintesc și unii de pe Valea Bloajei: la Cernești pînă la 1870—1880 erau vreo 16 părtași, pînă cînd aceștia o vînd unei persoane venite din altă parte.

La Fînațe o moară pe care a mînat-o apa prin 1870 a făcut-o satul (deci era moara întregii colectivități).

Statul avea și el mori în proprietatea sa, dar la un moment dat au fost vîndute unor particulari sau unor societăți (ex. Șișești). Astfel, putem aminti moara cu trei pietre din Lăpuș, „din vremea Mariei Tereza", care deodată cu topitoria din Poduroi a fost făcută ca moară de stat și apoi vîndută în 1850 la un armean, Bulbuc Anti.[68]

Pînă la primul război mondial multe mori au aparținut unor feudali care aveau domenii în satele din bazinul Lăpuș, sau unor negustori evrei.

Între documentele care se referă la localitățile din bazinul Lăpuș, se găsesc destul de multe care atestă nu numai existența unor mori de apă, dar și conflictele intervenite în legătură cu acestea. Astfel, într-un document din 16.X.1800,[69] scris în chirilică de popa Gavril Notariș din Corueni, se arată că: „...Cîna Grigore au pîrît în fața legii pă Tuns Todor cu ce ocă* au luat apa de pă moară, și l-au oprit moara, Tuns Todor... (de ce [l]a luat, că fără leage n-a sta, dară... de tri ori înaintea legișilor, că el apa de pă moara nu o a luoa, nici moara nu o opreaște, că el (o) să tindă mai sus". Prin hotărîrea acestor legiși se arată că: „Leagea au mers în fața locului și au căutat, și n-au aflat să facă pagubă la Tuns Todor moara lui Cîna Grigore, fiincă iazu nu iaste la moara lui Grigore legat de grădina lui Todor,

66. Inf. Buda Doche, n. 1930, Ungureni.
67. Vezi nota 6.
68. Inf. Buda Todor, n. 1931, Ungureni, nr. 353, arată că tradiția cunoaște ca părtași pe Buda Andrei și Buda Ion. Părtașii și părțile lor în timp de un an, pe care le folosesc prin rotație: Buda Andrei 14 zile x 5=70 de zile pe an; Buda Todor cu 11 zile x 5=55 zile pe an; Bud Ion cu 14 zile x 5 =70 zile pe an; Bud Teodor cu 14 zile x 5=70 zile pe an; Borodi Ion, ginerele lui Buda Andrei și-a vîndut partea, la Buda Gheorghe — 8 zile x 5=40 zile pe an; și aceeași persoană a cumpărat o zi de la Buda Ion (1x5=5 zile pe an); Buda Pantelimon cu 1 zi x 5=5 zile pe an; Pode Ion cu 5 zile x 5=25 zile pe an; Pode Dumitru cu 6 zile x 5=30 zile pe an, din care are și Buda Pavel 1,5 zile x 5=7,5 zile pe an.
68. Vezi nota 22.
69. Documentul se află în posesia unuia dintre autori (S. Șainelic).

https://biblioteca-digitala.ro

numai cu sapa aduce apă pă moară, pentru ceea au judecat legea, cine o a lua apa pă moară de acum înainte să i se dea 24 de măcauă şi apă tot să meargă pă moară". Legişii au fost : Tuns Lupuţ birău satului, Cîrste Dumitru birău domnesc, Coruiu Măteiu, Coruiu Ion, Jodză Onuţ, Indre Simion diacu, Ciupeiu Costan.

Un alt document (în limba maghiară) din 20 I 1805 se referă la un conflict între urmaşii unei familii de ţărani înnobilaţi din Lăpuş,[70] al căror bunic, Pop Nuţui, a construit o moară, care exista şi în momentul emiterii documentului. Pîrîţii recunosc că bunicul lor „... a făcut o moară mică, care este de mai mult de 100 de ani, poate chiar 200 de ani, pentru că sîntem al patrulea rînd de oameni", dar moara a ars de două ori pînă la temelii, şi mulţi ani după aceea tatăl pîrîţilor Pop Vasi, „... deoarece fetele şi alţi fraţi au mers de acasă, a construit (în locul celei arse) o moară, dar nu în acelaşi loc (probabil în apropiere) cu fratele lui, Pop Dumitru, şi au stăpînit acea moară. După aceea, noi urmaşii ne-am judecat pentru ea, după ce 14 ani a rămas pustie timp în care nu s-au judecat şi nimeni n-a cerut parte pentru ea deşi reclamanţii au trăit aici, ... ci dimpotrivă au renunţat la partea lor de moştenire, şi pînă acum nu s-au interesat de ea, ci numai acum din răzbunare". Juraţii care au rezolvat conflictul erau ţărani şi nobili (ţărani) din sat. Într-un alt document din anul 1786 (în limba maghiară),[71] ce se referă la satul Ungureni, se arată că în 1767 (data pe document se vede foarte slab) s-au dat 40 de frt. ca preţ al unei părţi a morii despre care se vorbeşte. Documentul are valoare din mai multe puncte de vedere. El ne arată că pîrîul morii trecea prin grădină cu umplutură de piatră, supraînălţată, „... ce s-a terminat cu muncă grea", „... la capătul grădinii, nefiind înalt, marginea pîrîului a fost întărită cu umplutură asemănătoare". Cînd şi-au împărţit moştenirea, dintr-o parcelă s-au făcut două, şi astfel din pîrîul morii jumătate a rămas celuilalt, dar nu s-a încadrat şi pîrîul morii cu umplutura în suma respectivă, cu care s-a cumpărat moara. Se cerea legişilor să li se dea numai atîta pămînt cu umplutură cît să ajungă apa la moară, să ştie că şi umplutura este a lor, pentru că fără acest lucru nu valorează nimic moara. Desigur, acesta era necesar pentru a întreţine moara, fiindcă, în caz de inundaţie, apa putea să rupă umplutura de o parte sau alta şi ar fi fost nevoie să se repare umplutura pîrîului. Partea reclamantă afirma că : „... noi pentru partea noastră am primit 40 de frt., dar pentru partea aceea de pămînt (adică unde-i pîrîul) nu s-a dat..., deoarece umplutura este veche, creşte iarbă bună şi totdeauna l-am folosit pînă azi, ... şi dacă acel pămînt vor să-l ţină pentru ei (cei care au moara), atunci să ne dea altundeva în sat, unde găsesc pămînt asemănător". După ce îşi apără interesele, se afirmă că suma pe care au luat-o a fost pentru casa morii şi pentru căldarea de făcut ţuică şi bere, „... ce este în moară şi pentru vasele existente în moară". Legiuitorii legali sînt ţărani nobili şi ţărani liberi din sat, dovadă numele lor care azi predomină în această localitate : N[obilul] Bude Alexa, Ductor Nobilium, N. Bude Iacob lui Ignat, jurat al satului, N. Bude Alexa lui Scridon, N. Bude

70. Document în proprietatea Muzeului judeţean Maramureş.
71. Vezi nota 69.

https://biblioteca-digitala.ro

Urs lui Vasilica (probabil cel care a construit moara și pe care tradiția îl numește — Bude Urs), juraţii celorlalţi reprezentanţi precum și țăranii Pode Ion, jurat local, Ungur Alexa, jurat, conducătorul notariatului, Samuil Mișcolți.

Prin prezentarea în studiul de față a morilor de apă din bazinul Lăpuș am încercat să facem cunoscută această instalație tehnică atît de complexă în evoluția ei.* Desigur, prin răspîndirea lor geografică și prin vechimea lor în acest bazin, ca și prin formele de proprietate, unele străvechi, contribuie la o mai completă cunoaștere a unor zone etnografice (Lăpuș și Chioar) care cuprind o populație ce este păstrătoare a vechi și originale tradiții românești în domeniul culturii populare. Nu trebuie să neglijăm faptul că la moară, ca la piuă, darac, vîltoare sau oloiniță, țăranii așteptîndu-și rîndul își povestesc reciproc evenimente din viața satului sau a împrejurimilor, diferite întîmplări trăite sau imaginate. Se poate considera că este unul din locurile de întîlnire a sătenilor unde se creează pînă azi folclorul local.

*) Studiul se bazează pe cercetări de teren din anii 1969—1972.

https://biblioteca-digitala.ro

TABEL I

LOCALITATEA	Diametrul roții*	Lățimea roții	Nr. cupelor
1	2	3	4
Aspra	2,28	0,45	48
Boiu Mare	1,70	0,50	21
Copalnic	1,55	0,80	28
Cupșeni, nr. 117	2,00	0,60	32
Făurești	1,30	0,80	16
Fînațe, nr. 91	1,60	0,90	24
Groape	2,80	0,50	42
Preluca Veche, nr. 113	1,80	0,50	32
Preluca Nouă, nr. 66	2,40	0,60	36
Sălnița	2,00	0,90 pene	19
	2,40	1,05	26
Șișești nr. 5	3,50	0,90	26
Șurdești	1,80	0,85	36
Boiu Mare, nr. 157	1,80	0,50	24
Buteasa, nr. 73	2,00	0,52	33
Copalnic, pe Valea Oii	2,60	0,50	36
Dănești, nr. 159	2,50	0,80	45
Fînațe, nr. 48	1,70	1,00	25
Grosii Țibleșului, nr. 73	1,50	1,20	16
	1,00	1,00	16
Preluca Veche, pe Valea Arinului	2,60	0,44	36
Preluca Nouă, nr. 47	2,70	0,39	46
Preluca Nouă, nr. 107	2,60	0,60	32
Șișești, nr. 27	1,80	0,55	26
Șindrești	1,80	0,60	32
Ungureni, nr. 353	1,40	0,72	30

*) Dimensiunile roților din apă sînt date în metri.

https://biblioteca-digitala.ro

TABEL II

LOCALITATEA	Diametrul*	Măsele	Șuștori
1	2	3	4
Boiu Mare, nr. 157	1,20	30	6
Buteasa, nr. 73	1,40	32	6
Copalnic	1,20	30	6
Fînațe, nr. 48	1,00	32	8
Cupșeni, nr. 117	1,20	32	7
Preluca Veche, pe Valea Arinului	1,20	34	6
Preluca Veche, nr. 113	1,02	32	6
Preluca Nouă, nr. 107	1,20	32	6
Rohia, nr. 234	1,20	27	6
Românești, nr. 15	1,25	30	6
Suciu de Jos	1,60	32	8
Șișești, nr. 5	1,80	42	8
Șurdeți	1,50	32	6
Ungureni, nr. 353	1,10	36	6
Văleni, nr. 104	1,10	42	8
Borcut	1,20	36	6
Ciocotiș, nr. 224	1,40	30	6
Dănești	1,40	32	6
Fînațe, nr. 91	1,20	30	6
Grosii Țibleșului	1,10	32	7
Preluca Veche, nr. 18	1,00	32	6
Preluca Nouă, nr. 66	1,05	36	6
Prislop	1,20	32	6
Românești, nr. 14	1,20	31	6
Suciu de Sus	1,20	32	8
Șindrești, nr. 37	1,40	32	6
Șișești, nr. 27	1,40	36	6
Ungureni, nr. 37	1,20	32	6
Ungureni, nr. 381	1,20	36	6
Văleni, nr. 203	1,30	32	8

*) Dimensiunile roții cu măsele sînt date în metri.

https://biblioteca-digitala.ro

DIE WASSERMÜHLEN IM BECKEN DES LĂPUȘ-FLUSSES

— ZUSAMMENFASSUNG —

Die volkstümlichen technischen Einrichtungen, darunter auch die durch Wasser betriebenen Mühlen im Becken des Lăpuș haben Beziehung zu vielen der in dieser Gegend bestehenden Handwerke und setzen durch die Funktionsprinzipien und als Bausystem die alten Überlieferungen der bodenständigen Sachkultur fort.

Die Wasser — wie auch die Walkmühlen, und andere wasserbetriebene technische Instalationen haben sich hier im Verhältnis zu anderen ethnographischen Gebieten des Landes in bemerkenswert grosser Anzahl erhalten und sind in vieler Hinsicht für die rumänische Volkskultur wertvoll: sie sind Zeugnisse der technischen Entwicklungen, der künstlerischen und baulichen Schöpfungen.

Die Umwandlung von handbetriebenen technischen Einrichtungen wie Handmühlen in wasserbetriebene Instalationen ist diesem Becken augenfällig und kann durch Vorhandensein evolutiver technischer Lösungen werden.

Die Wassermühlen sind in den ethnographischen Gebieten von Lăpuș und Chioar auch Bewahrer uralter Formen des kollektiven Eigentums, genannt „părtășia" (Teilhaberschaft), was uns an die Formen des mittelalterlichen Dorfgemeindeeigentums denken lässt. In Mehrzahl der Fälle gelangte man zu dieser Form des Eigentums durch den Umstand, dass der Erbauer der Mühle sie nicht einem einzigen Nachkommen, sondern zu gemeinsamen Gebrauch allen Kinder hinterliess, die ihrerseits sie ihren Kindern vermachen, verschenken oder verkaufen konnten. Derartige Teilhaber an einer Mühle sind bis zu 24 bekannt und die Zeit, in welcher die Mühle zu deren Nutzen arbeiten konnte, war ungleich ; einige gelangten bis zu fünfmal je zwei Wochen im Jahr dazu, während andere nur fünfmal je einen Tag erhielten.

Ausser diesen Aspekten darf der Umstand nicht übersehen werden, dass beim Warten die Bauern sich gegenseitig die Neuigkeiten aus Dorf und Umgebung, verschiedene Ereignisses aus ihrem Leben oder ihrer Einbildung mitteilten und so zur Schöpfung der örtlichen Folklore beitrugen.

https://biblioteca-digitala.ro

DESPRE OLĂRITUL DIN SEINI

SILVIA ZDERCIUC, IULIU POP

Cercetările efectuate în ultimul deceniu permit înscrierea pe harta ceramicii românești a localității SEINI ca un important centru ceramic a cărui activitate a încetat cu decenii în urmă.[1]

Deși documentele medievale conțin bogate informații cu privire la localitatea Seini, ele nu ne furnizează date cu privire la meșteșugul olăritului în perioada mai veche. Cu toate că o astfel de activitate este de presupus că a existat mult mai de timpuriu, evoluția ei nu poate fi urmărită decît din a doua jumătate a secolului trecut, pînă în anul 1930, cînd își încetează activitatea ultimii doi olari ; Romocea Ludovic și Vădean Gheorghe.

Reconstituirea practicării meșteșugului a fost posibilă datorită tradiției locale, care a păstrat pînă astăzi numele a nouă olari : Becsei, Bárány, Romocea, Piskoti, Vădean, Hodasz (meșterul la care și-a însușit tainele meseriei Romocea Ludovic, unul din cei mai talentați olari, cu o bogată producție) și cei doi frați Györi.

Dezvoltarea meșteșugului la Seini a fost legată în bună parte de existența din belșug a materiei prime, care se procura chiar din hotarul comunei. Smaltul se aducea din Baia Mare.

Dintre uneltele de modelare și ornamentare a formelor ceramice din Seini ni s-au păstrat prea puține. Amintim : „mezdreaua" pentru tăiat lutul, rîșnița pentru smalț și o piuliță cu un bătător de fier, în care se zdrobeau diferite pietre din care se pregăteau coloranții.

Știrile privind sistemele de ardere sînt de asemenea foarte restrînse. În acest sens putem reține doar informația referitoare la cuptorul lui Romocea Ludovic, care constituia o construcție independentă, acoperită, cu două guri, avînd o capacitate de 1 000 de vase.

Cunoașterea și clasarea tipologică a pieselor de ceramică lucrate la Seini au fost posibile, în faza actuală a cercetărilor, pe baza creației în special a doi olari :

1. Cercetarea a fost efectuată în cursul anilor 1965—1970. Obiectele care ilustrează studiul de față fac parte din colecția Iuliu Pop din Baia Mare.

https://biblioteca-digitala.ro

Romocea Ludovic, olarul cu activitatea cea mai prodigioasă, şi Vădean Gheorghe. Din analiza acestor piese rezultă că ceramica din Seini este cu precădere o ceramică de uz, o anumită valoare artistică avînd mai ales formele de ceramică nesmălţuită.

Cea mai importantă grupă de ceramică produsă la Seini o constituie **recipientele pentru păstrat şi transportat apa :**

1. Urcioarele nesmălţuite, ce fac parte din această grupă, au gura bilobată cu sită şi toartă tubulară cu „ţîţă", decorul fiind dispus sub forma unor limbi de smalţ verde ,sau sub forma unei benzi alburii-bej, încadrată de două benzi înguste brune. Pete neregulate de smalţ verde şi brun, uneori suprapuse total, dînd un efect deosebit urciorului, sugerează în acelaşi timp linia unui ornament în formă de val (fig. 1).

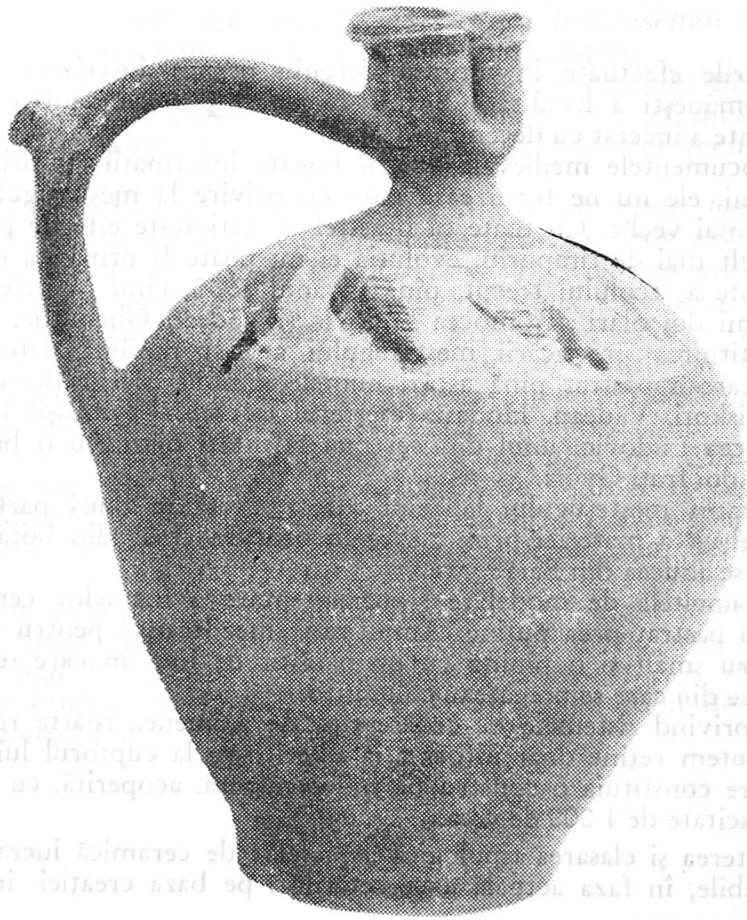

Fig. 1. Urcior, nesmălţuit, lucrat de Romocea Ludovic, spre sfîrşitul sec. al XIX-lea.

https://biblioteca-digitala.ro

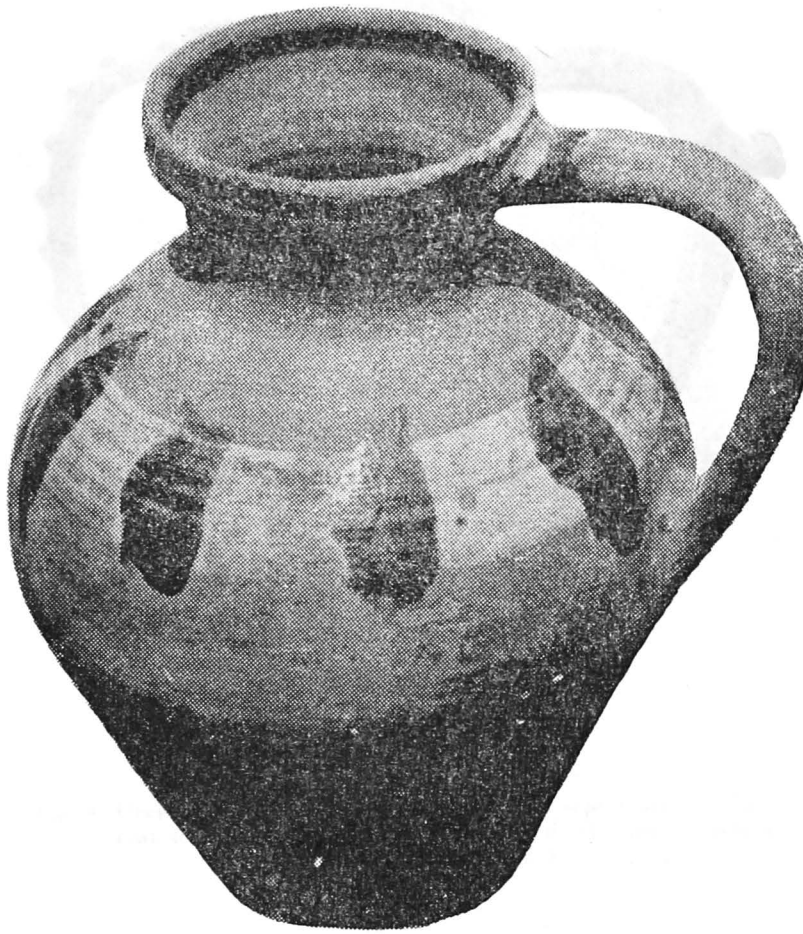

Fig. 2. şi 3. Căni nesmălţuite, lucrate de Romocea Ludovic, ultimul deceniu al sec. al XIX-lea.

2. Cănile, cea de a doua categorie de vase nesmălţuite destinate pentru păstrarea şi transportarea apei, sînt : cănile şi cănile-urcior, înrudite îndeaproape cu cele ce se lucrau la Vama, vestitul centru din Ţara Oaşului.[2] Decorul lor simplu, dispus pe umărul pieselor, se prezintă sub forma unor cercuri concentrice realizate cu humă albă peste care sînt suprapuse pete de smalţ verde (fig. 2—3).

În ordinea importanţei categoriilor de ceramică specifică centrului din Seini, urmează recipientele pentru păstrarea vinului şi a uleiului.

2. Un astfel de urcior-cană lucrat de olarul Rákos Carol, din Vama, decedat în anul 1961, purtînd denumirea de „parasztkanta", a fost achiziţionat în anul 1965 de Pop Iuliu din Vama. Forme asemănătoare sau smălţuite se mai lucrează şi în alte centre transilvănene: Dej, jud. Cluj, şi Gurghiu, jud. Mureş.

https://biblioteca-digitala.ro

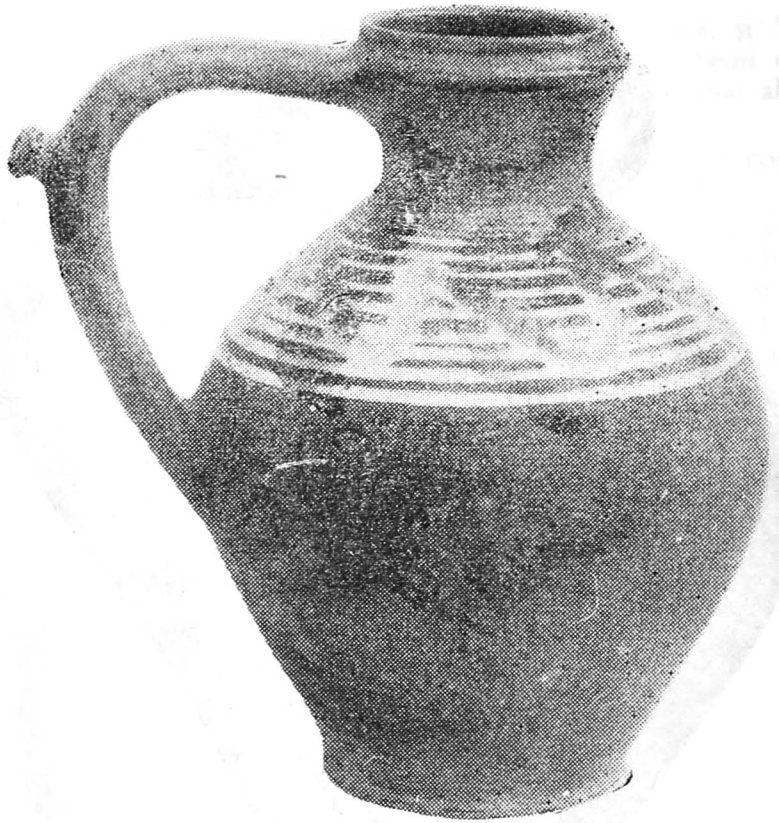

Fig. 3.

În această categorie intră urcioarele de mare capacitate, de la 10 litri în sus. O trăsătură caracteristică a acestei categorii de vase o constituie inscripţiile care indică atît numele meşterului, anul în care au fost confecţionate, cît şi numele proprietarului care le-a comandat. Smălţuite, de culoare brun măslinie sau verde, corpul lor sferic diferă de cel al urcioarelor de apă. Decorul geometric, realizat prin zgrafitare, constă din spirale şi linii şerpuite, care încadrează inscripţia dispusă circular pe partea superioară a vasului. Toarta lată este decorată cu bumbi în relief. Pentru a le întări rezistenţa, proprietrul obişnuia adesea să le lege cu sîrmă (fig. 4).

Din categoria vaselor de uz smălţuite fac parte şi **oalele pentru sarmale,** smălţuite în galben muştar sau cărămiziu, în multe cazuri datate, cu torţile puternic înălţate, gîtul scurt şi decorul lor zgrafitat ,ele nu prezintă o valoare artistică deosebită (fig. 5).

Din seria vaselor speciale amintim **vasul pentru cărbuni,** numit impropriu vas pentru călcat (vasalóedény), formă de influenţă net orăşenească,

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 4. Urcior pentru vin, smălţuit, datat 1906 septembrie 21, lucrat de Romocea Ludovic din Seini, după cum ne indică inscripţia în limba maghiară.

Smălţuit, de culoare cărămizie, vasul era comandat special pentru necesităţile meşterilor croitori locali.[3]

Într-o scriere zgrafitată, aşezată pe capacul vasului, se indică numele celui care a făcut comanda, precum şi anul în care a fost executat vasul (fig. 6).

Dintre formele de influenţă orăşenească amintim **vasul pentru copt gogoşi,** formă răspîndită în Transilvania.[4]

Din seria formelor speciale, **„oala de făcut boboane"** e o categorie de ceramică ce stă mărturie superstiţiilor ce dăinuiau în rîndul populaţiei de la ţară în a doua jumătate a secolului trecut. Nesmălţuită, de culoare cărămi-

3. O formă aproape identică se găseşte şi în colecţia Muzeului judeţean Maramureş. Vasul servea atît ca suport pentru fierul de călcat, cît şi pentru păstrarea cărbunilor încinşi.
4. Forme asemănătoare se găsesc în colecţiile Muzeului de artă populară al R.S. România, Muzeul judeţean Maramureş etc.

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 5. Oală pentru sarmale, smălțuită, datată 1898 august 13, „amintire Iulianei". Se presupune că ar fi fost lucrată tot de Romocea Ludovic.

Fig. 6. Vas pentru călcat, datat 1925, lucrat de Romocea Ludovic pentru Czompa Berti.

https://biblioteca-digitala.ro

zie, de forma unei oale obișnuite cu două toarte, ea era comandată anume (fig. 7).

Informațiile cu privire la utilizarea vasului sînt destul de sumare. Fata părăsită de către iubitul ei ardea cîrpe în oală (de preferință „obiecte" din cele purtate de flăcău). În timp ce fumul ieșea prin orificiile oalei, se rosteau anumite formule magice care aveau ca scop reîntoarcerea celui iubit. Vasul se așeza apoi seara în drumul spre casa feciorului. Dacă feciorul „călca" pe vas și vasul se spărgea, fata putea nutri speranța că flăcăul se va reîntoarce la ea.

Fig. 7. „Oală de făcut boboane" nesmălțuită, datînd de la sfîrșitul secolului trecut.

Mai puțin importante pentru decor, vasele lucrate la Seini și cunoscute pînă în prezent sînt forme mai noi, smălțuite, cu decor predominant floral, realizat cu pensula :

Vase pentru flori amforoidale, castroane cu capac, căni cilindrice cu capac, cești, farfurioare, farfurii etc.[5]

Dintre cele mai reușite amintim o farfurie pe care meșterul Vădean Gheorghe a dăruit-o logodnicei sale (fig. 8).

5. Colecția de ceramică cu decor floral se găsește în bună parte în proprietatea lui Kmiatek, ginerele lui Vădean Gheorghe, din Seini. A fost lucrată între 1910—1920.

https://biblioteca-digitala.ro

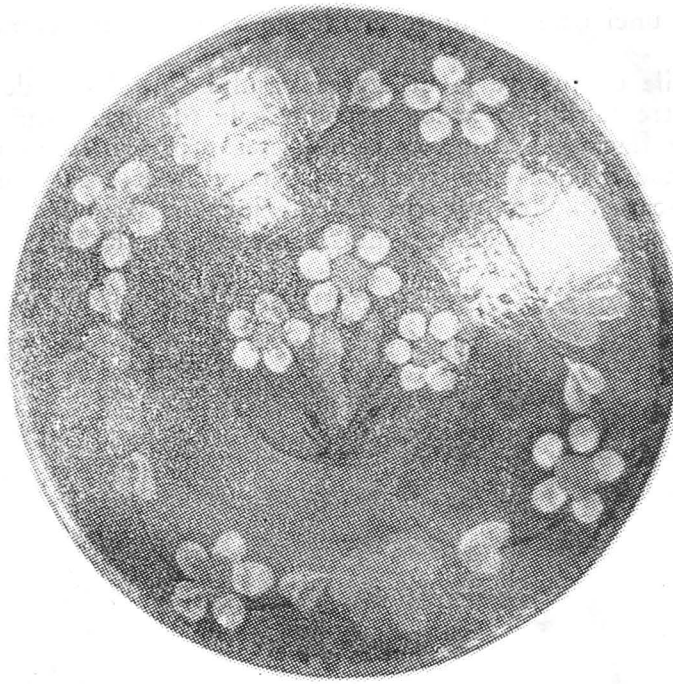

Fig. 8. Farfurie smălțuită, lucrată de Vădean Gheorghe în anul 1920, dăruită logodnicei sale.

Alte categorii de vase pe care le-au produs olarii din Seini ca de exemplu : **ghivecele pentru flori, șfeșnicele** etc. prezintă o valoare strict documentară.

Așezată la încrucișare de drumuri, fiind centrul unei regiuni importante, de unde se aprovizionau satele din Oaș, Codru, precum și cele de pe Valea Someșului, localitatea Seini cu tîrgul ei săptămînal și cu tîrgurile anuale a constituit pentru olarii locali o piață de desfacere sigură. Pregătind marfă pentru piața tîrgurilor sau pe bază de comenzi speciale, ei își valorificau produsele și cu ajutorul unor negustori care aveau mijloacele de transport proprii, transportînd vasele din Seini în Oaș, Ugocea, Codru și în Satu Mare.

Deși a fost situat în apropierea unor centre puternice, cu vechi statute medievale, ca de ex : Baia Mare, Baia Sprie sau Satu Mare, centrul ceramic de la Seini își are caracterele sale aparte, relevîndu-se în mod deosebit prin ceramica sa nesmălțuită.

Cu toată înrudirea vădită cu formele din numeroase centre transilvănene, producția olarilor din Seini nu poate fi confundată.

Prezentarea succintă a acestui centru îmbogățește ,sperăm, cu noi aspecte imaginea meșteșugului olăritului de pe teritoriul județului Maramureș.

https://biblioteca-digitala.ro

ÜBER DIE TÖPFEREI IN SEINI

— *ZUSAMMENFASSUNG* —

Die Ortschaft Seini im Someschtal war bis um 1920 ein bedeutendes Töpferzentrum, das mit seinen Erzeugnissen nicht nur die umliegenden Dörfer, sondern auch diejenigen aus der Gegend von Codru und Oaş versorgte.

Obwohl Baia Mare und Baia Sprie, beides bedeutende Töpferzentren, in der Nähe liegen, hat dasjenige von Seini besondere Eigentümlichkeiten, so die unglasierte Ware, runde Krüge und Kannen als Wasserbehälter, sowie — als merkwürdige Kategorie — die „Zaubertöpfe".

Unter den für Seini spezifischen Töpferwaren erwähnen wir auch die Gefässe für Wein und Öl, grosse vielfasserde Krüge; viele davon sind datiert und haben Inschriften, die sich auf den Besitzer der betreffenden Gefässe beziehen und gewöhnlich von ihm selbst bestellt worden waren.

https://biblioteca-digitala.ro

CHESTIONARELE LUI B. P. HASDEU PE TERITORIUL MARAMUREŞULUI

Dr. TĂNASE FILIP

Încercarea noastră are menirea să stîrnească curiozitatea cercetătorului şi nu să o satisfacă în privinţa utilizării de către B.P. Haşdeu în celebrul său dicţionar **Etymologicum Magnum Romaniae** (E.M.R.) a unor materiale primite de pe teritoriul Maramureşului. Este cunoscut faptul că marele savant a avut şi a purtat corespondenţă cu un impresionant număr de cărturari : învăţători, preoţi, jurişti, jurnalişti etc. în scopul adunării materialului pentru marele său dicţionar, ce trebuia elaborat din însărcinarea Academiei.

Prin geniul lui Hasdeu, ştiinţa şi cultura românească, trecute de pragul pionieratului, sînt împinse spre universalitate. El a deschis drumuri noi pentru savanţii noştri de mai tîrziu şi a descoperit metode de cercetare care anticipau cu multe decenii ivirea unor discipline ştiinţifice moderne, dacă ar fi să menţionăm doar cele două ştiinţe : lingvistica şi filologia, care-i datorează lui Hasdeu contribuţii fundamentale, la acestea se adaugă folcloristica, ca să nu mai vorbim de istorie şi, în general, de antropologie — una dintre ştiinţele pilot ale zilelor noastre, alături de biologie, matematică şi lingvistică, ale căror rezultate sînt atît de utilizate în cibernetică.

În domeniul istoriei limbii, deşi nu are elaborată o operă de sinteză, B. P. Hasdeu a pregătit drumul marilor lingvişti : Philippide, Densusianu, Puşcariu şi Rosetti, care o vor scrie ; el a adunat un vast material şi a atins problemele fundamentale ale disciplinei în numeroase studii, articole, note. Prin editarea şi comentarea textelor vechi româneşti în **Cuvente den bătrîni** — operă de valoare excepţională — Hasdeu pune bazele cercetării vechilor cărţi populare româneşti şi ale folcloristicii noastre în general. Nemulţumit de cercetările pe plan european în domeniul folcloristic, mai precis al editării cărţilor populare şi al teoriei legate de produsele folclorice (J. J Görres la nemţi şi D. Nisard la francezi), Hasdeu elaborează în prefaţa operei susmenţionate (1879) o teorie folclorică, pe care o schiţase cu zece ani înainte într-o introducere la ediţia de basme a lui Fundescu. Erudit de mare ţinută,

https://biblioteca-digitala.ro

bine informat, înzestrat cu o minte speculativă, el disociază noțiunea de literatură poporană „scrisă" de cea „nescrisă", ultima beneficiind de o geneză diferită și de marele avantaj al circulației, supusă într-un alt ritm modificărilor și schimbărilor. „Acela care a compus pentru prima oară o doină, susține Hasdeu, doina nu este a lui, căci ea a zburat slobodă în aer, lipsită de vreun semn individual... din aer, nepironită prin nemic, a prins-o în zbor un altul, apoi un al doilea, un al treilea și așa mai încolo, în aceeași țară sau pînă la marginile pămîntului, fiecare adăugînd sau suprimînd cîte ceva, fără a da seamă nimănui de ceea ce face, de vreme ce lucrul „nu este al nimănui". Apoi încheie : „Lipsa-i de orice fixitate (cărțile scrise, chiar cu conținut popular, au un text fix) este atît de pronunțată, încît se întîmplă că același individ spune altfel bucata cea poporană de cîte ori o repetă".[1]

Opera care impresionează cel mai mult din întreaga activitate științifică a lui B. P. Hasdeu și în care se împletesc armonios erudiția cu energiile creatoare ale savantului rămîne monumentalul **Etymologicum Magnum Romaniae,** cu subtitlul **Dicționarul limbei istorice și poporane a românilor,** editat sub auspiciile Academiei Române între 1886 și 1895, în trei mari tomuri. Lucrarea însumează 1 649 de pagini (dispuse în 3 298 de coloane, la care se adaugă 102 pagini de studii introductive, inclusiv unele rapoarte și chestionarul. Ultimul volum, al IV-lea, 1898 nu trebuie considerat ca parte integrantă a **Dicționarului** căci cuprinde numai „introducerea" plus un studiu de istorie.

Nu ne vom ocupa de „odiseea" sau episoadele prin care a trecut timp de peste o sută de ani elaborarea dicționarului nostru academic, **E.M.R.** este al doilea episod ; o face foarte competent Grigore Brîncuș în **Introducerea** pe care o semnează la reeditarea din 1972 a vol. I, în Editura Minerva[2] ; ne vom ocupa mai mult de **chestionarul** lansat de Hasdeu și de cunoașterea lui în unele localități ale Maramureșului, ori în presa locală a vremii.

Este cunoscut faptul că la 1 iunie 1884, la numai două luni de la data cînd Academia Română încredințase strălucitului savant misiunea întocmirii unui mare dicționar al limbii române, acesta a prezentat, spre aprobare, înaltului for științific „programa pentru adunarea datelor referitoare la limba română", însoțită de un **chestionar** compus din 206 întrebări ; acestea urmau să fie difuzate în toate provinciile locuite de români, indiferent de granițele vremelnice care despărțeau poporul nostru la acea dată.

Se știe că Hasdeu n-a terminat grandioasa operă începută (a tratat litera **A** și parțial **B** pînă la cuvîntul **bărbat),** nici nu era posibil acest lucru. Pentru el „un dicționar e dator, după putință, a-și împinge cercetările pînă la acea margine extremă, căci știința lui, în starea actuală a științei, este de a împărtăși în istoria fiecărui cuvînt geneza totală a unei asociațiuni de idei" (II, p. XV—XVI). Dicționarul trebuie să cuprindă, după concepția lui, un vast tezaur de cunoștințe privind cultura materială și spirituală a poporului. De aceea în **E.M.R.** lingvistică (cu multele ei ramuri) și filologia se regăsesc laolaltă cu disciplinele înrudite cu ele : istoria, literatura, folclorul, sociolo-

1. Hasdeu, B.P., **Ochire asupra cărților poporane,** în **Introducere** la **Cuvente...,** vol. I, p. XVII, Buc., 1879.
2. Hasdeu, B. P., **E.M.R.,** Ediție îngrijită și studiu introductiv de Gr. Brîncuș, Editura Minerva, Buc., 1972, pp. V—XXXVI.

https://biblioteca-digitala.ro

gia, dreptul, istoria religiilor şi a miturilor etc., toate acestea punînd în evidenţă specificul cultural şi de civilizaţie al poporului român. În concepţia lui Hasdeu, dicţionarul include în sfera lui gramatica, fonetica şi folclorul, prin acesta din urmă înţelegîndu-se „întregul trai prezinte şi trecut al unui popor, viaţa lui materială şi morală în treptata-i desfăşurare, cu toate ale ei multe şi mărunte". (II, p. XV).

Spre o mai bună documentare asupra laturii materiale a vieţii poporului nostru, el lansează chestionare privind problemele lingvistice sau juridice. Stimulat şi de unele exemple europene, Hasdeu formulează un număr de aproape 400 de întrebări privitoare la **Obiceiurile juridice ale poporului român,**[3] pe lîngă chestionarul menţionat mai sus cu conţinut „lingvistico-mitologic" pentru culegerea şi descrierea moravurilor, instituţiilor şi datinilor.

Vom mai preciza că **Etymologicul** hasdeian a fost elaborat la sfîrşitul unei perioade de activitate ştiinţifică şi literară extraordinar de bogată a autorului, a stîrnit admiraţie fără margini în rîndurile învăţaţilor (lăsînd la o parte unele adversităţi academice), dar nu este un dicţionar obişnuit (iese din sfera lexicografiei şi lexicologiei) şi nici o enciclopedie în sensul strict al cuvîntului, dicţionarul şi enciclopedia subsumîndu-se, ca părţi ale întregului, în cuprinsul lucrării, care este unicat.

Revenind la chestionarul lui Hasdeu, vom preciza că autorul lui se situează printre promotorii geografiei lingvistice : ideea anchetelor dialectale s-a născut din interesul special pentru variatele aspecte ale folclorului şi, implicit, ale limbii populare, în special sub aspectul ei fonetic. Din cele 206 întrebări, 46 sînt de fonetică, 3 de gramatică, 86 de lexic şi 71 în legătură cu diferite obiceiuri, credinţe, practici populare, tradiţii, legende, sărbători, astronomie populară. Rezultă de aci că autorul viza o explorare aproape radicală a limbajului popular şi a folclorului (în sensul larg al termenului) cu ajutorul unor corespondenţi culţi (învăţători şi preoţi) în măsură să distingă singuri ce este general-popular, local sau literar în manifestarea spirituală a poporului.

Dacă pentru limba veche Hasdeu a folosit texte vechi tipărite şi manuscrise, hrisoave, acte, vechi dicţionare şi glosare româneşti nepublicate, pentru graiul actual apelează la scriitori moderni foarte populari ca V. Alecsandri, C. Negruzzi, A. Pann, şi în mod deosebit va folosi „poeziile poporane, basme, zicători, locuţiuni proverbiale etc. publicate sau inedite ; arhaisme şi provincialisme adunate de-a dreptul din gura poporului, întrucît graiul viu conservă pînă astăzi elemente dispărute din limba literară" (**E.M.R.** Ed. Gr. Brîncuş, 1972, **Prefaţă,** p. 3). „Lucrarea — precizează Hasdeu — nu va avea în vedere anume limba română literară de astăzi ci mai ales limba cea veche şi graiul actual al poporului cu divergenţele sale dialectale. . ." (Ibidem, p. 3). Hasdeu nu se gîndea numai la unii intelectuali săteşti, el precizează : „. . .se vor consulta învăţătorii săteşti, preoţi şi alte persoane de prin sate din toate provinciile locuite de români, cărora li se va adresa un chestionar ad-hoc, tipărit într-un mare număr de exemplare sub titlul de : (. . .) **Programă pentru adunarea datelor privitoare la limba română**" (Ibidem, p. 3). Adresîndu-se

3. Chestionarul a fost publicat, iniţial, în **Columna lui Traian,** 1877, tom. VIII, p. 408 şi urm.

https://biblioteca-digitala.ro

acestora, el le cerea să nu răspundă decît la acele întrebări în privința cărora sînt „în deplină cunoștință de cauză", cu precizarea localității în care se întrebuințează cuvintele respective, avînd grijă să facă o transcriere, „cît se poate mai fonetică, adică întocmai cum le rostește poporul". Pentru a se putea înțelege cît mai exact sensul cuvîntului „sau deosebitele lui sensuri în gura poporului", Hasdeu mai cerea corespondenților săi să însoțească fiecare vorbă cu cîte o frază.

În urma formulării celor 206 întrebări din chestionar, Hasdeu precizează că în cuprinsul lor „predomnesc două puncturi de vedere nouă pe cari nu le impunea starea actuală a științei limbii și cari sînt cu totul străine lexicografiei de școală clasică : 1. fonetica poporană, temelia **dialectologiei** ; 2. credințele cele intime ale poporului, obiceiele și apucăturile sale, suspinele și bucuriile, tot ce se numește astăzi — în lipsă de un alt cuvînt mai nimerit — cu vorba engleză **folklore.** Voiam să cunosc pe român așa cum este dînsul în toate ale lui, așa cum le-a plăsmuit o dezvoltare treptată de optsprezece veacuri, așa cum s-a străcurat el prin mii și mii de înrîuriri etnice, topice și culturale" (Ibidem, p. 11).

Nu demult[4] arhivele maramureșene au oferit cercetării surpriza descoperirii unui exemplar din programa și chestionarul pentru adunarea datelor necesare întocmirii marelui dicționar al limbii române, datat Bușag, 1885, cu unele răspunsuri ale lui Alexiu Pop, preot-director de școală în localitate. Cercetînd răspunsurile date de Alexiu Pop, constatăm că ele se conformează în mare parte cerințelor lui Hasdeu, prin încercarea de transcriere cît mai exactă a modului în care se rosteau cuvintele la acea dată (la un an de la trimiterea chestionarului) într-o localitate de lîngă Baia Mare, oferind azi o mostră pentru lingviști și filologi de limbă vorbită (cu particularitățile ei) în jurul anilor 1884—1885 în această parte a țării.

Răspunsurile date pot fi grupate în trei categorii :

1. O bună parte vizează chestiuni de ortoepie ; pentru acestea se dau numeroase exemple : diftongul **oa** se rostește „ca un **a** unguresc", labialele uneori se palatalizează (**corghi** pentru **corbi**) alteori nu (**bine** și nu **ghine**). Din unele răspunsuri găsim formele **hulpe, ghie, ghișin** pentru **vulpe, vie, vișin** ; fenomenul palatalizării este surprins în diverse faze și atestat ca atare. 2. Cea mai mare parte din întrebări, la care se dau și răspunsuri, se referă la lexic. Aci se constată, în genere, cuvinte folosite în limba literară, o dovadă în plus asupra unității limbii române pînă și la nivelul unui grai dintr-un sat, în care inerent vom întîlni cuvinte de circulație pe o arie mai restrînsă, cu un fonetism local : **nabuhală** pentru **nădușeală,** adică pentru **căldură mare, gruhe** pentru **barză** sau **cocostîrc, umăt** pentru **zăpadă** sau **nea.** Ultimul termen e răspîndit pe o arie foarte întinsă în nordul și vestul Transilvaniei. 3. O parte a răspunsurilor se referă la comparațiile cele mai frecvente utilizate în localitatea Bușag. „Malaiu e mîndru ca auru", „fricos ca iepurele", „amaru ca pelinulu", „dulce ca mnyerea", „negru ca ursul sau ca **hierul**", „bun ca untul" ș.a.

4. Căpîlneanu, V., **E.M.R. al lui Hasdeu și Maramureșul** în **Maramureș,** supliment politic, social, cultural, editat **de** ziarul **Pentru socialism,** Baia Mare, decembrie, 1970, p. 17.

https://biblioteca-digitala.ro

Ar fi fost interesant pentru noi să analizăm mai mult răspunsurile la întrebările legate de superstițiile populare, de numeroasele obiceiuri și ocupații ale oamenilor, de mitologia populară, dar multe dintre aceste întrebări nu au primit răspunsuri, tocmai acelea care ar fi fost mai interesante. Lipsa răspunsurilor poate fi pusă pe seama necunoașterii fenomenului, menționăm că Alexiu Pop a indicat doar doi informatori, Bondre Simion și Moroșan Ion, pe care, probabil, i-a consultat ; el fiind om al bisericii nu a prea dat atenție superstițiilor populare, orientîndu-se mai mult spre întrebările referitoare la limbă.

Vom reproduce totuși cinci întrebări cu răspunsurile lor, deoarece acestea ni s-au părut mai complete și edificatoare asupra modului de lucru al autorului. Chestionarul completat cuprinde toate numerele (respectînd numerotarea lui B. P. Hasdeu), în dreptul unora e trasă linie sau nu se dă nici un răspuns.[5] Iată cîteva răspunsuri :

149. „Strigoii pre cei ce-i află domindu în cîmpu îi strică irma, (irima, prin ce se deosebesc aceste ființe unele de altele ?

149. „Strigoi pre cei ce-i află dormindu în cîmpu îi strică irma (irima, inima) din el, și din aceea apoi moare omulu".

162. Ce însemnătate au în basmele și credințele de acolo zmeii și balaurii și cum sînt descriși de către popor ?

162. „Despre zmei zicu că-s tari și au unii 2 capuri, alții 3, alții 7 etc.".

180. Cari sînt prejudecățile de acolo în privința vîntului ?

180. „Este un moș care grijea de vînt și-l slobozea dintr-un hîrdău mare preste un cep și cînd suflă vînt mare zicu că a scăpat moșu cepu prea tare".

193. Ce crede poporul despre curcubeu ?

193. „Aceea că suge apa în sus cu capetele și iară vor fi ploi".

202. Ce se înțelege prin Craiu nou ?

202. „Cînd e lună nouă zicu că-i „crai nou".

Am reprodus răspunsurile la aceste cinci întrebări din chestionar spre a ilustra metoda de a răspunde a lui Alexiu Pop. Răspunsurile nu sînt prea ample, rareori privesc doar o parte a întrebării cum sînt cele referitoare la strigoi și zmei. În general, Alexiu Pop a dat răspunsuri mai complete în legătură cu limba română, mai puțin s-a dovedit preocupat de folclor. Cu toate acestea, Hasdeu a utilizat materialul trimis pentru cunoașterea „foneticii populare" și a „credințelor celor intime ale poporului" — deci obiceiuri și tradiții — două domenii ce depășesc preocupările lexicografiei clasice.

Astfel de chestionare au fost trimise de Hasdeu aproape în toate satele locuite de români, indiferent de granițele administrative ale vremii, iar unele răspunsuri au fost folosite de marele savant în dicționarul său în scopuri ilustrative. Așa, de exemplu, la explicarea expresiei **„abua sau bua"** utilizată în Transilvania în loc de **„nani-nani"** — refren în cîntecele de leagăn —, Hasdeu folosește următorul fragment dintr-un cîntec de leagăn cules sau trimis din localitatea Șomcuta Mare : **„Abua-te** cu mama / Că mama te-a legăna / Cucă-te tu pititel / Și te scoală plugărel ; / Cucă-te și te-abuă / Și te scoală mîni la zuă"... E.M.R., p. 100).

5. Cf. Arhivele Statului Baia Mare, Fond : Of. paroh. gr. catolic **Bușag**, Dos. 30/1884.

https://biblioteca-digitala.ro

Înclinăm să credem că acest fragment, de o rară frumusețe, al unui cîntec de leagăn, pentru conținutul și forma lui (se pot observa, între altele, repetițiile simetrice, rolul diminutivelor, dorința mamei de a-și vedea fiul mare și cu rostul lui gospodăresc) i-a parvenit lui Hasdeu tot prin intermediul unui chestionar (mențiunea e lapidară : c[ules] sau c[orespondent] Șomcuta Mare).

În această variantă **abua** figurează ca verb : „a se **abua** = a adormi", întocmai după cum din „nani" italienii au făcut ‚nannare" și „ninnare" iar neogrecii „navaqida", „nanaridou". Hasdeu conchide că forma cea mai întrebuințată este **bua** fără accepțiune verbală și se exemplifică prin trei variante din Ardeal : două provenind din localitatea Cohalm și unul reprodus din **Gazeta Transilvaniei** nr. 32 din 1891, la care mai adaugă o variantă din Banat.

Bua, bua, bua, / Puișor ș-al meu drăguț, / Ficior fă-te mare mărișor / Ca să-mi fii de ajutor, / Și să-mi iei boul de corn / Și la-ntors și la ogor : / Pentru tine mă căsnesc / Ca să te cresc, / Să te măresc ; Haide luică / De mi-l culcă, / Și tu cioară / De mi-l scoală / Și tu pește / De mi-l crește / Și tu rață / De-l răsfață, / Și tu țarcă / De-l îmbracă / Numai mare să se facă, / Să crească, / Să-mbătrînească / Pe lume să vecuiască !. . ." (Cohalm) ; **„Bua, bua, bua,** / Puiu mamii, / Drag frumos, / Crești luminos / Și să fii prea norocos, / Să trăiești nepăcătos ; / Pentru tine mă necăjesc / Și în lume mă amărăsc, / Să te cresc, / Să te măresc !" (Cohalm) ; **Bua, bua,** cu mama, / Că mama te-a legăna / Și frumos ți-a descînta : / **Bua, bua,** puiul mamei / Dragul mamei frumușel, / Pînă-i crește măricel !. . ." (**Gazeta Transilvaniei,** 1891, nr. 32).

Acum iată varianta bănățeană : **Bua, bua,** Ionaș / Dragul mamei copilaș ! / Taci și dormi încetișor, / Sufletul meu puișor ; / Pînă ziua te-a trezi / Mama bună te-a păzi, / Pe-al ei pept te-i odihni ! / **Bua, bua,** păunaș / Scumpul mamei îngeraș !. . ." (**Familia** din Pesta, 1875, p. 74).

Dintre toate variantele, cea din Șomcuta se caracterizează prin mai mult lirism și gingășie datorită acelor diminutive bine plasate.

Așa după cum se știe, **chestionarele** și **programa** lui B. P. Hasdeu au fost răspîndite în toate localitățile românești, indiferent de granițele politice ale vremii. Unele răspunsuri au fost publicate și în presa vremii, pe lîngă trimiterea lor direct solicitantului Hasdeu. Așa întîlnim, de pildă, în ziarul **Gutinul,** apărut la Baia Mare (1889—1890), un număr de răspunsuri la solicitările lui Hasdeu, ba mai mult, toate îndemnurile și instrucțiunile cu privire la culegerea folclorului lansate de folcloriștii reputați ai ziarului Ioan Pop Reteganul, Petre Dulfu și mai puțin reputați Nicolae Nilvan și Vasile Vaida nu ies din sfera indicațiilor atît de cuprinzătoare ale savantului. Ioan Pop Reteganul[6] și Petre Dulfu[7] prescurtează și adaptează programa lui Hasdeu, orientîndu-se mai mult spre folclorul literar, care intra în sfera preocupărilor lor. Ei dau informații cu privire la propriile lor culegeri, în-

6. Pop Reteganul, I., **Anunț literar** în **Gutinul,** II, 2, 4 și **Literatura poporală, Gutinul,** I, 3, 2—3, **Poezilile noastre de jale,** G. I, 25, 1—2.
7. Dulfu, Petre, **Despre adunarea poeziilor populare,** G. I, 5, 1—2.

https://biblioteca-digitala.ro

deamnă la culegeri folclorice, I. P. Reteganul explică ampla dezvoltare a poeziilor de jale la români din motive economico-sociale și de asuprire și se angajează la ordonarea-sistematizarea materialului trimis.

Găsim însă în paginile **Gutinului,** sub semnătura lui E. Bran, autorul unui studiu mai amplu **„Graiul românesc din Sălaj de lîngă Someș“,**[8] în patru numere la rînd, un **„Răspuns la cîteva întrebări din Chestionarul D-lui B. P. Hasdeu pentru adunarea datelor privitoare la limba română“.**[9] După cum rezultă și din titlu, autorul răspunde doar la cîteva întrebări, furnizînd informații totuși cuprinzătoare despre dansuri, despre deochi, zîne, strigoi, drac, ursitoare, ciumă ș.a. Răspunsurile au fost culese numai în parte de E. Bran — cele de pe valea Sălajului, este vorba despre articolul menționat mai sus — cu remarcarea caracteristicilor fonetice, morfologice, sintactice și lexicale ale graiului din Sălaj, — inclusiv a presupuselor împrumuturi din Bihor și Maramureș. Pentru Maramureș a fost ajutat de Gavril Timiș, pentru Chioar de Petru Petrișor, iar pentru Țara Oașului și Ugocea de Tit Bud. Petru Petrișor se ocupă de influențele străine asupra limbii române **„O privire fugitivă peste străinismii limbii“**[10] poposind mai mult asupra lexicului nostru în etapa respectivă.

Autorul îndeamnă să se scrie după graiul poporului și să se renunțe la împrumuturi străine în special în pronunțare, indiferent de unde vin ele. Fiind vorba de Sălaj este vizată cu siguranță influența maghiară asupra sistemului fonetic al limbii române. Se pun apoi cîteva chestiuni de limbă : legătura ei cu legile descoperite în natură, cu împrejurările istorico-sociale în care s-a format și a acționat limba servind o anumită comunitate socială, în genere articolul popularizează anumite concepții lingvistice din școala lui Hasdeu.

În același context este ocupat E. Bran de analiza graiului românesc din Sălaj, cu precizarea „de lîngă Someș“. Hasdeu culegea material din toate regiunile locuite de români, îl interesau în mod deosebit fonetica populară, cuvintele locale în care descifra sensuri istorice legate de traiul poporului. Așa ne explicăm aluziile teoretice la folcloriști de renume, ori la cei ce au apreciat, ori au cules poezii și producții populare : V. Alecsandri, T. Maiorescu, M. Pompiliu, Gr. Silași, At. M. Marienescu, S. Fl. Marian, I.U. Jarnik, A. Bîrseanu ș.a. pe care-i laudă pentru rîvna lor. Constată apoi că în toate ziarele și revistele vremii sînt consemnate spații largi pentru „poezii poporale, cîntece și balade, povești, material pentru limbă ș.a.“[11]

Studiul lui Miron Pompiliu **„Graiul românilor din Biharea în Ungaria“,** publicat în organul **Junimii**[12] este luat ca model de către E. Bran chiar în privința strucțurii analizei unui grai : prezentarea cîtorva fenomene fonetice specifice graiului din Sălaj, a unor cuvinte locale (rare și pentru arii mai restrînse în cadrul unui dialect) ; palatalizarea labialelor, dentalelor și a altor consoane ; păstrarea lui **a** în loc de **ă** (**țapoc** pentru **ghimpe, halubă** pentru

8. **Gutinul,** I, 6, 1—2; 7, 2—3; 10, 2—3.
9. **G.,** I, **28,** 3; **29,** 3—4; **30;** 3; **31;** 2—3.
10. **G.,** I, 17, 1—2; 18, 1—3.
11. **G.,** I, 6, p. 1.
12. **Convorbiri literare,** vol. XX, nr. 12,

https://biblioteca-digitala.ro

haină, praşcău pentru **flăcău, ulicareţ**) ; diftongul **oa** se aude ca un **a** (a unguresc) **tacă, carne, pale, male,** pt. **toacă, coarne, poale, moale,** dispariţia articolului hotărît l **lupu', capătu', lemnu'** pentru **lupul, capătul, lemnul** ; n intervocalic devine r în elementele latine **inima** devine **irimă** sau **irmă** (cu sincoparea unui i), aici avem fenomenul rotacismului, păstrat încă la sfîrşitul secolului al XIX-lea în graiul bătrînilor. În final, E. Bran menţionează cîteva din cauzele unor influenţe străine şi le explică prin condiţii istorico-sociale ale vieţii românilor de pe valea Someşului aşa cum procedase şi Miron Pompiliu analizînd graiul românilor bihoreni. Dintre cuvintele mai rare local, dar totuşi cunoscute, menţionez : **asvîrleşte** pentru **aruncă, baciu** pentru **bade, se cade** pentru **se cuvine.** În partea finală a studiului E. Bran ne dă un dicţionar dialectal în toată puterea cuvîntului, ca răspuns la solicitările lui Hasdeu, cu insistenţă asupra etimologiilor unor cuvinte : exemplu **pănuşă** (de la tuleul de păpuşoi) e pusă în legătură cu **pană** fiind socotită un diminutiv ; **pomniţă** (fragă de cîmp sau de grădină) ar deriva de la **poamă** ; **mîţă** este explicat cu sensurile din partea locului 1. pisică, 2. cursă de prins şoareci. Explicaţiile date sînt sumare unele, dar sînt foarte utile şi azi la alcătuirea unui dicţionar dialectal, ori la alcătuirea hărţilor pentru atlasul lingvistic regional, ar putea fi folosit acest material şi la un dicţionar regional de frecvenţă, deci funcţional.

În ziarul **Gutinul**[13] a apărut şi un document românesc din 1785, un fel de **Regulament** redactat în zece puncte referitor la împiedicarea dezertărilor din armata împărătească austriacă. Avem, astfel, o mostră de felul cum era folosită în administraţie limba română în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea şi, prin aceasta, intrăm în domeniul istoriei limbii — atît de apreciat de Hasdeu. Documentul este reprodus dintr-un cod de legi şi regulamente administrative într-o limbă românească cursivă şi clară. Iată cum e redată intrarea în vigoare a acestei „legi" (1 nov. 1785) : „A decea : Termin sau soroc de unde acésta Pré Înălţată Îndreptătóre Rînduială îşi va începe plinirea sa, să pune în diua dintîia a lui noemvrie a Anului acestui 1785".

Analizînd răspunsurile date la „cestionarul" şi „programa" lansate de Hasdeu pentru adunarea datelor privitoare la limba română, din cele patru numere, în care E. Bran sintetizează mai multe corespondenţe trimise redacţiei **Gutinului,** constatăm o cumulare a lor din localităţile : Tohat (Sălaj), Chioar, Marmaţia, Ugocea, Ţara Oaşului, uneori cu indicarea localităţii, alteori doar a ţinutului respectiv. E. Bran constată o oarecare indiferenţă în rîndurile intelectualităţii faţă de apelurile lui Hasdeu, iar redacţia ziarului îşi propune să impulsioneze acţiunea pentru marele dicţionar iniţiat de autorul lui **Răzvan şi Vidra.** Autorul nu dă răspunsuri la toate întrebările formulate,[14] vom reproduce cîteva răspunsuri legate de unele datini şi obiceiuri (acestora le dăm atenţie mai mare în acest context). La întrebarea 135 referitoare la moartea omului şi a dobitocului citim răspunsul : „Dobitocul nu are suflet, ci numai „pară" şi de aceea moartea de om se înseamnă prin cu-

13. G., I. 6, p. 2.
14. Se răspunde la întrebările: 3, 4, 5, 9, 15, 16, 18. 19, 23, 25, 30, 31, 33, 37, 46, 50, 51, 52, 54, 55, 63, 64, 65, 67, 71, 72, 73, 75, 76, 88, 104, 105, 112, 116, 117, 127, 131, 135, 139, 141, 143, 144, 149, 150, 151, 167, 169, 184, 186, 191.

https://biblioteca-digitala.ro

vîntul „a murit", iar cea de dobitoc prin cuvîntul „a perit". Explicația vizează deosebirea dintre om și animal pe linia conștiinței care-i diferențiază pînă și în denumirea dispariției lor fizice. Într-adevăr în Transilvania nordică despre animale se spune că „au pierit", oamenii „au murit", dar mai auzim în unele locuri spunîndu-se despre un om că e „pierit" la față, adică slăbit în urma unei boli sau suferințe îndelungate. În orice caz Hasdeu a putut cunoaște din acest răspuns unele nuanțe de sens pentru cele două cuvinte **a muri** și **a pieri.**

Laconic e răspunsul la întrebarea 141, care solicită lămuriri cu privire la fenomenul eclipselor de soare și de lună „Cînd este întunecimea lunei țăranul zice că **a mîncat țîgira luna".**

Amplu este răspunsul dat întrebării 143 : „Cum înțelege poporul așa numitul **diochi** și ce povestește în această privință ?" „Oamenii care dioache de comun sau sînt strigoi sau au aplicare spre a fi strigoi. Afară de aceștia poate deochia omul care la „Cheruvim" se uită la daruri, apoi și acela care se înțarcă, ca prunc mic, de două ori. De diochi se descîntă în mai multe feluri". Aci se reproduce un descîntec „spus de o babă bătrînă [sic !] din Bîrsăul de Jos, Sălaj", fără a i se da numele, eventual vîrsta. E un descîntec destul de cunoscut, ce figurează și în unele studii și colecții folclorice. Îl reproducem : „Se lua nouă mori / Nouă diochitori / — Unde mereți voi nouă mori / Nouă diochitori ? / — Ne ducem la N... / Carnea să-i mîncăm / Sîngele să-i bem. / — Acolo nu vă duceți / Că vă opresc / Cu sorocul meu / Și al lui Dumnezeu, / Că D-zeu acolo a umblat / Zile și leac i-a dat. / Da de aici vă duceți / La pescele mare / Sîngele din el îl beți / Zi de moarte puneți-i / N... să rămîie curat / Ca argintu' străcurat / Nimica nu i-a fost / Nimica să nu-i fie / De la mine descîntecu' / De la D-zeu leacu'".

Astfel se zice de nouă ori, aruncînd totdeauna descîntătoarea un cărbune în „apa neîncepută" cu care se spală cel deochiat la „irmă" [la inimă], apa ce mai rămîne se toarnă la țîțîna ușii sau pe streșina casei".[15] Se dau în continuare lămuriri cu privire la alte descîntece, probabil că la redacția ziarului au sosit mai multe din alte părți, din care s-a reprodus unul mai semnificativ. Așa, în continuare ni se precizează : „Mai sînt descîntece „de spăriet", „de soare în cap" insolație, „de albață", „de mărin" ? „de măritiș" — toate au vorbele lor și uneltele cu care se descîntă. Mai toate descîntecele se repetă de 9 ori, se fac cu mătură, cu ștergură legată, cu cărbuni, apă ne-ncepută, cuțit ș.a. Descîntătoarea [observăm că aceasta este o îndeletnicire exclsiv feme iască] scopește [scuipă] jos și dacă morbosul [bolnavul] e deochiat, un somn se așează „pe ochii babei și-i vine să caște".[16] După cum am putut constata, răspunsul la această întrebare este amplu și diversificat, ilustrat chiar cu producții populare legate de practica „deochiatului".

Dintre celelalte răspunsuri, cum ar fi 144 : despre zîne, 150, despre drac, 151, despre ursitoare (Tohat), 167, despre ciumă (Sălsig — Sălaj), 169, despre Sf. Ilie, 184, despre „Fapt" sau „Făcut" cum se mai numește, 186, despre Pădureană, 191, despre vîntul turbat vom reține pe cel formulat la

15. G. I, 30, p. 3.
16. G. I, 30, p. 3.

https://biblioteca-digitala.ro

întrebarea 149 : „Ce povestește poporul despre strigoi sau strigoaie și despre stafie, și prin ce se deosebesc aceste ființe unele de altele ?“ Acest răspuns ni se pare mai complet, celelalte nu ies din sfera comună : Pădureană = mama pădurii ; Vînt turbat = vînt necurat ; Fapt = umplerea cu bube ; Sf. Ilie sloboade tunete ; Dracul = se poate face cum vrea el ; Ursitoarele = prevestesc viitorul etc. Despre strigoi și ființele înrudite cu ei ni se dau amănunte semnificative, le reproducem în rezumat. **Strigoii** sînt oameni ca și noi, care se adună în locuri părăsite, pustii ; acolo joacă pînă la miezul nopții, apoi mîncă carne de vită, de porc și de om. Înainte de a merge la locul de convenire își ung fața cu unsoare gătită de strîgă și păstrată în hornul unei case, apoi își aprind făcliile și așa merg preste hotare la locul de întîlnire, unde se adună sute și mii de strigoi și de strîge. Lor li se atribuie puteri miraculoase :

— au cai, bețe, mătură
— pot schimba omul prin anumite vorbe în dobitoc
— încredințează unele secrete care trebuie bine păzite, în caz contrar acționează forțele malefice
— se scoală din morminte și-și omoară neamurile rămase în viață, dacă nu li se pune ai (usturoi) în gură după ce mor bărbaților
— femeilor trebuie să li se pună în mormînt **ac** și **ață** ca să nu devină strîge, apoi să se înmormînteze cu fața în jos în sicriu, atît bărbații cît și femeile ca să nu devină strigoi și strîge.
— mortului i se pun bani pe ochi ca să-i stea închiși să nu se facă **strigoi** și **strîgă,** rămînînd cu ochii deschiși.

Aceste informații despre credințe provin din localitatea Tohat — Sălaj, azi Maramureș ; E. Bran mărturisește că i-au fost transmise de Petru Petrișor. E posibil ca în răspunsul acesta destul de complet să fi fost utilizate date și din alte localități ale Maramureșului, dîndu-se un răspuns cumulat. În orice caz, redacția ziarului **Gutinul** merită toate laudele pentru impulsionarea trimiterii răspunsurilor la chestionarul lui B. P. Hasdeu din mai multe localități ale Maramureșului.

Înclinăm să credem că B. P. Hasdeu a primit răspuns la chestionarul și programa lansată din mai multe localități maramureșene și că a valorificat materialul în dicționarul său atîta cît l-a scris. Așa este acel fragment din cîntecul de leagăn cules sau trimis din Șomcuta Mare, prin care exemplifica noțiunile de **„abua“** și **„bua“.** O bună parte a materialului urma să fie valorificat în redactarea în continuare a marelui dicționar, și, cu siguranță, se află în Arhiva Academiei, așteptîndu-și într-un fel o utilizare (probabil la dicționarul-tezaur al limbii române) ; oricum, prezența în Transilvania, pînă în cele mai mărginașe localități, a acțiunii de adunare a datelor pentru marele dicționar al limbii române spune mult. Constatăm apoi că presa vremii era preocupată intens de răspîndirea și primirea chestionarului, respectiv a întrebărilor ; așa se explică prezența în paginile ziarului **Gutinul,** în mai multe numere, la rînd, a unor răspunsuri, desigur sintetice, cu privire la caracteristicile graiului din Sălaj, la existența și ilustrarea unor obiceiuri, cre-

https://biblioteca-digitala.ro

dinţe şi datini pe care Hasdeu voia să le cunoască amănunţit pe întregul teritoriu locuit de români.

Acţiunea lui B. P. Hasdeu se înscrie într-un plan mai vast al demonstrării adevărului în ştiinţa istoriei poporului nostru : existenţa legăturilor spirituale neîntrerupte ale românilor de pe ambele versante ale Carpaţilor. Acţiunea patriotică a lui B. P. Hasdeu, care nu sacrifica adevărul în ştiinţă, nici de dragul celor mai înalte considerente etnice, s-a bucurat de mult sprijin şi interes pe întregul teritoriu locuit de români, aşa cum erau sprijinite toate iniţiativele menite să ducă la emanciparea culturală şi naţională a poporului nostru.

LES QUESTIONNAIRES DE B. P. HASDEU SUR LE TERRITOIRE DU MARAMUREŞ

— *RÉSUMÉ* —

L'auteur se propose de mettre en évidence quelques aspects relatifs à l'emploi de certains matériaux du Maramureş par B.P. Hasdeu. On sait que le savant roumain de réputation internationale a prélevé à base de questionnaire un riche matérial dialectologique et folklorique, l'utilisant ensuite à l'elaboration de son „Etymologicum" ainsi que de bien d'autres études. Du Maramureş, il en a recu plusieurs réponses. Les Archives de Baia Mare en possède un exemplaire complet. Les réponses sont données par le prêtre-instituteur Alexiu Pop du village de Buşag. On y analyse quelques réponses formulées en comparaison avec les réponses recues d'autres localités. Dans .L'E.M.R. on trouve aussi des notions ilustrées par des productions populaires du Maramureş par exemple un chant de berceau de Şomucta Mare.

La revue „Gutinul" parue à Baia Mare entre 1889—1890 est sensible à l'action a caractère patriotique de Haşdeu visant l'unité ethnique et la continuité roumaine dans les régions nordigues du pays, en popularisant l'activité de Haşdeu par la publication de quelques réponses à son questionnaire.

https://biblioteca-digitala.ro

CULTURA TRADIȚIONALĂ ÎN ATENȚIA SOCIOLOGIEI

ION CUCEU

În evoluția disciplinelor științifice avînd ca obiect de studiu spiritualitatea umană au existat numeroase momente de confruntare metodologică, care au generat o tendință de accentuare a specializării și autonomizării, de constituire a noi domenii, urmată adesea de încercarea sintezei dintr-o perspectivă unică, generalizatoare, sau de promovare a cercetărilor interdisciplinare.

O experiență deosebită în această privință o reprezintă ascensiunea sociologiei și evoluția raporturilor sale cu celelalte domenii ale cercetării umanistice de la sfîrșitul secolului trecut și în primele trei decenii ale veacului nostru, cu ecouri ce se resimt încă pînă astăzi în știința europeană.

Apărute din dorința de aprofundare a studiului fiecărei probleme, disciplinele umanistice „particulare" sau „speciale" își îngustează mereu cîmpul de investigație, căutînd să-și delimiteze obiectul și să-și definească metodologia și tehnicile. Dar, așa cum remarca C. Brăiloiu, „tendința spre specializare și disociere a avut drept corolar paradoxal o voință tot mai puternică de sinteză, încît am văzut ivindu-se o nouă Filozofie după concepția antică, o nouă știință a științelor, care îmbrățișează prin cadrele ei totalitatea cunoștințelor : sociologia, știința societății".[1]

Procesul de sociologizare a științelor umanistice a cuprins de timpuriu disciplinele ce se ocupau de cultura populară : folcloristica literar-muzicală și, în măsură redusă, etnografia. În special în folcloristică procesul a determinat apariția unor orientări noi, a unei concepții științifice superioare, în mai multe țări din Europa. Între aceste orientări, experiența Școlii sociologice de la București ocupă un loc cu totul aparte, atît prin concepție, metodă și rezultate proprii, cît și prin influența pe care a exercitat-o asupra evoluției ulterioare a științelor sociale în general, cu deosebire asupra folcloristicii noastre, care a depășit, prin realizările ei notabile, etapa descriptivismului și abordării fragmentare a realității, ajungînd la înțelegerea și explicația integralistă a acesteia.

1. C. Brăiloiu, **Arhiva de Folklore a Societății Compozitorilor Români. Schiță a unei metode de folklore muzical**, București, Editura Societății Compozitorilor Români, Extras din „Boabe de grîu", II (1931), nr. 4, p. 3.

https://biblioteca-digitala.ro

Perspectiva sociologică, precedată de intuițiile unor precursori, care au emis ipoteze îndrăznețe în studierea culturii populare, și-a făcut loc odată cu înțelegerea fenomenelor ca funcții ale vieții sociale prinse într-un sistem determinativ, cu acceptarea ideii că bunurile materiale create de om sau faptele de folclor, pentru a fi explicate, nu pot fi rupte de contextul specific de manifestare, de viața comunității sociale creatoare sau purtătoare. „De cîte ori — arată Brăiloiu — scopul nostru va fi cunoașterea unui fapt uman sau legat de realitatea umană, vom ajunge negreșit la convingerea că nu este cu putință înțelegerea nici unui rod al vieții, fără înțelegerea vieții acestuia însăși".[2]

Rădăcinile procesului de sociologizare a folcloristicii sînt adînci, iar cauzele lui multiple. Pe plan european, odată cu afirmarea direcției psihologiste în sociologia franceză — școala lui Durkheim — și a teoriei referitoare la psihologia popoarelor (W. Wundt), a teoriei Gestalt-ului în Germania precum și prin afirmarea etnologiei și antropologiei sociale, s-a conturat treptat noua viziune asupra patrimoniului popular, potrivit căruia orice producție populară trebuie fixată „în lanțul viu al condiționărilor și al funcțiunilor firești",[3] cu scopul surprinderii mecanismelor adînci de producere și manifestare. Noua concepție sintetiza, de fapt, idei vehiculate în epocă și tendințe nelămurite ale disciplinelor etnologice, care se îndreptau către realitatea folclorică vie, accentuînd asupra dinamicii fenomenelor de cultură, asupra proceselor organice ale vieții spirituale populare. În formulări diferite, marcînd, în esență, aceeași etapă din evoluția științei, o seamă de reprezentanți de frunte ai folcloristicii europene ca O. Densusianu, Iulius Schwietering, Albert Marinus, A. van Gennep, Paul Saintyves ș.a. supun criticii principiile, vechile concepții și metode de cercetare, bazate pe ideea că producțiile populare ar fi doar „supraviețuiri" ale epocilor trecute și preconizează studierea fenomenelor în complexitatea lor, prin prisma funcțiilor acestora considerînd că aceasta reprezintă singura cale spre fundamentarea științifică a folcloristicii ca disciplină.

Însuși conceptul de folclor și-a lărgit considerabil sfera. Au apărut noi încercări de delimitare a domeniului, iar folcloristica începe să aspire la cuprinderea întregii culturi populare dintr-o perspectivă unică, „urmărind relațiile, procesele ce se întîmplă între insul folcloric și cultura populară", ca o știință „prin excelență de fenomenologie".[4]

Preluînd aceste tendințe moderne, sociologii și-au consolidat poziția prin formularea cunoscutei teorii funcționale, care preconiza studierea cu precădere a relațiilor și proceselor vieții folclorice, a raporturilor dintre creația materială și spirituală specifice unei comunități și structura socială a acesteia, socotind că numai prin determinarea rosturilor pe care le au faptele de folclor în mediul social se poate ajunge la înțelegerea deplină a lor.

Teoria funcționalistă s-a închegat cam în aceeași perioadă istorică în mai multe țări europene, printre care și România, pe căi oarecum independente, originîndu-se în surse de influențe diferite. Ea a pătruns paralel în cîteva discipline umanistice : în antropologia socială și etnologie (B. Malinovski și A. R.

2. **Id., ibidem.**
3. Al. Dima, **Sociologie și folclor**, în „Sociologie românească", II (1937), nr. 5—6, p. 235.
4. O. Birlea, **Metoda de cercetare a folclorului**, București, Editura pentru literatură, 1969, p. 8.

https://biblioteca-digitala.ro

Radcliffe-Brown), în sociologie (E. Durkheim, L. Lévy-Brühl, Mauss, Scheler, Școala sociologică a lui D. Gusti) și în folcloristică.

În cercetarea culturii populare, funcției diferitelor creații sau fenomene i s-a acordat o oarecare atenție de către folcloriștii mai vechi, care observaseră, încă de timpuriu, că în viața țăranului acestea par să aibă rosturi vitale. Unii cercetători au consemnat sporadic în culegerile lor astfel de funcții, îndeosebi cu privire la creația legată de obiceiuri și ceremonii, pe care au raportat-o la mentalitatea mitică sau magică a purtătorilor acestora. Funcționalismul s-a impus, așadar, treptat în folcloristică, un rol decisiv avînd în această privință dezvoltarea sociologiei europene și contactul ei tot mai direct cu realitățile sociale concrete. Dacă reprezentanții occidentali ai teoriei funcționale în folcloristică — între care amintim pe Julius Schwietering și eleva acestuia Martha Bringemeier în Germania, Albert Marinus în Belgia și M. Coirault în Franța — bazîndu-se pe constatări ale psihosociologilor asupra culturii primitive (Levy-Brühl), și în mai mică măsură pe cercetări concrete — „au exagerat, hipertrofiind această funcționalitate a folclorului",[5] orientarea sociologică românească, al cărei principal exponent este C. Brăiloiu, a revoluționat cercetările de folclor printr-o concepție de sinteză deschizînd nebănuite orizonturi folcloristicii.

Direcția sociologică a folcloristicii noastre este ,după cum se știe, strîns legată de Școala sociologică de la București, în ale cărei campanii monografice s-au consolidat bazele ei teoretice și s-a închegat tehnica nouă de cercetare, printr-un efort colectiv al specialiștilor preocupați de manifestările spirituale, concepția și metoda fiind fundamentate de Brăiloiu sub influența doctrinei gustiene.

În sistemul sociologic elaborat de D. Gusti și elevii săi, satul nu este o simplă realitate aditivă, redusă la suma indivizilor sau gospodăriilor ce-l compun, el este o **structură socială** complexă și vie ; „e o mentalitate comună creatoare de tradiție, de conformism, de valori și scopuri asemănătoare, care se transmit din generație în generație, ca o structură independentă față de fiecare individ luat în parte".[6]

Viața socială a colectivității sătești se bazează pe „un sistem de obște cu tradiții difuze", unde pe deasupra indivizilor ce se succed în generații „unitatea își păstrează ființa socială vie, care singură în totalitatea sa cuprinde înțelesul ultim al vieții sale, precum și tehnica ducătoare la scopurile ei".[7] Condiționată de cele patru cadre — cosmologic, biologic, psihic și istoric — și reprezentată de ansamblul manifestărilor — economice, spirituale, juridice și politice — viața socială are la bază, în sistemul sociologic gustian, **voința socială**, între cadre și manifestări acționînd legea **paralelismului sociologic**. Potrivit acestei legi categoriile amintite „nu formează raporturi de subordonare logică" sau «înlănțuiri cauzale», ci numai condiții reciproce existențiale, ce nu pot fi înțelese decît în unitatea lor structurală, ca totalități sui-generis".[8]

5. **Id., Ibidem,** p. 144.
6. D. Gusti, **Problema sociologiei. Sistem și metodă,** București, Editura Institutului Social Român, 1940, p. 6.
7. H. H. Stahl, **Satul românesc. O discuție de filozofie și sociologia culturii,** in „Sociologie românească", II (1937), nr. 11—12, p. 492.
8. D. Gusti, **Sociologia monografică, știință a realității sociale,** introducere la „Tehnica monografiei sociologice" de Traian Herseni, București, 1934, p. 8.

https://biblioteca-digitala.ro

Legea paralelismului sociologic lăsa deschisă calea oricărei explicații, sistemul nefiind, în acest chip, stînjenitor, ci perfectibil, ferit de orice încremenire dogmatică. H.H. Stahl considera, de prin 1936, că în sociologia monografică nu trebuie să se lucreze „cu teorii gata făcute", ci numai cu ipoteze „care să facă loc experimentării".[9]

Această largă viziune asupra realității sociale a satului a dus, cu timpul, la formularea unei metodologii originale, deosebit de moderne pentru vremea aceea, bazată pe ceea ce s-ar putea numi astăzi „modelul" sociologic gustian, precum și a unor tehnici de cercetare a terenului, validate atît în lucrările elaborate de monografiști cît și în evoluția sociologiei românești și a celorlalte discipline interesate de viața satului.

Cercetarea integrală a vieții satului ridica în fața monografiștilor problema echipelor complexe, alcătuite din specialiști în diferite domenii, care trebuiau să admită ideea că problemele studiate de fiecare disciplină constituie părți ale întregului social, „avînd deci nu numai o valoare în sine, **intrinsecă**, ceea ce se poate studia în cadrul închis al fiecărei discipline particulare, ci și o valoare **poziționlă**, determinată de poziția ocupată în contextul structural al întregului, ceea ce nu se poate face decît în cadrul unei sociologii".[10]

Așezată sub semnul observației colective directe, cunoașterea spiritualității rurale a cîștigat în adîncime prin lărgirea posibilităților de raportare a unor fenomene la altele, îndeosebi însă prin analiza lor în contextul viu de manifestare, în procesualitatea lor, fără să fi pierdut din vedere însușirile specifice structurii interne a acestora și firul devenirii lor istorice. Viața spirituală a unui grup social cuprinde manifestări individuale sau colective, diferențiate valoric ori difuze, răspîndite pe toate planurile vieții de fiecare zi a oamenilor, a căror finalitate este asigurarea echilibrului ființei umane sau comunității întregi în ordinea cosmică, prin mijlocirea unor reacții tradiționale tipice, precum și reprezentările mitico-magice, identificate la un moment dat în mediul folcloric.

În practica monografiei sociologice studierea acestui sector al vieții sociale a cunoscut o evoluție firească de la primele cercetări în echipe complexe spre o deplină integrare, prin sociologizarea disciplinelor ce concurau la cunoașterea lui, și constituirea unor sociologii de ramură, ceea ce a marcat, în fapt, saltul de la cercetarea multidisciplinară la aceea interdisciplinară. Această evoluție a fost înfățișată cu claritate de H. H. Stahl, care observa că numai în măsura în care specialistul reușește să fie și sociolog contribuția sa devine utilă, iar cercetarea poate fi socotită interdisciplinară: „specialistul unei discipline sociale particulare trebuie să accepte sociologizarea disciplinei lui, adică să o dezvolte în sensul racordării ei în alte discipline pînă la formarea unei **discipline de graniță**".[11]

Exemplul lui Brăiloiu este grăitor și în acest sens. Participînd la campaniile monografice, el formula, încă din 1930, ideile de bază ale metodologiei sale, pe care le-a dezvoltat în alte lucrări aducînd astfel cea mai de seamă con-

9. H. H. Stahl, **Școala monografiei sociologice** in „Arhiva pentru știință și reforma socială" XIV (1936), p. 113.
10. H.H. Stahl, **Învățăminte metodice și tehnice**, in volumul colectiv **Școala sociologică de la București** (seria „Sociologia militans", III), București, Ed. științifică, 1971, p. 81.
11. **Id., ibidem**, p. 81.

https://biblioteca-digitala.ro

tribuție la „întemeierea unei concepții de sociologie a creațiilor de artă populară".[12]

Funcționalismul în cercetarea folclorului era impus cu necesitate de însăși structura unității sociale, de natura manifestărilor spirituale, văzute ca o conexiune de fenomene sau aspecte fenomenale interferente, concentrate în nuclee de viață individuală sau colectivă. Sarcina studierii funcției — în această concepție — nu se încheie odată cu raportarea produsului folcloric la grupul uman purtător, cercetarea își îndreaptă tot mai stăruitor pașii către procesele ce condiționează această creație, spre sistemul de relații în care ea este prinsă, țintind, în cele din urmă, la detectarea contribuției la **social**, a ponderii fiecărei valori componente într-un fenomen, precum și a gradului de autonomizare a valorilor.

Noua viziune, ce punea accentul asupra fenomenelor înseși — „condiționarea faptelor avînd de aici înainte întîietate"[13] — a atras după sine renunțarea la optica tradiționalistă, care promova culegerea selectivă și studiul obiectivărilor materiale sau spirituale, impunînd atenției viața folclorică a colectivității în toată complexitatea ei structurală.

Părăsind vechiul făgaș al cercetării etnografice și de folclor și viziunea intelectualistă, romantică, cercetarea modernă s-a angajat să urmărească cu precădere „viața însăși a unităților etnice (spiritul obiectiv) sau al inșilor din cuprinsul lui (spiritul personal sau subiectiv)", adică să studieze în primul rînd „cîntarea cîntecelor nu cîntecele, povestirea și ascultarea poveștilor nu poveștile, adîncimea credinței nu credințele".[14]

Orice produs artistic al unei comunități este „fapt social prin excelență" și ca atare nu e posibilă înțelegerea și explicarea lui științifică decît dacă se studiază „o dată cu fenomenele, condiția fenomenelor și filiația lor",[15] geneza lor, sistemul de relații determinative și, în măsura în care acest lucru este cu putință, evoluția lor istorică.

Ca orice fenomen social creația populară este supusă unor mutații continue, ce se manifestă cu intensitate diferită de la un grup social la altul, de la o unitate socială la alta (familie, neam, vecinătate, grupare de vîrstă, de sex, profesională), determinările existențiale ale fenomenelor, originea lor și cauzele transformărilor suferite urmînd a fi stabilite după caz. Investigația își modifică obiectivul, ea coboară la rădăcina faptelor de cultură populară, urmărind, prin tehnici adecvate, o sporire a „documentației" în jurul fiecărui fenomen, căruia îi determină atît semnificațiile generale cît și valorile intrinseci, de natură social-morală, rituală, estetică. Pentru atingerea acestor deziderate, Brăiloiu a preconizat folosirea unui sistem de fișe de informatori, de repertoriu, de frecvență și de observație directă, precum și a tehnicii mecanice de înregistrare a materialului : fonograful, aparatul foto, aparatul de filmare, care permit detectarea mecanismelor mai adînci ale vieții folclorice și dau posibilitatea cuantificării datelor, pe baza unei statistici so-

12. **Id., Ibidem**, p. 82.
13. C. Brăiloiu, **Vie musicale d'une village. Recherches sur le reperloire de Drăguș (Roumanie)**, 1929-1932, Paris, 1960, p. 3.
14. T. Herseni, **Probleme de sociologie pastorală**, București, Ed. Institutului de Științe Sociale al României, 1941, p. 192.
15. C. Brăiloiu, **Archiva...**, p. 3.

https://biblioteca-digitala.ro

ciologice eficiente, asigurînd totodată un grad sporit de autenticitate în cercetarea de teren. În același timp Brăiloiu și-a dat seama de importanța factorului personal și subiectiv — agenții muzicali — în viața artistică a satului, a împrejurărilor de producere și manifestare — ocaziile folclorice — propunînd prin „eșantionarea informatorilor" și prin noțiunea de „informator tip" o ingenioasă modalitate de studiere a frecvenței și circulației creațiilor folclorice într-un complex social dat, o posibilitate nouă de a pătrunde în „modul de comportare spirituală" a colectivității sătești.[16]

La promovarea noilor tehnici de investigație a fenomenelor de cultură populară și la fundamentarea teoretică a noii concepții, alături de contribuția decisivă a lui C. Brăiloiu și H.H. Stahl un aport remarcabil au adus Traian Herseni, Ion Ionică, I.C. Cazan, Ștefania Cristescu-Golopenția, Al. Dima, Valeriu Butură, Gh. Pavelescu, Florea Florescu, Gh. Focșa și alți colaboratori la cercetările întreprinse de școala sociologică a lui D. Gusti.[17]

În elaborarea planurilor de lucru și a chestionarelor privitoare la aspectele etnografice și folclorice ale vieții satului, monografiștii au sintetizat valoroase idei din disciplinele pe care le ilustrau, încercînd totodată să folosească avantajele cercetării interdisciplinare și tehnicile moderne de sondare a vieții sociale. În tendința către o nouă cuprindere sistematică a problemelor de bază ale etnografiei și folcloristicii ei au observat că toate categoriile de valori apar „ca sisteme de fapte" prinse în ansamblul unei vieți sociale date și condiționate atît de etapa de evoluție cît și de funcțiile întregului social.[18] Constatarea a avut fecunde consecințe asupra metodologiei, criteriul de organizare a cercetării în jurul claselor de valori (literare, muzicale, plastice) dovedindu-se ineficient în fața complexității relațiilor dintre fenomene. S-a ajuns astfel la ideea cercetării **integraliste** a culturii populare, a doua trăsătură definitorie, alături de funcționalism, a noii concepții științifice.

Observarea și studierea realității folclorice în raport cu viața psiho-socială a colectivității este mai veche. În forme rudimentare o astfel de tendință s-a manifestat încă la primii cercetători preocupați de monografia folclorică sau etnografică, dintre care unii au ajuns chiar la înfiripări teoretice. Ceea ce aduc cu adevărat nou reprezentanții direcției sociologice românești este considerarea fenomenelor de cultură ca reacții atitudinale ale grupului uman, „expresiuni ale formelor și trebuințelor de viață"[19] ale acestuia, care fac parte dintr-un tot unitar, în care fiecare gest, act ritual, orice formulă rostită sau cîntată au o valoare și o semnificație anume, greu descifrabile ca entități, asemănătoare semnelor unui cod, ce nu poate fi abordat decît în totalitatea lui.

Anticipînd idei ale structuralismului genetic, ale semioticii sau teoriei comunicației, unul dintre sociologii gustieni definea textul folcloric ca „un

16. H.H. Stahl., **Op. cit.**, p. 82.
17. Cf. **Îndrumări pentru monografiile sociologice**, redactate sub direcția științifică a prof. D. Gusti și conducerea tehnică a lui Traian Herseni, București, Ed. Institutului Social Român, 1940. Alte instrumente de lucru și studii cu caracter metodologic s-au publicat în „Sociologia Românească" și în „Arhiva pentru știința și reforma socială". Recent, H.H. Stahl a publicat lucrarea: **Teoria și practica investigațiilor sociale**, vol. I și II, București, Ed. științifică, 1974 și 1975, unde sintetizează experiența metodologică a școlii monografice în cercetarea culturii populare.
18. I. Ionică, **Manifestările spirituale în cercetarea sociologiei** (Extras din „Îndrumări pentru monografiile sociologice"), București, 1940, p. 5.
19. **Id., ibidem**, p. 14.

https://biblioteca-digitala.ro

element viu, care trăiește nedespărțit de ființă și, mai mult, este o individualitate proprie, cu o viață, o trăire specială, subgrupată unui anumit întreg social", accentuîndu-se asupra funcțiunilor produsului folcloric, socotit „un semnal (...), un semn de o anumită importanță, o funcțiune neestetică".[20]

Studierea din perspectivă integralistă a spiritualității populare, în formele ei complexe de manifestare concretă, nu putea ocoli dinamica acesteia, mișcarea lăuntrică a fenomenelor și sensurile ei, relațiile și procesele pe care viața spirituală le cuprinde, ceea ce a determinat sublinierea importanței pe care o aveau în cadrul cercetării monografice înțelegerea prin trăire simpatetică a realității și tehnicile moderne de sondare a sistemului relațional în care sînt cuprinse faptele de cultură populară.

Pe această cale putea fi atins un punct ideal în cunoașterea socială, cînd — după Dimitrie Gusti — „gîndirea se obiectivează, eul vede din afara lui în interiorul ființelor și lucrurilor, le înțelege și le judecă, făcînd abstracție de propria sa persoană și de sentimentele proprii, sesizează natura exactă a lucrurilor, printr-o înțelegere directă sub unghiul intern al unui spirit sociologic informat și conștient de rostul total și superior al cercetării".[21]

Cercetarea urmărește acum cu predilecție „filiația, variația și frecvența motivelor în raport cu zonele spațiale și sociale, adică cu grupul și subgrupurile care le poartă",[22] literatura și muzica populară sînt raportate la indivizii purtători — agenții spirituali, la unitățile sociale de tipul gospodăriei, familiei, neamului, stînii sau cetei de feciori, la categoriile de vîrstă și sex, dezvăluindu-se, pe baze statistice, trăsăturile specifice ale unor forme de viață spirituală, intensitatea proceselor, gradul de pătrundere al unor elemente de cultură majoră, receptivitatea sau inapetența față de acestea etc. Însăși finalitatea cercetărilor se modifică, fiind astfel definitiv negat empirismul viziunii romantice a folcloristicii tradiționale, precum și notele de agnosticism, implicate în unele concepții ale școlii istorico-geografice. Potrivit noii orientări studierea monografică a vieții spirituale avea în primul rînd rolul de a fixa locul fiecărei comunități cercetate pe o scară de evoluție între stadiul primitiv de spiritualitate difuză și polivalentă și faza în care valorile se autonomizează tot mai mult.

În funcție de acest țel, se punea în mod direct problema identificării, descrierii și explicării tipurilor dominante de spiritualitate, după preponderența uneia dintre categoriile valorice, precum și a stabilirii „stilului" vieții spirituale al grupului uman. „Structura (gradul și forma diferențierii), tipul (speculativ, estetic, moral-practic, religios-mistic) și stilul vieții spirituale sînt cele trei mari întrebări care încheie investigația sociologică în domeniul formelor de viață spirituală a satului românesc".[23]

Dacă în ceea ce privește concepția teoretică și metoda de culegere, orientarea sociologică românească, îndeosebi prin Brăiloiu, s-a ridicat „pe culmi neatinse, marcînd un pas hotărîtor în istoria folcloristicii europene",[24] în

20. I.C. Cazan, **Literatura populară. Lămuriri în vederea unui plan de cercetare.** (Extras din „Îndrumări pentru monografiile sociologice"), București, 1940, p. 7 și 10.
21. D. Gusti, **Sociologie monografică...**, p. 55.
22. I. Ionică, **Op. cit.**, p. 5.
23. **Id., ibidem**, p. 22.
24. O. Birlea, **Istoria folcloristicii românești**, București, Editura enciclopedică română, 1974, p. 513.

https://biblioteca-digitala.ro

aprecierea rezultatelor concrete obținute de reprezentanții ei se impune o analiză diferențiată. Există o seamă de contribuții de sinteză, cu un larg orizont teoretic, în cuprinsul cărora se constată nu numai o sporire a interesului față de aspectele fenomenologice ale realității folclorice, ci și profunzimea analizei faptelor de cultură populară. În această categorie se înscriu, în primul rînd, lucrările lui C. Brăiloiu, dar și ale altor sociologi preocupați de cultura populară ca : H.H. Stahl, Traian Herseni, Ion Ionică, I.C. Cazan, Ilarion Cocișiu, Al. Dima. Sînt apoi o seamă de lucrări ce nu depășesc nivelul cercetărilor anterioare de etnografie și folclor decît sub raportul intensivității culegerii și al cantității materialului adunat. E însă mai puțin adevărat că această direcție științifică a folcloristicii noastre nu a ajuns în etapa valorificării tuturor rezultatelor cercetărilor făcute.

Nivelul la care s-a ridicat această disciplină științifică prin aportul direcției sociologice obligă pe cercetătorii contemporani ai folclorului la o analiză lucidă a realizărilor obținute în etapa actuală, la studierea tradiției științifice românești în cercetarea interdisciplinară și prin acestea la reformularea sarcinilor de viitor ale folcloristicii.

VOLKSKULTUR IM BLICKFELD DER SOZIOLOGIE

— *ZUSAMMENFASSUNG* —

Die „Soziologisierung" der humanistischen Wissenschaften erfasste bereits früh auch die Fachrichtungen, die sich mit der überlieferten Geistes — und Sachkultur beschäftigten. Dies geschah in einem Durchdringungsprozess, dessen Wurzeln weit zurückreichen und dessen Ablauf äusserst schwankend war. In mehreren europäischen Ländern gleichzeitig einsetzend, verzeichnete die neue Ausrichtung in der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts ihre eigentliche Etablierung. In Rumänien ist die Erforschung der Volkskultur aus soziologischer Sicht mit der Monographischen Schule unter der Leitung von D. Gusti verbunden und hatte besonders in der Gestalt des Ethnomusikologen C. Brăiloiu, der die folkloristische Arbeitsweise grundlegend revolutionierte, einen glänzenden Vertreter. Ihm folgend I. Ionică, Tr. Herseni, I. C. Cazan, Șt. Cristescu-Golopenția, Al. Dima, V. Butură, Gh. Pavelescu und andere.

Diese Orientierung setzte durch die funktionelle und umfassende, interdisziplinäre Betrachtungsweise sowie durch eine Reihe wissenschaftlich konzipierter und in direkter Praxis erhärteter Erhebungstechniken neue Masstäbe in der Erforschung der überlieferten Kultur.

Die positive wischenschaftliche Erfahrung dieser Forschungsrichtung liegt den Erfolgen zugrunde, die von der rumänischen Ethnographie und Folkloristik in den letzten Jahrzehnten verzeichnet werden konnten.

https://biblioteca-digitala.ro

ȘTIINȚELE NATURII

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

CONTRIBUȚII LA CUNOAȘTEREA MINERALOGIEI TOPOGRAFICE A BAZINULUI BAIA MARE ȘI REFLECTAREA EI ÎN COLECȚIA MUZEULUI JUDEȚEAN MARAMUREȘ

VICTOR GORDUZA

Unitatea metalogenetică asociată vulcanitelor neogene din regiunea munților Oaș—Gutîi—Țibleș posedă un deosebit de valoros patrimoniu mineralogic, care a făcut obiect de studiu al multor generații de cercetători din țară și străinătate.

Exploatarea zăcămintelor fiind foarte veche, mineralizația lor a atras pe mulți cercetători care au abordat problemele sub diferite aspecte ca: geneza mineralelor, descrierea lor, răspîndirea în zăcăminte, modul de asociere, noi minerale, caracterele cristalografice și chimice, pseudomorfoze interesante, precum și studiul formațiunilor geologice în care se află.

Zăcămintele de minereuri neferoase sînt localizate în flancul sud-vestic al munților vulcanici neogeni Oaș—Gutîi—Țibleș, unitate muntoasă ce face parte din cea mai importantă manifestare vulcanică de pe teritoriul Europei.

Erupțiile vulcanice neogene, desfășurate în trei faze,[1] au fost urmate de intense fenomene hidrotermale.[2] Soluțiile hidrotermale provin din magmă sub formă de emanații gazoase care se condensează ulterior dînd lichide hidrotermale mineralizate, sau pot proveni tot din magmă, purtînd constituenți metalici în cantități însemnate.[3]

Compoziția chimică a soluțiilor hidrotermale a fost mult influențată de compoziția variată a rocilor pe care le-au străbătut, lucru ce explică marele număr de minerale primare existente în cadrul zăcămintelor hidrotermale din regiune. Întrucît zăcămintele se situează aproape de suprafață (mezo-epi-

1. N. Gherasi, G. Bambiță, **Notă explicativă la Harta geografică a R.S. România,** scara 1 : 200.000, foaia 3, Baia Mare, Institutul Geologic, București, 1967.
2. V. Ianovici, D. Giușcă, V. Manilici, N. Gherasi, R. Jude, I. Gheorghiță, R. Dimitrescu, **Privire generală asupra geologiei Baia Mare,** Asociația geologică carpato-balcanică, București, 1961.
3. N. Petrulian, **Zăcăminte minerale utile,** Editura tehnică, 1973, București.

https://biblioteca-digitala.ro

HARTA ZĂCĂMINTELOR HIDROTERMALE DIN RAMA SUD-VESTICĂ A MUNȚILOR GUTÎI-ȚIBLES

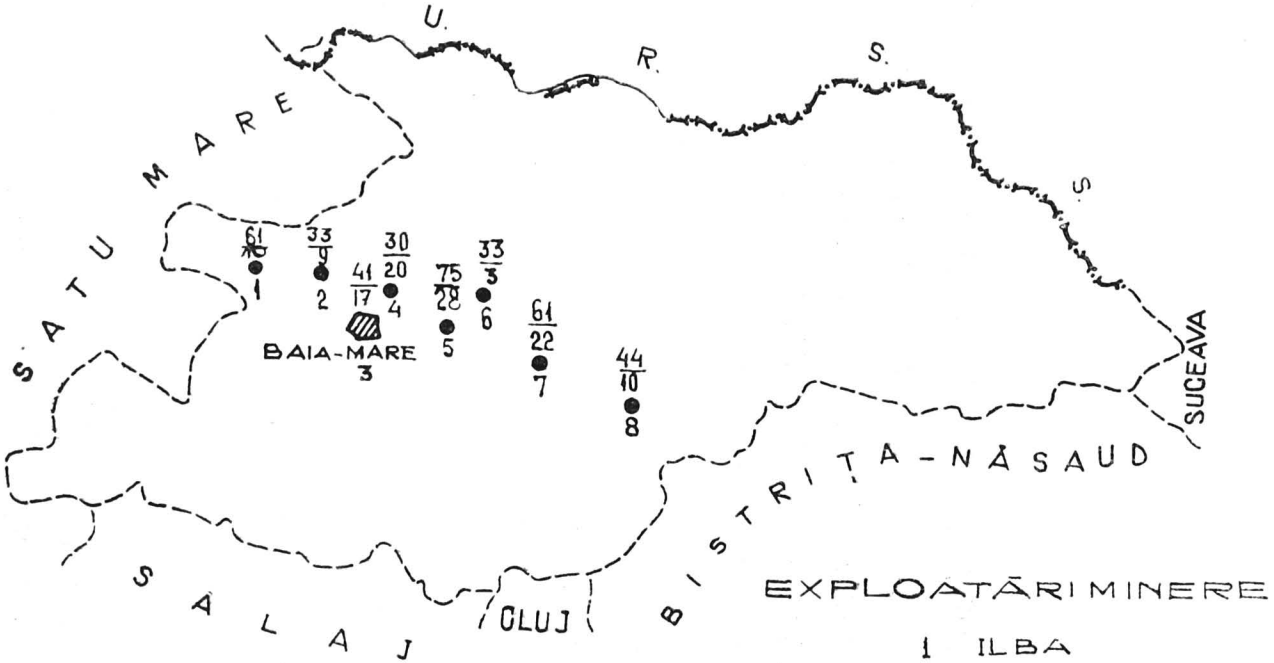

Legenda

NUMĂRĂTOR = NUMĂRUL DE MINERALE CUNOSCUTE ÎN ZĂCĂMINTE

NUMITOR = NUMĂRUL DE MINERALE EXISTENTE ÎN COLECȚIA MUZEULUI JUDEȚEAN MARAMUREȘ

https://biblioteca-digitala.ro

termale), acțiunea agenților externi — în special a apelor de infiltrație și a aerului — a fost mult intensificată, acțiune ce a dus la formarea unor noi minerale — secundare — pe baza mineralelor primare existente.

* * *

În comunicarea de față se intenționează a se arăta unele aspecte legate de mineralogia topografică și descriptivă, prezentîndu-se, într-un tabel sintetic, mineralele ce se întîlnesc în zăcămintele Ilba, Nistru, Săsar, Herja, Baia Sprie, Șuior, Cavnic, Băiuț.

Mineralele existente în zăcăminte sînt adnotate cu semnul X, iar cele pe care le posedăm în colecția muzeului cu semnul +. Acest tabel creează doar

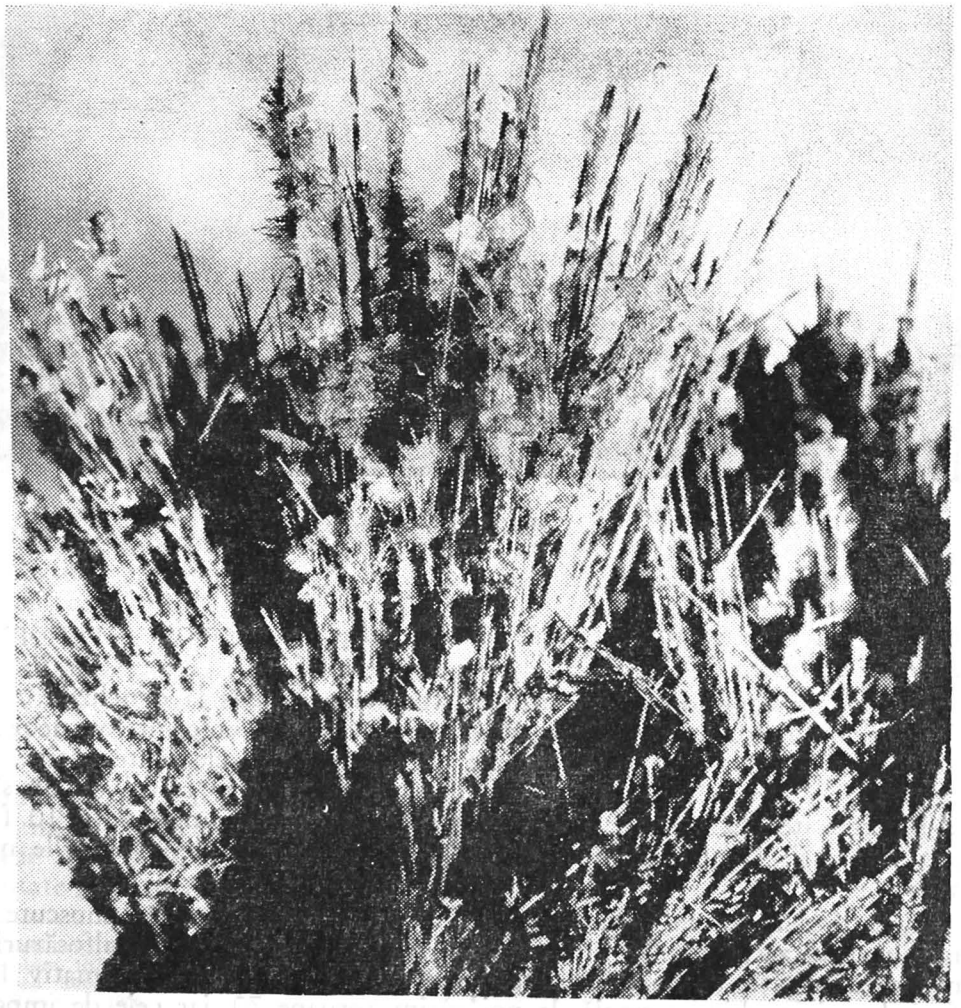

Fig. 1. **Antimonit cu barit — Baia Sprie**

https://biblioteca-digitala.ro

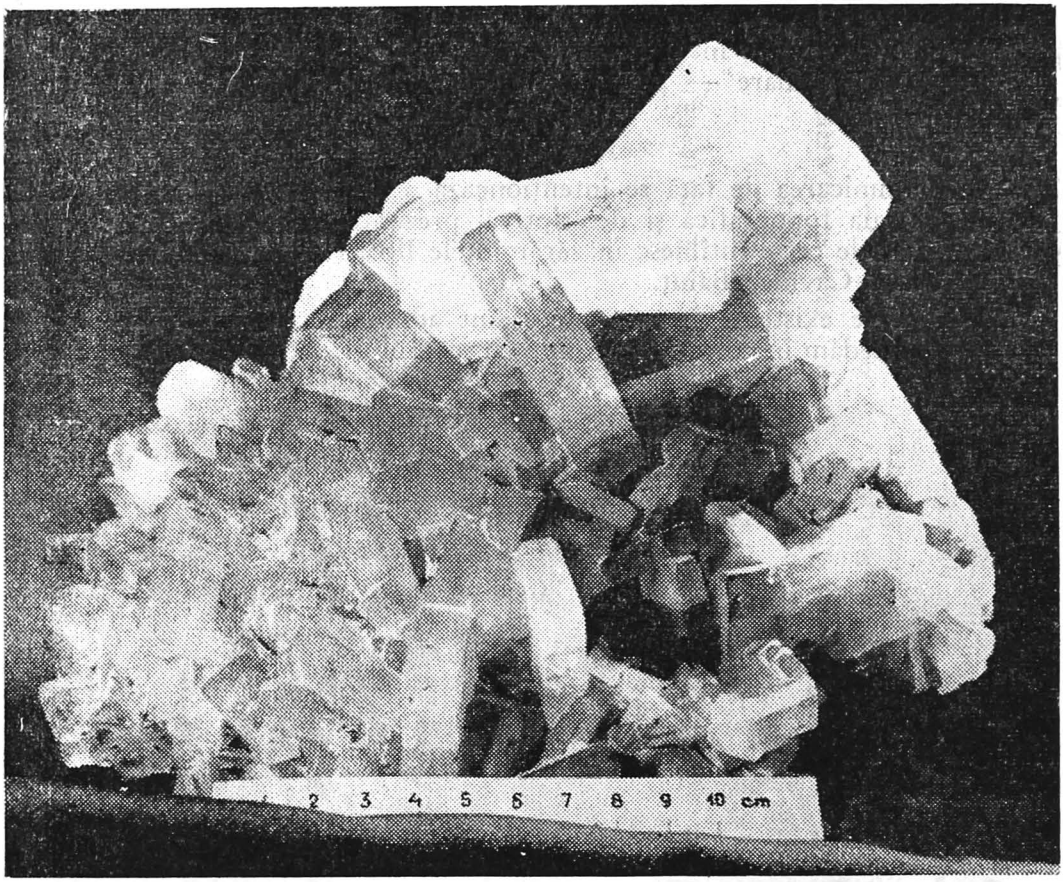

Fig. 2. **Barit — Baia Sprie**

cadrul pentru un studiu aprofundat de mineralogie topografică și descriptivă al zonei în discuție.

Pe baza bibliografiei ce a putut fi studiată s-a ajuns la concluzia că în cadrul zăcămintelor hidrotermale din rama sudică a vulcanitelor neogene există un total de 150 specii minerale din care 6 sînt elemente native, 67 sînt sulfuri, 2 sînt săruri, 17 sînt oxizi și hidroxizi, iar restul de 58 sînt săruri oxigenate (12 carbonați, 17 sulfați, wolframați și molibdați, 10 fosfați și arseniați, 19 silicați) ponderea constituind-o sulfurile și sărurile oxigenate.

Raportînd la totalul mineralelor de importanță economică cunoscute în lume, în cazul zăcămintelor hidrotermale baza fiind sulfurile și sulfosărurile, vom vedea bogăția și marea varietate a acestora. Din cele aproximativ 100 sulfuri de origine hidrotermală, la noi găsim aproape 70, iar cele de importanță economică, toate.

https://biblioteca-digitala.ro

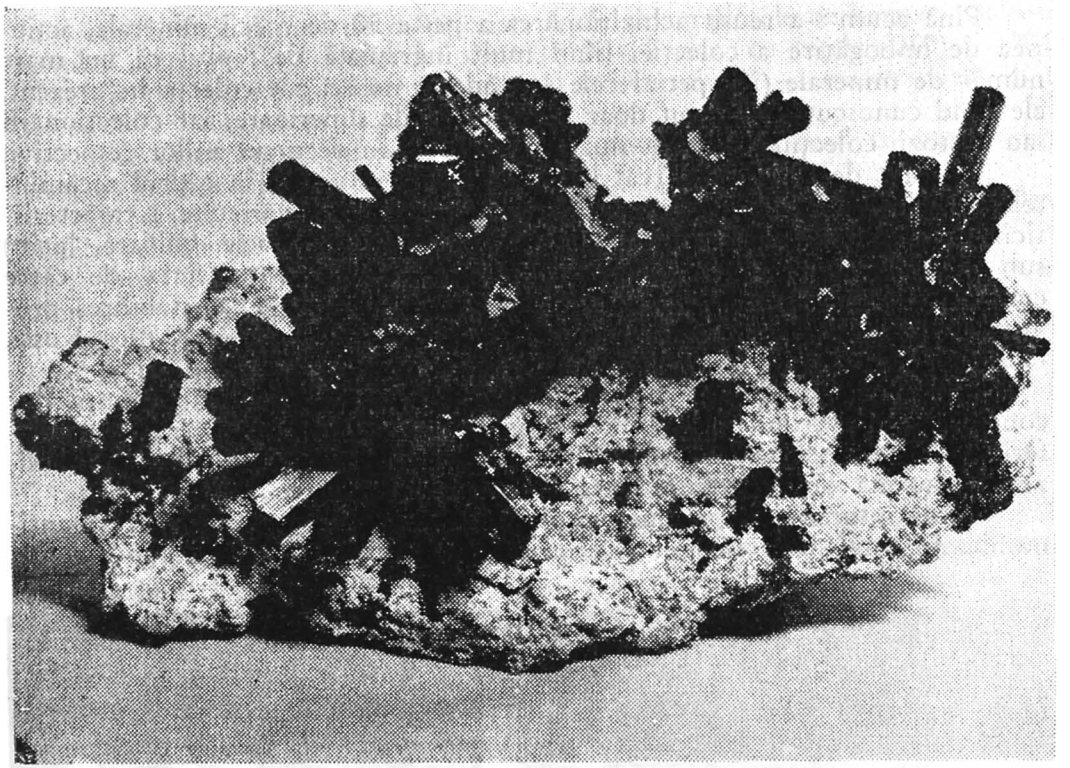

Fig. 3. **Antimonit — Poiana Botizei**

Dintre aceste minerale, unele le găsim răspîndite în toate zăcămintele, ca de exemplu aurul nativ, blenda, calcopiritul, tetraedritul, galenitul, piritul, marcasitul, arsenopiritul şi altele, pe cînd fizelyitul, andoritul, füloppitul, szmikitul, unele teluluri, sînt prezente în cîteva zăcăminte sau doar în unul[4, 5, 6].

Practica arată că este absolut insuficient să se specifice existenţa într-un zăcămînt a unui mineral, fără a se efectua amănunţite studii microscopice şi macroscopice asupra răspîndirii mineralului în cadrul zăcămîntului.

În acest sens, în activitatea de cunoaştere şi colectare a diferitelor minerale ne-am axat în special pe ideea îmbogăţirii colecţiei cu minerale ce se prezintă sub formă de macrocristale, acest lucru generat fiind şi de posibilităţile actuale de cercetare, iar pe de altă parte, datorită scopului de a fi prezentate în viitoarea expoziţie de bază.

4. Szeilemy Geza, **Fémbányászata,** Nagybánya, 1894, (în limba maghiară — Mineritul metalelor, Baia Mare, 1894).
5. Dan Rădulescu şi Radu Dumitrescu, **Mineralogia topografică a României,** Editura Academiei R.S. România, 1966.
6. Anatolie P. Bodiu, Gavril F. Popescu, Paraschiv T. Ilie, Valentin T. Beregic, **Regiunea minieră Baia Mare — monografie.**

https://biblioteca-digitala.ro

Pînă acum s-a reuşit achiziţionarea a peste 50 de specii minerale, acţiunea de îmbogăţire a colecţiei fiind mult îngreuiată de faptul că un mare număr de minerale (în special cele secundare) nu se pot colecta în prezent, ele fiind cunoscute în trecut doar la orizonturile superioare, iar colecţionarii sau custozii colecţiilor de stat nu le-au colectat în decursul anilor respectivi.

Un fapt demn de remarcat la mineralele identificate în cadrul zăcămintelor hidrotermale din regiunea Baia Mare este marea varietate a caracteristicilor macroscopice (habitus, forme cristalografice, macle, culoare, luciu) sub care apare fiecare specie mineralogică, putîndu-se constata, de către cunoscători, aspecte diferenţiate, care le permit acestora chiar stabilirea provenienţei mineralului (exemplu gipsurile de la Dealul Crucii, Valea Roşie, Herja, Cavnic).

Dorim însă să insistăm asupra unui alt aspect, şi anume al diferenţierilor constatate la macrocristalele mineralelor din aceleaşi zăcăminte, caractere diferite ce apar în funcţie de filon sau de zonalitate pe verticală a mineralizaţiei, cauzată de condiţiile fizico-chimice de formare.

Zăcămîntul Baia Sprie ne oferă frumoase exemple prin barit şi antimonit. Aspectele diverse ale habitusurilor baritului sînt cele mai concludente,

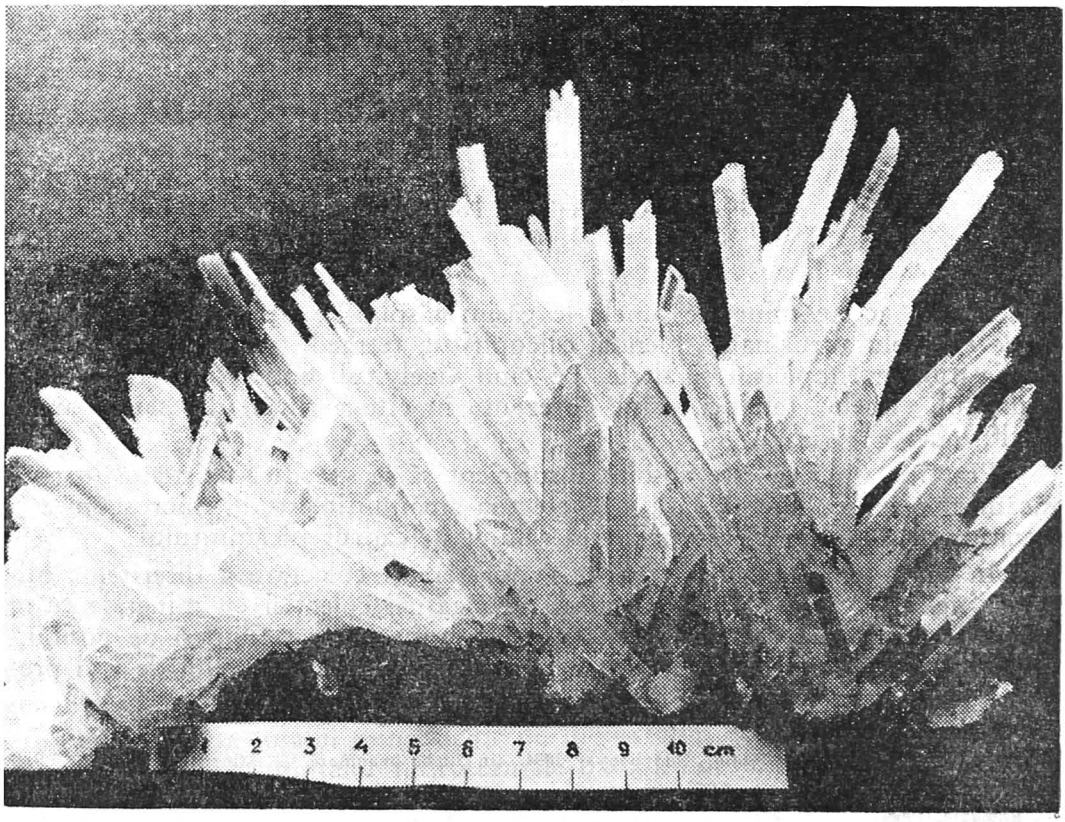

Fig. 4. Gips — Dealul Crucii, Baia Mare

https://biblioteca-digitala.ro

fapt care le face demne de menţionat. Astfel, exemplarele de barit cu habitus tabular ajungînd la cristale de pînă la 10—12 cm cu feţele (010) şi (201) puternic dezvoltate au fost recoltate la orizontul XI — concesiunea Rittestein.

Spre orizonturile inferioare dimensiunile cristalelor scad treptat şi simţitor, avînd dezvoltate mai mult feţele (010), (110), (201).

În ceea ce priveşte culoarea, zăcămîntul Baia Sprie este vestit prin splendidele cristale de barit roşu, care au fost recoltate de la orizontul IV — mina Boul — cristale albastre de la orizontul XIII, sau cele roşii, însă de dimensiuni mai reduse, întîlnite la orizonturile XIII—XV.

Antimonitul se prezintă sob forma unor agregate radiare constituite din cristale cu habitus prismatic, avînd bine dezvoltate feţele de prismă (110), pinacoid (010) şi piramidă (113) (111). Indivizii cristalini ajung pînă la 15—20 cm lungime şi 1—1,5 cm grosime, cu luciu metalic puternic — la orizonturile IX—X, —, pe cînd la orizontul XV apar cristale aciculare de pînă la 15—20 cm lungime şi cîţiva milimetri grosime, maclate.

Din cele cîteva idei arătate mai sus, reiese marea varietate a mineralizaţiei din zăcămintele de minereuri neferoase localizate în flancul sud-vestic al munţilor Gutîi—Ţibleş, necesitatea studierii aprofundate a macrocristalelor, răspîndirea lor în diferitele zăcăminte, precum şi repartiţia şi diferenţierile în cadrul zăcămintelor în discuţie, precum şi a celorlalte din zona metalogenetică Baia Mare.

https://biblioteca-digitala.ro

Sistematica mineralelor din cadrul unității metalogenetice asociate vulcanitelor neogene din regiunea munților Oaș—Gutîi—Țibleș

Nr. crt.	Clasa	Denumirea mineralului	Formula chimică	Zăcămîntul								Obs.
				Iiba	Nistru	Săsar	Herja	Baia Sprie	Șuior	Cavnic	Băiuț	
a	b	c	d	1	2	3	4	5	6	7	8	
1.	Elemente native	Cupru	Cu	×						+		
2.		Argint	Ag		×	×		×		×		
3.		Aur	Au	×	×	+	×	×	×	×	×	
4.		Arsen	As			×		×		×		
5.		Sulf	S					×		×		
6.		Antimoniu	Sb				×			×	×	
7.	Sulfuri	Discrasit	Ag_3 Sb							×		
8.		Hessit	Ag_2 Te		×							
9.		Petzit	$(Ag, Au)_2$ Te		×							
10.		Silvanit	Au Ag Te_4		×							
11.		Calcozină	Cu_2 S	×	×			+	×	+	×	
12.		Bornit	Cu_2 S (Fe, Cu) S	×	×			×	×		×	
13.		Argentit	Ag_2 S	×		+		+		×	×	
14.		Stromeyerit	Cu_2 S·Ag_2 S									
15.		Jalpait	Cu_2 S·3 Ag_2 S	×								
16.		Blendă	Zn S	×	×	+	+	×	×	+	×	
17		Metacinabarit	Hg S					×				
18		Calcopirit	Cu Fe S_2	×	×	+	+	+	×	+	×	
19.		Tetraedrit	Cu Sb S_{3-4}	×	×	+	+	+	+	×	×	
20.		Germanit	Cu_3 (Fe, Ge) S_4									
21.		Colusit	Cu_3 (Fe, As, Sn) S_4	×								
22.		Würtzit	Zn S	×	+							
23.		Greenockit	Cd S	×								
24.		Cubanit	Cu Fe_2 S_3				×					
25.		Pirotină	Fe S	×	×		+	×	×		×	
26.		Alabandină	Mn S							×		
27.		Galenit	Pb S	×	+	+	+	+	×	+	+	

https://biblioteca-digitala.ro

a	b	c	d	1	2	3	4	5	6	7	8
28.		Altait	Pb Te		×						
29.		Miargirit	Ag Sb S_2	×		×		×			
30.		Covelină	Cu S	×	×			+	×	×	×
31.		Valeriit	Cu_3 Fe_4 S_7	×			×				
32.		Melnicovit	Fe S_2			×			×		×
33.		Antimonit	Sb_2 S_3	×		+	+	+		+	+
34.		Bismutină	Bi_2 S_3								
35.		Kermesit	Sb_2 S_2 O					×		×	×
36.		Emplectit	Cu_2 S·Bi_2 S_3							×	
37.		Wittichenit	3 Cu_2 S·Bi_2 S_3							×	
38.		Berthierit	Fe S Sb_2 S_3			+	+	+			
39.		Stephanit	5 Ag_2 S·Sb_2 S_3			+		×		×	×
40.		Pearceit	8 $(Ag, Cu)_2$ S·Sb_2 S_3			×					
41.		Polybasit	8 $(Ag, Cu)_2$ S·Sb_2 S_3			×		×		×	
42.		Seligmannit	2 Pb S·Cu_2 S·As_2 S_3	×							
43.		Bournonit	2 Pb S·Cu_2 S·Sb_2 S_3	×		+	+	×	+		
44.		Fizelyit	7 Pb S·1,5 Ag_2 S·5 Sb_2 S_3				×	×			
45.		Andorit	4 PbS·2 Ag_2 S·6Sb_2 S_3			×		+			
46.		Freieslebenit	4 PbS·2 Ag_2S·2 Sb_2 S_3				×	×		×	
47.		Diaforit	4 PbS·3 AgS·3 Sb_2 S_3					×			
48.		Schirmerit	Pb Ag_4·Bi_4 S_9	×							
49.		Geocronit	5 PbS·As Sb S_3								
50.		Gratonit	9 Pb S·2 As_2 S_3								
51.		Fülöppit	3 Pb S·4 Sb_2 S_3			+					
52.		Zinckenit	PbS·Sb_2 S_3			×		×			
53.		Jamesonit	4 PbS·Fe S·3 Sb_2 S_3	×		×	+	+		×	×
54.		Semseyit	9 PbS·4 Sb_2 S_3	×		+	+	×		×	×
55.		Boulangerit	5 PbS·2 Sb_2 S_3								
56.		Meneghinit	4 Pb S·Sb_2 S_3 (?)					×			
57.		Galenobismutit	Pb S·Bi_2 S_3								
58.		Proustit	Ag_3 As S_3			×		×	×		
59.		Pirargirit	Ag_3 Sb S_3			+		×	×	×	×
60.		Xantoconit	Ag Sb S_3			×		×			
61.		Samsonit	2 Ag_2 S·Mn S·Sb_2 S_3					×			
62.		Pirit	Fe S_2	+	+	+	+	+	×	+	+
63.		Cobaltină	Co As S	×							
64.		Lilianit	Pb Bi_2 S_6						×		
65.		Matildit	Ag Bi S_2	×					×		
66.		Voltzit	Zr (S As)					×			

https://biblioteca-digitala.ro

a	b	c	d	1	2	3	4	5	6	7	8
67.		Marcasit	$Fe\ S_2$	+	+	+	+	+	×	+	+
68.		Loellingit	$Fe\ As_2$	×							
69.		Arsenopirit	$Fe\ SAs$	×	×	×	+	×	×	×	×
70.		Molibdenit	$Mo\ S_2$	×				×			
71.		Realgar	$As_4\ S_4$			×		+		×	
72.		Auripigment	$As_2\ S_3$			×		+		+	×
73.		Bravoit	$(Ni, Fe, Co)\ S_2$							×	
74.	Halogenuri	Kerargirit	$Ag\ Cl$								
75.		Fluorit	$Ca\ F_2$	×			×	×		+	
76.	Oxizi —	Masicot	$Pb\ O$								×
77.	Hidroxizi	Magnetit	$Fe_3\ O_4$	×	×				×		×
78.		Valentinit	$Sb_2\ O_3$				×		×		
79.		Corindon	$Al_2\ O_3$								
80.		Hematit	$Fe_2\ O_3$	×	×		×	×	×	×	×
81.		Stibiconit	$Sb\ Sb_2\ O_6\ (OH)$					×			
82.		Cuart	$Si\ O_2$	+	+	+	+	+	+	+	+
83.		Piroluzit	$Mn\ O_2$	×				×			×
84.		Casiterit	$Sn\ O_2$								
85.		Vad	$Mn\ O_2\ n\ H_2O$	×				×	×		
86.		Limonit	$H\ Fe\ O_2\ aq$	×	×	×	+	×	×	×	×
87.		Arsenolit	$As_2\ O_3$							×	
88.		Crocoit	$Pb\ Cr\ O_4$	×							
89.		Cuprit	$Cu_2\ O$	×							
90.		Cervantit	$4\ Sb_2\ O_4$					×			
91.		Goethit	$Se\ O\ (OH)$	×		×			×		×
92.		Tenorit	$Cu\ O$	×					×		
93.	Carbonati	Smithsonit	$Zn\ Co_3$	×	×					×	
94.		Siderit	$Fe\ Co_3$			+	+	+		+	+
95.		Calcit	$Ca\ Co_3$	+	+	+	+	+	+	+	+
96.		Rodocrozit	$Mn\ CO_3$	×		×		+		+	
97.		Feromagnezit	$(Mg, Fe)\ CO_3$								
98.		Manganocalcit	$(Ca, Mn)\ CO_3$							×	
99.		Dolomit	$Ca\ Mg.\ (CO_3)_2$			×		+		+	
100.		Ankerit	$Ca\ (Fe, Mg, Mn)\ (CO_3)_2$					+		×	×
101.		Aragonit	$Ca\ CO_3$							+	×

https://biblioteca-digitala.ro

a	b	c	d	1	2	3	4	5	6	7	8
102.		Ceruzit	$Pb\ CO_3$	×	×			×	×		×
103.		Azurit	$Cu_3\ (OH)\ Co_{3\ 2}$	×				×	×	+	
104.		Malachit	$Cu_2\ (OH)_2\ CO_3$	×	×				×	+	
105.	Sulfaţi	Anhidrid	$Ca\ SO_4$							×	
106.	Wolframaţi	Barit	$Ba\ SO_4$	+	+	+		+		+	+
107.	Molibdaţi	Anglezit	$Pb\ SO_4$	×	×			×	×		
108.		Brochantit	$Cu_4\ [SO_4 \mid (OH)_6]$	×							
109.		Klebelsbergit	Sulfat bazic de antimoniu					+			
110.		Szmikit	$Mn\ [SO_4] \cdot H_2O$					×			
111.		Calcantit	$Cu\ SO_4\ 5\ H_2O$	×	×			×			
112.		Melanterit	$Fe\ SO_4\ 7\ H_2O$	×	×			×		×	×
113.		Zinkfauserit	$(Mn, Zn, Mg)\ SO_4\ 5\ H_2O$					×			
114.		Dietrichit	$Zn\ Al_2\ [SO_4]_4 \cdot 22\ H_2O$					×			
115.		Gips	$Ca\ SO_4\ 2\ H_2O$			+	+	+		+	+
116.		Felsöbanyit	$Al_4\ [(OH)_{10} \mid SO_4] \cdot 5\ H_2O$					×			
		Wolframit	$(Mn, Fe)\ WO_4$					+			×
118.		Scheelit	$Ca\ WO_4$					+		×	×
119.		Wulfenit	$Pb\ Mo\ O_4$	×							
120.		Plumbojarosit	$Pb\ Fe_6\ [(SO_4)_4 \mid (OH)_{12}]$	×							
121.		Monsmedit	$Tl_2\ O_3 \cdot K_2O \cdot 8\ SO_3 \cdot 15\ H_2O$			×		+			
122.	Fosfaţi	Piromorfit	$Pb_5\ Cl\ (PO_4, As\ O_4)_3$	×						×	
123.	Arseniaţi	Vivianit	$Fe_3\ (PO_4)_2 \cdot 8\ H_2O$	+			+				
124.		Eritrit	$CO_3\ (AsO_4)_2 \cdot 8\ H_2O$								×
125.		Simplesit	$Fe_3\ (As\ O_4)_2 \cdot 8\ H_2O$					×			
126.		Haidingerit	$Ca\ H\ (As\ O_4)\ H_2O$							×	
127.		Diadochit	$Fe_4\ [(OH)_4 \mid (PO_4SO_4)_3] \cdot 13\ H_2O$					×			
128.		Pitticit	$Fe_{20}\ [(OH)_{24} \mid (AsO_4\ PO_4\ SO_4)_{13}] \cdot 9\ H_2O$					×			
129.		Wavellit	$Al_3\ [(OH)_3 \mid (PO_4)_2] \cdot 5\ H_2O$							+	
130.		Sterrettit	$Al_3\ [(OH)_3 \mid (PO_4)_2] \cdot 2^1/_2\ H_2O$					×			
131.		Vanadinit	$Pb_5\ [(VO_4)_3\ Cl]$	×							
132.	Silicaţi	Enstenite	$(Mg, Fe)_2\ Si_2\ O_6$	×							
133.		Clinoclor	$Mg, Fe_{4,75}\ Al_{1,25}\ Si_{2,75}\ Al_{1,25}\ O_{10}\ Oh_8$	×							
134.		Rodonit	$(Mn, Fe, Ca)\ [Si\ O_3]$							+	

https://biblioteca-digitala.ro

a	b	c	d	1	2	3	4	5	6	7	8
135.		Bustamit	$Ca_2 Mn_3 [Si_3 O_9]_2$							×	
136.		Pirofilit	$Al_2 [(OH)_2 \mid Si_4 O_{10}]$								×
137.		Talc	$Mg_2 [(OH)_2 \mid Si_4 O_{10}]$							×	×
138.		Chamosit	$Fe, Fe^{3+})_3 [(OH)_2 \mid Al Si_3 O_{10}] (Fe, Mg)_3 (O, OH)_6$	×							
139.		Caolinit	$Al_4 [(OH)_8 \mid Si_4 O_{10}]$	×	×	×	×	×	×	×	×
140.		Cronstedtit	$Fe_4 Fe_2 [(OH)_8 \mid Fe_2 Si_2 O_{10}]$				+				
141.		Halloysit	$Al_4 [(OH)_8 \mid Si_4O_4] (H_2O)_4$							×	
142.		Helvină	$(Mn, Fe, Zn)_8 [S_2 (Be Si O_4) 6]$							×	×
143.		Laumontit	$Ca [Al Si_2 O_6]_2 \cdot H_2O$								
144.		Chabasit	$(Ca, Na_2) [Al_2 Si_4 O_{12}] 6 H_2O$			×					
145.		Calamină	$Zn_4 [(Si_2 O_7)] [(OH_2)] H_2O$		×						
146.		Epidot	$Ca_2 (Al, Fe)_3 Si_5 O_{10} OH$								
147.		Hornblendă verde	$2 (Ca, Na, K)_{2—3} (Mg, Fe''Fe'', Al)_5 (Si, Al)_8 O_{22} (OH)_2$								
148.		Pennin	$(Mg, Fe, Al)_6 (SI_9 O_{25} (OH)_2 9 H_2O$					×			
149.		Seladonit	$K Mg_3 Fe_3 Si_9 O_{25} (OH)_2 9 H_2O$								×
150.		Sillimanit	$Al Al Si O_5$		×						

https://biblioteca-digitala.ro

A CONTRIBUTION TO THE BETTER KNOWING OF THE MINERALOGY IN THE COLLECTION OF THE MUSEUM OF THE MARAMUREŞ DISTRICT

— *SUMMARY* —

This paper presents the rich and varied mineralization in the hidrothermal deposits on the south-western side of the neocenic volcanic mountains Gutîi-Ţibleş.

The author presents the minerals that are to be found in the 8 deposits and the way they are represented in the collection of the Museum of the Maramureş District. There are also shown the differenciations that exist in the same species of mineral.

https://biblioteca-digitala.ro

MINERALE MARAMUREȘENE*

VASILE BOLOGA

Existența pe teritoriul maramureșean a unui număr important de minerale este determinată de prezența munților vulcanici tineri ai Gutîiului, munți care fac parte integrantă din lanțul vulcanic Oaș—Gutîi—Țibleș—Călimani—Gurghiu—Harghita.

Erupțiile vulcanice neogene din Munții Gutîi s-au desfășurat în trei faze mai importante care au generat produse vulcanice variate. Erupțiile primei faze au început în Tortonian și au avut un caracter exploziv, fiind reprezentate prin piroclastite acide și riolite. Această fază de erupție a continuat în Sarmațian, cînd au fost puse în loc andezite. Faza a doua este reprezentată prin dacite, andezite cuarțifere și andezite cuarțifere și andezite cu hornblendă și piroxen, de vîrstă pannonian inferioară. Cea de a treia fază de erupțiuni a avut loc în Pannonianul superior și a produs roci andezitice, cu predominarea curgerilor de lave andezitice, bazaltoide.

Fenomenele hidrotermale care au urmat primelor două faze de erupțiuni vulcanice au generat importante zăcăminte filoniene de minereuri neferoase și aurifere,[2] care constituie o parte din provincia metalogenetică a vulcanismului neogen, provincie unică în țara noastră, datorită varietății deosebite a mineralelor întîlnite.

Exploatarea zăcămintelor a permis identificarea unor exemplare deosebit de interesante de specii minerale, în special sulfuri metalice, sulfosăruri, carbonați, sulfați și minerale de oxidație, care sînt vestite pe plan mondial prin perfecțiunea și raritatea formelor cristalografice, culoare, parageneze și pseudomorfoze.

Cristalele de cuarț, stibină, galenă, semseyit, pirotină, calcopirită, blendă, plumozit, tetraedrit, realgar, wolframit, scheelit, calcită, baritină, rodocrozit,

*) Articolul de față reprezintă revizuirea unui capitol din lucrarea monografică, în manuscris: **Minerale și varietăți mineralogice descoperite pe teritoriul României**, elaborată de autor în anul 1961.

1. N. Gherasi, G. Bambiță, **Notă explicativă la Harta geologică a R.S. România**, scara 1 : 200000, foaia 3, Baia Mare, Institutul Geologic, București, 1967.
2. V. Ianovici, D. Giușcă, V. Manilici, N. Gherasi, R. Jude, I. Gheorghiță, R. Dimitrescu, **Privire generală asupra geologiei regiunii Baia Mare**, în **Ghidul excursiilor**, A. Baia Mare, Asociația geologică carpato-balcanică, București, 1961.

https://biblioteca-digitala.ro

gips, wavellit etc. provenite din zăcămintele filoniene maramureșene și în special de la Baia Sprie, Herja și Cavnic, se găsesc la loc de frunte în cele mai importante colecții de specialitate din lume, constituind exemplare rare de o deosebită frumusețe și valoare științifică. Faima mineralogică a subsolului maramureșean este dată însă de acele minerale și varietăți mineralogice care au fost descoperite aici pentru prima oară. Zăcămintele maramureșene sînt vestite în literatura mineralogică internațională prin faptul că un număr de 16 specii mineralogice au fost identificate aici, pentru prima oară în lume.[3]

Minerale și varietăți mineralogice noi au fost descoperite în minele Baia Sprie, Herja, Dealul Crucii și Cavnic.

I. BAIA SPRIE

La Baia Sprie au fost identificate, ca minerale noi : felsöbányitul, szmikitul, dietrichitul, semseyitul, andoritul, klebersbergitul, zinkfauseritul și monsmeditul. Tot la Baia Sprie au fost descoperite sterrettitul (eggonitul) și kenngottitul, o varietate de miargirit.

Felsöbányitul

În anul 1853 G.A. Kenngott publică un articol asupra unui nou mineral, pe care îl denumește felsöbányit, după denumirea de atunci a localității Baia Sprie.

Analizele chimice efectuate inițial de G.A. Kenngott și mai tîrziu de L. Tokody (1942) asupra unor exemplare de la Baia Sprie, cît și cea efectuată de Sirtnîi și Tornov (1913) asupra unui felsöbányit de la Samara (U.R.S.S.), au permis lui Ch. Palache, H. Berman și Cl. Frondell,[4] să calculeze pentru acest mineral următoarea formulă chimică : $Al_4\,[(OH)_{10}\mid SO_4]\cdot 5\,H_2O$

În anul 1854 W. Crum sintetizează un produs amorf, din acetat de aluminiu și sulfat neutru de potasiu, analog din punct de vedere chimic felsöbányitului.

Felsöbányitul apare sub formă de cristale tabulare dezvoltate după (001) și ușor alungite după (100), care constituie agregate radiare sau sferoidale. Clivajul este bun după (001), (010) și (100). Culoarea este albă-gălbuie. Luciul pe suprafețele de clivaj este sidefos. Duritatea = 1,5. Greutatea specifică = 2,33.

Mineralul este transparent și cristalizează în sistemul rombic. Np este paralel cu alungirea. Unghiul axelor optice $2V = 40^0$. Este biax pozitiv. Ng = 1,533, Nm = 1,518, Np = 1,516, Ng—Np = 0,017.

Din punct de vedere genetic felsöbányitul este un mineral secundar, de natură supergenă, format în urma circulației apelor superficiale.

Pînă în prezent acest mineral a fost identificat în afară de Baia Sprie doar la Samara (U.R.S.S.), în cadrul unor roci de vîrstă jurasică.[5]

3. V. Bologa, **Rarități mineralogice maramureșene**, în ziarul **Pentru socialism**, an XX, nr. 5001 din 22 februarie 1970, Baia Mare.
4. Ch. Palache, H. Berman, Cl. Frondell, **The system of Mineralogy**, Ed. Wiley — New York, Champman-Hall — London, 1946—1951.
5. **Ibidem.**

https://biblioteca-digitala.ro

Szmikitul

Un alt mineral supergen, denumit szmikit după I. Szmik, inginer minier de la Baia Sprie, a fost descoperit în anul 1877 de J. von Schroeckinger în galeria Sf. Mihai din partea superioară a minei.

Analizele chimice efectuate au arătat că szmikitul este un sulfat monohidratat de mangan, solubil în apă, cu formula chimică : $Mn\ SO_4 \cdot H_2O$.

În anul 1893 Linebarger obţine szmikit sintetic, arătînd că domeniul de existenţă al acestui mineral este cuprins între —27°C şi +117°C, fapt care confirmă geneza secundară.

Szmikitul apare deobicei ca stalactite şi concreţiuni cu aspect pămîntos, depuse pe pereţii galeriilor din apele de circulaţie. Cristalele de szmikit au habitus prismatic, sistemul de cristalizare fiind monoclinic. Clivajul este bun. Culoarea este alb murdară, sau roz pînă la roşietică. Duritatea =1,5. Greutatea specifică=3,15. Plasticitatea=7.

Este un mineral transparent şi incolor, în secţiuni subţiri. Planul axelor optice şi Ng este perpendicular pe (010). Este biax pozitiv. Unghiul axelor optice 2 V este aproximativ de 90°. Ng.=1,62. Nm nu este cunoscut. Np= =1,57, Ng—Np=0,05.

După cum a reieşit din cele expuse mai sus szmikitul este un mineral supergen, format pe pereţii lucrărilor miniere, în urma circulaţiei apelor sulfatate.

Pînă în prezent acest mineral a fost citat numai la Baia Sprie.[6]

Dietrichitul

Dietrichitul, descoperit în anul 1878 de Dr. Dietrich de la Przbram, este de asemenea un mineral de origine supergenă, care a fost denumit astfel de J. von Schroeckinger în anul 1878.

Acest mineral este un sulfat hidratat de zinc, adică un alaun din grupa halotrichitului, căruia i s-a atribuit următoarea formulă chimică : $ZnAl_2[SO_4]_4 \cdot 22\ H_2O$.

Zincul este substituit în parte cu Fe şi Mn ; raportul Zn : Fe : Mn fiind de 1,86 : 1,77 : 1.

Mineralul apare ca agregate fibroase, aciculare de culoare alb murdară pînă la brun-gălbuie. Luciul este mătăsos. Duritatea=2. Greutatea specifică nu a fost determinată. Cristalizează în sistemul rombic.

În secţiuni subţiri dietrichitul este incolor şi biax pozitiv. Unghiul axelor optice 2 V este mare. Constantele optice determinate sînt următoarele : Ng=1,488, Np=1,475, Ng—Np=0,013.

Dietrichitul este un mineral secundar descris pînă în prezent doar la Baia Sprie.

Semseyitul

În anul 1881 I. Krenner face cunoscută descoperirea unui nou mineral la Baia Sprie, o sulfostibiură de plumb pe care o denumeşte semseyit, după colecţionarul de minerale Andor Semsey.

6. Akad. Nauk S.S.S.R., **Minerali**, tom I, Izd. Akademii Nauk S.S.S.R., Moskova, 1960.

https://biblioteca-digitala.ro

Mineralul face parte din grupa plagionitului și are următoarea formulă chimică : 9 Pb S.4 Sb_2S_3. În anul 1919, chimistul Itsuka, de la Universitatea din Kyoto, a reușit să sintetizeze un termen al sistemului PbS—Sb_2S_3, cu o compoziție chimică asemănătoare semseyitului.

Semseyitul cristalizează în sistemul monoclinic. Constantele rețelei elementare sînt următoarele : $a_0=13,48$Å ; $b_0=11,87$Å ; $c_0=24,48$ Å, raporturile acestora fiind : $a_0 : b_0 : c_0 = 1,1356 : 1 : 2,0623$. Celula elementară a semseyitului este constituită din : $Pb_{36}Sb_{32}S_{84}$.

Habitusul este tabular după (001) și prismatic după (010). Cristalele de semseyit apar sub formă de agregate circulare sau rozete de culoare închisă cenușie de plumb. Principalele forme cristalografice sînt : (001), (100), (111), (221), (113), (113), (310), (101), (011) și (114).

Prezintă clivaj perfect după (112). Urma este neagră. Duritatea=2.5. Greutatea specifică=5,9—6,1. Este un mineral opac.

Apare în cadrul filoanelor hidrotermale în parageneză cu galena, bournonitul, blenda, sideritul, ankeritul și diaforitul. În afară de Baia Sprie la noi în țară a mai fost citat la Rodna Veche (V. von Zepharovich — 1895), Băiuț (J. Loczka — 1925), Herja (J. Loczka — 1925), Ilba (A. Andronescu, I. Bădescu, N. Duma — 1962) și Toroiaga — Baia Borșa (A. Szöke și L. Steclaci — 1962). În alte țări prezența semseyitului a mai fost menționată la Wolfsberg — Harz (R.D. Germană), Glendinning — Dumfrshire (Marea Britanie), Oruro (Bolivia) și Azateksk — Armenia (U.R.S.S.).[7]

Andoritul

Cel de al doilea mineral al cărui nume a fost dat în cinstea lui Andor Semsey este andoritul, o sulfostibiură de argint și plumb, descoperită de asemenea de I. Krenner, în anul 1892. H. Strunz[8] dă pentru acest mineral următoarea formulă chimică : 4 PbS. 2 Ag_2S. 6 Sb_2S_3.

Andoritul cristalizează în sistemul rombic. Parametrii structurali ai rețelei elementare sînt următorii după A.N. și H. Winchell[9] : $a_0=12,98$, $b_0=19,15$, $c_0=12 \times 4,62$ Å, $a_0 : b_0 : c_0 = 0,589 : 1 : 0,459$.

Apare deobicei sub formă de prisme scurte, striate după (100), lungi pînă la 15 mm și groase de cca. 2 mm. Poate prezenta și forme tabulare groase, dezvoltate după (100) și mai rar forme tabulare subțiri, dezvoltate după (010).

Clivajul deobicei lipsește, uneori a fost descris cu clivaj bun după (010). Prezintă spărtură concoidală.

Mineralul este opac și are culoare cenușie închisă de oțel. Urma este neagră. Luciul metalic. Duritatea=3—3,5, iar greutatea specifică=5,35.

În secțiuni lustruite este de culoare albă. Prezintă slabe efecte de anizotropie și are relief ridicat. Reflexele suprafeței lustruite sînt : 31,5 % verde, 27,5% oranj și 25,5 % roșu.

7. H. Strunz, **Mineralogische Tabbelen**, Akademische Verlagsgesellschaft Gest-Portig K—G, Leipzig, 1957.
8. A. Winchell, H. Winchell, **Elements of optical Mineralogy**, Fourth Edition, Part. II, John Wiley Sons Inc, New York — Chapman-Hall — Ltd. London, 1956.
9. V. Manilici, D. Giușcă, V. Stiopol, **Studiul zăcămîntului de la Baia Sprie** (reg. Baia Mare), în **Memoriile Comitetului Geologic**, vol. VII, București, 1965.

https://biblioteca-digitala.ro

Andoritul este un mineral extrem de rar şi a fost semnalat la noi în ţară numai la orizonturile superioare de la Baia Sprie (de I. Krenner — 1892) şi la Dealul Crucii (de S. Koch — 1957). Apare în cadrul filoanelor hidrotermale în parageneză cu plumozitul, stibina, cuarţul, blenda, tetraedritul etc.[10]

Ulterior W. Brögger şi A.W. Stelzner în anul 1893, respectiv 1894 identifică la Oruro (Bolivia) două minerale pe care le denumesc sundtit şi webnerit, identice cu andoritul şi care au fost considerate începînd din anul 1897 ca sinonime ale acestuia.[11]

Klebersbergitul.

Existenţa unui alt nou mineral la Baia Sprie — klebersbergitul a fost făcută cunoscută de V. Zsivny în anul 1929. Mineralul a fost denumit astfel după pedagogul maghiar dr. Kuno Klebersberg.

Klebersbergitul a fost considerat un sulfat bazic de stibiu, formula chimică nefiindu-i încă stabilită.

Analizele microchimice efectuate au pus în evidenţă prezenţa în acest mineral în cantităţi foarte mici a : H_2O, Fe, Mg, Na, K, Bi, şi P_2O_5. Mineralul se dizolvă încet, la rece, în acid clorhidric concentrat.

Cristalizează în sistemul monoclinic, $\beta = 91°48'$. Prezintă habitus prismatic, acicular. Cristalele sînt alungite după feţele (001) şi dezvoltate după feţele (010). Principalele forme cristalografice care au fost determinate sînt : (001), (010), (110), (101) şi (101).

Apare sub formă de pulbere alb-gălbuie sau cenuşie-gălbuie, pe cristalele de stibină.

În secţiuni subţiri este incolor sau uşor gălbui. Nu prezintă policroism. Este biax negativ. $Ng : c = 1°48'$; $N \parallel b > 1{,}74$. Din punct de vedere genetic, klebersbergitul este un mineral supergen, format în zona de oxidaţie, în urma acţiunii apelor acidulate asupra cristalelor de stibină. Pînă în prezent nu a fost citat în alte zăcăminte.[12]

Zinkfauseritul

Prezenţa la Baia Sprie a zinkfauseritului — un nou sulfat hidratat de zinc şi magneziu — a fost comunicată de L. Tokody în anul 1949. Mineralul a fost descoperit pe filonul Principal, în partea de vest a orizontului XII.

În urma analizei efectuate de prof. E. Schulek, s-a calculat pentru zinkfauserit următoarea formulă chimică : $(Mn\ Zn\ Mg)\ [SO_4] \cdot 5H_2O$.

L. Tokody arată că la Baia Sprie este prezent şi fauseritul ($Mn(SO_4) \cdot 7\ H_2O$), dar care nu poate fi confundat cu zinkfauseritul, deoarece datorită caracteristicilor sale fizico-chimice deosebite constituie o entitate mineralogică independentă.

Zinkfauseritul cristalizează în sistemul rombic şi prezintă habitus prismatic. Principalele forme cristalografice determinate sînt : (100), (110), (010), (111), (101) şi (111).

10. Ch. Palache şi colaboratorii, **Op. cit.**
11. **Ibidem.**
12. **Ibidem.**

https://biblioteca-digitala.ro

Mineralul prezintă clivaj bun după (010) și are culoare roz deschisă. Luciul este sticlos. Duritatea =2,5, iar greutatea specifică =1,99. Este biax negativ. 2 V este mare n=1,465.

Din punct de vedere genetic, la fel ca și felsöbányitul și szmikitul, zinkfauseritul este un mineral supergen, depus din apele din mină sub formă de stalactite. Pînă în prezent zinkfauseritul a fost citat numai la Baia Sprie.[13]

Monsmeditul

Ultimul mineral nou identificat la Baia Sprie este monsmeditul, descoperit în anul 1963 pe filonul Rothmundi, la orizontul Screper (516 m).

Descoperirea noului mineral, denumit astfel după numele latin al Dealului Minei de la Baia Sprie (Mons Medius), a fost publicată de A. Götz, St. Mihalka, I. Ioniță, și Z. Toth,[14] în anul 1968.

Monsmeditul este un sulfat dublu de taliu și potasiu, hidratat, cu formula chimică : $Tl_2O_3 \cdot K_2O \cdot 8\ SO_3 \cdot 15\ H_2O$.

Deși apare sub formă de cristale cubice, cristalizează în sistemul rombic ; presupunîndu-se că inițial s-a depus în sistemul cubic, dar ulterior rețeaua cristalină s-a reorganizat în sistemul rombic, fiind astfel un caz de paramorfoză după forma inițială a aceluiași mineral. Principalele fețe determinate sînt cele de cub (101), de octaedru (111) și de dodecaedru romboidal (110).

În secțiuni subțiri apare colorat în verde fumuriu caracteristic. Nu prezintă fenomene de policroism. Indicele de refracție n=1,6081. Birefringența Ng—Np=0,011. Este un mineral biax negativ, cu unghiul 2 V variabil, mic pînă la 52°.

Culoarea monsmeditului este neagră. Greutatea specifică =3,00. Duritatea este scăzută, fiind egală cu 2.

Este un mineral casant. Clivajul este paralel cu fețele de hexaedru și mai rar cu cele de octaedru.

Monsmeditul s-a format în urma descompunerii supergene a sulfurilor primare hidrotermale, cu conținut de taliu, în prezența unor minerale de gangă cu conținut de potasiu. Conținutul în taliu al sulfurilor hidrotermale primare de la Baia Sprie variază între 10—100 ppm, iar conținutul în potasiu al mineralelor de gangă este de 2 300 ppm ca urmare a apariției frecvente a adularului, în cadrul proceselor de hidrotermalizare.

Mineralul apare în cadrul unor geode în partea centrală a filonului, în parageneză cu marcasită, baritină, sulfat de fier, sub formă de cuburi izolate bine dezvoltate, sau ca agregate compacte în care se deosebesc indivizi hexaedrici. Pînă în prezent existența monsmeditului a fost semnalată și la Săsar — mina Sofia (Baia Mare), unde apare în zonele exploatate ale filonului XXV.[15]

13. **Ibidem.**
14. A. Götz, St. Mihalka, I. Ioniță, Z. Toth, **Monsmeditul — un nou mineral de taliu — de la Baia Sprie**, în: **Revista Minelor**, Anul XIX, nr. 4, București, 1968.
15. V. Bologa, **op. cit.**

https://biblioteca-digitala.ro

Sterrettitul (eggonitul)

Mineralul denumit ulterior sterrettit a fost descoperit la Baia Sprie, de A. Schrauf în anul 1879, care l-a denumit eggonit. Fără a efectua un studiu chimic amănunțit A. Schrauf l-a considerat a fi un silicat de cadmiu. În anul 1929 I. Krenner descoperă eroarea lui A. Schrauf și arată că eggonitul este de fapt un fosfat hidratat de aluminiu.

Mai tîrziu, în anul 1940 cercetătorii americani Larsen și Montgomery descoperă la Ferfield Juta — California (S.U.A.) un mineral identic cu eggonitul (rectificat de I. Krenner) pe care îl denumesc sterrettitul în cinstea geologului american Douglas B. Sterrett. În același an Bannister confirmă identitatea sterrettitului cu eggonitul.

Denumirea de sterrettit s-a menținut însă în literatura mineralogică, în dauna eggonitului de la Baia Sprie, care deși are într-un fel prioritatea nu este utilizat deoarece A. Schrauf l-a considerat în mod eronat drept un silicat de cadmiu, iar ulterior nu a fost clarificată compoziția chimică a mineralului.

Sterrettitul (eggonitul) este un fosfat bazic de aluminiu cu formula $Al_3[(OH)_3|(PO_4)_2.]\,21\cdot 2\,H_2O$.

Mineralul cristalizează în sistemul rombic. Prezintă habitus prismatic. a : b : c = 0,8662 : 1 : 0,5325.

Clivajul este perfect după (110) și (100) și prost după (001). Culoarea este slab gălbuie pînă la incoloră. Luciul sticlos. Duritatea = 5. Greutatea specifică = 2,41 — 2,70. În secțiuni subțiri este incolor și are următoarele constante optice : Ng = 1,601, Nm = 1,590, Np = 1,572, Ng—Np = 0,029. Este biax negativ.

Sterrettitul este un mineral secundar format din soluțiile apoase care circulă prin zăcămintele de sulfuri.

În afară de Baia Sprie și Ferfield Juta, a mai fost întîlnit la Altenberg și Morense (Belgia).[16]

Kenngottitul (varietate de miargirit)

Kenngottitul este o varietate plumbiferă de miargirit ($AgSbS_2$) descrisă de Heidinger în anul 1856 drept un nou mineral. În același an Weissbach arată că kenngottitul este de fapt o varietate de miargirit. Identitatea kenngottitului cu miargiritul (mineral identificat anterior de H. Rose, în anul 1829 în zăcămîntul Bräunsdorf de lîngă Freiberg — R.D. Germană), a fost demonstrată de L. Szipöcz în anul 1871, care arată că kenngottitul este o varietate plumbiferă de miargirit cu 4 % Pb.

Cristalizează în sistemul monoclinic. $a_0 : b_C : c_0 = 3{,}000 : 1 : 2{,}923$. Apare sub formă de cristale tabulare sau prismatice. Principalele forme descrise de Krenner sînt : (001), (331), (211), (111), (013), (101) și (100).

În cadrul filoanelor hidrotermale apare deobicei ca agregate sferoidale de culoare neagră de fier. Urma este roșie vișinie. Luciul metalic. Duritatea = 2—2,5. Greutatea specifică = 5,34.

În secțiuni lustruite apare colorat în roșu sîngeriu închis. Birefringența este puternică. Absorbția clară. În lumină polarizată este colorat în bleu deschis.

16. Ch. Palache și colab., **op. cit.**

https://biblioteca-digitala.ro

Este un mineral primar, care la Baia Sprie a fost descoperit într-o paragenează de freieslebenit, blendă, galenă, stibină și pirită.

În țara noastră prezența miargiritului a mai fost menționată la Dealul Crucii și Ilba.

II. HERJA

Fizelyitul

La Herja inginerul minier S. Fizely descoperă un mineral, descris în anul 1926 de I. Krenner și I. Loczka și denumit fizelyit, în cinstea descoperitorului. În anul 1945 mineralogul canadian F.W. Nufield este de părere că fizelyitul ar fi de fapt andorit. În urma unor cercetări minuțioase J.D. Donnay și B. Donnay au demonstrat însă, în anul 1954, că fizelyitul se deosebește de andorit, constituind o entitate mineralogică separată.[17]

Fizelyitul este o sulfostibiură de plumb și argint, cu formula chimică : 7 PbS.1,5 Ag_2S. 5 Sb_2S_3.

Mineralul cristalizează în sistemul rombic și are următoarele constante cristalografice : $a_0 : b_0 : c_0 = 0{,}683 : 1 : 0{,}226$. Prezintă în general habitus prismatic.

Clivajul este bun după (010). Culoarea este cenușie închisă de plumb sau cenușie de oțel. Urma este cenușie închisă. Luciul metalic.

Este un mineral opac. Proprietățile optice nu au fost încă studiate. Duritatea =2. Greutatea specifică =5,56.

Fizelyitul este un mineral primar care a fost găsit într-o paragenează hidrotermală cu : semseyitul, pirotina, cuarțul, pirita, blenda și dolomita.[18] În alte zăcăminte fizelyitul a fost menționat doar la Baia Sprie.[19]

III. DEALUL CRUCII

Fülöppitul

În anul 1929 S. Koch și I. Finaly descoperă un nou mineral dintr-un material colectat de dr. B. Fülöpp, din filonul principal de la Dealul Crucii, de la orizontul III, din apropierea puțului Werner. Mineralul a fost denumit astfel în cinstea descoperitorului.[20]

Fülöppitul este o sulfostibiură, foarte rară, de plumb, din grupa plagionitului, cu formula chimică : 3 PbS. 4 Sb_2S_3.

Mineralul cristalizează în sistemul monoclinic și are următoarele raporturi ale rețelei cristalografice : $a_0 : b_0 : c_0 = 1{,}145 : 1 : 1{,}446$. Apare sub formă de piramide scurte sau prisme scurte dezvoltate după (201) și (112), cu striațiuni paralele după (001). Principalele forme cristalografice determinate sînt : (001), (100), (102), (114), (112), (113), (112) și (111).

Clivajul lipsește, prezentînd spărtură neregulată. Luciul este metalic. Urma cenușie roșietică. Duritatea =2,5. Greutatea specifică =5,23. Culoa-

17. **Ibidem.**
18. N. Petrulian, **Étude chalcographique du gisement de plomb et zinc de Herja (Transylvanie, Roumanie)**, in **Anuarul Institutului Geologic**, vol. XVI, București, 1934.
19. D.M. Cădere, **Fapte pentru a servi la descrierea mineralogică a României**, in **Memoriile Academiei Române**, Tom. III, nr. 3, București, 1925.
20. Ch. Palache și colab., **op. cit.**

https://biblioteca-digitala.ro

rea este cenuşie de plumb uneori albastră de oţel sau galbenă pală de bronz.[21]

Este un mineral opac, care în secţiuni lustruite este de culoare albă.

Genetic, fülöppitul este un mineral primar care apare într-o parageneză hidrotermală tipică cu blendă, dolomit şi zinkenit.[22]

Prezenţa acestui mineral a fost citată şi la Săcărîmb, dar S. Koch[23] precizează că materialul respectiv a provenit în realitate tot de la Dealul Crucii.

IV. CAVNIC

La Cavnic, au fost identificate trei varietăţi mineralogice, care poartă toate denumirea din trecut a localităţii (Kapnik): kapnitul, kapnicitul şi kapnikitul.

Kapnitul (ferrosmithsonitul).

Kapnitul este o varietate de smithsonit ferifer (ferrosmithsonit); un termen median al seriei izomorfe: smithsonit ($ZnCO_3$)—siderit ($FeCO_3$).

Cristalizează în sistemul romboedric.

Această varietate mineralogică a fost citată de V. von Zepharovich,[24] în anul 1859. Apare colorată în brun sau galben, fiind transparentă sau semitransparentă.

Este o varietate de natură secundară, caracteristică zonelor de oxidare. A fost întîlnită în parageneză cu blenda şi tetraedritul.

Kapnicitul (wavellitul)

Varietatea de wavellit cunoscută sub denumirea de kapnicit a fost descoperită de Städeler în anul 1859. Această varietate a fost întîlnită pe filonul Francisc. Städeler a arătat că kapnicitul este un fosfat de aluminiu, pe care l-a considerat drept un mineral nou.

Ulterior s-a dovedit însă că este vorba de o varietate de wavellit $Al_3(OH)_3 \cdot (PO_4)_2 \cdot 5H_2O$, mineral descoperit în anul 1857 în zăcămîntul Steamboat — Pensylvania (S.U.A.).[25]

Apare sub formă de cruste radiare concentrice, fibroase, incolore sau divers colorate (galben, verzui, brun). Luciul este sticlos.

Cristalizează în sistemul rombic. Prezintă habitus prismatic. Principalele forme cristalografice determinate sînt: (010), (110), (101) şi (111). Duritatea = 3,5 — 4,0. Greutatea specifică = 2,3 — 2,4.

În secţiuni subţiri este transparent şi biax pozitiv cu unghiul $2V = 70°$.

Este un mineral secundar, care formează agregate radiare pe cristalele de cuarţ, pirită, galenă şi blendă.

Kapnikitul (rodonitul)

Cea de a treia varietate mineralogică descoperită la Cavnic este kapnikitul; o varietate de rodonit (MnFeCa) [SiO_3]. Ea este menţionată de V. von Zepharovich,[26] în anul 1859.

21. **Ibidem.**
22. Akad. Nauk. S.S.S.R., **op, cit,**
23. S. Koch, **Date on some rare Sulphosalts,** in **Acta Universitatis Szegediensis,** Sect. Sc. Nat. Pars Mineralogica — Petrographica, vl. 10, Szeged, 1957.
24. V. von Zepharovich, **Mineralogisches Lexikon des Kaiserthums Osterreich,** Wien, 1859—1893.
25. Ch. Palache şi colab., **op. cit.**
26. V. von Zepharovich, **op. cit.**

https://biblioteca-digitala.ro

Rodonitul este un silicat de mangan în care manganul este substituit izomorf cu fier și calciu. Cristalizează în sistemul triclinic. Proprietățile fizico-chimice ale kapnikitului sînt identice cu cele ale rodonitului.[27]

Apare sub formă de cristale tabulare, uneori cu conturele rotunjite, de culoare roz-gălbuie caracteristică. Clivajul este perfect după (100) și (010) și bun după (001). Duritatea =5—5,5. Greutatea specifică =3,7.

La Cavnic a fost descris ca agregate fin granulare în parageneză cu dolomitul, cuarțul, tetraedritul, blenda, ankeritul și calcopirita, în ganga filoanelor metalifere.[28]

V. DIAMANTUL DE MARAMUREȘ

În cadrul formațiunilor grezoase ale flișului din Maramureș, pe fisuri și în geode a fost descrisă, sub denumirea de „diamant de Maramureș", o varietate de cuarț bipiramidat, cu indivizi bine dezvoltați, perfecți, cu dimensiuni cuprinse între 1—10 mm. Primele mențiuni privind această varietate aparțin lui C.A. Zipser,[29] G. Korinzer, E. Mack[30] și K. Zimanyi.[31]

Constantele optice principale : N ε =1,5536 și N ω =1,5444, sînt foarte apropiate de cele ale cuarțului.[32]

Existența diamantului de Maramureș este cunoscută și în regiunea Transcarpatică a R.S.S. Ucrainene (U.R.S.S.), unde au fost descrise următoarele forme cristalografice : (1101), (1100), (1101), (0110), (0111), (1011), (1010) și (1011). Studiile geotermometrice asupra unor astfel de diamante de Maramureș [9] au stabilit că acestea s-au format la temperaturi cuprinse între 155—180°C.

Se presupune că diamantele de Maramureș s-au format în timpul proceselor de diageneză, al formațiunilor sedimentare, nefiind exclus însă aportul unor soluții postvulcanice.

MINERAUX DES MARAMURES

— *RÉSUMÉ* —

La présence sur le territoire du département du Maramureș de l'éruptif neogène des montagnes Gutîi, dont on trouve d'importants gisements hydrothermaux filoniens, a déterminé la découverte de 16 minéraux nouveaux et variétés minéralogiques à Baia Sprie, Herja Dealul Crucii et Cavnic. Dans cet ouvrage on décrit ces minéraux et variétés minéralogiques.

27. St. Strunz, **op. cit.**
28. V. von Zepharovich, **op. cit.**
29. C.A. Zipser, **Versuch eines topographisch — mineralogischen Handbuches von Ungarn**, Oedenburg, 1817.
30. E. Mack, **Über das Vorkommen der Marmaroscher, Diamanten und des Steinsalzes in der Maramorosch, in Verhandlungen des Vereins für Naturkunde zu Pressburg**, vol. VI, Pressburg, 1862.
31. K. Zimany, **Mineralogische Mitthellungen**, in **Földtany Közlöny, vol. XXIV**, Budapest, 1894.
32. **Ibidem.**

https://biblioteca-digitala.ro

AVIFAUNA CINEGETICĂ A DEPRESIUNII MARAMUREȘ ȘI PROBLEMELE EI ECOLOGICE

IOSIF BÉRES

În ultima perioadă atenţia specialiştilor s-a îndreptat mai ales asupra speciilor de păsări a căror pondere cinegetică este în creştere.

Depresiunea Maramureşului, cu un cadran muntos înalt, cu suprafeţe mari acoperite cu păduri, este considerată ca o zonă caracteristică a vînatului mare, şi din acest considerent preocuparea vînătorilor şi a organelor de resort s-a îndreptat tot în această direcţie. În Maramureş, din vînatul aripat numai cocoşul de munte a fost şi este vînat în mod sistematic, celelalte specii sînt capturate în mod accidental atunci cînd scopul vînătoarei este îndreptat spre alte specii de vînat. Aceasta se datorează faptului că Maramureşul, ca urmare a condiţiilor ecologice nefavorabile, a fost sărac în vînatul cu pene. Prin schimbarea unor condiţii ecologice, micşorarea numărului răpitoarelor, plantaţii mari forestiere, presiunea antropogenă în zonele învecinate şi chiar adaptarea unor specii la condiţiile existente, s-au produs unele modificări cantitative şi calitative în avifauna cinegetică a zonei studiate.

Speciile vor fi tratate în ordinea importanţei lor în Maramureş din punct de vedere cinegetic pe baza cercetărilor făcute în ultimii 20 de ani. Vor fi abordate 17 specii, care aparţin la cinci ordine şi la şapte familii.

1. Ordinul GALLIFORMES, cu două familii,

1.1. Familia TETRAONIDAE, cu trei specii care sînt prezente în zonă ;

1.1.1. COCOŞUL DE MUNTE (TETRAO UROGALLUS L.) Este prezent în pădurile de răşinoase ale Maramureşului situate în general între 1 200—1 600 m altitudine. Ar merita o atenţie deosebită atitudinea speciei faţă de înrăşinarea masivă efectuată în zonele şi altitudinile inferioare. Putem aştepta coborîrea speciei în pădurile limitrofe de amestec şi de răşinoase recent plantate. Este singura specie vînată cu regularitate în zona cercetată, în perioada de rotit, 15.IV—15.V.

https://biblioteca-digitala.ro

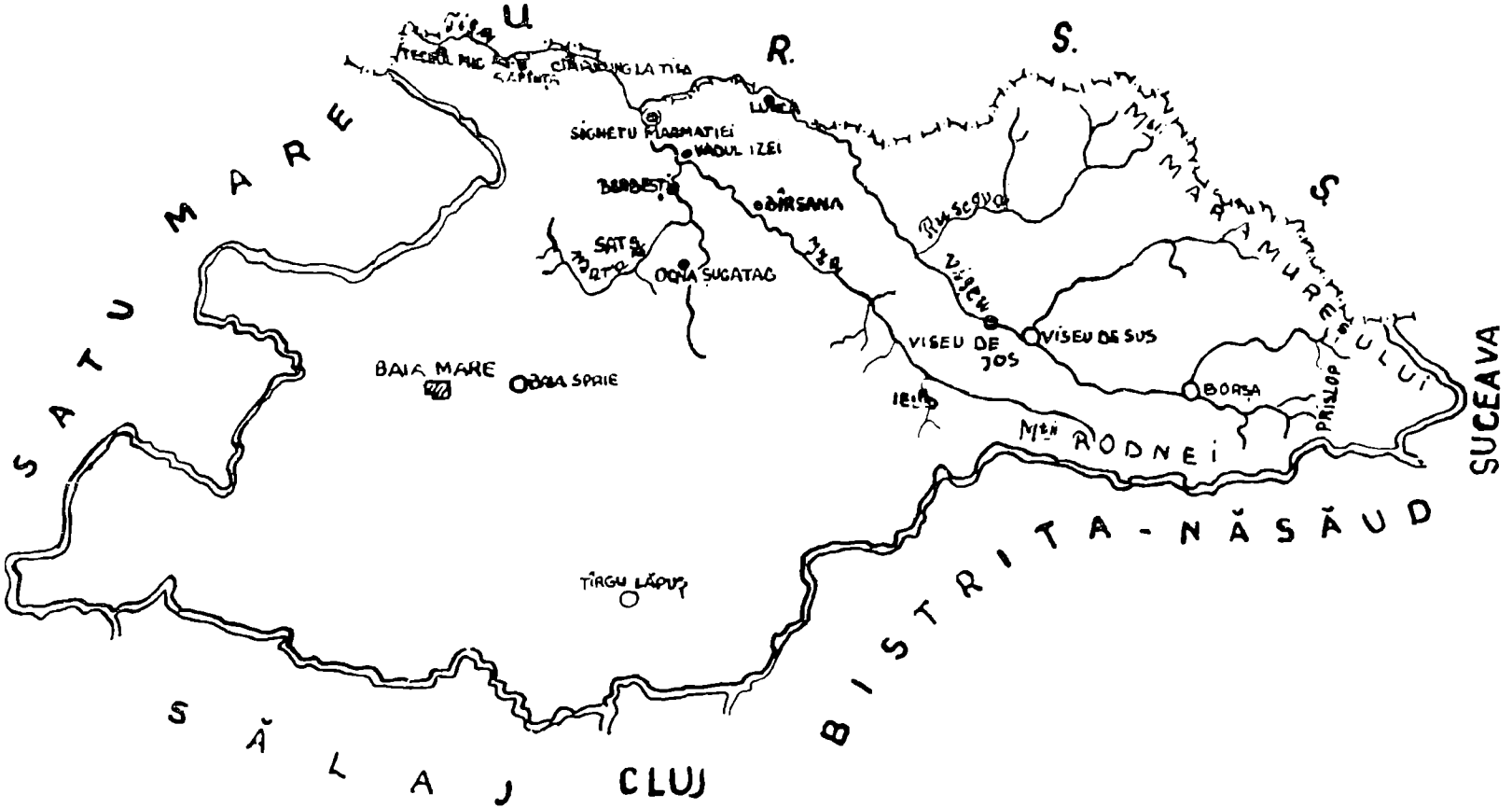

Fig. 1. Harta zonei cercetate.

https://biblioteca-digitala.ro

1.1.2. IERUNCA (TETRASTES BONASIA C.L.)

Are o răspîndire mai largă în Maramureş. În mod deosebit îi plac pădurile foioase şi de amestec cu un arboret abundent, în primul rînd alunul, ale cărui fructe au o importanţă primordială în hrana ieruncii împreună cu subarboretul producător de bace. În Maramureş nu este folosit potenţialul cinegetic real al speciei, totuşi specia nu prezintă o înmulţire simţitoare, ceea ce înseamnă că sînt alţi factori ecologici care exercită o influenţă negativă asupra speciei.

1.1.3. COCOŞUL DE MESTEACĂN (LYRURUS TETRIX L.)

Nu are importanţă cinegetică, fiind considerat monument al naturii, avînd ultimul refugiu în Maramureş — Preluca Prislopului, Cearcănul, Ciungile Bălăsinei — şi în zonele limitrofe din Suceava şi Bistriţa.

1.2. Familia PHASIANIDAE

Dintre fazanide au fost prezente pînă în zilele noastre doar două specii — potîrnichea şi pitpalacul — iar cu colonizarea fazanului nu s-au făcut încercări, datorită condiţiilor ecologice neprielnice pentru specie, pînă în vara anului 1976. Un fapt îmbucurător este că fazanul a apărut în mod spontan în zona cercetată şi potîrnichea s-a răspîndit în multe ecosisteme unde nu era prezentă în trecut, atingînd în unele locuri o densitate remarcabilă.[1]

Acest fenomen se poate justifica cu mai multe argumente. Unul ar fi că în zonele de şes învecinate, care au o legătură directă prin culoarul Tisei, presiunea antropogenă este prea puternică — mecanizarea şi chimizarea agriculturii, defrişarea desişurilor protectoare etc. — şi, în al doilea plan, în zonele de munte s-au schimbat mult unele condiţii ecologice prin defrişarea masivă a pădurilor, micşorarea numerică a răpitoarelor şi înaintarea agriculturii cu parcele mici.

1.2.1. FAZANUL (PHASIANUS COLCHICUS L.)

În momentul de faţă, pe baza datelor verificate, este răspîndit în toată lungimea zăvoiului Tisei, între Teceul Mic şi Lunca la Tisa. De-a lungul Izei a ajuns pînă la comuna Bîrsana, în bazinul Vişeului a fost semnalat lîngă Petrova, iar lîngă rîul Mara aria speciei s-a extins pînă la satul Sat-Şugatag. Cocoşi izolaţi au fost observaţi şi mai în amonte de aceste locuri. Zăvoiul Tisei este o zonă complet ocrotită, unde se găseşte un efectiv considerabil, care asigură un nucleu de răspîndire a fazanului în Depresiunea Maramureşului. Sînt prezente două subspecii: **fazanul comun (Phasianus colchicus colchicus L.)** şi **fazanul gulerat (Phasianus colchicus torquatus Gm.).** În vara anului 1976 s-a făcut prima încercare de colonizare, au fost puşi în libertate 300 de pui în Valea Arjii, între Vadu Izei şi Berbeşti. Sperăm că acest nucleu colonizat va influenţa în mod favorabil populaţia de fazan deja considerată autohtonă.

1.2.2. POTÎRNICHEA (PERDIX PERDIX L.)

Specia a fost prezentă în Maramureş într-un efectiv foarte scăzut, mai mult în zona Tisei, pe terasa aluvională cultivată, neavînd o importanţă cine-

1. I. Béres, **Aspecte noi în avifauna Maramureşului**, în Marmaţia, vol. II, 1971, Baia Mare, pp. 347—349.

https://biblioteca-digitala.ro

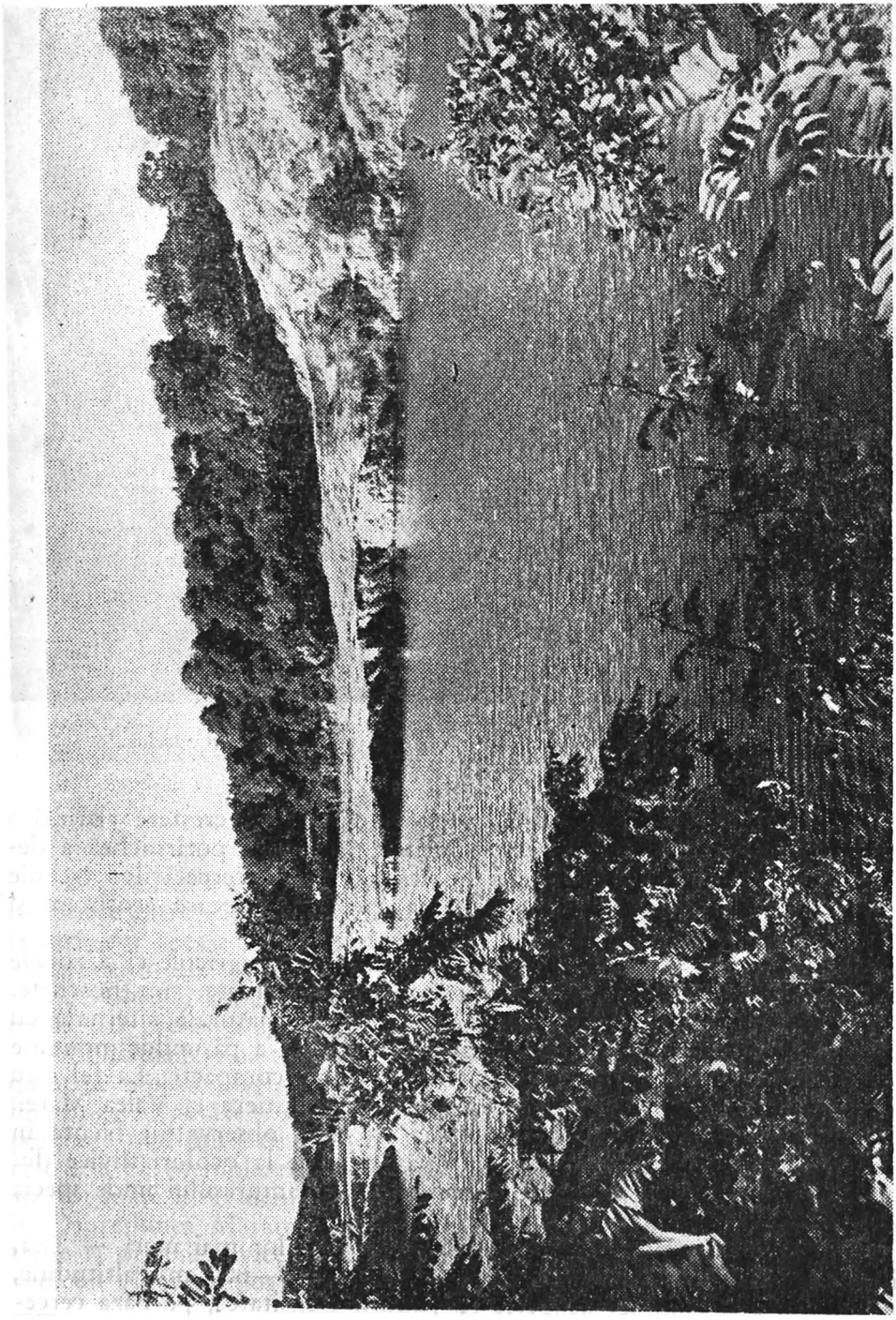

Fig. 2. Lacul Bătrîn din sistemul lacustru Ocna-Şugatag.

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 3. Locuri mlăştinoase în zona montană, propice cuibăririi raţelor.

getică în Maramureş. După anul 1960 se poate constata o creştere vizibilă a populaţiei, numărul observaţiilor cresc simţitor, iar astăzi potîrnichea a devenit o specie comună pe meleagurile noastre şi scopul cercetărilor trebuie să fie îndreptat spre a determina densitatea speciei în fiecare ecosistem şi pe fond de vînătoare.

Potîrnichea a ocupat nu numai văile largi cu culturi agricole ci şi zonele de coline şi de dealuri unde, lîngă suprafeţe mici cultivate, sînt boschete, pîlcuri de păduri şi, la altitudini mai ridicate, fîneţe naturale alternate cu păduri. În ultimii 4—5 ani a devenit o pasăre obişnuită a păşunilor montane la altitudine de 800—1 200 m, înconjurate cu păduri compacte. La fel s-au putut observa stoluri de potîrnichi în plantaţiile forestiere la Valea Marei, Valea Ruscovei, Valea lui Dragoş, Iza Izvor etc. Din observaţiile făcute în timpul anilor şi din datele strînse de la vînători şi de la ocoluri silvice din zonă, putem determina trei zone în Depresiunea Maramureşului unde specia este prezentă în densităţi diferite :

1. Zona cea mai prielnică cuprinde zăvoaiele rîurilor mai mari — Tisa, Iza, Vişeu, Mara — dealurile de eroziune pînă la 500—600 m altitudine, unde terenul nu este complet acoperit cu păduri. Densitatea, pe baza cercetărilor noastre, poate să atingă 25—30 de exemplare la 100 ha.

https://biblioteca-digitala.ro

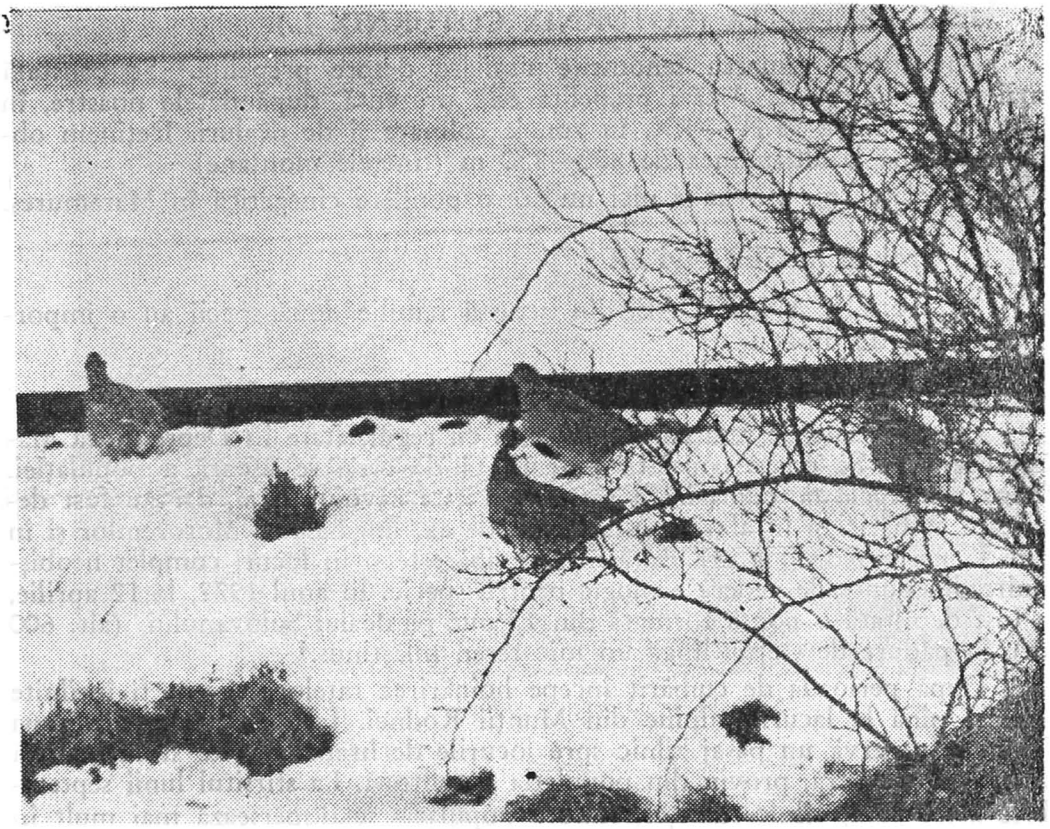

Fig. 4. **Potîrnichi** (Perdix perdix) în timp de iarnă

2. Zona care cuprinde păşunile şi fîneţele montane, precum şi plantaţiile forestiere între 700—1 200 m altitudine. În această zonă densitatea este mai redusă, dar specia este prezentă. Nu s-au efectuat cercetări pentru determinarea densităţii.

3. Ultimei zone aparţin golurile subalpine şi alpine cu un efectiv foarte redus, dar prezenţa speciei nu este accidentală.

Concluziile noastre au fost dovedite din plin, în iarna 1973—74, cînd, datorită zăpezii mari, potîrnichile au fost concentrate lîngă malurile rîurilor, lîngă localităţi şi gospodării, de ex. : la data de 16 decembrie 1973 pe o porţiune mai mică de 300 m, lîngă terasamentul căii ferate, au fost numărate 138 de exemplare ,iar lîngă hrănitoarele puse în hotarul Cîmpulungului au fost luate în evidenţă peste 250 de potîrnichi (Fig. 4). Efectivul populaţiei în Depresiunea Maramureşului este mult mai mare faţă de evidenţele existente la organe silvice şi vînătoreşti. În viitorul apropiat potîrnichea va deveni un vînat preţios în Maramureş, cu o pondere cinegetică ridicată.[2]

2. V. Cotta, M. Bodea, **Vinatul României**, Ed. Agrosilvică, Bucureşti, 1969, p. 296.

https://biblioteca-digitala.ro

1.2.3. PREPELIȚA (COTURNIX COTURNIX L.)

Nu putem remarca fenomene similare despre prepeliță.[3] Se constată mai mult un regres. Astăzi prepelița este prezentă, după datele noastre, în Maramureș între 25.IV—4.X. în zonele colinare și de dealuri. Deținem observații pînă la altitudinea de 800—850 m (fînețele montane).

Pitpalacul nu a avut și nici nu are o pondere cinegetică în Maramureș.

2. Ordinul ANSERIFORMES

2.1. Familia ANATIDAE, din această familie două specii au o importanță cinegetică în zonă.

2.1.1. RAȚA MARE (ANAS PLATYRHYNCHOS L.)

Este o specie de rață care cuibărește cu regularitate în Depresiunea Maramureșului. Se poate constata o tendință de creștere ușoară a populației. Zona principală de cuibărire a răței mari este zăvoiul Tisei, dar au fost depistate cuibăriri și în afara acestei zone, de ex. lîngă Lacul Mororenilor și în alte locuri umede (Fig. 3). Rața mare cuibărește și în locuri complet neobișnuite din punct de vedere ecologic pentru specie. În anul 1972, la 12 aprilie, a fost depistată o pontă formată din 12 ouă pe dealul Solovanului (alt. 600 m), în pădure de stejar, lîngă un mic teren mlăștinos.[4]

După perioada de cuibărit începe hoinărirea rațelor și pot fi întîlnite stoluri pînă la lacurile alpine din Munții Rodnei. În luna august, în zona Tisei, se observă un pasaj zilnic spre locurile de hrană. Aceste stoluri, după aprecierea noastră, provin din populația autohtonă. La sfîrșitul lunii septembrie acest pasaj zilnic slăbește, fiindcă populația se dispersează mai mult în spațiu. În sezonul autumnal se poate remarca o fluctuație în efectivul rațelor, care stă în strînsă legătură cu pasajul general de toamnă al speciei. Apogeul pasajului a fost observat în luna decembrie, cînd în zăvoiul Tisei, mai ales lîngă șirurile de bălți din zona Săpînța—Cîmpulung la Tisa, se pot observa stoluri de mai multe sute de exemplare. După înghețarea acestor bălți, rațele se dispersează în cîrduri mici de 10—20 exemplare, pe lîngă apele neînghețate ale depresiunii.

2.1.2. RAȚA CÎRÎITOARE (ANAS QUERQUEDULA L.)

Este a doua specie de rațe care prezintă importanță cinegetică în Maramureș, dar mult mai redusă față de specia precedentă. Apare cu regularitate în luna martie, în stoluri de 10—20 exemplare, pe lîngă terenurile umede — lacurile din surpături de la Ocna Șugatag, lacul Mororenilor, lacul de la Hoteni, mocirla de la Ieud etc. — și pe lîngă rîurile maramureșene. Perioada de pasaj în Maramureș, după observațiile noastre, cade între 10 martie și 15 aprilie, în funcție de factorii climatici. Pasajul de toamnă este mult mai slab și prezintă un interes cinegetic mai scăzut.

3. D. Munteanu, M. Mățieș, **Prepelițe călătoare,** în **Vînăt. și pesc. sportiv,** 1976, nr. 8, p. 8.
4. I. Béres, **Rațele din Depresiunea Maramureșului,** în **Vînăt. și pesc. sportiv,** 1972, nr. 11, pp. 12—13.

https://biblioteca-digitala.ro

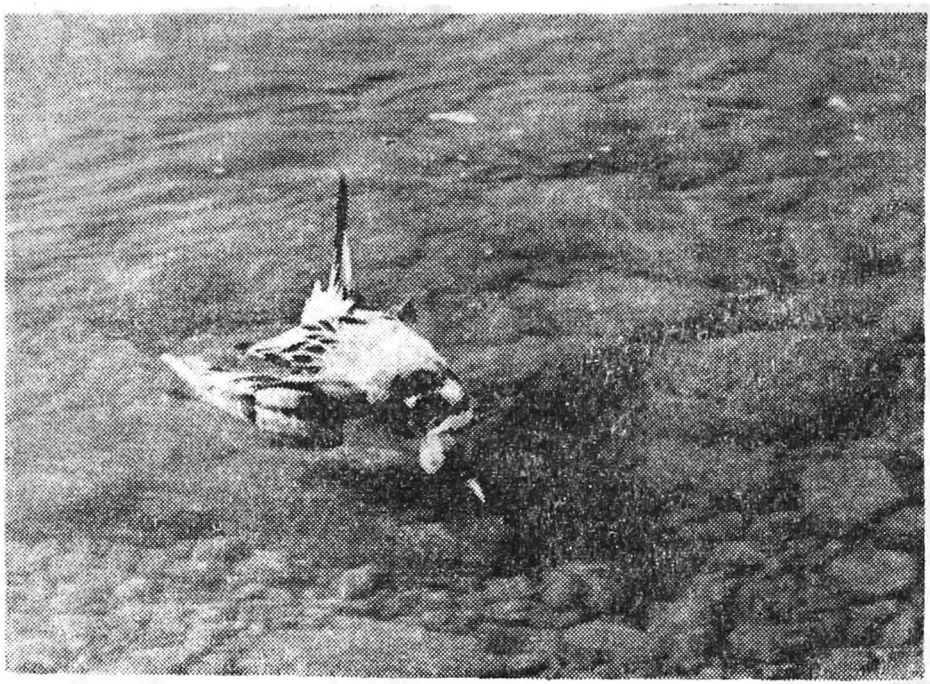

Fig. 5. Rață sulițar împușcată pe Mara

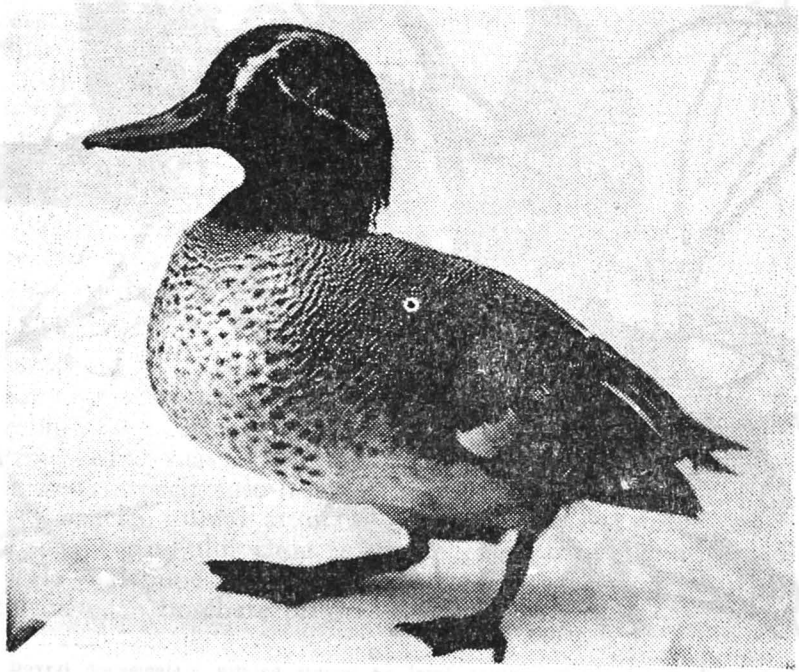

Fig. 6. Rață mică, vînat ocazional în Maramureș.

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 7. Concentrații de gugușiuci

https://biblioteca-digitala.ro

3. Ordinul COLUMBIFORMES

3.1. Familia COLUMBIDAE

Toate cele patru specii sînt prezente în Maramureş.

3.1.1. PORUMBELUL DE SCORBURĂ (COLUMBA OENAS L.)

Este o pasăre obişnuită în Maramureş, cuibăreşte în zona pădurilor de foioase. Soseşte în luna februarie şi ne părăseşte la sfîrşitul lunii octombrie. Se poate constata o concentraţie în lunile august—septembrie pe tarlalele de cereale, cu celelalte specii ale familiei, cînd vînarea este permisă şi vînătoarea dă un rezultat bun.

3.1.2. PORUMBELUL GULERAT (COLUMBA PALUMBUS L.)

Este mai rar decît specia precedentă, cuibăreşte şi în zona de răşinoase, dar ponderea cinegetică în spaţiu şi în timp coincide cu cea a speciei anterioare.

3.1.3. TURTURICA (STREPTOPELIA TURTUR L.)

Este răspîndită în zonele colinare sub 1 000 m altitudine. Importanţa cinegetică este egală cu a porumbelului de scorbură din punct de vedere cantitativ şi calitativ.

3.1.4. GUGUŞTIUCUL (STREPTOPELIA DECAOCTO FRIV.)

În ultimii 30 de ani s-a răspîndit în toate localităţile maramureşene. Este o specie sedentară, singura din această familie. Are şi o pondere cinegetică în jurul localităţilor, în perioada august-septembrie cînd vizitează tarlalele de cereale împreună cu celelalte specii de columbine. Guguştiucul este foarte prolific — patru cinci generaţii pe an — şi o presiune cinegetică controlată nu influenţează negativ efectivul populaţiei.

4. Ordinul PASSERIFORMES

4.1. Familia TURDIDAE

În limbajul vînătoresc, sub denumirea de cocoşari, se cuprind două specii distincte, foarte asemănătoare la înfăţişare, **sturzul de iarnă (Turdus pilaris L.) şi sturzul de vîsc (Turdus viscivorus L.).**

4.1.1. STURZUL DE IARNĂ (TURDUS PILARIS L.)

Este o specie în expansiune, recent a devenit o pasăre clocitoare în Maramureş.[5] Din acest considerent epoca legală de vînătoare la sturzul de iarnă ar trebui să fie schimbată de la 1 august la 1 octombrie, începutul sezonului. Prin această măsură populaţia autohtonă va fi protejată, permiţînd înmulţirea acestei specii folositoare silviculturii şi agriculturii, şi se va începe vînarea speciei numai atunci cînd apar primele stoluri din regiunile nordice. Apogeul pasajului cade în lunile noiembrie-decembrie, cînd vînătoarea dă cele mai bune rezultate. Se găseşte în această perioadă în livezi, terenuri cultivate, în boschete producătoare de bace etc.

5. I. Beres, **Dovezi documentare privind sturzul de iarnă (Turdus pilaris L.) în Depresiunea Maramureşului**, în **Rev. Muz.** nr. 3, 1973, pp. 230—232.

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 8. Graurul este foarte frecvent în Maramureş.

4.1.2. STURZUL DE VÎSC (TURDUS VISCIVORUS L.)

Toamna şi iarna cantonează în pădurile de stejar cu infestaţie de vîsc galben şi alb. Efectivul populaţiei este mult mai redus faţă de specia anterioară. Nu se recomandă vînarea speciei.

4.2. Familia STURNIDAE

4.2.1. GRAURUL (STURNUS VULGARIS L.)

Este o specie care s-a adaptat foarte bine la condiţiile ecologice existente. Se poate observa o expansiune pe verticală şi o înmulţire vertiginoasă în Maramureş. Recent a fost inclusă între speciile cu interes vînătoresc.[6] Vînarea se practică toamna, august-octombrie, cînd se poate constata o concentraţie extraordinară, mii de exemplare în zăvoaiele rîurilor.

5. Ordinul CHARADRIFORMES

5.1. Familia SCOLOPACIDAE

5.1.1. SITARUL (SCOLOPAX RUSTICOLA L.)

La această specie renumită se constată o reducere numerică în toată Europa.[7] În Maramureş se poate remarca un pasaj de primăvară, în lunile martie-aprilie, şi unul de toamnă, în octombrie, cînd vînarea în anumite locuri încă se poate practica. În zona răşinoaselor rămîne o populaţie modestă pentru cuibărit.

5.1.2. BECAŢINA COMUNĂ (GALLINAGO GALLINAGO L.)

Se întîlneşte lîngă rîuri şi în locuri umede, albii părăsite etc., avînd numai o importanţă de tir sportiv în lunile septembrie-decembrie.

6. I. Căciu, **Graurii**, în **Vînăt. şi pesc. sportiv** 1973, nr. 5, p. 19.
7. J. Szabolcs, **Az erdei szalonka**, Mezőgazdasági kiadó, Budapest 1971, pp. 94—103.

https://biblioteca-digitala.ro

În afară de speciile sus amintite, apar sporadic şi alte specii în perioada de pasaj, care pot să constituie obiect de vînătoare ca : raţa mică, raţa suliţar, raţa sunătoare, raţa cap castaniu, specii de fluierar şi fugaci etc.

În consecinţă, putem remarca că în Depresiunea Maramureşului sînt prezente 17 specii de păsări cu interes cinegetic în efective destul de mari, totuşi numai o singură specie este vînată sistematic.

— Speciile amintite sînt în general prolifice sau se găsesc în timpul pasajului şi vînarea lor, cu respectarea eticii vînătoreşti, nu prezintă un pericol pentru speciile respective.

— Considerarea acestor păsări ca obiecte de vînătoare ar determina o scădere a presiunii cinegetice asupra speciilor de mamifere mult căutate în prezent.

— Prin studierea şi eliminarea factorilor ecologici negativi am putea spori efectivele în mod considerabil, ceea ce ar stimula şi vînarea speciilor tratate.

— Ar prezenta o importanţă deosebită, în educarea vînătorilor sportivi, organizarea în mod sistematic de ieşiri la aceste specii de vînat, momentan neremarcate în Depresiunea Maramureşului.

https://biblioteca-digitala.ro

CYNEGETICAL AVIFAUNA OF THE DEPRESSION OF MARAMURES AND ITS ECOLOGICAL PROBLEMS

The author of the paper has the intention to direct the hunters attention to species of feathered game. He is treating the current situation of seventeen species belonging to five orders and seven families.

The species are enumerated taking into consideration the cynegetical importance of the family and of the species within the family.

In the Depression of Maramureş only the capercailzie (Terao urogallus) *has been sistematically hunted. The* pheasant (Phasianus colchycus) *entered spontaneonsly in the research zone. The first colonization of the pheasant was made only in the summer of 1976, when the pheasant was already present in the wider valleys of the Tisa, Iza, Mara Depression.*

A noticeable increase of partridges (Perdix perdix) *could be observed. They occupied new ecological nichers in the mountainous area.*

Further on, the author recommends the hunting of mallard (Anas platyrhynchos) *and the four species of dove (Columbidae). In the same way a satisfactory result can be obtained with the* fieldfare (Turdus pilaris) *that became clutch in this area and with the* starling (Sturnus vulgaris) *a very frequent species in Maramureş.*

In conclusion, the author suggests studying and elimination of the infavourable ecological elements that impede the increase of these species. If hunters' attention were turned to these species, respecting hunting ethics, the cynegetical pressure on mammal game would be diminished and at the same time it would enrich hunting activity in Maramureş.

https://biblioteca-digitala.ro

ACȚIUNEA DE REPOPULARE A CAPREI NEGRE ÎN REZERVAȚIA NATURALĂ PIETROSUL RODNEI

IOAN NĂDIȘAN

Printre cele mai valoroase specii ocrotite din fauna țării noastre este capra neagră (Rupicapra rupicapra), supranumită „antilopa Carpaților", cantonată în cîteva masive din Carpații Meridionali cum sînt : Retezat, Făgăraș, Bucegi, Piatra Craiului.

În urmă cu cîteva decenii, capra neagră nu constituia o raritate pentru masivul Rodnei, însă datorită vînatului excesiv precum și braconajului, ea a dispărut de pe meleagurile noastre. Este recunoscută vitalitatea deosebită a caprei negre din acest masiv, fapt confirmat de numărul impresionant de trofee care au cucerit recorduri internaționale. Astfel, în 1910, la Expoziția Internațională de vînătoare organizată la Viena, două asemenea trofee au cîștigat recorduri mondiale maxime, iar ulterior alte șapte trofee au fost apreciate, cîștigînd numeroase concursuri. Vigurozitatea acestor trofee a demonstrat potențialul staționai excepțional de favorabil al Pietrosului pentru această specie. Nu întîmplător Comisia Monumentelor Naturii de pe lîngă Academia R.S. România a hotărît repopularea cu această specie a rezervației naturale Pietrosul Rodnei. Acțiunea a început în anul 1964 și s-a încheiat în 1970, fiind rodul colaborării fructuoase dintre Comisia Monumentelor Naturii, Direcția Economiei Vînatului din Departamentul Silviculturii și Consiliul județean de ocrotirea naturii.

Este primul experiment de acest fel realizat în țara noastră, prin care s-a reușit completarea unei nișe ecologice libere, cu evidente perspective de dezvoltare pentru această specie. Dacă luăm în considerare pierderile naturale inevitabile se poate aprecia că efectivul actual de capră neagră în rezervație se ridică în anul 1977 la peste 150 exemplare.

Materialul biologic ce a servit la acțiunea de repopulare a fost adus din munții Retezat, Bucegi, Piatra Craiului.

Capturarea s-a făcut prin mai multe metode[1]: a) Metoda prinderii iezilor în primele zile după naștere ; b) Capturarea caprelor negre cu ajutorul

1. Almășan, Horia, **Stabilirea metodelor de populare cu capră neagră a terenurilor apte**, Ministerul Agriculturii și Silviculturii, Departamentul Silviculturii, Institutul de cercetări, studii și proiectări silvice, București, 1970.

https://biblioteca-digitala.ro

unor plase din material plastic ; c) Capturarea cu ajutorul unor capcane fixe mari.

a) **Prinderea iezilor în primele zile după naștere.**

Aceasta s-a realizat prin dibuitul individual sau în grup. Mai mulți paznici de vînătoare încercuiau un ciopor de capre negre din care, desigur, nu lipseau cîțiva iezi. După ce s-au apropiat de grup se trăgeau cîteva focuri de armă în aer. Femelele împreună cu tineretul reușeau să scape prin fugă, în timp ce iezii care aveau doar cîteva zile, speriați, se culcau la pămînt, astfel putînd fi prinși. După prinderea iezilor, aceștia erau transportați în brațe sau rucsac pînă la țarcul de creștere din apropiere. Aici îi așteptau caprele domestice, „mamele doici", care erau selecționate după un riguros examen sanitar-veterinar. Prin acest procedeu au fost capturați numeroși iezi din punctul Gura Zlata. Perioada optimă a fost sfîrșitul lunii aprilie și începutul lunii mai, care coincide cu perioada de fătare.

De obicei, în primele două zile iedul nu accepta noua mamă și nici laptele ei, dar după o foame accentuată nu mai avea altă soluție. Pentru fiecare capră domestică-doică se repartiza cîte un ied, foarte rar doi. În momentul în care i se dădea iedul de capră neagră, iedul propriu era sacrificat. Paznicii aveau un rol important de „intermediari" în această perioadă. (Fig. 1). Uneori s-a folosit chiar și biberonul. Au fost cazuri cînd noua mamă îl

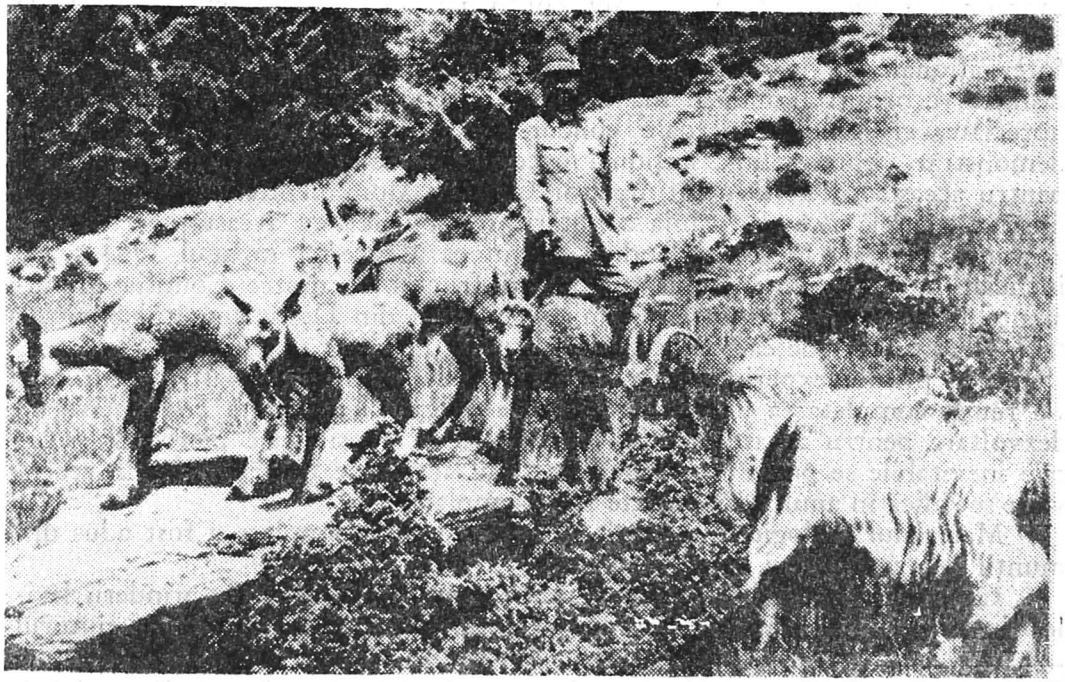

Fig. 1. Iezi de capră neagră și ocrotitorii lor.

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 2. Grup de iezi în ţarcul de acomodare din Faţa Pietrosului.

accepta imediat pe noul ied şi chiar manifesta o deosebită grijă şi afecţiune faţă de acesta.

Programul de alăptare se repeta din oră în oră. Iezii erau ţinuţi circa 50 zile în acest ţarc pentru a se întări în vederea suportării transportului. Dezvoltarea ulterioară individuală era atent urmărită, făcîndu-se diferite măsurători, observaţii clinice şi analize de laborator. Fiecare ied era marcat printr-un număr metalic ce se prindea de gît.

Transportul iezilor din ţarcul Gura Zlata în masivul Pietrosul Rodnei s-a făcut cu autocamionul. În timpul transportului iezii erau separaţi de caprele domestice-doici, alăptarea realizîndu-se din trei în trei ore. Ajunşi în Pietrosul Rodnei au fost reţinuţi mai întîi în raza cantonului silvic Izvorul Dragoş (800 m altitudine), unde s-a amenajat un ţarc de acomodare în suprafaţă de cca. 2 ha. împrejmuit cu gard din nuiele de alun, avînd o înălţime de doi metri. După o staţionare de cîteva săptămîni, au fost urcaţi în ţarcul de creştere din Faţa Pietrosului, situat la o altitudine de 1500 m (fig. 2). Ţarcul era construit din trunchiuri de brad cu o înălţime de 5 m. avînd o suprafaţă de cca. 6 ha din care 3 ha reprezenta gol de munte şi 3 ha pădure. Au mai fost amenajate două compartimente, unul pentru iezi, altul pentru caprele domestice. Hrana, formată din concentrate, era servită în nişte jgheaburi (fig. 3). Pe lîngă acestea, s-au mai construit sărării şi o hrănitoare.

https://biblioteca-digitala.ro

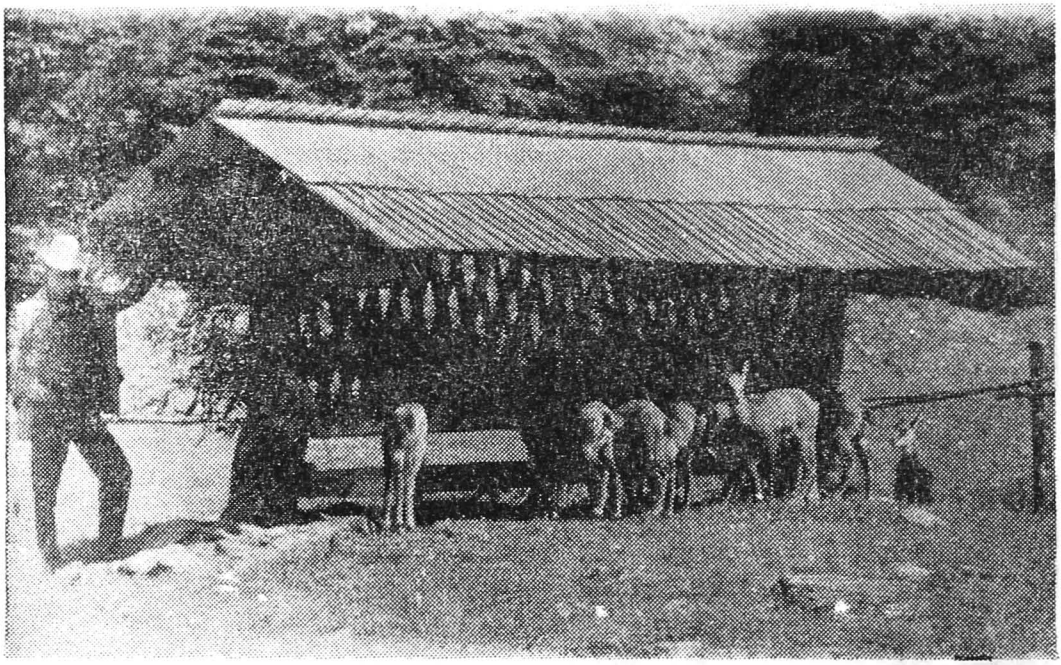

Fig. 3. Iezii de capră neagră servesc porția de concentrate.

În cursul zilei, cînd timpul era favorabil, după ce se ridica roua, iezii erau scoși la păscut și plimbare pînă seara, (fig. 4) pe parcurs revenindu-se de mai multe ori la adăpost pentru alăptare, dat fiind faptul că o parte din caprele domestice-doici nu acceptau suptul în liber, fiind deci necesară intervenția paznicilor. Noaptea iezii erau ținuți în adăpostul destinat pentru ei, unde se urmărea menținerea temperaturii relativ constante. La nevoie se făcea foc.

Din cauza iernii deosebit de aspre din anul 1966, iezii au fost coborîți în comuna Moisei, unde au fost adăpostiți într-o casă nelocuită. Hrana de bază pentru iezi o constituia laptele, dar, treptat, s-au introdus și concentrate (uruială de porumb, tărîțe de grîu, ovăz, morcov ras) și frunzar alcătuit din cetină, salcie, barba împăratului.

La început s-a impus un program de alăptare de circa cinci ori pe zi, dar în urma observațiilor întreprinse la caprele negre din liber programul a fost dublat. În perioada de lactație caprele domestice-doici primeau o hrană suplimentară formată din concentrate care completau rația zilnică. Datorită noului regim de alăptare, iezii se îmbolnăveau mai ales de diaree. Alte afecțiuni frecvente erau congestiile pulmonare și pneumoniile care se combăteau cu antibiotice, siropuri expectorante, ceaiuri, pneumosept, vitamine.

Principala cauză a mortalității iezilor a fost determinată de afecțiunile pulmonare, digestive și într-o mai mică măsură de accidentele survenite în timpul capturării (fracturi, traumatisme, rupturi de organe).

https://biblioteca-digitala.ro

Printre factorii care au generat afecţiunile pulmonare de care au suferit toţi iezii, trebuie subliniaţi cei de ordin climatic. Caracteristic pentru acest masiv este temperatura medie redusă (minus 6°C iarna şi plus 10°C vara), dublate de o umiditate ridicată pe tot parcursul anului. La aceasta se mai adaugă variaţia mare de amplitudine termică înregistrată în ţarc între diferite perioade ale zilei (+ 12°C dimineaţa şi + 35°C la prînz).

Un alt element deloc neglijabil a fost şi diferenţa mare de temperatură înregistrată în diferite anotimpuri în ţarcul Faţa Pietrosului şi în mod deosebit în ţarcul de jos de la Izvorul Fîntînii unde a fost crescut un lot de iezi. Este ştiut că această specie se comportă în condiţii fiziologice normale la valori de temperatură al căror prag superior nu depăşeşte 16°C. Dacă temperatura trece de 18°C apar simptome de dispnee de termoreglare. Curios este faptul că în general dezvoltarea era normală pînă prin luna august cînd apăreau afecţiunile cu simptomele descrise chiar la mai mulţi iezi deodată. Iezii bolnavi deveneau apatici, căutînd să se izoleze de grup înainte de a muri.

Autopsiile practicate precum şi analizele de laborator au demonstrat marea rezistenţă organică a acestei specii în raport cu animalele domestice, care nu pot suporta decît o perioadă limitată afecţiuni pulmonare grave cum ar fi pneumonia sau pleuritele fibrinoase. În scopul depistării cît mai precoce a afecţiunilor pulmonare se făcea termometrarea periodică a iezilor.

Fig. 4. Plimbarea zilnică a iezilor.

https://biblioteca-digitala.ro

Dintre bolile parazitare contractate de iezi au fost strongiloza pulmonară, teniaza precum şi trichostrongiloza gastrointestinală. Originea acestor parazitoze a fost terenul din ţarc păşunat în trecut de oi. Ulterior s-au luat măsuri de dezinfecţie a solului.

Este ştiut că, în împrejurări naturale, capra neagră execută mişcări pe verticală în funcţie de condiţiile climatice, mişcări care au lipsit la iezii crescuţi în ţarc şi care probabil au fost printre cauzele esenţiale ale mortalităţii.

Desigur, mortalitatea mare a iezilor s-a datorat şi altor cauze, unele fiind neelucidate pînă în prezent. Astfel, s-a cunoscut în prea mică măsură biologia caprei negre în liber, legată mai ales de comportamentul ei privind creşterea puiului. Mai precis, nu s-au putut cunoaşte condiţiile oferite de mamă pentru ied în timpul nopţii.

În scopul alăptării iezilor se ştie că s-a recurs la capre domestice doici, care au lapte oarecum diferit de cel al caprei negre, explicaţia fiind sursa de hrană diferenţiată pentru fiecare specie în parte. Cu siguranţă că un alt factor a fost regimul de captivitate cu care nu se împacă această specie.

Interesant este şi faptul că prin aplicarea metodei de menţinere în captivitate a iezilor, respectiv în ţarc, se realiza implicit şi procesul de îmblînzire, lucru nedorit în asemenea cazuri.

b) **Capturarea cu ajutorul unor plase din material plastic.** Avînd în vedere dificultăţile legate de aclimatizarea iezilor, ulterior s-a recurs la metoda lansării de exemplare adulte care prezintă incomparabil mai mulţi sorţi de izbîndă. Capturarea indivizilor adulţi din zonele mai dens populate din ţară a fost deosebit de dificilă şi s-a făcut cu ajutorul unor plase confecţionate din material plastic, a căror culoare se apropie de cea a mediului ambiant. Plasele erau confecţionate din panouri cu lungimea de 10 m şi lăţimea de 2 m. Fiecare panou era format din trei rînduri de plase pentru a putea asigura un contact pe o suprafaţă cît mai mare cu animalul.

Capturarea s-a desfăşurat astfel : s-au ales punctele sau trecătorile obligatorii cele mai frecventate de caprele negre în vederea instalării plaselor, care erau ancorate cu ajutorul unor ţăruşi. Se pregăteau 3—4 rînduri de plase care erau situate la o distanţă de 15—20 m. În acest fel şansele de prindere erau mult sporite.

Prin aparatul de radio-emisie-recepţie paznicii care instalau plasele comunicau cu gonaşii, fiind anunţat momentul potrivit pentru începerea operaţiunii. În acest timp paznicii se ascundeau în jnepenişul din apropiere pentru a fi „pe faţă", în sensul de a interveni imediat în vederea imobilizării caprelor negre prinse, evitîndu-se astfel diferite surprize cum ar fi strangularea sau alte accidente posibile în asemenea situaţii. Odată comunicat prin radio acest moment, gonaşii porneau „asaltul". Prin împuşcături de armă, şi cu ajutorul unor steguleţe aceştia încercau să apropie un număr cît mai mare de indivizi, care veneau în grup sau solitar. Prima care venea în contact cu plasa determina căderea acesteia. Pe măsură ce mişcările animalului se intensificau se realiza şi o agăţare mai sigură. Restul caprelor negre care veneau din urmă treceu peste prima plasă căzută şi se agăţau de următoarele. După

https://biblioteca-digitala.ro

ce caprele negre intrau în plase urma acţiunea de imobilizare prin legarea şi fixarea membrelor.

În unele cazuri pentru a evita autoaccidentarea s-au folosit experimental substanţe narcotice, pentru a le face mai docile, sau chiar cămaşa de forţă, cunoscut fiind şocul puternic, „fenomenul de stress", care apare la majoritatea exemplarelor.

Din experienţa acumulată s-a constatat că întinderea plaselor între ţăruşi trebuie să se facă destul de leger pentru a nu provoca accidente. Ţăruşii se fixau uşor în solul superficial, în grohotiş sau în diferite fisuri ale stîncilor. Terenul din porţiunea respectivă se curăţa de grohotişul mai mare. Au fost cazuri cînd, din cauza plasei care era prea întinsă, s-au înregistrat pierderi, în sensul că la unele exemplare în momentul contactului cu plasa s-a produs fractura coloanei vertebrale, sau au fost proiectate în stînci unde şi-au găsit sfîrşitul.

Una din caprele negre ce a fost capturată prin această metodă în munţii Bucegi şi-a pierdut un corn. Ea poate fi văzută frecvent în rezervaţie şi este cunoscută de paznici sub numele de „Cornijeriu" din Piatra Neagră.

S-au înregistrat chiar şi trei autoprinderi cu ajutorul acestor plase ceea ce confirmă eficienţa metodei respective. Procentul de mortalitate a fost de cca. 20 la sută prin acest gen de capturare, rezultatele fiind mai bune faţă de restul metodelor. Printre avantajele cele mai importante trebuie subliniat faptul că în perioada împerecherii s-au capturat capre negre gestante, care au fost lansate direct în liber. Aşa s-a întîmplat cu primele două exemplare aduse în Pietrosul Rodnei, în anul 1967.

Pentru transportul materialului biologic de la locul de prindere cele mai bune rezultate le-a dat un tip de cuşcă confecţionată din nuiele de salcie, care era purtată de doi paznici. Alteori, caprele negre erau transportate cu ajutorul plaselor în care s-au prins, pînă la autocamioane, unde erau transferate în acele cuşti de nuiele în care se continua transportul pînă la cantonul silvic Izvorul Dragoş din comuna Moisei.

De aci şi pînă la ţarcul din Faţa Pietrosului transportul se asigura cu ajutorul căruţelor pe două roţi, trase de cai. Primele exemplare erau ţinute cca. o lună de zile în ţarc, după care se eliberau. Ulterior, s-a constatat că este mai potrivit să fie lansate imediat, fapt care se realiza din apropierea cantonului silvic Izvorul Dragoş.

c)**Capturarea cu ajutorul unor capcane fixe mari.** Acestea erau de tip ladă cu una sau două uşi, avînd o lungime între 3 şi 4 metri, confecţionate din lemn rotund şi se aşezau în locuri mai frecventate de capra neagră. Pe o pedală care era în legătură cu cele două uşi era fixată sarea, drept momeală. Pînă să se obişnuiască capra neagră cu sarea, mecanismul de închidere nu funcţiona, acest sistem fiind reglat abia după ce se constata că sarea este vizitată cu o oarecare frecvenţă. Inconvenientul acestei metode consta în faptul că era necesară urmărirea permanentă a capcanelor, deoarece caprele negre prinse se zbăteau puternic provocîndu-şi leziuni grave.

Din cele 21 exemplare prinse prin această metodă doar 6 au fost transportate şi eliberate în rezervaţie, în timp ce 9 exemplare au fost repuse în

https://biblioteca-digitala.ro

libertate, nereușind să fie expediate în termen util în masivul Rodnei, 5 au murit datorită unor leziuni căpătate în timpul capturării, un exemplar a fost ucis de urs în capcană.

Au fost cazuri cînd în asemenea capcane s-au prins și specii de vînat mare, un urs care a zdrobit cușca reușind să se elibereze, iar în alt caz un căprior care a fost descoperit de către un urs.

A mai fost experimentat și sistemul de capturare cu ajutorul armei de narcotizare, dar fără rezultatele scontate. Ca substanță narcotică s-a folosit salicilatul de nicotină.

Lansarea iezilor în liber a avut loc la 8 iunie 1967. Eliberarea s-a făcut prin demontarea unor panouri care au servit la împrejmuirea țarcului și cu concursul direct al paznicilor de vînătoare, care pur și simplu au trebuit să-i împingă afară. Primii „oaspeți", dar de acum și „gazde" ai masivului Pietrosul, au fost opt iezi proveniți din munții Retezat, crescuți în țarc. Interesant este faptul că unii iezi au revenit „în vizită" la țarc mai ales în prima etapă după lansare. „Pietrosul" s-a dovedit mai insistent decît ceilalți, în repetate rînduri prezentîndu-se la cabană și refuzînd să se mai înapoieze în rezervație înainte de a i se servi porția de concentrate. Dintre iezii crescuți în țarc acesta s-a remarcat în mod deosebit, fiind cel mai viguros, supranumit de către paznici și „Iedul zburător". Alți iezi s-au numit „Stancu", „Iancu Jianu", „Ica", „Marița". (Fig. 5).

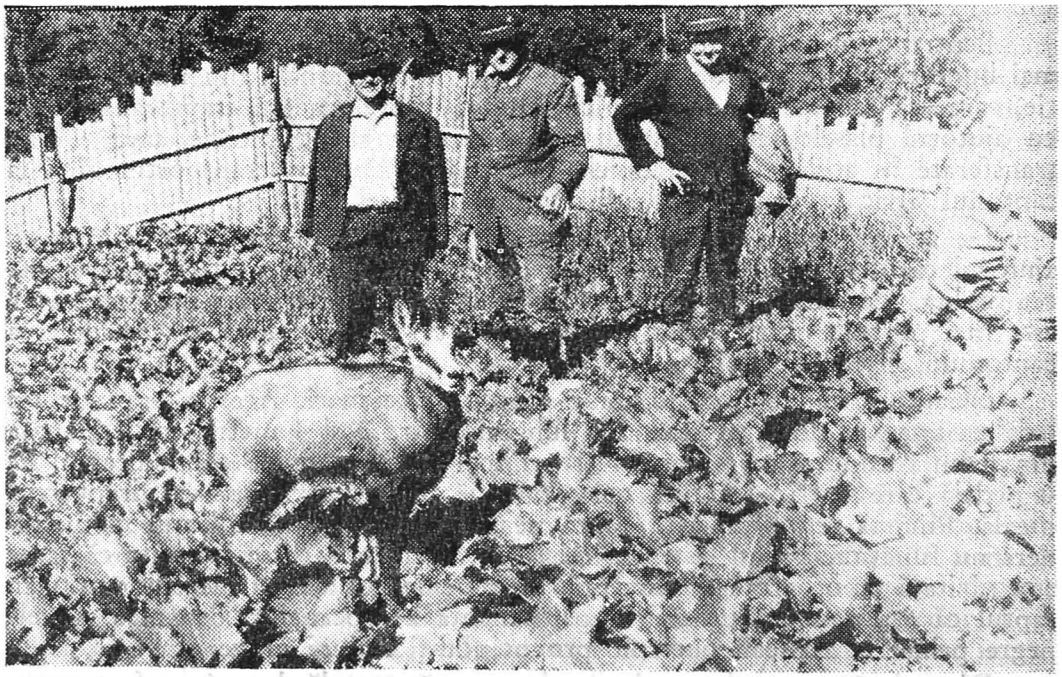

Fig. 5. Iedul „Pietrosul" înainte de lansare.

https://biblioteca-digitala.ro

Iezii din acest grup au fost nedespărțiți, pînă în anul al treilea, procesul de sălbăticire instalîndu-se destul de lent. În primele luni după eliberare, personalul de îngrijire se putea apropia mult de iezi. „Prietenia" cea mai durabilă a fost oferită de năstrușnicul „Pietrosul", cel mai isteț și mai blînd dintre iezi, care spre deosebire de ceilalți „suporta" apropierea paznicilor de el. În orice caz, iezii crescuți în țarc i-au recunoscut mulți ani pe paznici, comportîndu-se cu totul altfel față de străini, pe care-i „țin la distanță", păstrînd o limită de securitate de minimum 300 metri.

Evoluția efectivului iezilor de capră neagră din masivul Pietrosul Rodnei s-a prezentat în linii mari astfel : în anul 1964 s-a adus primul lot de 6 iezi, din care nici unul n-a supraviețuit. În 1965, se mai aduc 14 iezi, din care rămîne doar unul. Anul 1966 s-a soldat cu mai puține pierderi, astfel din 16 iezi au reușit să supraviețuiască un număr de 4, la care se mai adaugă încă 3 iezi în anul 1967.

După cum rezultă, începutul a fost deosebit de greu, cu multe surprize și mai ales pierderi. Cele mai însemnate pierderi s-au înregistrat în primii 3 ani, cînd din cei 31 iezi au supraviețuit doar 5, ceea ce înseamnă un procent de mortalitate de 84 %, sau altfel exprimat, din 6 iezi supraviețuia doar unul.

În anii următori au mai fost eliberate încă 3 exemplare adulte prinse cu plasa în munții Bucegi, 6 exemplare prinse cu capcana în munții Piatra Craiului și alte 7 exemplare capturate cu plasa în munții Bucegi. Efectivul eliberat în Pietrosul Rodnei s-a ridicat la 24 exemplare, din care 13 masculi și 11 femele. Cu toate că raportul dintre sexe nu a fost cel mai fericit, aceasta a determinat un proces natural de selecție sexuală mai riguros, ceea ce desigur era în favoarea speciei.

Este semnificativ faptul că sub aspectul cheltuielilor materiale apare o mare diferență între o metodă de capturare și alta. Astfel, cea mai rentabilă a fost prinderea caprelor negre cu ajutorul plaselor, iar cea mai costisitoare metoda capturării iezilor în primele zile după naștere și creșterea acestora în țarcuri de acomodare.

În primul caz cheltuielile au ajuns doar la 3 000—4 000 pentru fiecare exemplar, în timp ce în al doilea caz cheltuielile au crescut de peste 10 ori. Prin metoda capturării cu ajutorul capcanei cheltuielile s-au ridicat la 9 000 lei pentru fiecare exemplar eliberat.

În ceea ce privește sporul natural, respectiv dinamica populației, la numai cîțiva ani după lansare s-au desprins concluzii deosebit de favorabile. Astfel, în anul 1968 s-au înregistrat primii doi iezi născuți în rezervație, care proveneau de la cele două capre negre gestante prinse cu plasa în munții Bucegi. În anul 1969, efectivul a fost completat cu încă 4 iezi născuți în teren, pentru ca în anul 1970 numărul iezilor născuți aici să fie de 11. În primăvara anului 1971 au fost identificați 12 iezi născuți în rezervație, iar în 1977 circa 45. (Fig. 6). Din aceasta rezultă că sporul natural raportat la numărul femelelor apte de reproducere, în anul 1971, a depășit 100%.

De remarcat faptul că acest spor natural este mai mare față de restul habitatelor în care întîlnim această specie, explicația constînd într-o multi-

https://biblioteca-digitala.ro

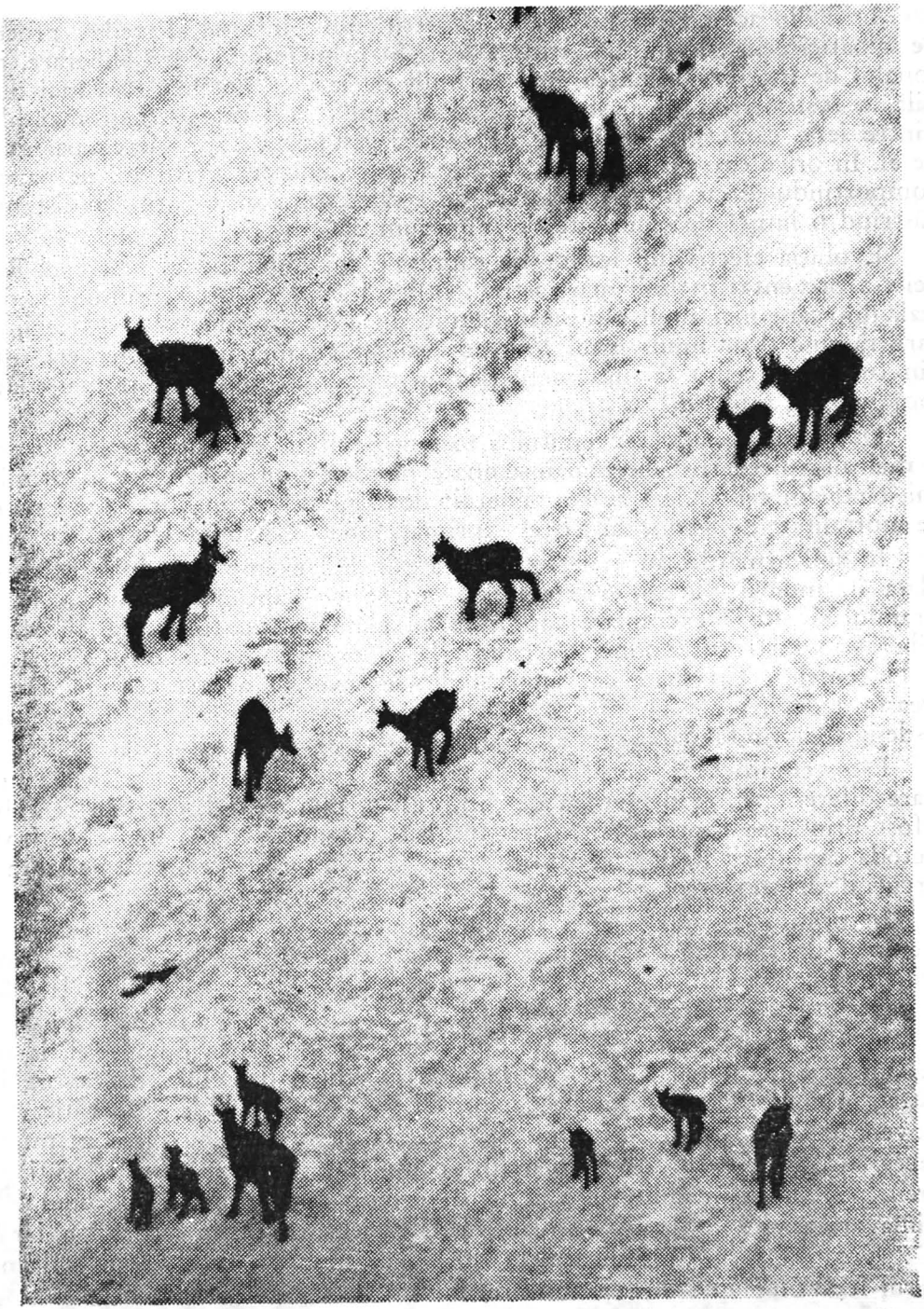

Fig. 6. Grup de capre negre și iezii lor în Zănoaga Mare (1977).

https://biblioteca-digitala.ro

tudine de factori ecologici printre care : vegetația variată și abundentă, altitudinea adecvată, teren stîncos, climă propice. Solul provenit din dezagregarea rocilor metamorfice favorizează asimilarea sărurilor minerale de către plante, care se transmit apoi cu ușurință caprei negre ajutînd la dezvoltarea scheletului. La acestea se adaugă un element deloc neglijabil, și anume proveniența diferită a populației, urmașii fiind în consecință la adăpost de primejdia consangvinizării.

Observațiile întreprinse în acest masiv duc la concluzia că iezii născuți în rezervație sînt mai viguroși față de semenii lor din Carpații Meridionali. Primii iezi apar de regulă în a treia decadă a lunii aprilie, cînd încă sînt prezente pîlcuri de zăpadă. Sînt cazuri cînd o capră naște cîte doi iezi pe an.

Stăpînă indiscutabilă și de necontestat a culmilor înalte și prăpăstioase, capra neagră se caracterizează prin prudență și agerime, fiind foarte pretențioasă în ceea ce privește liniștea. Așa se explică măsurile de interdicție a turismului în rezervație.

Spre deosebire de cervide care-și procură hrana în timpul nopții, capra neagră iese la păscut dimineața și seara, în restul timpului odihnindu-se. Prin rotație, indivizii mai în vîrstă „fac de serviciu", veghind asupra securității grupului. Apariția sau apropierea dușmanului este avertizată prin emiterea unor sunete caracteristice, un fel de șuierat, care constituie semnalul de alarmă. Nu întîmplător, ciobanii din masivul Rodnei întrebau în primii ani după reintroducerea caprei negre în rezervație : „Ce-s acelea care fac ca zernii ?" (prin zerni ei înțelegeau șerpi).

Se observă și o deplasare sezonieră pe verticală a speciei. Iarna coboară din zona alpină, înspre pădurile de conifere, și chiar de foioase, cu stîncării, unde găsește cu ușurință adăpost, urmînd ca primăvara să revină spre căldările alpine și golul de munte, pe culmile înalte, unde se simte în elementul ei.

Este interesantă și constatarea că arealul de răspîndire a actualului grup de capre negre coincide exact cu locul unde au fost observate ultimele exemplare din populația veche de capre negre, adică în zona Piatra Neagră și Vîrful Pietrosul.[2] Aici, vara pot fi văzute frecvent grupuri formate din 10—16 indivizi. În toamna anului 1972 a fost observat un grup masiv în care intrau un număr de 46 indivizi.

În perioadele mai calde, este preferată porțiunea Turnu Roșu și Piciorul Moșului, care au o expoziție nordică. Uneori pot fi întîlnite și în alte puncte cum ar fi : Izvorul Moșului, Zănoaga, Fața Pietrosului, în timp ce iarna se concentrează în jurul lacului glaciar Iezerul din apropierea cabanei meteorologice, sau coboară chiar pînă la limita superioară a pădurilor de conifere, unde-și pot procura minimum de hrană pentru existență.

În perioada din urmă se constată că efectivul răpitoarelor din rezervație înregistrează o creștere apreciabilă. Pînă la o anumită limită răpitoarele sînt necesare, fiind un element component obligator al biocenozei respective.

2. Nădișan, I. și colectivul, **Monumente ale naturii din Maramureș**, Editura Sport-Turism, București, 1976.

https://biblioteca-digitala.ro

În anul 1970 a fost împușcat primul lup din rezervație, lîngă țarcul de jos. Tot în iarna aceluiași an, o haită de 3 lupi a urmărit un grup de capre negre dar fără rezultat. În primăvara anului 1972 au mai fost văzuți doi lupi în apropiere de lacul Buhăiescu. Rîsul, un alt răpitor de temut, apare tot mai frecvent în rezervație. Cu toate că este o specie ocrotită, atunci cînd efectivul se constată a fi în creștere, se impun măsuri severe de limitare a acestuia. Asemenea măsuri au dus, doar în perioada 1 decembrie 1971—15 mai 1972, la capturarea unui număr de 3 rîși (pe poteca dinspre Preluca Frumului și Dunga Magazinului). Sînt destul de frecvenți urșii, și mai puțin vulpile, care deocamdată n-au produs daune.

Se constată, de asemenea, prezența în rezervație a două cupluri reproducătoare de acvile. Nu trebuie neglijați nici alți dușmani cum ar fi oaia sau cîinele ciobănesc, care la un moment dat amenințau cu restrîngerea spațiului biologic al caprei negre, motiv care a determinat luarea unor măsuri de excludere de la pășunat a întregii suprafețe din rezervație.

Pentru asigurarea reușitei acțiunii de repopulare au fost angajați trei paznici de vînătoare care au participat la toate operațiunile de prindere, transport și îngrijire a caprei negre. Ei desfășoară în continuare observații permanente asupra nucleului existent, se îngrijesc de aprovizionarea cu sare, iar în timpul iernii și cu unele concentrate. Ei veghează asupra securității caprelor negre, dînd dovadă în repetate rînduri de spirit de sacrificiu și devotament.

Se cuvin apreciate observațiile întreprinse de inginerul pensionar C. Chiculiță, care și-a petrecut o bună parte din timpul liber în rezervație culegînd date legate de comportamentul caprei negre din Maramureș.

Contribuția cea mai însemnată la acțiunea de repopulare a avut-o inginer dr. Horia Almășan din cadrul Institutului de cercetări, studii și proiectări silvice.

Desigur, încă de pe acum se pun cîteva probleme de perspectivă, printre care de cea mai mare importanță este extinderea rezervației în zonele limitrofe, care oferă întreg complexul de factori ecologici necesari dezvoltării speciei. Prin Decizia nr. 204/1977 suprafața rezervației crește cu 600 ha, ajungînd astfel la 3 300 ha. Este preconizată acțiunea de evaluare a efectivului la care va participa personal de specialitate din silvicultură. Pentru aprofundarea observațiilor și cercetărilor legate de biologia caprei negre maramureșene, s-au alocat sume speciale din care se vor procura corturi și alt echipament sau aparatură adecvată pentru amenajarea unei case-laborator.

Vor fi luate și în continuare măsuri în vederea limitării unor răpitoare, cum ar fi lupii sau rîșii, precum și a cîinilor hoinari. În sezonul rece se vor amenaja bordeie de pîndă împotriva răpitoarelor.

În orice caz, important este că primul nucleu de capre negre în acest colț de țară progresează din ce în ce mai bine, toți factorii interesați acordînd acțiunii de repopulare atenția cuvenită. Este un succes de necontestat, care se cere dublat de grija pe care trebuie s-o manifeste toți iubitorii naturii față de această specie ocrotită, ce reintră în tezaurul natural al acestui fermecător colț de țară.

https://biblioteca-digitala.ro

AKTION ZUR WIEDERVERBREITUNG DER GEMSE IN DER NATÜRLICHEN RESERVATION PIETROSUL RODNEI

— *ZUSAMMENFASSUNG* —

Der Artikel handelt von der Aktion zur Wiederverbreitung der Gemse in der natürlichen Reservation Pietrosul Rodnei, ein erster Versuch dieser Art in Rumänien, durch den es gelang, einen ökologisch leeren Raum von augenscheinlichen Entwicklungsmöglichkeiten für diese Tiergattung zu besetzen.

Es werden weiters die Methoden zum Fang der Tiere, sowie die Akklimatisierung und Aufzucht der Kitze an besonders vorgerichteten Plätzen -- den Gehegen zur Gewöhnung — beschrieben und noch andere Beobachtungen über das Verhalten der Gemse in der Maramuresch mitgeteilt.

https://biblioteca-digitala.ro

PLANTELE CUNOSCUTE ȘI UTILIZATE DE SĂTENII DIN BREB

LIGIA ANTAL, MIRCEA ANTAL

Etnologia modernă, spre deosebire de etnografia „clasică", studiază problemele culturii populare conform unor concepții cu totul diferite, străduindu-se a scoate în evidență amplitudinea și profunzimea procesului de cunoaștere al „societăților tradiționale", adică al acelor populații sau grupuri sociale care nu s-au integrat unui oarecare tip de civilizație tehnologică.

În acest sens, cercetările mai recente de antropologie socială exclud aproape în întregime noțiunea de „societate primitivă", considerînd că nu există — mai ales în prezent — popoare lipsite de cultură (22, 23). Mai mult decît atît, după îndelungate și laborioase studii etnologice efectuate asupra unor astfel de societăți (în Pacific, Africa Centrală, America de Sud etc. . . .), se apreciază că indivizi aparținînd unor culturi străvechi, trăind în totală izolare față de civilizația actuală, au relații sociale mai bine structurate și — în multe privințe — cunoștințe mai complexe despre mediul natural înconjurător, ca omul modern; iar, în ce privește interpretarea unor fapte, gîndirea lor dovedește un rafinament demn de invidiat (22).

Desigur, asemenea considerații pot să pară exagerate sau subiective, mai ales dacă le raportăm la unele „elite" — speculînd ideea afirmării marilor progrese științifice actuale, în toate domeniile științelor naturale — dar ele sînt cît se poate de exacte și plauzibile, dacă le privim sub raportul „cunoștințelor globale" ale masei membrilor care alcătuiesc cele două tipuri de societăți.

Participînd, în ultimii ani (1971—1975), la o serie de cercetări etnologice întreprinse în ZONA COSĂULUI (Maramureș), zonă din care face parte și satul Breb, ne-am ocupat în mod special de volumul și calitatea cunoștințelor despre natură ale sătenilor din această localitate și am constatat că ele depășesc în mare măsură pe cele cuprinse în manualele școlare de curs elementar sau mediu, exceptînd unele aspecte de micro-morfologie, fiziologie,

https://biblioteca-digitala.ro

structură celulară etc.... În cadrul acestor cunoştinţe, un loc deosebit îl ocupă aprecierea valorii utilitare şi estetice a plantelor spontane şi cultivate, existente în hotarul Brebului (sau chiar înafara lui), tocmai această apreciere făcînd obiectul comunicării de faţă.

Desigur, spaţiul fiind limitat, nu vom intra în amănunte privind interpretarea logică (sau speculativă) a gîndirii etnobotanice a brebenilor, aceasta urmînd a fi prezentată cu alt prilej ori în alt cadru (mai larg). Înainte însă de a aborda subiectul propriu-zis, dorim să ne oprim asupra unor aspecte fizico-geografice, etno-sociologice, geobotanice şi istorice ale localităţii cercetate şi să facem unele precizări de ordin metodologic.

Hotarul satului ocupă o poziţie periferică în cadrul depresiunii Maramureşului, la extremitatea ei sud-vestică, fiind situat în partea superioară a bazinului Marei, pe versantul nordic al masivului Gutîi. Conform străvechilor hotărnicii, stabilite pe bază de folosinţă seculară, teritoriul Brebului are o suprafaţă de 3 490 ha şi se învecinează cu patru sate maramureşene (Mara, Hoteni, Sîrbi, Budeşti) şi un sat lăpuşean (Şurdeşti). De formă aproximativ elipsoidală, cu un raport al semiaxelor de 5/8 km, el are o amplitudine altitudinală ce depăşeşte 1 000 m, între cota cea mai coborîtă (435 m s.m.) — unde pîrîul Breboaia intră în hotarul Hotenilor — şi vîrful Gutîiului, numit de localnici Piatra Mică (1 444 m s.m.).

Ca forme geomorfologice, pe această suprafaţă întîlnim formaţiuni eruptivo-vulcanice mezozoice şi neogene (masivul Gutîi), între 800—1 444 m s.m. ; apoi depozite de fliş paleogen (piemontul Gutîiului) şi muncei intens cutaţi, formaţi în fazele neozoice pe depozite de fliş sau miocene (Muncelul Brebului), cu înălţimi ce nu depăşesc 700 m s.m. De-a lungul pîrîului Breboaia apar mici terase şi cîteva porţiuni de luncă slab dezvoltată. În masivul Gutîi întîlnim puternice denivelări de eroziune (Piatra Mare) cu impresionantele stîncării ale „Crestei Cocoşului" şi cîteva înmlăştiniri oligotrofe ; sînt frecvente, deasemenea, alunecările de teren, mai ales în zona piemontană şi a munceilor. Ca alcătuire geologică, în partea mai înaltă (peste 800 m s.m.) predomină erupţiunile andezitice, iar în cea joasă depozitele miocene (25, 43).

Din punct de vedere climatologic, Brebul se încadrează în zona de climă continental-moderată, indicele de continentalism fiind sub 33, iar ariditatea mijlocie (43). Luîndu-se în considerare înregistrările staţiei meteorologice din Ocna Şugatag (493 m s.m.), situată la numai 4 km distanţă în linie aeriană, s-a putut stabili că temperatura medie anuală variază între 7,5°C (în vatra satului, la 500 m s.m.) şi 2,3°C (pe culmea Gutîiului, la peste 1 400 m s.m.). În luna iulie, media termică este de cca. 18°C, cu variaţii anuale de la 15,3°C la 20,8°C, iar în luna ianuarie de cca. —4°C, cu variaţii anuale cuprinse între —10,3°C şi 2,5°C, aceste cifre fiind valabile, desigur, tot pentru vatra satului.

Regimul precipitaţiilor este legat de orografia terenului şi de altitudine, acestea totalizînd în medie cca. 950 mm anual în zona joasă (sub 600 m s.m.) şi peste 1 400 mm anual în masivul Gutîi, la altitudini ce depăşesc 1 000 m s.m. Cele mai multe precipitaţii cad de regulă vara, luna iunie fiind cea mai ploioasă ; iarna este anotimpul cu cele mai puţine precipitaţii, luna februarie

https://biblioteca-digitala.ro

fiind cea mai uscată. Numărul de zile cu precipitații, în medie, este de cca. 125 anual (43, 44).

Fiind așezat într-o regiune cu precipitații bogate, hotarul satului Breb are o rețea hidrografică bine dezvoltată, principalele cursuri de apă (Breboaia, Valea Mare, Sînătoarea, Valea Caselor) izvorînd din masivul Gutîi. Toate acestea se varsă în rîul Mara ; dar, în pofida apartenenței sale hidrografice la bazinul Marei, situația oarecum specială de „așezare piemontană" a Brebului i-a permis contacte social-economice și tradițional-culturale cu pondere mai mare spre Valea Cosăului. Față de alte sate vecine (Budești, Sîrbi, Hoteni, Hărnicești, Mara, Deseşti), străbătute de șosele principale, Brebul este o localitate mai izolată de influențele exercitate de civilizația citadină, acest fapt permițîndu-i să-și păstreze în condiții favorabile CULTURA sa tradițională, reflectată în practicarea multor datini, obiceiuri sau credințe străvechi, în conservarea cîtorva aspecte de stratificație socială și în perpetuarea unor tehnici agricole, meșteșugărești sau arhitecturale, specifice acestei culturi.

În ceea ce privește FLORA și VEGETAȚIA — elemente ce ne interesează în mod deosebit, ele constituind de fapt obiectul studiului de față din punct de vedere etnologic — acestea le putem considera ca foarte bogate și variate pentru un teritoriu atît de limitat, numărul speciilor spontane determinate pînă în prezent depășind cifra de 900, ceea ce reprezintă cca. 60 la sută din plantele vasculare existente în Maramureș(1, 4, 5, 12, 26, 32, 35, 42). Ele se dezvoltă în limitele a trei etaje de vegetație — al stejarului, al fagului și subalpin — favorizate de clima relativ moderată, de abundența precipitațiilor, de diferențele altitudinale și de complexitatea structurii solurilor, numărul asociațiilor vegetale (fitocenozelor) bine conturate ajungînd la peste 50 (5, 7, 26, 32, 40).

Făcînd o succintă retrospectivă istorică, vom aminti că — în limitele sale actuale — hotarul satului cuprinde teritoriile fostelor așezări rurale medievale Breb, Copăciș și Valea Mare, fiind atestat documentar încă din anul 1360 (24,34). Pînă la închegarea sa într-o singură așezare, proces ce s-a desfășurat de-a lungul secolelor XIV—XVI, el a suferit o zbuciumată evoluție social-economică, trecînd de la o relativă independență tribal-obștească, la o semi-dependență feudală (34). Populația de cca. 180—200 suflete, existentă în jurul anului 1 600, sporește la cca. 700 suflete în prima decadă a secolului al XIX-lea și la 1 670 suflete în anul 1912. În prezent, Brebul numără 1 480 locuitori — deci cu aproape 200 mai puțini ca acum o jumătate de veac — majoritatea acestora fiind țărani (individuali), avînd ca îndeletniciri de bază creșterea vitelor și pomicultura. Din cele aproximativ 1 100 persoane capabile de muncă 89 la sută sînt ocupate în agricultură, 6 la sută sînt angajate la exploatări miniere, iar restul muncesc în alte domenii de activitate. În ultimul deceniu, mulți tineri între 16—35 (40) de ani — majoritatea bărbați — lucrează sezonier pe șantiere de construcții sau la munci agricole, în Banat, Dobrogea, Bărăgan etc.

Revenind la subiectul propriu-zis al lucrării, vom prezenta, în cele ce urmează, modul de desfășurare a studiului nostru și metodologia aplicată. Lucrarea de față reprezintă rodul unor anchete etnobotanice efectuate siste-

https://biblioteca-digitala.ro

matic, între anii 1956—1974, printre sătenii din Breb, cu privire la felul cum apreciază ei — independent de cunoştinţele dobîndite în cadrul şcolii, care de altfel sînt destul de sumare — utilitatea şi valoarea economică, estetică, rituală şi tămăduitoare a plantelor spontane sau cultivate, precum şi motivul pentru care le consideră astfel.

Ca metodă de lucru am adoptat investigaţia directă, alegînd informatori de diferite vîrste şi sexe, în exclusivitate săteni „băştinaşi", care nu au călătorit prea mult în afara Maramureşului şi se ocupă numai cu agricultura. S-au întocmit astfel, de-a lungul anilor, sute de fişe şi cîteva caiete al căror volum informativ l-am încadrat într-un TABEL cu 12 coloane, fiecare din acestea referindu-se la o categorie de folosinţă sau apreciere a speciei respective. În acest mod au fost luate în considerare plantele socotite de brebeni ca alimentare (AL), industriale (ID), furajere (FJ), medicinale pentru om (MD) sau animale (md), melifere (MF), dăunătoare culturilor ori calităţii fînului (BR), ornamentale (ON), de „înstruţat" (ST); s-au menţionat apoi plantele utilizate la diferite practici religioase (RL) sau magice (MG) şi cele amintite în folclorul local de toate genurile (FK).

În cadrul coloanelor, s-a notat gradul de cunoaştere şi frecvenţa de utilizare, prin patru semne convenţionale, reprezentînd un 0 (zero) pentru speciile puţin cunoscute şi rar folosite, un + (plus) pentru cele relativ cunoscute şi folosite adesea, un × (ori) pentru cele bine cunoscute şi mult folosite şi, în fine, un C (ce) pentru cele foarte comune şi folosite în mod curent.

TABELUL s-a întocmit, din considerente practice, în ordine alfabetică, denumirile ştiinţifice fiind adaptate taxonimiei actuale, conform Codului internaţional de nomenclatură botanică elaborat la Utrecht în anul 1966, şi apărute recent — cu unele revizuiri şi adaptări — în volumul recapitulativ (XIII) al Florei R.S. România.

În ce priveşte denumirile populare ale speciilor, am utilizat execelentul **Dicţionar etnobotanic** al regretatului om de ştiinţă român Alexandru Borza, bazat pe o bogată bibliografie tematică (607 titluri), reuşind a surprinde un număr apreciabil de denumiri locale, mai mult ca probabil încă nepublicate.

TABELUL, care se anexează la prezenta lucrare — şi care, dacă va suscita interes în rîndul cercetătorilor, se va publica integral cu alt prilej — cuprinde un număr de 435 RUBRICI, corespunzînd tot atîtor specii (în accepţiune ţărănească). El NU este exhaustiv şi la unele coloane, cum sînt cele privind plantele medicinale, magice sau amintite în folclor, nedumeririle (însemnate cu ?) apar destul de frecvent. Totuşi, luînd în considerare ca specii distincte doar pe cele ce-au primit un număr de ordine şi recapitulînd situaţia pe coloane, ne putem face o imagine clară a cunoştinţelor pe care le posedă brebenii cu privire la mediul vegetal înconjurător. De asemenea, spiritul estetic şi dragostea de frumos a ţăranului maramureşean sînt relevate expresiv prin numărul mare de plante ornamentale cultivate în grădinile şi cimitirele unui sat atît de ascuns cum este Brebul.

În cadrul TABELULUI, înaintea celor 12 coloane categoriale, mai apar 3 coloane care cuprind: 1. Numărul curent (Nr. crt.); 2. Denumirea ştiinţifică şi — în paranteză — (denumirea populară); 3. Dacă specia este spontană (S) sau cultivată (C). Referitor la denumirile populare locale, menţionăm

https://biblioteca-digitala.ro

că cele considerate INEDITE au fost subliniate cu o linie continuă, iar pentru cele nesigure s-au pus semne de întrebare(?). Pentru o mai bună înţelegere a metodei de lucru, vom prezenta în continuare o mică parte din acest TABEL — respectiv pagina a II-a — cuprinzînd rubricile 23—45.

TABELUL PLANTELOR (II)

Nr. crt.	Denumirea ştiinţifică (denumirea populară)	(SC)	AL	FJ		MD		BR		ST		MG	
				ID		MD		MF		ON		RL	FK
23.	Althaea officinalis L. (Nalbă albă)	(S)	—	—	—	0	—	0	0	—	—	—	—	--
24.	Amarantus caudatus L. (?)	(C)	—	—	—	—	—	—	—	0	—	—	—	—
25.	Anagallis arvensis L. **(Ochiuţ roşu)**	(S)	—	—	—	—	—	—	+	—	—	—	—	—
26.	Anemone nemorosa L. (Breabîn ; Breabîn alb)	(S)	—	—	—	?	0	+	—	—	—	—	?	0
27.	Anemone ranunculoides L. **(Breabîn galbîn)**	(S)	—	—	—	—	0	0	—	—	—	—	—	—
28.	Anethum graveolens L. (Morari)	(C)	c	—	—	0	—	—	—	—	—	—	?	?
29.	Angelica sylvestris L. (Anghelică)	(S)	—	—	—	?	—	0	—	—	—	—	?	—
30.	Antennaria dioica (L.) Gaertn. **(Scînteiuţă flocoasă)**	(S)	—	—	—	—	—	—	0	—	0	—	—	—
31.	Anthemis arvensis L. **(Romon)**	(S)	—	—	—	—	—	—	+	—	—	—	—	—
32.	Anthemis cotula L. **(Romon puturos)**	(S)	—	—	—	—	—	—	+	—	—	—	?	—
33.	Anthyllis vulneraria L. **(Iarba ciontului)**	(S)	—	—	—	0	—	—	0	—	—	—	0	—
34.	Antirrhinum majus L. **(Gura lupului)**	(C)	—	—	—	—	—	0	—	+	—	—	0	—
35.	Apium graveolens L. (Ţalină)	(C)	+	—	—	?	—	—	—	—	—	—	—	—
36.	Aposeris foetida (L.) Less. **(Crestăţele)**	(S)	—	—	+	—	—	+	—	—	—	—	—	—
37.	Aquilegia vulgaris L. (Cupe)	(SC)	—	—	—	—	—	0	—	×	0	+	—	0
38.	Arctium — sp. **(Polbari)**	(S)	—	—	—	+	?	×	×	—	—	—	?	0
39.	Armoracia rusticana G.M. Sch. (Hrian)	(S)	c	—	—	×	+	+	c	—	—	—	+	+
40.	Arnica montana L. **(Lăptucu oii)**	(S)	—	—	—	+	+	+	—	—	—	—	?	—
41.	Artemisia abrotanum L. (Lemnuş)	(C)	—	—	—	+	?	—	—	+	0	0	+	0
42.	Artemisia annua L. (Ţîpruş)	(CS)	—	—	—	0	—	—	—	+	0	0	0	0
43.	Asarum europaeum L. (Pochivnic)	(S)	—	—	—	0	—	0	—	—	—	—	?	0
44.	Asclepias syriaca L. **(Mătăşor)**	(C)	—	—	—	—	—	0	—	0	—	—	—	—
45.	Asperula odorata L. (?)	(S)	—	—	—	—	—	0	0	—	—	—	—	—

https://biblioteca-digitala.ro

În cele ce urmează, vom face o analiză rezumativă a rezultatelor obținute și — pentru că cercetarea noastră nu poate fi considerată încheiată — apreciem informațiile culese ca exprimînd doar O REALITATE PROCENTUALĂ, care reflectă O SITUAȚIE DE FAPT (CULTURAL) LA UN MOMENT DAT.

Astfel, din cele 435 specii (!) enumerate, 274 (63,2%) sînt exclusiv spontane, 118 (27,1%) exclusiv cultivate și 42 (9,7%) atît spontane cît și cultivate.

Pe „coloanele categoriale", situația se prezintă astfel :

1. Sînt cunoscute 87 specii ale căror rădăcini, tulpini, frunze, fructe, semințe, bulbi, rizomi sau tuberculi se consumă și pe care le-am numit „alimentare" (AL), dintre acestea 61 cultivîndu-se pe cîmp ori în grădinile din jurul caselor.

2. Sînt considerate plante „bune de oarece lucru" (ID) — din ele folosindu-se lemnul, fibrele, scoarța, rădăcinile sau frunzele — și utilizate în construcții, împletituri, țesături, ca materii colorante (plante tinctoriale), la confecționarea mobilierului și a unor unelte, 63 specii, dintre care 35 se cultivă. Este demnă de semnalat priceperea sătenilor în a aprecia calitățile diferite ale lemnului sau fibrei, după cum planta a crescut „la fețe" ori „la dosuri", în loc „mociros" sau uscat, la „desăt" (în pădure), „în huci" (tufiș) sau „la cosalău" etc. Rafinamentul cu care sînt sesizate caracteristicile de ordin calitativ este uimitor, el necesitînd ani îndelungați de inițiere, deobicei de la tată la fiu și nepot, sau de la mamă la fiică și nepoată.

Referitor la folosirea coloranților extrași din plante, menționăm că în prezent doar puține specii mai sînt utilizate în acest scop, ei fiind înlocuiți cu cei sintetici.

3. Sînt apreciate ca valoroase plante furajere un număr de 82 specii, dintre care doar 18 se cultivă. Și în cazul acestora, este interesant de remarcat iscusința cu care țăranii pot deosebi calitatea și proveniența fînului, în funcție de plantele ce intră în compoziția acestuia și de flexibilitatea, culoarea sau dimensiunile lor. Astfel, am putut constata că brebenii — al căror hotar cuprinde peste 2 000 ha fînețe naturale — pot identifica cel puțin 22—24 sortimente sau calități de fîn, concurînd cu cei mai buni specialiști în materie de furaje ; pentru ei există fîn : „de grădină, de moină (loc arător înierbat), de pădure, de arin, de tufă, de mociră ; . . .moale, aspru, săc, țăpos, colbos, înecăcios, drodos ;. . . trifoios, piros, pîrlăgos ; . . .de lapte, de oi, de otavă, căiesc etc.".

4. Sînt utilizate în medicina populară locală — sub formă de infuzie, ceai, decoct, cataplasmă, pulbere etc., ca plante bune „de leac" pentru om — 172 specii, dintre care cca. 26—28 se cultivă. Este surprinzător că marea majoritate a acestora sînt folosite și în farmacologia clinică modernă, adesea cu aceleași indicații terapeutice. Ca deosebit de valoroase și socotite „bune la multe feliuri de beteșîg", menționăm : Achillea millefolium, Allium cepa, Alnus glutinosa, Arnica montana, Carlina acaulis, Centaurium umbellatum, Chelidonium majus, Crataegus monogyna, Hedera helix, Helleborus purpurascens, Hypericum perforatum, Majorana hortensis, Mentha piperita, Sambucus nigra, Solanum nigrum, Thymus sp., Trollius europaeus, Tussilago farfara, Vaccinium sp., Viburnum opulus, Viscum album etc.

https://biblioteca-digitala.ro

5. În medicina veterinară sătească sînt de asemenea utilizate un număr de 55 specii majoritatea spontane.

6. Ca melifere, sînt socotite **250 specii,** atît spontane cît şi cultivate, valoarea lor nectariferă sau poleniferă fiind — în cele mai multe cazuri — evaluată corect. La această categorie, ne simţim datori a preciza că am avut ca informatori pe lîngă unii apicultori din Breb şi un bun stupar din Budeşti. Ceea ce am putut remarca în mod deosebit, cu prilejul anchetelor apibotanice, este faptul că unele specii, cunoscute de săteni ca melifere, nu sînt incluse în literatura noastră de specialitate, cu toate că sînt vizitate intens de albine pentru polen sau nectar (21, 9, 28, 29, 42).

7. Ca buruieni dăunătoare culturilor agricole, fîneţelor şi păşunilor, sînt considerate **165 specii.**

8—9. Sînt cultivate pentru ornament **110 specii,** dintre care doar 20 la sută plante de apartament ; multe din acestea se întrebuinţează şi pentru „înstruţat", împreună cu alte specii spontane, **în total 87.**

Din aceste categorii, putem considera ca deosebit de îndrăgite şi mult răspîndite, următoarele specii : Aconitum stoerkeanum, Artemisia abrotanum, Buxus sempervirens, Chrisanthemum balsaminta, Coleus blumei, Dianthus sp., Euphorbia marginata, Fuchsia coccinea, Geranium macrorrhizum, Lilium candidum, Lychnis calcedonica, Majorana hortensis, Narcius pseudonarcisus, Ocimum basilicum, Paeonia officinalis, Pelargonium zonale, Philadelphus coronarius, Reseda odorata, Rosa sp., Rosmarinus officinalis, Syringa vulgaris, Thuja occidentalis, Thuja orientalis, Tropaeolum majus, Vinca minor ş.a.

10—11. Pentru nevoile de cult şi magice sînt utilizate **54** şi, respectiv **83 specii,** multe dintre ele fiind cultivate anume în acest scop, adesea prin locuri îndosite, spre a fi protejate de privirile indiscrete ale curioşilor, priviri ce le-ar putea anula efectele miraculoase. De un tratament aparte se bucură mai ales acele plante care urmează a se întrebuinţa la descîntece şi vrăji. Este foarte interesant că ţăranii atribuie calităţi senzitive unor specii, fapt ce ar putea pune sub semnul întrebării prioritatea ştiinţei moderne în descoperirea acestui fenomen, atît de disputat actualmente printre biologi.

Fără îndoială că, în cadrul acestor două categorii de folosinţă, intră şi multe specii ornamentale, cu flori frumoase, care sînt cultivate şi apoi întrebuinţate — la nevoie — pentru împodobirea caselor, bisericilor sau troiţelor cu prilejul unor sărbători tradiţionale (laice ori religioase), a mirilor la cununie, a sicrielor şi camerelor mortuare.

12. În fine, sînt amintite în toate genurile folclorului local (basm, doină, bocet, baladă, colindă etc.), nu mai puţin de **209 specii,** fapt deosebit de semnificativ şi care reflectă în modul cel mai pregnant sensibilitatea sufletului maramureşean.

După cum am mai amintit, în cei aproape 20 ani de studiu etnobotanic la BREB, au putut fi surprinse un număr însemnat de denumiri populare strict locale — sau limitate ca circulaţie la zona etnografică a Cosăului şi Marei — ce nu au fost consemnate în lucrările de specialitate apărute la noi în ţară (6, 9, 14, 17, 29, 32, 42 etc.) şi pe care le considerăm inedite. Dintre acestea vom aminti doar cîteva, apreciate de noi ca foarte interesante şi

https://biblioteca-digitala.ro

sugestive : Păltinaş (Acer campestre), Păpuci (Aconitum stoerkianum), Ochiuţ roşu (Anagallis arvensis), Schinteiuţă flocoasă (Antennaria dioica), Iarba ciontului (Anthyllis vulneraria), Gura lupului (Antirrhinum majus), Crestăţele (Aposeris foetida), Mătăşor (Asclepias syriaca), Mesteacîn de baltă (Betula pubescens), Busîioc sălbatec (Calamintha acinos), Rujnicele (Calendula officinalis), Buruiană de inimă (Cpsella bursa-pastoris), Tîrsă (Carex sp.), Turtea de munte (Carlina acaulis), Lăptucă de munte (Cicerbita alpina), Mălaiu cucului (Colchicum autumnale), Lînă (Cuscuta sp.), Mere de Gutîi (Cydonia oblonga), Breabîn roşu (Dentaria bulbifera), Desfăcătoare (Epilobium hirsutum), trifoi alb (Euphorbia marginata), Cicalău (Fucchsia coccinea), Clocoţăi (Galanthus nivalis), Iarba ghiugului (Gentiana praecox), Floarea mătricilor (Glechoma hederacea), Picioci de rujă (Helianthus tuberosus), Leuştean puturos (Levisticum officinale), Luţărnă galbînă (Lotus corniculatus), Lésniţ (Malus sylvestris), Scocorîţe (Narcissus sp.), Pîrlag (Nardus stricta), Iarba dragostei (Ophioglossum vulgatum), Poalele cucului (Orchis morio), Asine de baltă (Oxycoccus palustris), Flori domneşti (Pelargonium zonale), Mălin domnesc (Philadelphus coronarius), Durzău (Pinus sp.), Leuştean (Ranunculus sp.), Moşuţ (Salvia verticillata), Porcane (Tagetes sp.), Chidru (Thuja sp.), Ciucluţe (Tropaeolum majus), Păpădii (!) (Tussilago farfara), Cloacăzĕ (Vaccinium vitis-idaea), Barba popii (Viola tricolor).

Încheind această lucrare — prezentată sub formă de comunicare, cu ocazia celei de-a VII-a ediţii a Festivalului de datini şi obiceiuri laice de iarnă, Marmaţia 1975 — dorim să insistăm asupra necesităţii de a se întreprinde şi în alte localităţi, situate în zone etnografice diferite, cercetări complexe privind cunoştinţele despre natură ale sătenilor români şi de alte naţionalităţi ; aceasta pentru a se scoate în evidenţă, şi pe alte căi decît cele tradiţionale, complexitatea şi originalitatea CULTURII NOASTRE POPULARE. Ca un stimulent pentru cei dornici a depune o astfel de muncă migăloasă, trebuie să mărturisim că ea oferă deosebite satisfacţii, ca orice strădanie ce urmăreşte ineditul în descifrarea gîndirii ţărăneşti.

BIBLIOGRAFIE

1. Antal, Ligia, **Aspecte fenologice din depresiunea Maramureşului**; în volumul „Şcoala şi viaţa", pp. 33—41, Baia Mare, 1973.
2. Bârlea, I., **Balade, colinde şi bocete din Maramureş**; Bucureşti, 1924.
3. Idem, **Cântece poporane din Maramureş — descântece, vrăji, farmece şi desfaceri**; Bucureşti, 1924.
4. Borza, Al., **Conspectus Florae Romaniae regionumque affinium**; fasc. I—II, Cluj, 1947—1949.
5. Borza, Al. şi Boşcaiu, N., **Introducere în covorul vegetal**; Ed. Acad. R.P.R., Bucureşti, 1965.
6. Borza, Al, şi colab., **Dicţionar etnobotanic**; Ed. Acad. R.S.R., Bucureşti, 1968.
7. Braun-Blanquet J., **Pflanzensoziologie**, ed. a III-a, Wien — New York, 1964.
8. Călinescu, Raoul, şi colab., **Biogeografia României**, Ed. Ştiinţifică, Bucureşti, 1969.
9. Cirnu, I.V., **Plante melifere**, Ed. „Ceres", Bucureşti, 1972.
10. Coiciu, Evd. şi Racz, Gabr., **Plante medicinale şi aromatice**, Ed. Acad. R.P.R., Bucureşti, 1962.
11. Coman, Arthur, **Cîteva numiri populare de plante vasculare din Maramureş**, Bulet. Grăd. Bot., vol. XXII, Cluj, 1942.
12. Idem, **Enumerarea plantelor vasculare din Maramureşul Românesc, din herbarul „A Coman"**, Bulet. Grăd. Bot., vol. XXVI, Cluj, 1946.
13. Dermer, I., **Maramureşul Românesc**, Sighet, 1936.
14. Glăvan, I, şi Bianu, V., **Dicţionarul sănătăţii**, Cluj, 1929.
15. Gusti, Dim., **Opere**, vol. I—V, Ed. Acad R.S.R., Bucureşti, 1968—1971.

https://biblioteca-digitala.ro

16. Gorovei, Artur, **Cimiliturile românilor,** în „Şezătoarea" (revistă), diverse numere, între anii 1897—1915.
17. Idem, **Botanica populară,** în „Şezătoarea" (revistă), vol. XV (1915), pp. 7—166.
18. Idem, **Descîntecele românilor,** Ed. Acad. Române, Bucureşti, 1931.
19. Idem, **Literatură populară,** Ed. Minerva, Bucureşti, 1976.
20. Hegi, G., **Illustrierte Flora von Mittel — Europa,** ed. a II-a, vol. I—VII, München, 1912—1961.
21. Hristea, C., **Stupăritul,** ed. a II-a, Ed. Cartea Românească, Bucureşti, 1947.
22. Lévi-Strauss, Cl., **La Pensée sauvage,** Paris, 1962.
23. Idem, **Anthropologie structurale deux,** Paris, 1973.
24. Mihaly, I., **Diplome maramureşene,** Sighetu Marmaţiei, 1900.
25. Mihăilescu, Vint., **Carpaţii sud-estici,** Ed. Ştiinţifică, Bucureşti, 1963.
26. Moldovan, I., **Flora şi vegetaţia Munţelui Gutîi** (text dactilografiat), teză de doctorat, Univ. Cluj, 1970.
27. Morariu, I., **Botanica generală şi sistematică,** ed. a II-a, Ed. Agro-Silvică, Bucureşti, 1965.
28. Nicolaescu, N. şi Stoenescu, Gh., **Călăuza stuparului,** ed. a II-a, Bucureşti, 1948.
29. Panţu, Zacharia, **Plantele cunoscute de poporul român,** ed. a II-a, Bucureşti, 1929.
30. Păcală, Victor **Monografia comunei Răşinariu,** Sibiu 1915.
31. Papahagi, Tache, **Graiul şi folclorul Maramureşului,** Bucureşti, 1925.
32. Pop, Emil, **Mlaştinile de turbă din R.P Română,** Ed. Acad. R.P.R., Bucureşti, 1960.
33. Pop, I., **Flora şi vegetaţia Cîmpiei Crişurilor,** Ed. Acad. R.S.R., Bucureşti, 1968.
34. Popa, Radu, **Ţara Maramureşului în veacul al XIV-lea,** Ed. Acad. R.S.R., Bucureşti, 1970.
35. Prodan, I., **Flora pentru determinarea şi descrierea plantelor ce cresc în România,** ed. a II-a, vol. I—II, Cluj, 1939.
36. Rothmaler, W., **Excursionsflora von Deutschland,** Leipzig, 1962.
37. Stahl, H., **Monografia unui sat . . .,** ed. a II-a, Bucureşti, 1938.
38. Idem, **Teoria şi practica investigaţiilor sociale;** vol. I (Metode şi tehnici), Ed. Ştiinţifică, Bucureşti, 1974; vol. II (Cercetările interdisciplinare zonale), Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1975.
39. Ştefănescu, I. D., **Arta veche a Maramureşului,** Ed. Meridiane, Bucureşti, 1968.
40. Ştefureac, Tr., **Consideraţii generale asupra caracterului florei din ţinutul Maramureşului,** Comunicări de botanică (S.S.B.) — A VII-a Consfătuire de Geobotanică — Bucureşti, 1971.
41. Vrabie, Gh. **Folclorul — obiect, principii, metodă, categorii,** Ed. Acad. R.S.R., Bucureşti, 1970.
* * * **Flora R.S. România,** vol. I—XIII, Ed. Acad. R.S.R., Bucureşti, 1952—1976.
* * * **Monografia geografică a R.P. Române,** vol. I (Geografia fizică), Ed. Acad. R.P.R., Bucureşti, 1960.
* * * **Clima R.P. Române,** vol. II (Date climatologice), Bucureşti, 1960.
* * * **Istoria României,** vol. I—IV, Ed. Acad. R.P.R., Bucureşti, 1960—1964.
* * * **Anuarul Muzeului etnografic al Transilvaniei** — anii 1957—1958, 1959—1961, 1962—1964.
* * * **Ţara Bîrsei,** Ed. Acad. R.S.R., vol. I—II, Bucureşti, 1972—1974.

PLANTS KNOWN AND USED BY THE PEASANTS OF BREB

The paper presents an important aspect of the folk culture, i.e. the ethnobotanics from the village Breb, Cosău area of Maramureş district

The plants are divided into : alimentary (86 species) ; for different uses (63 species) ; fodder plants (82 species) ; for medicinal uses (172 species) ; for vetrinary uses (55 species) ; melliferous (250 species) ; injurious for agricultural surfaces and pastures (165 species) ; ornamental (110 species) ; used for religious purposes (54 species) ; for magic (83 species), and others, remembered in folk literature (209 species), with many strictly local denominations or with a circulation limited to the ethnographical areas of Cosău and Mara, not mentioned in other works. The paper is a valuble opportunity to know the ethnobotanics of an ethnic group, limited to a single village, whose population is under 1 500 inhabitants.

https://biblioteca-digitala.ro

RESTITUIRI

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

PETRU BRAN, EMINENT OM DE CULTURĂ TRANSILVĂNEAN DIN VEACUL AL XIX-LEA, LUPTĂTOR NEOBOSIT PENTRU EMANCIPAREA POPORULUI ROMÂN

VIORICA URSU

*„... istoria luptelor poporului român demonstrează cu putere adevărul fundamental că jugul asupririi străine poate frîna sau întîrzia pentru un timp evoluția unui popor, dar nu poate împiedica realizarea aspirațiilor sale legitime — cucerirea libertății și unității, asigurarea progresului social — dacă el este hotărît să lupte pînă la capăt cu fermitate și eroism".**

Importantele evenimente în viața poporului român, petrecute la mijlocul veacului trecut, au dat un impuls deosebit mișcării de emancipare națională a românilor din Transilvania. Se înfăptuise unirea principatelor române constituindu-se statul național român — atracție puternic simțită și manifestată pentru provinciile românești rămase încă sub stăpîniri străine.

În dieta de la Sibiu din 1863—1864, românii au impus recunoașterea națiunii române egală în drepturi cu națiunile privilegiate din imperiu.[1] Dar, starea de lucruri din Transilvania deveni îngrijorătoare pentru autorități cînd activitatea concretă și susținută a „Astrei" de la Sibiu antrena și mobiliza la redeșteptare națională întreaga populație românească.

Îngrijorarea față de avîntul luptei de emancipare a românilor și tendința de autonomie și unire a acestora, manifestate cu tărie și la celelalte popoare asuprite din monarhie, duc la încheierea pactului dualist austro-ungar din anul 1867. În condiții de intoleranță politică și națională crescîndă, vreme de o jumătate de secol pînă la 1918, la destrămarea acestei monarhii, românii din Transilvania vor lupta pentru fiecare cuvînt scris sau rostit în limba maternă în acte, școală sau biserică și în general pentru dreptul la cultură și existență națională proprie.

În acest context se înscrie activitatea neobosită a cărturarului Petru Bran, om de vastă cultură umanistă, desăvîrșit pedagog, cu preocupări de lingvistică, poet, colaborator la mai multe reviste de cultură ale vremii.

---

*) **Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism**, București, 1975, p. 30.

1. Miron Constantinescu, Ștefan Pascu și colaboratorii, **Desăvîrșirea unificării statului național român**, București, 1968, p. 46.

https://biblioteca-digitala.ro

Petru Bran a întruchipat în veacul trecut cărturarul a cărui inteligență creatoare și putere de muncă au fost puse în întregime în slujba idealului de emancipare națională a poporului său.[2]

S-a născut la 21 ianuarie 1821 la Tohat, acolo de unde avea să se ridice, nu peste multă vreme, și o altă personalitate remarcabilă a culturii românești — Petre Dulfu,[3] înrudit prin mamă cu Petru Bran. După cum se cuvine amintit între cărturarii merituoși din Tohat și un alt Bran, memorandist, a cărui activitate, ca senator al Maramureșului după unirea din 1918, este legată de importante înfăptuiri pe tărîm economic și cultural în zona Vișeului. Este vorba de Emil Bran (1864—1932).[4]

Petru Bran, unul din cei 12 copii ai preotului Ioan Bran din Tohat, urmează gimnaziul la Baia Mare, manifestînd înclinație deosebită pentru limba latină și fiind an de an „primae primus", după cum menționează matricolele școlare.[5]

După absolvirea gimnaziului în 1838, urmează liceul și studii de filozofie la Cluj, iar în 1844 termină teologia la Blaj. Perioada petrecută in „Mica Romă" a fost hotărîtoare pentru formarea intelectuală și desăvîrșirea personalității sale. Trăiește aici momente de mari frămîntări și planuri, de speranțe ce aveau să pregătească anul revoluționar 1848 în Transilvania. De fapt, scopul mișcării culturale dezvoltate la Blaj era emanciparea românilor din imperiul habsburgic, spirit în care s-a format Petru Bran.

Nu peste multă vreme, preot fiind în Măieriște, (în prezent sat în județul Sălaj), îl găsim preocupat de îmbunătățirea învățămîntului primar românesc, pe atunci confesional. Ca și Grigore Maior și Gheorghe Șincai cu un veac înaintea sa, Petru Bran este frămîntat de găsirea unor soluții posibile de reorganizare a învățămîntului românesc. Notar al sinodului vicarial din 10 ianuarie 1850, de la Șimleu, Petru Bran redactează actele acestuia, cuprinzînd măsuri practice de îmbunătățire a învățămîntului în satele vicariatului.[6] Măsurile preconizate de el, și adoptate de sinodul al cărui președinte a fost Alexandru Sterca Șuluțiu, prevedeau : construirea și întreținerea localurilor școlilor, procurarea celor necesare susținerii lecțiilor — acestea pe cheltuiala satului —, obligativitatea învățămîntului primar (prevăzînd amenzi pentru neconformarea părinților), școlarizarea copiilor între 6 și 12 ani, respectiv 14 ani și asigurarea manualelor. Învățătorilor li se cerea „cultivarea în rîndul elevilor a iubirii nației și a patriei".

Citind documentele amintite se poate remarca stilul ales și curgător folosit de Petru Bran, limba îngrijită, dar și frămîntarea dascălului pentru a găsi posibilitatea „ca toți pruncii și fetițele să umble la școală".[7] Materializarea acestor măsuri au dus în anii următori la un vădit progres al învățămîntului românesc în zonă.

2. V. Curticăpeanu, **Die rumänische Kulturbevegung in der Östereichische ungarische Monarhie**, B.I.R., București, 1966, p. 10.
3. Petre Dulfu (1856—1953), profesor, poet, scriitor, este unul din numeroșii intelectuali transilvăneni care au emigrat în vechea Românie, desfășurînd acolo o susținută activitate în sprijinul cauzei de libertate și unire a poporului român. (Vezi Petre Dulfu, **Scrieri**, studiu introductiv, **Ed. Minerva**, București, 1971). Petre Dulfu este autorul „Isprăvilor lui Păcală", al unor poeme de inspirație patriotică ca și al unor importante traduceri în limba română din literatura clasică greacă, sau din literatura română în limba maghiară.
5. Arhivele statului, Filiala Baia Mare, fond nr. 15, doc. 14.
6. Dr. Dionisie Stoica, Ioan P. Lazăr, **Schiță monografică a Sălajului**, Zalău, 1908, p. 77.
7. Ibidem.

https://biblioteca-digitala.ro

Aceeaşi preocupare pentru şcoală, pentru luminarea poporului manifestă Petru Bran şi la Craidorolţ, unde a funcţionat, de asemenea, ca preot, pînă în anul 1857, cînd este numit profesor şi protopop la Satu Mare.

Strădania profesorului Bran pentru reconsiderarea limbii române în şcoală, biserică etc., pentru educarea tineretului în spiritul dragostei de limbă şi de neam, al cinstirii trecutului plin de pilde şi îndemnuri la bine al poporului nostru, apelurile profesorului adresate românilor de a-şi păstra şi vorbi limba, preţuind în acelaşi timp limba şi cultura celor de alt neam, l-au făcut cunoscut şi urmat „cîştigînd simpatia corpului profesoral şi încrederea tineretului şcolar".[8] Este opinia directorului liceului catolic regesc din Satu Mare, exprimată într-o împrejurare grea pentru Petru Bran, căci, este adevărat, nu toţi cei din preajma lui îl înţelegeau deopotrivă.

Predînd limba română de la catedra liceului regesc, folosind-o în acte şi oficiind în biserica dealtfel românească, Petru Bran contravenea practicii pe care o găsise aproape statornicită. „Cînd ajunsei eu aici de paroh, mie îmi abveni dar cea mai grea temă de rezolvat : să resuscitez numele de român din decadenţă şi să dezleg limba română din cătuşe...", după cum afirmase într-o scrisoare adresată canonicului Ioan Pop la Oradea, rugîndu-l să susţină cererea sa în vederea înfiinţării catedrei de limba română la liceul din Satu Mare.[9]

Demersurile începute în anul 1857, pe lîngă episcopia Gherlei, locotenenţa cezaro-crăiască, ministerul cultelor, propaganda susţinută prin revistele de cultură erau întotdeauna argumentate de frecvenţa elevilor români la acest liceu.[10] De asemenea, amintea despre nevoia de limbă a funcţionarilor, a clericilor, nemaivorbind de numeroşi cetăţeni care vor s-o studieze.

În toamna anului 1859, după doi ani de demersuri, Petru Bran are marea mulţumire a deschiderii cursului de limba română, în urma aprobării de către autorităţi a predării acesteia în liceu. În cursul de deschidere, publicat în „Foaie pentru minte, inimă şi literatură", profesorul Bran face elogiul limbii materne în general şi al limbii române : „pe limba maternă e întemeiat caracterul şi personalitatea fiecărui individ în parte şi fiecărui popor în comun...", limba română „este o cheie fidelă spre a pătrunde cu ajutorul ei în visteriile limbii latine şi a celorlalte limbi romanice".[11]

În anii următori, în statisticile oficiale, liceul regesc din Satu Mare este considerat mixt, cu două limbi de predare. Abia în 1892, însă, profesorului Bran i se aproba retribuirea orelor ce le susţinu trei ani fără să fi fost plătit.

În anul 1867, profesorul Bran este amintit, în buletinul episcopiei Gherlei, ca inspector al şcolilor confesionale din districtul Satu Mare, pe lîngă numeroasele funcţii pe care le deţinea.[12] Bran păstrează funcţia de profesor

8. Vasile Scurtu, **Petru Bran**, Satu Mare, f.a., p. 63. Vasile Scurtu, fost profesor de limba română la Liceul „Mihai Eminescu" din Satu Mare, are meritul reconstituirii, pentru prima dată, a vieţii şi activităţii distinsului său înaintaş, publicînd monografia cu titlul menţionat, probabil în anul 1939.
9. Scrisoarea, datată 15 mai 1859, se află în ms, în arhiva Muzeului judeţean Satu Mare, Fond. doc. **Tradiţii culturale româneşti sătmărene**, dos. Bran.
10. Petru Bran, **Limba română în Satu Mare**, „Amicul Şcoalei", an. III, nr. 13, din 31 III 1859.
11. Petru Bran, **Oraţiune la deschiderea catedrei de limba şi literatura română în gimnaziul din Satu Mare, în 12 octombrie 1859**, în „Foaie pentru minte, inimă şi literatură", nr. 38, 4 nov. 1859, p. 294.
12. „Şiematismul venerătului cler a nouinfiinţatei dieceze greco-catolice a Gherlei, pe anul 1867", p. 193.

https://biblioteca-digitala.ro

și după ce în anul 1871 conducerea protopopiatului este încredințată lui Ioane Marcu, un alt distins cărturar sătmărean.[13]

Din dorința de a oferi elevilor mai multe posibilități de studiu al literaturii și istoriei poporului român, Petru Bran creează în același an 1859 și „Societatea de leptură a studenților români din Satu Mare". Împreună cu catedra, societatea avea să suplinească un institut de învățămînt în limba română despre a cărui nevoie Petru Bran spunea : „poporul român nu dorește astăzi nimic mai fierbinte decît institute literare naționale, care sunt factorul de căpetenie al culturii adevărate".[14]

Societatea de lectură își ținea ședințele periodic, protocolul acesteia menționînd conducătorii ei, deviza sa pentru fiecare an, catalogul elevilor și detalii despre activitatea curentă.[15] Astfel, în anul 1862 deviza societății era „Mult e dulce și frumoasă limba ce vorbim...", în 1865 — „Libertate, egalitate, frățietate". În ședințe se citea din operele literaturii române, cronici, articole din presă, traduceri din maghiară (Petöfi, I. Mór etc.) sau din germană. Se declamau versuri și se cîntau cîntece patriotice, se făceau evocări ale unor eroi și momente de seamă din istoria națională.

Pentru înjghebarea unei biblioteci a societății, Bran face un apel însuflețitor celor în măsură să o sprijine prin donații de cărți, reviste sau bani, socotind că „biblioteca este pentru ei (elevi — n.n.) ceea ce este cîmpia pentru albine".[16] Pedagog desăvîrșit, profesorul Bran se apropia cu sensibilitate și căldură de elevi cîștigînd dragostea acestora, amintirea lăsată lor fiind dintre cele mai emoționante.[17]

Petru Bran este sufletul acțiunii întreprinse de un grup de intelectuali în vederea înființării unui gimnaziu românesc pentru românii din Sătmar, Ugocea, Maramureș, Dăbîca, Chioar. Cererea adresată împăratului la 12 septembrie 1862, din adunarea reprezentanților acestor județe, a fost redactată de Petru Bran.[18] Rămas însă fără rezultat acest nou demers, Petru Bran va pleda în presă pentru introducerea studiului limbii române și în programele liceelor din Oradea, Cluj, Carei, Șimleul Silvaniei, care, asemenea celui din Satu Mare, „sînt frecventate de mulțime de români".[19] Profesorul Bran militează pentru predarea în limba română și a altor discipline, în afara limbii, literaturii și a religiei.[20] Este autor de manuale școlare, ca și inițiatorul unor asociații ale profesorilor de limba română și învățătorilor din Transilvania, numite „congregațiuni". Socotea că întrunirea lor periodică și organizată ar putea înlesni un schimb de experiență, ca și stabilirea unui program unitar și exigent de predare.

Convingerea lui Petru Bran și a celorlalți fruntași transilvăneni ai vieții românești era aceea potrivit căreia emanciparea românilor era condiționată de redeșteptare prin propagarea culturii naționale și afirmarea lor cultu-

13. Filolog, Ioane Marcu este autorul unor studii de limbă, printre care deosebit de important este **Declarațione în cauza limbii române**, apărută la Satu Mare, în anul 1880. Este colaborator al Academiei Române din București în probleme de emendare a limbii.
14. Petru Bran, **Apelul către Mecenații români**, „Concordia", nr. 25, 26 III 1864.
15. Protocolul societății, ajuns în 1922 în arhiva Liceului „Mihai Eminescu" din Satu Mare, este depus ulterior de profesorul Vasile Scurtu la secția de manuscrise a filialei din Cluj a Academiei R.S.R.
16. „Concordia", nr. 24, din 22 III 1864, p. 95.
17. Vasile Scurtu reproduce mărturia unuia dintre aceștia, în **op. cit.**, p. 13.
18. Arhivele statului, Filiala Baia Mare, fond protopopiatul greco-catolic Seini, an 1861, nr. 238.
19. Petru Bran, **Limba română în Satu Mare**, în „Concordia", nr. 25, din 26 III 1864, p. 99.
20. Idem, nr. 24 din 22 III 1864, p. 95.

https://biblioteca-digitala.ro

rală. „Să ne creem cu orice preț inteligența noastră", afirma Petru Bran într-un număr al ziarului „Concordia", din 1864.

Activitatea lui Petru Bran pe tărîm literar nu rămîne însă mai prejos decît aceea de profesor și pedagog. Colaborează la reviste de cultură ca: „Federațiunea", scoasă la Pesta de Al. Roman, „Concordia", condusă de Sigismund Pop de Șomcuta Mare, „Sionul românesc", care apărea la Viena, „Amicul școalei", „Foaie pentru minte, inimă și literatură", „Familia" și altele.

Profesorul Bran pledează în articolele sale, după cum am mai văzut, pentru îmbunătățirea organizării învățămîntului în limba română și pentru extinderea sa pe măsura nevoii de cultură a acestui popor. Este preocupat, aducîndu-și contribuția, la efortul lingviștilor români pentru emendarea limbii române, pentru statornicirea unei limbi literare. Această largă și susținută acțiune era coordonată de Academia Română din București. În acest context, Petru Bran răspunde articolului lui T. Maiorescu „Limba română în jurnalele din Austria", publicat în „Convorbiri literare" nr. 7 din 1868, tot printr-un articol referitor la probleme de limbă, „Anomalii lingvistice în jurnalele din România", publicat în „Federațiunea". Observațiile sale sînt legate, de pildă, de dublarea consoanelor în cuvinte, sau de unele expresii incorecte din punct de vedere gramatical („mai superioară" etc.), ori privesc dezacorduri între singular și plural, și altele.[21]

Sensibil la nuanțele limbii și la folosirea ei, Petru Bran spunea: „cu nimic nu au mai mult drept frații de peste Carpați a ne imputa nouă anomaliile lingvistice decît noi lor",[22] bună parte din observațiile sale putînd fi socotite și astăzi cu totul îndreptățite și firești.

Ni se pare important a sublinia faptul că intelectualii români de o parte și de alta a Carpaților sînt deopotrivă preocupați de problemele limbii române literare, polemizînd și colaborînd cu scopul stabilirii unei limbi literare unice accesibile și înțelese, pentru toți românii, limba rămînînd de la formarea poporului român elementul atît de important de unitate și de legătură al acestuia. Iar faptul că Petru Bran și, la doi ani după moartea sa, Ioane Marcu atrag din extremitatea nord-vestică a Transilvaniei, cu competență, atenția asupra grijii față de limba română, trimițînd observațiile lor Academiei din București, și acestea sînt bine primite, rămîne o realitate plină de semnificații pentru istoria culturii românești.

În multe din revistele de cultură mai sus amintite, Petru Bran publică versuri — creație proprie, sau prelucrări după poeți clasici latini. Sînt interesante, de pildă, așa numitele „sentințe poetice", prelucrări după poeți latini, conținutul lor avînd un pronunțat caracter filozofic și moral. În anul 1876 publică la Satu Mare volumul de versuri „Mărgăritare seu sentințe poetice filosofico-morale",[23] apariție anunțată în prealabil de revista „Familia". Unele din versurile sale sînt de inspirație biblică, poetul devine adesea pesimist, ca în „Palestra vieții", pesimismul său rămîne însă în sfera poeziei, căci

21. Vasile Scurtu, **op cit.**, p. 85.
22. Ibidem.
23. Volumul se află în colecția Muzeului județean Satu Mare. Muzeul păstrează și un jilț care a aparținut lui Petru Bran, o frumoasă piesă de mobilier, donație făcută instituției de către Flaviu Baliban din Cluj-Napoca.

https://biblioteca-digitala.ro

dincolo de ea, în viaţă, Petru Bran nu a cedat greutăţilor decît atunci cînd acestea, prea numeroase, i-au răpus sănătatea şi viaţa. Moare la 1877. Creaţia literară a lui Petru Bran exprimă în întregime zbuciumul unui om complex, preocupat şi profund angajat în lupta de emancipare din condiţia de tolerat a poporului său.

Profesorul Bran a lăsat şi amintirea unui animator neobosit al culturii româneşti pe aceste meleaguri, făcîndu-şi, în acelaşi timp, auzit glasul şi mult mai departe de ele. Este menţionat în analele „ASTREI", ca membru, în primii ani de la înfiinţarea sa.[24] Iar cînd, din iniţiativa lui Iosif Vulcan, se desfăşoară la Satu Mare prima şedinţă, după aprobarea statutelor, a „Societăţii pentru fond de teatru românesc" (în mai 1872), Petru Bran este şi de această dată o prezenţă activă, participînd la dezbateri şi susţinînd acţiunea societăţii.[25]

Activitatea merituoasă a lui Petru Bran este legată de crearea instituţiilor culturale proprii ale românilor din imperiul habsburgic, instituţii devenite mijloace de redeşteptare naţională, de educare şi instruire a poporului şi, în acelaşi timp, factor important de pregătire a unirii Transilvaniei cu România.

Chipul luminos al lui Petru Bran, profesor în înţelesul cel mai complex al cuvîntului, rămîne o pildă de voinţă şi strădanie neobosită pusă în slujba poporului său. Petru Bran a crezut cu toată fiinţa sa într-un viitor strălucit al naţiunii române şi tot ce înfăptuia era menit să pregătească acest viitor.[26]

PETRU BRAN, ÉMINENT HOMME DE CULTURE TRANSYLVAIN DU XIX-E SIÈCLE

— *RÉSUMÉ* —

Originaire de Tohat, département du Maramureş, Petru Bran (1821—1877) se fit remarquer en tant que personne de vaste culture humaniste, professeur et pédagogue, poète, linguiste, collaborateur à plusieurs revues de culture de l'époque.

Préoccupé par l'organisation de l'enseignement roumain en 1859, le professeur Bran a créé la chaire de langue roumaine au Lycée catholique royal de Satu Mare, lycée fréquenté par beaucoup d'élèves roumains. La même année il crée „La société de lecture des étudiants roumains de Satu Mare".

Le mérite du professeur Petru Bran est celui d'un intellectuel complexe dont les connaissances et la force de travail ont été mises entièrement au service de l'émancipation de son peuple.

24. Viorica Bilţ Ursu, **Din activitatea despărţămîntului Sătmar al „Astrei"**, în „Satu Mare, — studii şi comunicări", II, 1972, p. 256.
25. „Familia", nr. 19, 7 mai 1872.
26. Vasile Curticăpeanu, **Mişcarea culturală românească pentru unirea din 1918**, Ed. ştiinţifică, Bucureşti, 1968, p. 26.

https://biblioteca-digitala.ro

UN CĂRTURAR MARAMUREȘEAN : IOAN ARTEMIE ANDERCO

MIRCEA POPA

În 1900, făcînd o călătorie prin Maramureș la invitația folcloristului Tit Bud, Ilie Dăianu, pasionat cercetător al trecutului cultural al românilor transilvăneni, cel care a scris și cunoscutul studiu **Eminescu la Blaj,** descoperea în casa preotului Ioan Anderco din Borșa, fost protopop al Sighetului,[1] un maldăr de caiete care aparținuseră fiului său Ioan Artemie Anderco de Homorod, student cu veleități literare, mort din păcate tînăr, chiar în preajma desăvîrșirii studiilor medicale la Turin. Cercetîndu-le mai cu atenție, Ilie Dăianu a rămas uimit de marea bogăție de informații culturale și literare pe care tînărul student le adunase acolo, de capacitatea lui reală de a nara și surprinde tipuri și psihologii, de dorința sa profundă de-a se instrui și a se îmbogăți spiritual prin artă și călătorii. Jurnalele sale reprezentau pagini de cutremurătoare confesiune biografică, scrise cu reale aptitudini literare, ceea ce l-a și determinat pe venerabilul cărturar clujean să le dea, în parte, publicității. Actul său reparator a atras atenția lumii literare asupra acestui virtual scriitor, mort din păcate prea de timpuriu ca să fi avut șansa să se realizeze, și în primul rînd a lui N. Iorga, care, prin intermediul lui D. Munteanu-Rîmniceanu, a intrat în posesia altor jurnale. Cunoscutul istoric a realizat din ele un volum extrem de interesant intitulat **Un student în străinătate acum o jumătate de veac : Artemie Anderco** (Vălenii de Munte, 1934), document de mare importanță pentru cunoașterea vieții materiale și spirituale a studențimii românești de la școlile Apusului din a doua jumătate a secolului trecut. În același timp el punea în evidență un portretist talentat, înzestrat cu harul observației și al surprinderii caleidoscopului mediilor și lumilor prin care trecea, „o minte cu orizonturi largi", „un scriitor din speța lui Ion Codru Drăgușanu", cum spunea în prefața aceea N. Iorga.

1. Despre vechea familie nobilă din Maramureș Anderco de Homorod vezi fondul familiei Anderco de Homorod de la Biblioteca Academiei R.S.R., Filiala Cluj-Napoca, cit și Artur Koman, **Documente istorice maramureșene,** Vișeu de Jos, 1937.

https://biblioteca-digitala.ro

Din păcate, de atunci scriitorul a intrat în total anonimat. Nimeni dintre literaţi, istorici, oameni de cultură sau istorici ai medicinei, n-a încercat să reînvie figura acestui admirabil cărturar, să încerce reeditarea operei sau schiţa unui portret sintetic. Deşi scriitorul o merită cu prisosinţă, date fiind însuşirile literare ale operei, multitudinea preocupărilor care l-au animat, tensiunea aspiraţiilor şi a ideilor care o traversează. Căci Ioan Artemie Anderco — născut în Borşa la 16 februarie 1853 — a intrat în viaţa literară destul de timpuriu, pe cînd era elev la liceul maghiar din Sighet. După studii la şcoala germană din Vişeu, el a găsit la Sighet un mediu propice afirmării aptitudinilor sale literare, jucînd roluri în piese ca **Mátyás Diák** de Kisfaludy Károly sau scriind poezii şi disertaţiuni pe teme istorice şi literare în revista manuscrisă a societăţii de lectură a colegiului reformat din Sighet, **Ifjúság lapja.**[2] De aici a trecut la liceul piarist din Cluj, continuîndu-şi activitatea literară şi deschizînd şirul notaţiilor zilnice[3] din primul său jurnal **Napló,** început la 22 aprilie 1867 şi continuat cu regularitate pînă la plecarea sa la studii în Italia în 1871, cînd primeşte un stipendiu din partea societăţii „Transilvania" din Bucureşti, al cărui preşedinte era Al. Papiu-Ilarian. De acum înainte, pînă în ajunul morţii sale, survenită la 15 mai 1877, jurnalul, sau **Diuarul** cum îl numea el, avea să fie ţinut în limba română, Ilie Dăianu vorbind în 1900 de existenţa a 8 asemenea caiete (la care, dacă adăugăm pe cele două maghiare, **Napló** şi **Visszaemlékezések,** avem 10 în total), pe care le-a şi descris cu lux de amănunte în conferinţa pe care i-a închinat-o patru ani mai tîrziu, în 1904, în cadrul Despărţămîntului Cluj al „Astrei". Ţinută în decembrie 1904 la Cluj, în faţa unui numeros public, ea este publicată concomitent în două dintre revistele literare ale vremii **Răvaşul**[4] şi **Luceafărul,**[5] în cea dintîi reproducîndu-se şi unele fragmente din jurnalul în limba maghiară al lui Anderco, cum ar fi bucăţile intitulate **În munţii Maramureşului** şi **La „păcura" din Iood.**[6] Însoţită de un portret al scriitorului, conferinţa este tipărită în 1907 într-un volum separat de 39 de pagini, în cadrul Bibliotecii Despărţămîntului Cluj al Asociaţiunii, unde poartă numărul 12.

Reluînd seria investigaţiilor asupra lui Ioan Artemie Anderco, N. Iorga s-a oprit asupra jurnalului său din anii 1874—1876, cel mai interesant dealtfel şi cel mai realizat din punct de vedere artistic. Există însă şi alte jurnale

2. Elie Dăianu, **Ioan A. Anderco. Un scriitor maramureşean,** Biblioteca Despărţămîntului Cluj al Astrei, nr. 12, Cluj, tipografia „Carmen" Petru P. Barițiu, p. 26.
3. După ce mărturiseşte în jurnalul său că „tătuca a creat din mine stofa unui filolog" Artemie Anderco vorbeşte de atmosfera intelectuală serioasă pe care tatăl său o întreţinea în familie, de bogata bibliotecă a tatălui său în cărţi germane, maghiare, româneşti, franţuzeşti, latineşti, de preocupările sale cărturăreşti. Episodul trecerii sale pe la liceul piarist din Cluj şi atmosfera de persecuţie a limbii naţionale care domnea aici sînt redate de scriitor prin aceste fraze: „Cu un cuvînt, părinţii piariști şi-au ajuns scopul: eram fanatizaţi. Prin batjocorirea naţiunii au făcut din noi aşa români, cum nici noi n-am fi crezut". Vezi N. Iorga, **Un student în străinătate acum o jumătate de veac: Maramureşanul Artemie Anderco. Jurnalul său,** Vălenii de Munte, 1934, p. 95 şi urm.
4. Elie Dăianu, **Ioan Artemie Anderco,** în **Răvaşul,** III, 1905, nr. 6 (11 febr.), pp. 1—2; nr. 7 (18 febru.), pp. 1—2; nr. 8, (28 febr.), pp. 1—2; nr. 9 (3 mart.), pp. 1—2; nr. 10 (11 mart.), pp. 1—2; nr. 11 (18 mart.), p. 2; nr. 12 (25 mart.), p. 2; nr. 13 (1 apr.), p. 2.
5. E. Dăianu, **Ioan Artemie Anderco,** în **Luceafărul,** IV, 1905, nr. 2, pp. 51—54; nr. 3, pp. 73—77.
6. **Răvaşul,** II, 1904, nr. 53 (31 dec.), pp. 220—221 şi **Răvaşul,** III, 1905, nr. 18 (6 mai), p. 74; nr. 19 (13 mai), p. 78.

https://biblioteca-digitala.ro

inedite[7] care completează seria informațiilor celor vechi, aducînd amănunte noi asupra anilor de studenție ai lui Anderco de la Turin sau de la Paris, asupra preocupărilor sale literare și științifice și asupra cărora vom stărui puțin în cele ce urmează. Majoritatea acestor confesiuni autobiografice depășesc caracterul lor intim, strict particular, de document sufletesc, și devin surse principale de referință privitoare la foaia de temperatură a vremii, la orizontul, preocupările și modul de formare al intelectualității române în contact cu Apusul ultimelor decenii ale secolului al XIX-lea.

În orice caz, o punere în alți termeni a problemei, de cum s-a făcut pînă acum, ni se pare absolut necesară atît pentru destinul postum al lui Artemie Anderco, cît și pentru întregirea raporturilor româno-italiene din deceniul 7 al secolului trecut. Căci știut este că în această vreme orașul italian Torino devine un însemnat centru al emigrației românești, grație faptului că aici se puseseră bazele primei catedre de limba română de la o universitate italiană, la care profesorul Vegezzi-Ruscalla[8] întreținea o puternică atmosferă de filoromânism. Ea a fost intensificată de stabilirea aici în 1869 a doctorului I.C. Drăgescu, urmărit în monarhie pentru publicarea romanului său **Nopțile carpatine sau istoria martirilor libertății,** apărut în 1867 la Pesta, roman în

7. Situația manuscriselor lui Ioan Artemie Anderco este astăzi următoarea: cea mai mare parte din corespondență și manuscrise se află în păstrarea Bibliotecii Academiei R.S.R., Filiala Cluj-Napoca, secția arhivă istorică, de la cotele mss. 230—420. Dintre manuscrisele mai importante reținem următoarele:

— mss. 363 **Caiet de corespondență** din perioada studiilor în Italia; mss. 367 **Deprinderi române,** însemnări privind ceremoniale ale bisericii greco-latine, datînd din 1865, Italia; mss. 368 **Napló,** jurnal de însemnări în limba maghiară, datînd din 1870, Sighet, cca. 200 pagini. Fragmente din el în traducere românească a publicat Ilie Dăianu în revistele **Răvașul** și **Luceafărul;** mss. 370 **Mozaic literar** 1871—1873, Turin, Italia, cca. 320 pagini. Acesta din urmă cuprinde în sine mai multe opere, după cum urmează:

Dictionarel și notițe de gramatică, Borșa, 1871, pp. 1—3; **Vocabular româno-maghiar,** pp. 3—20; **Dictionarel II,** Turin, 1872, un vocabular româno-maghiar și italian; **Fraze și cuvinte,** Turin 1872; **Fraseologie,** fragmente din presă, apoi excerpte din lecturi din Virgil, Horațiu, Ovidiu, Mazzini, Montegazza, Homer, Dante **(Divina Comedie),** Tassoni **(Sechia rapita),** Carducci, Ugo Foscolo etc.; **Dicționar etimologic** (de termeni medicali), p. 300; **Fragmente** din Ossian;

— mss. 371 caiet cu fragmente din Del Chiaro, datat Florența, 28 oct. 1872, deteriorat, lipsă paginile 1—41, cuprinzînd excerpte din capitolele IX—XIV din **Istoria delle moderne revoluzzioni della Valachia,** Venezia, 1718, a lui Del Chiaro; mss. 372 **Diuariul** (Jurnalul) pe 1874, Turin, Italia; mss. 420 **Note biografice** din viața lui Tit Livius, Plinius cel Tînăr, Curtius Rufus, Cicero etc. în limba latină, din perioada studiilor în țară.

În posesia dr. Al Culcer din Tîrgu Mureș, se mai găsesc următoarele manuscrise ale lui Anderco:

1) **Diuariul** pe 1872, Turin, Italia, manuscris în cerneală, frumos legat, în românește, cuprinzînd 255 de pagini.

În acest jurnal se găsește și o frumoasă pagină închinată ținuturilor sale natale, intitulată **Maramureșul visat** în care exclamă: „Maramureș! Oare munții tăi sînt mai albi decît culmile Alpilor ce se așternu înaintea ochilor mei, oare munții tăi sînt mai romantici decît văile și ridicăturile Alpilor? Satele tale oare sînt mai atrăgătoare decît punctele cele albe, ce din depărtare se zăresc? Maramureș, ești oare atît de frumos cît însăși romanticitatea, Italia? Dor, iubire, pentru ce nu mă lași să fiu imparțial, pentru ce îmi îndrepți cugetele în depărtare?"

2) Fragmente din **Diuariul** pe 1873, scrise cu creionul într-un carnețel miscelaneu. Cuprinde probabil călătoriile în Moldova, după descrierea lui Ilie Dăianu.

3) **Album** intitulat **Profesorii mei,** un manuscris miscelaneu datînd din 1876 de la Turin, în care caracterizează lapidar pe toștii săi profesori.

Dacă ținem cont de faptul că **Ziarul pe anii 1874—1876** a fost publicat de N. Iorga în volumul **Un student în străinătate acum o jumătate de veac...,** Vălenii de Munte, 1934, ar mai lipsi din moștenirea lui Ioan Artemie Anderco următoarele manuscrise, descrise de Ilie Dăianu în volumașul din 1907:

— Un jurnal în limba maghiară intitulat **Visszaemlékezések** de format 8° având 185 pagini și datat Borșa, 1871.

— Un volum micuț din 1872 cuprinzînd note istorice „cercetări asupra originii românilor" și „studii asupra românilor împrăștiați", ca și notele sale lingvistice pentru **Gramatică.**

— Probabil **Ziarul din 1877,** incomplet și nelegat, manuscrisul cu nr. 10 din seria celor văzute și descrise de Ilie Dăianu.

8. Vezi portretul său din **Familia,** II, 1866, nr. 14, p. 1.

https://biblioteca-digitala.ro

care se face apologia luptei pentru drepturi naționale a românilor.[9] Așadar în 1871, la sosirea lui Artemiu Anderco la Turin, se afla aici o colonie românească destul de puternică, al cărui centru îl constituia studențimea, în rîndul căreia se numărau moldovenii A. Cristodulo, Constantin Bobeica și N. Bădărău, muntenii Argenti, Glod, Crețiu, Chercea, Parusiev, Teodorov, Cendrianu și Faur M. Marinescu, ardelenii I.C. Drăgescu, C. Botezan și Iuliu Gyengye. Ea este puternic atrasă de ideile progresiste ale luptei pentru unitate și republică ale risorgimentului italian, care-și va pune amprenta asupra gîndirii și acțiunilor lor. O influență binefăcătoare are asupra sa și prietenia cu I.C. Drăgescu, — figură de revoluționar și insurgent notoriu, pașoptist întîrziat, — cu italienii Durio, Caselli și Marescotti, cu sardinienii Domenigo Qaudu, Giovanni Messina și Luigi Piga, garibaldieni și mazzinieni convinși.[10] De aceea jurnalul său din 1872, redactat pentru întîia oară în limba română, e plin de meditații asupra sorții poporului român, de sugestii la îmbunătățirea condiției sale materiale și politice, pe care i le trezește comparația neîncetată cu realitățile din Italia : „Să trăiești în mijlocul unui popor liber, între un popor cult, să vezi lățirea ideilor democratice, republicane, să observi încercările, emulațiunea de a sta în toate paralel cu ceilalți, să vezi mișcare, viață, entuziasm — apoi să faci asemănare cu cele de acasă, cu conaționalii tăi și să simți durere, rușine, ca fiu al poporului acelui măreț roman, pentru degenerarea noastră. La noi și între noi, astăzi domnește nepăsarea, ba și capu-plecarea ; ideile stamnează, cugetarea, curajul, valoarea antică, pierdute. «Sîngele fiilor tăi s-a corupt, inima lor a îmbătrînit !». Ce drept, ce adevăr !"[11] Și mai departe : „Educațiunea poporului, iacă cheia enigmei de a trăi. Toate forțele să vi se concentre în aredicarea masei prin cunoștințe".[12] Sau : „Românii noștri s-au trezit din somn. Chemarea noastră este a ști a prețui această deșteptare. Oare face-vom destul numelui, poziținii ce vom ocupa ?" [13]

Cu cît înaintăm în timp, notațiile sale cu caracter politic devin mai numeroase, soluțiile propuse mai clare. Pătruns de menirea ce i-ar fi revenit la întoarcerea în țară, ca medic într-o provincie subjugată, silit să-și desfășoare activitatea într-o limbă străină, Anderco era conștient de necesitatea muncii de educație națională în masele de jos ale poporului, pentru atragerea lor într-o luptă politică de anvergură. Comparația cu stările din Italia funcționează prompt, ori de cîte ori e vorba de a trage învățăminte : „«L'Italia fara da se». Ei bine, dar acolo au fost douăzeci și cinci de milioane popor, șapte secole de preparație, o cultură și o avuție de prima ordine în Europa", spune el în jurnalul din 1876. „Mazzini a putut zice : «Si no, no», fiindcă i-a

9. Asupra activității lui I.C. Drăgescu vezi: Ilie Dăianu, **Forțele latinității regeneratoare. Un suflet eroic uitat: Dr. Ioachim C. Drăgescu**, Cluj, 1938; Ioan Georgescu, **Școalele din Blaj**, în **Boabe de grîu**, II, 1938, p. 354; Gelu Neamțu, **I.C. Drăgescu militant pentru republică și dacoromânism (1866—1914)**, în **Anuarul Institutului de Istorie din Cluj**, vol. XV, 1972, pp. 263—284; Mircea Popa, **Din activitatea lui I.C. Drăgescu în Italia**, în **Centenar muzeal orădean**, Oradea, 1972, pp. 347—356.

10. **Ziarul** lui Ioan Artemie Anderco pe 1872, p. 23. Manuscris inedit în posesia lui Al. Culcer. Un intreg capitol este consacrat lui Mazzini, căruia se adresează: „Dă-ne constanța în luptă, tăria în suferire, ivește-te înaintea noastră oricînd numai de a nu ne rătăci de la calea prescrisă; a înălța patria, a uni poporul, a face mare pe român".

11. **Ibid.**, pp. 63—64.

12. **Ibid.**, p. 241.

13. **Ibid.**, p. 241.

https://biblioteca-digitala.ro

stat în spate toată junimea și toate spiritele înalte ale țării, adică întreaga Italie. De la Dante pînă la Mommelli, toți poeții, toți literații mari ai Italiei au visat despre o singură Italie. Cînd au voit să se facă, cînd terenul a fost preparat, s-a născut Mazzini, Garibaldi, Cavour, și Italia s-a făcut.

La noi sîntem în alte condițiuni. Sîntem puțini, sîntem săraci, sîntem fără o cultură generală. Literatura, abia născută ; încă nu unitate de limbă și ortografie. Sîntem acolo unde Italia era cu vreo cinci secole mai înainte. Avem noroc mare că înțelegem secolul și voim să ne ridicăm la nivelul lui, — altcum «Finis Daciae Traianae !». Avem norocul mare de a avea o parte din poporul român liber, în plină putere a destinelor sale, care înaintează repede și care s-a pus în capul mișcării intelectuale". Și concluzia sa : „Deci nu vuiet, nu cuvinte și discursuri sonore ; fapte și fapte ! Școli și școli. Îmbrățișarea cu toată inima și puterea a tot ce poate servi pentru progresul acelui neam despre care a visat Cichindeal : «ca mai ales n-a fi în lume înaintea lui, cînd se va lumina cu învățăturile»".[14]

Dîndu-și seama, prin urmare, de starea precară în care se găsea literatura și limba românească, Anderco, la fel ca alți cărturari români care au frecventat școlile Italiei, își va îndrepta atenția în primul rînd în această direcție. De altfel el însuși mărturisește că premisele pentru această orientare i-au fost puse încă din familie, de către tatăl său, care avusese unele preocupări cărturărești. În același timp exista în Transilvania și un mediu propice cercetărilor de acest gen, căci „La noi, dincoace de Carpați, se nasc cum se zice „filologi", deoarece „Limba la noi e chestiune de viață".[15] În ceea ce-l privește, Anderco declară cu sinceritate că filologia îl atrage „cu o forță mai nu egală cu cea care mă ține de spital ; cu atît mai mult că poziția mea în Italia îmi cere o datorie, la cării satisfacere trebuia să sacrific tot timpul liber ce-mi lăsau studiile mele de medic".[16] Și e foarte adevărat că încă de la sosirea sa în Italia, tînărul student își deschide un caiet botezat **Dicționariel și notițe de gramatică,**[17] în care pe pagini întregi își notează cuvinte românești și corespondentul lor maghiar și italian. Sînt mici glosare (vocabulare) româno-maghiare și româno-italiene, necesare familiarizării cu cursurile de la universitate, învățăturii și perfecționării limbii italiene și în același timp deprinderii unei limbi române frumoase, literare, pe care în calitatea sa de elev în școlile maghiare o neglijase. În acest scop își extrage fraze întregi din revistele și ziarele din țară ca : **Federațiunea, Familia, Românul, Convorbiri literare, Gura satului** etc., sau din operele și articolele unor scriitori și oameni de cultură ca : M. Cîrlea, Em. Mocioni, V. Pop, D. Bonciu, I. Fekete Negruțiu, Cezar Bolliac, T. Cipariu, I. Slavici, B.P. Hasdeu, V. Alecsandri, Odobescu, I. Vulcan, Aron Densușianu, I.C. Drăgescu etc. În acest fel, tînărul student își făcea nu numai o cultură filologică, ci și una literară, așa cum singur declară : „Studiile ce mă ocupă sînt scolastice și literare. Scolastice pentru medicul ; literare pentru omul vieții civile.

14. N. Iorga, **Un student în străinătate...**, pp. 121—122.
15. **Ibid.**, p. 94.
16. **Ibid.**, p. 95.
17. Biblioteca Academiei R.S.R., Filiala Cluj-Napoca, fondul familiei Anderco de Homorod, mss. 370, pp. 1—3.

https://biblioteca-digitala.ro

Literare : istorice, beletristice, cît şi limbistice. Stilistica este baza venitorului meu în cele ce priveşte comunicaţiunea ideilor. Debue să mă închin şi eu recerinţei secolului : corespondenţa, ziarul îmi dezvoltă, îmi îmbunătăţeşte stilul. În vacanţă cetii Dante ; învăţai multe locuri din el ; aci am început a ceti şi a studia clasicii italieni.

Lui Dinu îi dau lecţiuni din limba italiană ; el învaţă, eu mă perfecţionez. Din Convorbirile literare (Iaşi) tenace confut criticile lui Maiorescu, învăţ dicţiunea poporală. **Ileana cea şireată, Florita din codru,** poveşti, au o proză fluidă, frumoasă. Le înveţi pe [de] rost. Dacă noi am avé scriitori cari ar posede magica potere a se exprima aşa, a cugeta, a simţi astfel, noi am ajunge la clasicitate.

Cu N. Băderău şi C. Bobeica joe şi duminică studiem cîte două ore gramatica. Ei îmi însemn franceza — ştiu oareceva încă din colegiu, — iar eu lor nemţeasca".[18]

Prima operă („saggio", cum îi spune el) pe care proiectează s-o realizeze în Italia va fi în consecinţă de natură filologică şi este o **Gramatică română,** deoarece, spune el, „la noi în gramatică, ca şi în dicţionariu domneşte haos".[19] În vederea scrierii ei, Anderco îşi propune un plan de documentaţie vast, cerînd din ţară, în repetate rînduri, diverse lucrări filologice, ca dicţionare şi gramatici, semnate de Cipariu, Heliade, Titu Maiorescu şi alţii. În paralel întreprinde adevărate incursiuni documentare în bibliotecile italiene, citind şi făcînd conspecte din lucrările lingvistice moderne, recunoscute pe plan european ca acelea ale lui : C.V. Reinhardstödner (**Die italienische Sprache und ihre Dialekte,** Halle, 1869), D. Camarda (**Gramatologia comparata sulla l'albanese,** Livorno, 1864), A. Zuccagni-Orlandini (**Dialetti italiani,** Firenze, 1864), F. Rossi (**Regole gramatecali della l'albanese,** Roma, 1866), I. von Hahn (**Albanezische Studien,** Jena, 1854), T. Mommsen (**Die unteritalienischen Dialekte,** Leipzig, 1850), Gaston Paris (**Romania,** 1872), Hugo Schuchardt (**Vocalismul vulgarei latine**), W. Corsen (**Limba etruscilor**), Fr. Bopp (**Grammatica comparata,** 1833—52), E. Renan (**Originea limbii**), Gelmetti (**Dialectul florentin**), Leskien (**Die Declination im Slavisch-Litanischen und Gerrmanischen, Leipzig,** 1876), F. Miklosich (**Die slavischen Elemente im Rumänischen,** 1862), Hugo Schuchardt (**Vokalismus des vulgärlateins, III, Leipzig,** 1868), B. Biondelli (**Studii linguistici,** Milano, 1856 ; **Saggio sui dialetti gallo italici,** Milano, 1853), Dante (**De vulgari Eloquentia,** 1303—1304), G. Spano (**Ortografia sarda nazionale,** Caliari, 1840), precum şi o serie de alte lucrări semnate de Chodzo, Aichow, Mallouf, E. Stengel, H. Cocheris[20] etc. Toate aceste notiţe şi proiecte lingvistice nu ni se păstrează din păcate (cu excepţia unui dicţionar etimologic al termenilor medicali, care ar putea interesa deopotrivă pe medici şi pe lingvişti[21]) şi e greu să ne facem astăzi o părere exactă asupra lor doar din descrierea făcută de Ilie Dăianu în 1905—1907. Ceea ce se poate desprinde cu claritate doar din enu-

18. **Ziarul lui Ioan Artemie Anderco** pe 1872, p. 241.
19. N. Iorga, **op. cit.,** p. 94.
20. Cf. Ilie Dăianu, **Ioan Artemie Anderco,** Cluj, 1907, pp. 36—37.
21. Biblioteca Academiei R.S.R., Filiala Cluj-Napoca, fondul familiei Anderco de Homorod, mss. 370, p. 300 şi urm.

https://biblioteca-digitala.ro

merarea titlurilor de mai sus este informația bogată, aproape la zi a tînărului filolog, informație care ne îndreptățește să privim cu interes aceste preocupări realizate într-o epocă de pionierat lingvistic la noi.

După cum reiese din caietele și însemnările ziarelor sale, cercetările lingvistice întreprinse de el se împletesc foarte adesea cu acelea istorice. Printre manuscrisele sale figurează de pildă cîteva note biografice în limba latină (mss. nr. 420) din viața lui Tit Liviu, Pliniu cel Tînăr, Cicero și Curtius Rufus. Ilie Dăianu vorbește despre prezența într-un volum din 1872 a unor **Studii asupra românilor împrăștiați,** a unor **cercetări asupra originii românilor,**[22] iar noi am putut deduce din consultarea manuscrisului 371 de la Biblioteca din Cluj-Napoca a Academiei R.S.R. că autorul proiectase o lucrare istorică intitulată **Românii în literatura italiană,**[23] în care scop copiază fragmente întregi (Mapa IX—XIV) din lucrarea lui A.M. Del Chiaro, **Storia delle moderne rivoluzioni della Valachia,** apărută la Venezia în 1718, capitolul privitor la daci din **Analele** lui Tacit, fragmente din **Historia della Transilvania** de Ciro Spontoni, apărută la Venezia în 1638 sau din a lui Sempliciano Bizozeri intitulată **Notizia particolare di Regio d'Ungheria, Croatia e Principato di Transilvania,** apărută la Bologna în 1686. Intenția de a scrie o astfel de carte istorică privitoare la izvoarele istoriei românilor i-a venit probabil din contactul cu opera corifeilor Școlii ardelene și ea apare clar exprimată într-o notiță din Caietul său cu nr. 371 (datat Florența 28 oct. 1872). Utilitatea ei a dovedit-o I.C. Drăgescu, care a folosit o parte din documentația culeasă de el într-un articol publicat în decembrie 1872 în **Federațiunea** de la Budapesta (nr. 117 din 12/30 nov.).

În scopul îmbogățirii informației sale istorice și filologice, Artemiu Anderco profită adeseori de vacanțele școlare, de invitațiile făcute de către colegi pentru a întreprinde vizite și excursii de studiu în diferite orașe ale Italiei, unde frecventează cu regularitate bibliotecile (Florența, Roma, Pistoia ș.a.m.d).

Vizitarea acestor biblioteci îi prilejuiește revelația descoperirii unor documente sau cărți importante despre noi românii, cum este cazul volumului lui Del Chiaro descoperit în biblioteca „Fortegneri" din Florența, asupra căruia se aruncă cu o poftă de lectură nemaipomenită :

„În Florența aflai mai toate cărțile cercate ; ce-i rău este că nu am timp nici baremi să le răsfoiesc. Am pe spate binecuvîntata chimie. F. Caselli îmi răspunde că în bibliotecile Turinului a aflat pe Centono, Frescot, Spontoni și Acquilla, austriaca lui Novis. Ar rămîne Anton Maria del Chiaro cu interesantul lui volum **Storia delle moderne rivoluzioni della Valachia,** Venezia, 1718. Stărui asupra lui pînă se închide biblioteca. E o carte rară, mult prețioasă.

Del Chiaro e italian în serviciul domnului român, cunoaște binișor trecutul și luminează timpul său. El scrie la anul 1717 și mai deosebit despre lucrurile întîmplate de la 1714. El [ne] vorbește limba ; face un mic vocabular și nu dubios ca Testi (**Un viaggio per Valachia**), ci cu cărțile afirma :

22. Ilie Dăianu, **op. cit.**, p. 35,
23. Biblioteca Academiei R.S.R., Filiala Cluj-Napoca, mss. 371.

https://biblioteca-digitala.ro

«Românii îşi trag originea lor de la acei romani care se aşezară în colonie în locul acel fertil după ce Traian împăratul s-a împroprietărit de Dacia».[24]

Într-alt loc susţine că singura limba este destulă spre a întări crederea despre originea latină. Dacă Engel, Rösler et comp. nu ar sta 6 ani între români, cum stete Del Chiaro, ci numai un an şi s-ar putea convinge că aserţiunile lor sînt absurdităţi. Pentru Dumnezeu ! De nu voiţi a recunoaşte trecutul plecaţi capul înaintea faptelor inesorabile ; altcum deveniţi sau insultători sau ridiculi : viitorul vă va judeca !

Întorcîndu-mă la auctor, văd că el rămase încîntat de fertilitatea ţării, de frumuseţea locurilor, că ne priveşte cu simpatie şi vorbeşte cu entuziasm în une locuri, demne de acest foc nobil. Del Chiaro ar merita mult ca să fie tradus. Un manual de istoria contemporană (1714—1717) bun. Eu l-aş lega în aur şi l-aş pune între primele cărţi ale secolului XVIII".[25]

În continuarea notiţelor dă cîteva date despre începuturile tipografiei în limba română şi cărţile editate la noi sub Antim Ivireanul, mirîndu-se totuşi cu autorul că nu vede printre ele „nici o operă istorică, cu atît mai deosebit că ştie bine cumcă mai toţi boierii ţin acasă cîte un manuscris despre faptele domnitorilor".[26]

Atunci cînd se întîmplă să nu-şi poată realiza proiectele, dintr-un motiv sau altul, el se adresează pentru informaţii unor persoane oficiale sau cunoscuţi, cum este cazul cancelistului D. Preti care îi expediază la 19 iunie 1873 un răspuns din Ferrara,[27] informîndu-l despre publicarea unei istorii a Universităţii din această localitate de către profesorul Elisio Cugugi, în care va găsi datele ce-l interesează. Titlul lucrării în chestiune este : **Notize storiche sulla Universita degli studi di Ferran.** Alteori, în aceeaşi dorinţă de cunoaştere şi informare reciprocă, difuzează printre italieni exemplare din **Istoria** lui Heliade Rădulescu, printre abonaţi numărîndu-se şi filoromânii : Vegezzi-Ruscalla, Bruto Amante, Marc Antonio Canini.[28] De necesitatea acestor schimburi politice şi culturale ne vorbeşte una din paginile jurnalului său din 1872, din care aflăm şi despre eforturile sale în această direcţie :

„Un scop măreţ m-a condus ca să dau lecţiuni din limba română amicilor mei, Domenigo Quadu (Emilio Josto), Giovanni şi Luigi Piga. Noi avem mare lipsă de amici între italieni. Italia, muma noastră, pare că a uitat fii(i) sau nepoţii. Noi ca popor latin sîntem cunoscuţi foarte puţin [...]. Acei generoşi, cari prin vocea lor s-au năzuit a ridica vălul ce ne acopere, a arăta cu mîna pe fraţii, pe fii(i) aceluiaşi „Alma parens", sînt foarte puţini. În acest înţeles datorăm recunoştinţă ilustrei doamne Dora D'Istria, lui M.A. Canini, bătrînului Vegezzi-Ruscalla, generosului Amante şi deputatului Ricciardi.

Serviciul cel mai mare cauzei noi trebuie să-l facem, noi, generaţia nouă, junimea studioasă din Italia. Petrecerea noastră în Italia e mult binefăcătoare. Contactul prin conşcolari, cetăţeni, familii, serveşte de un propagator po-

24. **Ziarul pe 1872**, pp. 192—193.
25. **Ibid.**
26. **Ibid.**
27. Biblioteca Academiei R.S.R., Filiala Cluj-Napoca, fondul Anderco de Homorod, f. 342.
28. **Ibid.**, mss. 363, f. 43. Scrisoare către Şt. Sihleanu din Focşani, datată 12 aprilie 1876.

https://biblioteca-digitala.ro

ternic al românismului, încep a ne considera ca existenți, încep a se convinge că nu trăim cu carne și că nu vorbim „slavo" sau „tedesco".

Limba noastră — pot zice —e ca și necunoscută pe aici. Vegezzi-Ruscalla, Amante, directorul ziarului La Confederazione Latina și vreo doi-trei alții o cunosc, dar ce este asta în sînul unui atît de mare popor ? !.

Spre a putea înțelege și traduce operele noastre — dacă se voește a lua o parte mai activă la chestiunea națiunilor latine — se recere cunoștința profundă a limbii.

Auzind despre voința amicilor mei sarzi mă decisei a satisface dorul lor. În minte vedeam conlucrarea lor sub steagul românismului. Amicul Josto (Quadu) mi-a fost pînă la fine diligent ascultător. În puține săptămîni el traducea — fără ajutor — încă și poeziile lui Drăgescu Amor și Patrie. Capacitatea și memoria lui este admirabilă. Eu mă văd recompensat pentru orele lecțiunilor date în un timp prin studiile sale poate cel mai greu în viața mea. Am cîștigat însă un ingeniu.

În 15 mai am terminat lecțiunile de toate zilele, răzimîndu-mă de aci înainte numai pe duminici și sărbători pentru repetițiuni.

Geniul limbei române poți acoperi din istoria trecutului meu o pagină cu văl — pentru limbă".[29]

Cîtă importanță a dat el acestor relații se vede și din corespondența sa bogată cu diverși colegi sau oameni de cultură italieni, printre care întîlnim nume ca : F. Marescotti (coleg, asistent la Facultatea de medicină din Paris), F. Caselli (coleg), D. Preti (cancelarist la Ferrara), Eugenio Rossoni (chirurg), Albiscotti[30] (coleg din Torino) și mulți alții din Pisserolo, Genua, Asti. Ca și colegii români, C. Bobeica, N. Bădărău și I.C. Drăgescu, mulți dintre aceștia își exprimă simpatia lor sinceră față de atitudinea și comportamentul colegului român, aprecierile pentru munca lui dezinteresată, pentru ajutorul care l-a oferit în diverse împrejurări. De prestigiul de care se bucura studentul român în rîndul colegilor săi ne vorbește o altă împrejurare legată de o petrecere a studenților din anul III de la medicină ținută la „Hotel Suisse" din Torino la 28 ianuarie 1874, cînd din partea studenților români este delegat spre a vorbi Artemiu Anderco. Iată cuvîntul său așa cum și l-a însemnat în paginile jurnalului din acel an :

„În aceste ore de bucurie permiteți-mi ca să aduc aminte Italia Danubiului, poporul român ; permiteți-mi ca să vă repet acele cuvinte de simpatie ce uzează conaționalii mei atunci cînd vorbesc despre Italia.

Amicilor !

Trebuie să vă rog ca să chemați în minte tempii potenției romane — [de] mărire comună — aceea cînd nu ne despărțeau încă patria, nume, limbă, uzură ; cînd strămoșii mei erau și ai voștri.

Să vă vină în minte că Traian a colonizat Dacia — patria mea — cu acei strămoși și că el nu voi desigur a ne planta în acele depărtate regiuni ca să se rupă pentru totdeauna legămintele de sînge, de afecțiuni, — ca

29. **Ziarul pe 1872**, p. 44.
30. Biblioteca Academiei R.S.R., Filiala Cluj-Napoca, fondul Anderco de Homorod mss. 363, filele 342, 345, 348, 238, 22, 23, 17 etc.

https://biblioteca-digitala.ro

Dacia traiană să fie urechilor voastre un nume necunoscut şi ca astăzi nepoţii să devină pe pămîntul matern mai străini decît străinii.

De meditaţi puţin asupra acestora şi dacă uitarea fu culpa timpurilor au a părinţilor, voi — futura inteligentă a patriei — **voiţi** ca să se reînoiască relaţiunile antice între mama Italia şi fiica sa ; iubiţi fraţilor, România, sînge din sîngele vostru — cum iubim noi generatricea noastră Italia şi ziceţi cu mine

Să trăiască popoarele frate, cel italian şi cel român !"[31]

Cea mai interesantă şi mai revelatoare latură a activităţii lui Artemie Anderco pare să fie însă cea din domeniul literar, pentru care tînărul avea o înzestrare deosebită. Însuşi faptul de a fi ţinut cu atîta sîrguinţă un jurnal este o dovadă sigură a unor inclinaţii literare înnăscute. Pentru acest domeniu se pare că se pregătea chiar mai intens decît pentru studiile medicale propriu-zise, căci tînărul student nu pierde nici una din ocaziile care i se oferă pentru a vizita şi cunoaşte comorile de artă şi cultură ale ţărilor Apusului. În acelaşi timp el posedă un rar simţ de observaţie al oamenilor şi locurilor, iar notaţiile sale de călătorie din Franţa, Italia, Belgia sau Moldova se pot şi astăzi citi cu interes aşa cum ne-o dovedeşte şi volumul publicat de N. Iorga, Din păcate, timpul nu i-a permis lui Anderco să-şi valorifice publicistic aceste calităţi, şi nici să poată deveni, aşa cum a intenţionat, un agent de literatură italiană în România prin traduceri. Totuşi natura acestor preocupări este trădată de prezenţa printre manuscrisele sale a unui caiet legat foarte frumos ce poartă elocventul titlu : **Mozaic literar.** El datează din anii 1870—1873 şi este oglinda fidelă a lecturilor şi preocupărilor sale literare care citeşte tot ce-i cade în mînă, de la Cantemir şi Miron Costin pînă la Slavici şi Odobescu, şi de la Ovidiu şi Dante pînă la Carducci şi Montegazzo. Cele mai multe din paginile caietului său sînt acoperite cu versuri din Virgiliu (**Eneida**), Ovidiu (**Tristele**), Horaţiu (**Odele**), Petrarca (**Canzonierul**), Dante (**Infernul**) cît şi din Tasso (**Ierusalimul eliberat**), Manzoni (**Găleata răpită**), Carducci, însoţindu-le nu de puţine ori cu comentarii şi reflecţii care denotă gust literar şi cultură aleasă, cum sînt cele despre **Fingal** al lui Ossian, despre care notează : „Ce sublim şi patetic contrapus !" sau : „Ossian vorbeşte la inimă. Îţi vibrează fibrele cordului. Io cred că animalele simţitoare nici nu vor a asemăna pe Ossian cu Omer sau Virgiliu. Simpatiile mele sunt pentru Ossian. De încînt, mă transformă".[32]

Dar cel mai preţuit dintre scriitorii italieni şi străini este însă Dante. Pagini întregi din opera acestuia figurează în **Mozaicul literar** al lui Anderco, unde **Infernul, Paradisul** şi **Purgatoriul** sînt supuse unor lecturi atente şi unor analize minuţioase (peste 20 de pagini). Sînt transcrise aici scene din Cînturile V, IX, XIV sau XIX ale **Infernului,** oprindu-se nu o dată spre a comenta relatările lui Dante. Aşa de exemplu, vorbind despre frumuseţile Italiei de nord redate în scena XX v. 61—62, Anderco notează : „Dante, ca şi Virgiliu (**Eneida**) ca şi toţi poeţii susţin a fi Italia «il piu bella paese del mondo» iar atunci cînd se atinge chestiunea elocvenţei celor din Sardinia

31. **Ibid.,** mss. 372.
32. **Ibid.,** mss. 370.

https://biblioteca-digitala.ro

(XXII, 89—90), el cugetă : „Sunt mari vorbitori. Dar se poate înțelege și în semn batjocoritor".

„Pentru frumusețea descripțiunei" transcrie el versurile acestea din XXIV, v. 4—5 :

„Quando lo brina in sula terra assempera vitragge
L'imagine di ma sorella bianca"

adică, în traducerea Etei Boeriu :

„și cînd pe șesuri bruma zugrăvește
icoana mîndră a dalbei ei surate,
pe scurt răstimp, căci peana-i se tocește" etc.

Din cîntul al XXVIII-lea al **Infernului** reține episodul cu Bertram de Born, în care Dante critică pe trădătorii celor „sortiți să se-mpreune" și care foloseau în mod abuziv „lo contrapasso", adică legea talionului. Anderco remarcă aici noutatea anticipărilor lui Dante, avertizînd : „Lucruri care s-au zis cu 6 secole după dînsul", iar la episodul întîlnirii lui Dante cu Casella din cîntul II al **Purgatoriului** (Casella fiind cel care a compus muzica pentru cançoneta **Amor che nella mente mi vagiona** din **Convivo**), Anderco exclamă cu încîntare : „Va să zică și în cealaltă lume se cîntă. Cum să nu fiu printre artiști ?"

Notațiile lui Anderco pe marginea **Divinei Comedii** a lui Dante poartă deseori pecetea preocupărilor sale filologice. Astfel cu prilejul copierii versului :

Noi sèm qui nimfe, e nel'ciel sèmo stelle

(**Purgatorio**, XXX, 106)

el scrie : sem = summus (siamo) = ofisul roman la conjugarea verbilor = umblasem.

Alteori observă vechimea unor construcții lingvistice folosite de Dante ca : **qual ne** (de acela, către acela, pentru acela) „ce la noi românii a dispărut", crede el, sau folosirea expresiei **mo su, mo giu** cu sens de **adesso**. În tot cazul limba lui Dante îl incită la reflecții, la căutări, deoarece cu ocazia lecturii **Purgatoriului** el observă : „Dante făcu din pronumele **lui, me, te,** următoarele verburi : **illiare, immiare, intuare** cu înțelesul **entrare in lui,** in me, in te :

Giá non attender' io tua domando
M' io mi intrassi come tu t' immi. . .

adică : nu aș aștepta întrebarea ta, dacă aș intra în tine
cum ai intrat tu în mine (spiritualmente)".[33]

Impresia puternică pe care Dante o produce asupra sa e consemnată și în jurnalul său din 1872, unde unul dintre capitole poartă numele marelui scriitor florentin. Printre rîndurile pe care i le consacră se pot citi și acestea: „Astăzi mă delectă Homerul toscano **Divina Comedie**, un op ce e destul

33. **Ibid.**, mss. 370.

https://biblioteca-digitala.ro

spre a ilustra pe veci o națiune... Cunoștința admirabilă a inimei omenești... ideile sublime... ritmul versului fac din opera lui un cap de artă. Ce privește limba, nu fu un scriitoriu care să-l fi întrecut... Dorința mea ar fi de a ști de rost toată **Divina Comedie**... Multe locuri învăț fără carte. Textul ce cetesc e ilustrat de Doré...".[34]

Chiar dacă aceste notații și comentarii sînt destul de lapidare și adeseori stîngace, ele sînt în măsură să probeze influența hotărîtoare pe care mediul, literatura și cultura italiană au jucat-o asupra formației tînărului medic și scriitor. Paginile jurnalului său se resimt din plin de pe urma ideilor înaintate promovate de cercurile revoluționare mazziniene, de pe urma contactului cu pinacotecile, cu muzeele și orașele Italiei, în sfîrșit, cu acel suflu de viață specific, preponderent latin care-i înaripează cugetările și acțiunile.

Un cunoscut cercetător italian Mariano Baffi a arătat acum cîteva decenii, într-un articol intitulat **Il Vesuvio e Pompei nei diari di treviaggiatori romeni del secolo scorso,** Neapoli, 1940, importanța notelor de călătorie ale lui Artemie Anderco pentru cultura italiană. Ochiul curios și sagace al românului, care stăruie larg deschis asupra oamenilor, întîmplărilor și vieții orașelor italiene, surprizînd realitățile străine lui, nu numai sub raport pitoresc și exotic, dar mai ales critic, realist, a imprimat pe retină nuanțele cele mai intime ale societății italiene de la sfîrșitul veacului trecut, notațiile sale de călătorie devenind astfel o adevărată **introducere** în arta și cultura italiană a epocilor moderne, un ghid util și interesant care își păstrează nealterată savoarea, și evident și valoarea sa literară și documentară. Publicarea integrală a acestor jurnale credem că ar servi deopotrivă atît cultura română, cît și pe cea italiană. Căci dacă nu putem supoza ce-ar fi devenit Ioan Artemie Anderco în alte condiții, fără libertatea, cultura și cerul Italiei, sîntem în măsură să apreciem însă că fără influența ei binefăcătoare noi am fi avut astăzi un scriitor mai puțin.

Și nu e puțin lucru pentru o literatură care își căuta în această perioadă albia firească de dezvoltare, conștiința de sine, la găsirea căreia școlile Italiei au avut o contribuție salutară.

34. **Ziarul pe 1872**, p. 105.

https://biblioteca-digitala.ro

UN ÈRUDIT DU MARAMUREȘ : IOAN ARTEMIE ANDERCO

— *RÉSUMÉ* —

Cette étude se propose de compléter les dates connues jusqu' à présent sur la vie et l'oeuvre de l'écrivain du Maramureș, Ioan Artemie Anderco qui, dans la période de 1871—1877, étudie la médecine à Turin en Italie, en nous laissant plusieurs journaux autobiographiques et des impressions des voyages faits en Italie, France, Bèlgique, Allemagne, témoignant du talent d'évocateur, chose qui rappelle Ion-Codru-Drăguşanu.

Ainsi qu'il reésulte des dates inédites découvertes à la Bibliothèque de la Filiale de Cluj-Napoca de l'Académie de la R.S.R. il a conçu aussi des oeuvres literaires, lingistiques et historiques qui, malheureusement, sont restées en manuscrit et qui attestent des qualités scientifiques réelles. En s'en occupant, l'auteur de cette étude met en évidence aussi les relations de I.A. Anderco avec un grand nombre d'intellectuels italiens, dans sa tentative de réaliser une collaboration meilleure entre les Roumains et les Italiens sur le plan scientifique, culturel et politique. I.A. Anderco a été présent dans le combat politique en faveur de la réalisation de l'unité politique de tous les Roumains, mené à l'époque à Turin par Vegezzi Ruscalla et I.C. Drăgescu. Ce combat a attiré ensuite la sympathie de l'opinion publique italienne à l'égard de notre guèrre d'indépendance de 1877.

https://biblioteca-digitala.ro

ELENA POP HOSSU-LONGIN (I)

— Schiță monografică —

VALERIU ACHIM

Pe harta culturală a județului Maramureș numele Elenei Pop Hossu-Longin, fiica înaintașului patriot George Pop de Băsești și a Mariei Loșonți, se înscrie ca un punct strălucitor, de mare prestigiu, al zonei Codru, al acelor locuri din Valea Sălajului în care „Badea George, fără a sta în scaun de stăpînire — cum scria marele Iorga — avea rost domnesc între ai săi".[1]

Mica Elena (Gheorghina)[2] vede lumina zilei la 26 noiembrie 1862, în localitatea, de mult devenită istorică, Băsești.[3] După absolvirea cursului primar, din 1873 urmează alese studii liceale și superioare la renumitul institut „Sfînta Maria", al așa-ziselor „Domnișoare engleze" din Pesta,[4] în cadrul căruia, pe lîngă o bună pregătire din domeniul științelor reale, al limbilor de circulație mondială, ia contact cu viața cultural-artistică a orașului, cu ideile înaintate ale timpului. Nici o clipă însă nu a fost străină de frămîntările politice ale românilor din cele trei provincii, de care ia cunoștință prin revistele „Familia", „Convorbiri literare" ș.a., la care este abonată permanent de către luminatul său tată.[5]

Numele și-l întregește după căsătoria din toamna anului 1882, cu Francisc Hossu-Longin, avocat și publicist român, participant activ la luptele de afirmare națională a românilor din Transilvania de la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea.[6] Cu toată dragostea pentru pla-

1. Nicolae Iorga, **Oameni care au fost**, București, Fundația Regelui Carol II, 1935, pp. 479—480.
2. Ioan Georgescu, **George Pop de Băsești**, Oradea, Editura Asociației culturale „Astra", 1935, p. 29.
3. Idem, **Elena Pop Hossu-Longin I**, în „Cronica", anul V, nr. 22, miercuri, 27 mai 1940, p. 1.
4. Francisc Hossu-Longin, **Amintiri din viața mea**, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1975, p. 263.
5. Ioan Georgescu, **Elena Pop Hossu-Longin II**, în „Cronica", anul V, nr. 23, miercuri, 5 iunie 1940, p. 1.
6. Francisc Hossu-Longin, prin originea socială, aparține păturii românești mijlocii, cu îndepărtate origini nobiliare. Se naște în comuna Zam, la 2 octombrie 1847, din părinții Mihai Lupu Hossu, originar din fostul comitat al Chioarului, și Aloisa Pandak din Deva. Studiile primare le-a făcut la Deva, Orăștie, cele liceale la Beiuș, Alba Iulia, Cluj, Orăștie, facultatea de drept la Pesta. Aici, alături de alți studenți români, activează în cadrul societății „Petru Maior", pătrunsă de spirit național. Colaborează la revistele „Familia" și „Gura Satului", iar între 1876—1909 la „Gazeta Transilvaniei".

   Se stabilește la Deva. Pentru un articol cu substrat național este condamnat și face închisoare de stat la Vacz. Devine membru al „Astrei". Se înrudește cu George Pop de Băsești prin căsătoria

https://biblioteca-digitala.ro

iurile natale, respectînd o străveche tradiție la români, își urmează soțul în părțile hunedorene, la Deva, — după propria-i expresie „în cel mai clasic pămînt românesc"[7] unde va trăi și va activa intens, alături de soțul său, timp de patru decenii, în cea mai zbuciumată, dar și eroică, perioadă a istoriei transilvane.

Se reîntoarce și se stabilește definitiv la Băsești abia după moartea venerabilului său tată (23 februarie 1919) unde, după o nouă perioadă de activitate, de-acum în cadrul României reîntregite, la 15 mai 1940, frămîntările politice din preajma izbucnirii celui de-al doilea război mondial, a cedării Ardealului de Nord, o doboară.

Urmînd exemplul tatălui său, al celorlalți fruntași ai mișcării naționale românești din Transilvania, Elena Pop Hossu-Longin desfășoară, pe tot parcursul vieții, o amplă și entuziastă activitate politică și social-culturală în interesul înfăptuirii marilor idealuri ale poporului român la cumpăna celor două veacuri. Educarea românilor transilvăneni în spiritul unei înalte conștiințe naționale, al dragostei pentru tradiția și arta populară, trezirea interesului opiniei publice pentru înțelegerea justă a rolului pe care femeia — soție și mamă — îl poate, și trebuie să-l aibă, în toate compartimentele vieții sociale — sînt numai cîteva din marile idealuri ale epocii pentru înfăptuirea cărora Elena Pop Hossu-Longin n-a pregetat nici un efort.

„V-ați iubit mult Patria, și legenda spune că numai la pronunțarea numelui ei ochii vi se umezeau de lacrimi, pentru ca în adîncul lor curat să licărească ca un diamant dragostea și grija pentru destinul ei" — sînt cuvintele unui talentat gazetar, ce evoca, din nefericitul refugiu, personalitatea marei dispărute.[9] Nimic exagerat. Așa a fost. Prin tot ce a făcut și a scris, cu toate limitele educației ce i s-a făcut și apartenența, prin origine, la clasa burghezo-moșierească, Elena Pop Hossu-Longin a devenit o personalitate reprezentativă a feminismului românesc din Transilvania, un om de o aleasă cultură, un luptător pe teren social cu merite incontestabile, un bun patriot, un promotor al etnografiei românești moderne.

Încercarea de a schița, cu cele mai bune intenții, viața și activitatea atît de complexă a acestei minunate femei, pe care, fără exagerare, și-o pot revendica cel puțin trei județe din Transilvania — Maramureș, Sălaj și Hunedoara — mi se pare o întreprindere pe cît de frumoasă și interesantă, pe atît de necesară. Subliniindu-i meritele, încadrate în judecata severă a realității, considerăm că nu ne facem decît o elementară datorie cetățenească.

---

cu Elena (1882). Ca avocat, în 1894 este apărător în procesul memorandiștilor. În preajma izbucnirii primului război mondial, refuză să dea declarație de loialitate față de guvernul din Budapesta. Este un înflăcărat luptător pentru unirea Transilvaniei cu România. Participă activ la adunarea de la Alba Iulia.

După Unirea din 1918 se mută, împreună cu familia, la Băsești. Deși senator, după reîntregirea țării nu activează pe teren politic. Își scrie **Amintirile**, pe care le donează Bibliotecii Universității din Cluj. Moare la 12 iulie 1935 și este înmormîntat în cimitirul din Băsești. (Vezi Georgeta Antonescu, **Introducere, la Amintiri din viața mea**, de Francisc Hossu-Longin, Editura „Dacia" Cluj-Napoca 1975, pp. 5—23).

7. Elena Pop Hossu-Longin, **Amintiri** (Fragmente din carnetul meu), în „Transilvania", An LI, iunie 1920, nr. 2, p. 202.
8. Francisc Hossu-Longin, **Op. cit.**, p. 341.
9. I.V. Munteanu, **Scrisoare... D-nei Elena Pop Hossu-Longin, decedată la 15 mai 1940**, în „Calendarul Ardealului", 1944, București, pp. 200—201.

https://biblioteca-digitala.ro

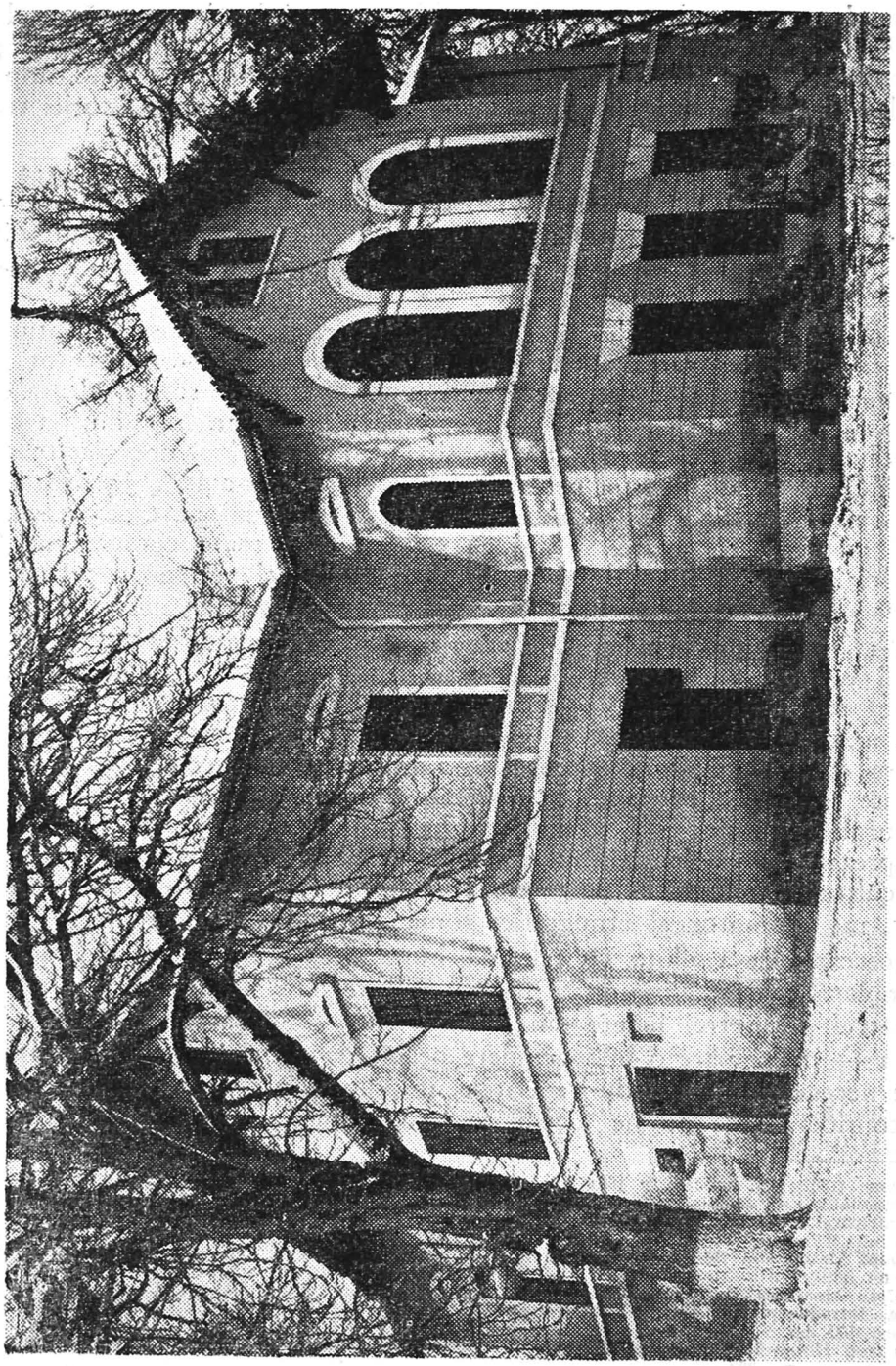

Casa de la Băseşti, în care s-a născut Elena Pop.

https://biblioteca-digitala.ro

I.

„... noi ne-am născut aici români și voim să trăim și să muncim ca români în țara asta !"

Din ale sale „Amintiri", apărute la Cluj în anul 1932,[10] din alte lucrări, studii, articole apărute aflăm că Elena Pop Hossu-Longin, urmînd conduita și îndemnul venerabilului său tată, George Pop de Băsești, ia parte activă la mai toate actele politice importante ale românilor de dincoace sau de dincolo de Carpați.

Cucerirea independenței de stat a României — deziderat comun al întregii națiuni — unul dintre cele mai importante evenimente din istoria modernă a patriei noastre, de la a cărui înfăptuire se împlinesc 100 de ani, ocazionează desfășurarea unui larg spirit de solidaritate a tuturor ardelenilor cu lupta eroică a armatei române împotriva imperiului otoman, cu voința fermă de libertate și neatîrnare a poporului nostru.

Deși numai la frageda vîrstă de 15 ani, Elena Pop, la știrea victoriei românești de la Plevna, este cuprinsă de profundă emoție. Venită în vacanța de vară începe o susținută activitate în folosul răniților români, înființînd Centrul de colectare de la Băsești. Dînd dovadă de mult curaj și înalt spirit patriotic, umblă cu liste de subscripție pe la locuitorii din Asuajul de Jos, Băsești, Băița, Babța, Bîrsăul de Sus, Bîrsăul de Jos, Cehu Silvaniei, Oarța de Sus, Orțîța, Sălsig, Stremți, adunînd contribuții bănești în sumă de 194,60 florini și 36 lei, precum și ofrande materiale, provenind de la mai multe femei din Băsești, în cantitate de 12,650 kg scamă.

La 11 septembrie 1877, cu adresa nr. 274, prefectul județului Sălaj raporta Ministerului de Interne că Elena Pop din Băsești a colectat donații pentru ostașii răniți din România și că pînă la acea dată a depus două liste cu subscripții pentru a obține viza instituită de autorități. Ajutoarele bănești și materiale adunate de Elena Pop au fost expediate Iuditei Măcelariu, conducătoarea Centrului de colectare din Sibiu, pentru a fi trimise Crucii Roșii din București.[11]

Drept recunoștință a zelului depus în rîndurile femeilor din această parte a țării pentru sprijinirea ostașilor români, Elena Pop Hossu-Longin, la propunerea lui G. Barițiu, a primit decorația românească „Mângâiere și Alinare".[12]

În vara anului 1880 participă la adunarea generală a „Astrei", de la Turda, unde, în casele strălucitului fruntaș român dr. Ioan Rațiu, se pun bazele creării unui partid unitar al burgheziei române din Transilvania, prezenți fiind George Barițiu, Iacob Bologa, George Pop de Băsești, Partenie

10. Elena Pop Hossu-Longin, **Amintiri, 1880—1930**, Cluj, 1932.
11. Paul Abrudan, **Solidaritatea maramureșenilor**, în „Maramureș", supliment politic, social-cultural al gazetei „Pentru socialism", aprilie 1976, p. 2.
12. Biblioteca Centrală Universitară Cluj, Colecția „Corespondența G. Pop de Băsești", vol. I, filele 61 și 62 (1878).

https://biblioteca-digitala.ro

Cosma, dr. Vasile Lucaciu, dr. Andrei Mureşanu şi alţii. Despre acest început de organizare politică a românilor din Transilvania, Elena Pop scrie : „S-a văzut în această întrunire a celor mai buni şi luminaţi fii ai neamului nostru o garanţie pentru luptele din viitor, cari au să fie purtate nu răzleţ — şi deci fără multe şanse de izbîndă — ci îndrumate de principii stabilite spre scopuri bine determinate şi unitare".[13]

În mai 1881 se întruni la Sibiu o nouă conferinţă, în cadrul căreia se decise unificarea celor două grupări ale burgheziei române (a activiştilor şi a pasiviştilor) şi se înfiinţă astfel Partidul Naţional Român, care avea în programul său de activitate recîştigarea autonomiei Transilvaniei, răpită la 1847 şi 1867, folosirea limbii române în administraţie şi justiţie în ţinuturile locuite de români, revizuirea legii naţionalităţilor şi alte prevederi vizînd realizarea aspiraţiilor noastre naţionale. Despre acest important eveniment politic din viaţa românilor transilvăneni, Elena Pop scrie : „Din toate punctele de vedere a fost un noroc pentru neamul nostru mult încercat înfiinţarea Partidului Naţional Român, căci s-a pus capăt şovăelilor ce se remarcau tot mai mult în luptele purtate fără sistem şi organizare. Crezul politic proclamat prin înfăptuirea partidului naţional, pe care l-a primit toată suflarea românească, forma baza luptelor politice, cari trebuiau purtate în contra sistemului ucigător al sufletului nostru românesc".[14]

Fiind mereu prezentă în centrul evenimentelor politice ale Transilvaniei, pana scrisului său înaripat devine cînd înduioşător apel la demnitate, la înţelegerea situaţiei naţiunii române din imperiul austro-ungar, din partea unor personalităţi ale vremii, ori chiar popoare, cînd fulger ori tăiş de sabie împotriva unor demnitari dietali care considerau că „cetăţenii de altă limbă vor trebui să recunoască (. . .) că existenţa şi puterea statului maghiar e singura chezăşie puternică a existenţei propriului lor neam, propriei lor naţionalităţi", cum susţinea, în fulminantele sale discursuri, contele Ştefan Tisza.[15]

Aflînd de vizita documentară în Transilvania a contelui italian De Gubernatis, Elena Pop Hossu-Longin i se adresează printr-o scrisoare,[16] publicată de mai multe ziare apărute în anul 1885, prin care, după tradiţionala urare de bun venit în această „antică patrie latină", cu frumuseţi şi bogăţii inepuizabile, adevărate capodopere, îi atrage atenţia asupra faptului că aceşti fraţi ai lui nu de mult au sărbătorit centenarul martiriului lui Horea, Cloşca şi Crişan, pe drapelele cărora încă înainte de revoluţia franceză erau înscrise sublimele „maxime" ale libertăţii, egalităţii şi fraternităţii ; că aici, în Transilvania, există surse inepuizabile de cercetare, dar şi un popor sărac şi fără instrucţie. „Aceasta ar putea constitui pentru dumneavoastră o misiune su-

13. Elena Pop Hossu-Longin, **Înfiinţarea Partidului Naţional Român**, în „Amintiri, etc., p. 144.
14. Idem, **Ibidem**, p. 145.
15. Ştefan Tisza, **Contribuţiuni istorice la cunoaşterea chestiunei naţionalităţilor în Ungaria** (Discursurile contelui Ştefan Tisza — 1893—1915), Tipografia Poporul Român, Budapesta, VII Ilka-u. 36, pp. 12—13.
16. Elena Pop Hossu-Longin, **Scrisoare adresată contelui „De Gubernatis"**, în „Amintiri" etc., pp. 89—91, datată 14 martie 1885; vezi şi ziarul „L'independence Roumaine", nr. 2238, ed. A., 20 martie 1885, „Gazeta Transilvaniei" ş.a.

https://biblioteca-digitala.ro

blimă — scrie Elena Pop Hossu-Longin — de a găsi cauzele sărăciei sale". **Pourquoi est il pauvre et sans instruction, quand la nature a dispensé si généreusement ses richesses sur la terre de sa patrie ? Pourquoi ?*** Iată întrebarea cardinală la care — după părerea Elenei Pop Hossu-Longin — domnul conte De Gubernatis trebuia să găsească un răspuns.

Elena Pop în costum naţional românesc.

Referindu-se la cîteva cauze ale acestei situaţii nedrepte încheie, printr-un călduros şi patetic apel la înţelegerea justeţei luptei naţiunii române pentru păstrarea fiinţei sale strămoşeşti, într-o splendidă limbă franceză: **Rentré dans votre belle Italie, élevez votre voix pour défendre une cause aussi sainte que la lutte d'une peuple pour ses droits individueles et nationaux, d'un peuple qui veut vivre et mourir en roumain et qui ne renoncera jamais á sa langue et aux traditions de ses pères****.

La începutul anului 1900, deputatul Komjáthy Béla ţine un fulminant discurs în camera ungară, prin care pledează pentru deznaţionalizarea tuturor nemaghiarilor din imperiu, învinovăţind pe primul-ministru de faptul „că nu face politică maghiară".[17] La scurtă vreme, ziarele „Gazeta Transilvaniei",

* Dece este sărac şi fără instrucţie, cînd natura şi-a împărţit cu atîta generozitate bogăţiile pe pămîntul patriei sale? De ce?

** Reîntors în frumoasa dvs. Italie, ridicaţi cuvîntul dvs. pentru a apăra o cauză atît de sfîntă ca lupta unui popor pentru drepturile sale individuale şi naţionale, a unui popor care vrea să trăiască şi să moară ca român şi care nu va renunţa niciodată la limba şi la tradiţiile părinţilor săi.

17. * * * Art. **Chestia naţionalităţilor în Dietă,** apărut în ziarul „Tribuna Poporului" din Arad, an IV, nr. 20, din 11 februarie 1900, p. 2. La învinovăţirea ce i se aduce, primul-ministru Széll se dezvinovăţeşte, invocînd următorul argument: „Lui Lucaciu nu i s-a îngăduit să aranjeze pelerinagiu la biserica sa din Şişeşti. Ba în această chestie am intervenit şi la Roma".

https://biblioteca-digitala.ro

Familia Elena Pop și Francisc Hossu-Longin.

„Tribuna", „Arad és Vidéke" ș.a., publică scrisoarea Elenei Pop Hossu-Longin către deputatul Komjáthy, prin care își manifestă indignarea pentru că „aceasta (ideea deznaționalizării n.n.), pînă acum, în asemenea formă, nimeni n-a îndrăznit s-o spună".[18]

Împotriva acestei profunde erori politice, Elena Pop Hossu-Longin invocă argumente zdrobitoare de ordin istoric, politic, general uman. Printre altele, combătînd ideea constituirii unei națiuni unitare maghiare, într-o țară „polinațională", cum era Austro-Ungaria, invocă faptul că dacă pînă atunci, veacuri de-a rîndul, au trăit împreună atîtea rase (naționalități n.n.), fără ca din aceasta să izvorască vreo primejdie pentru patrie, cum de poate să apară primejdia tocmai acum? „De unde vezi acum, d-le deputat, și în care fapt indiscutabil, primejdia care ar exista pentru patrie" — întreabă Elena Pop Hossu-Longin.[19]

In fine, dovedind un înalt spirit de analiză, o mare forță de convingere, semnatara contraargumentează, întrevăzînd un viitor strălucit națiunii române, bazat pe un trecut „plin de glorie". Vor rămîne pentru totdeauna memorabile următoarele cuvinte ale ei: „Trecutul nostru e un trecut plin de glorie, prezentul nostru e năzuința nobilă de a dezvolta cultura noastră națională după modelul popoarelor culte apusene; și astfel progresînd, privim cu încredere viitorul care asigură dreptul existenței fiecărui popor ce

18. Elena Pop Hossu-Longin, **Scrisoare adresată contelui „De Gubernatis"**, în **Op. cit.**, p. 92.
19. Idem, **Ibidem.**

https://biblioteca-digitala.ro

progresează pe asemenea căi", și încheie fără drept de apel: **„Puteți spune și puteți face dumneavoastră ori ce, noi ne-am născut aici români și voim să muncim ca români în țara asta !".**[20]

În imperiul habsburgic, un teren propice de manifestare a ideilor de deznaționalizare îl oferea sistemul preferențial de acordare a fondurilor de stat pentru întreținerea și dezvoltarea învățămîntului și culturii. Ce poate fi mai concludent din acest punct de vedere decît faptul, bine cunoscut, că numai la 5 ani de la votarea legii Apponyi, circa 9 la sută din școlile românești și-au închis porțile,[21] ori că peste 70 la sută din populația românească a Transilvaniei, din perioada dualistă, era neștiutoare de carte.[22]

Cunoscînd această tristă realitate, precum și consecințele de ordin economic și social pe care ea le putea genera în continuare, printr-un documentat articol, intitulat sugestiv „Noi prin noi", apărut în „Gazeta Transilvaniei" din 1911, Elena Pop Hossu-Longin face un călduros apel la înțelegerea faptului că națiunea română din Transilvania nu are ce aștepta ajutor din partea oficialităților austro-ungare pentru propria sa ridicare culturală, întrucît „deși bugetele statului se înmulțesc și prin contribuirile noastre (acestea n.n.) nu dau nimic în schimb, pentru ca și noi să putem ține pas cu recerințele culturale ale timpului".[23]

Vede în același timp ca o datorie a fiecărui cetățean, ca după talentul său mai mic sau mai mare, să depună toate eforturile pentru a servi cu devotament sfînt „cauza mare a culturei noastre".[24]

Supunînd unei aspre critici modul în care își desfășoară activitatea „Asociațiunea"[25] — în rîndurile căreia se manifestă formalism, multă indiferență, uneori tendințe de izolare față de masa neinstruită a țăranilor, care „stau smeriți la uși și fereștí, uimiți și nepricepînd, ce anume prăznuiesc domnii cu atîta alai"[26] —, semnatara articolului nu se mulțumește numai cu constatări, ci, din „dragostea nemărginită către neamul meu (...) să-l văd colo sus, pe culmile luminate ale unei culturi (...)",[27] vine cu propuneri, cu inițiative menite să ducă la înviorarea acestei activități, la realizarea, în ultimă instanță, a acelei îndrăznețe idei cu care își începe însăși articolul — „Noi prin noi" !".

Socoate că ar fi bine în viitor, la toate adunările generale ale „Astrei", să se aranjeze cîte o expoziție, unde să fie adunate la un loc „tot ce geniul neamului a produs, frumos și folositor în decursul unui an, de la țărani și intelectuali deopotrivă"[28]: obiecte ale industriei țărănești (prelucrarea cînepii, a inului și a lînei, țesături, cusături și porturi, sculpturi în lemn, olărit),

20. Idem, **Ibidem**, pp. 93—94; vezi și comentariile, cu data de 19 februarie 1900, în ziarele „Gazeta Transilvaniei", „Tribuna", „Arad és Vidéke" ș.a.
21. * * * **Din istoria Transilvaniei**, vol. II, Ediția a II-a, Edit. Acad. R.P.R., 1963, p. 341.
22. Csatári Dániel, **Román- Kapcsolatok**, (Relații româno-maghiare), Budapesta, 1958, p. 77.
23. Elena Pop Hossu-Longin, **Noi prin noi**, în „Gazeta Transilvaniei", din 17/30 septembrie 1911; vezi și „Amintiri", p. 97.
24. Idem, **Ibidem**.
25. Este vorba de **„Asociațiunea transilvană pentru literatura română și cultura poporului român (Astra)"**, organizație culturală a burgheziei române din Transilvania, înființată la Sibiu, în 1861, din inițiativa unor fruntași ai culturii (Timotei Cipariu, George Barițiu ș.a.).
26. Elena Pop Hossu-Longin, **Noi prin noi**, „Amintiri" etc., p. 99.
27. Idem, **Ibidem**, p. 101.
28. Idem, **Ibidem**.

https://biblioteca-digitala.ro

produse manufacturiere ale meseriaşilor, cărţile şi documentele vechi, unele de importanţă istorică, creaţii din domeniul artelor frumoase (pictură, sculptură, grafică), poeţii şi muzicienii (cîntăreţii) urmînd să se producă şi ei cu ocazia serbărilor organizate. Pentru a se acoperi cheltuielile de organizare, osteneala creatorilor, o parte din produse se pot vinde, creîndu-se astfel stimulente şi noi posibilităţi materiale de organizare pentru viitor.

Ar fi constituit acest mod de organizare a serbărilor „Astrei", după convingerea Elenei Pop Hossu-Longin, nu numai un prilej de profunde satisfacţii patriotice, de cunoaştere şi recunoaştere a unor veritabile talente din popor, care altfel ar fi rămas pentru totdeauna într-un adînc anonimat, ci şi o modestă, dar importantă, prin semnificaţia ei, cale de afirmare naţională, într-un stat în care deznaţionalizarea conaţionalilor era decretată drept politică a guvernanţilor.

Ziua mult aşteptată, de 1 Decembrie 1918, este primită cu un entuziasm de nedescris de către toată naţiunea română, de către toţi care, luptînd pentru împlinirea idealului naţional, şi-au văzut „visul de veacuri împlinit", cum spune poetul. Aici, la Alba Iulia, „cetatea reamintirilor noastre duioase şi de mîndrie, sute şi mii grăbesc să mărturisească în faţa lumei întregi — scrie Elena Pop Hossu-Longin — că un popor de o străveche obîrşie vrea să fie de astăzi înainte stăpîn pe soarta sa, stăpîn pe sufletul său românesc încătuşat de veacuri, stăpîn pe mîndria originei sale, contestată, stăpîn pe prezentul şi viitorul său".[29]

Sintetizînd şi interpretînd magistral gîndurile şi năzuinţele înaintaşilor noştri, înseşi legile cele mai generale ale istoriei, tovarăşul NICOLAE CEAUŞESCU, secretarul general al Partidului Comunist Român, preşedintele republicii noastre, referindu-se la acest istoric eveniment scrie : **„Unirea Transilvaniei cu România a constituit înfăptuirea firească a năzuinţei seculare de unitate a poporului nostru, a visului pentru care au luptat şi s-au jertfit nenumărate generaţii de înaintaşi, împlinirea unei necesităţi obiective a însăşi dezvoltării istorice".**[30]

În aceste înălţătoare clipe, din străfundurile „Ţării Haţegului", sub redactarea Elenei Pop de Băseşti, se transmite, ca un omagiu, „salutul femeilor române", o chintesenţă de chibzuială şi gîndire politică matură, un călduros îndemn la calm, la uitarea trecutului de jale şi suferinţe, a urgiei de veacuri abătută asupra poporului nostru, din care de fapt pînă la urmă „a răsărit minunea mîntuirei noastre" — adică desăvîrşirea unităţii noastre de stat.

29. Idem, **Salutul femeilor române**, publicat în „Ţara Haţegului", 8 decembrie 1918; vezi şi „Amintiri" etc., p. 115.
30. * * * **Programul P.C.R. de făurire a societăţii socialiste multilateral dezvoltate şi înaintare a României spre comunism**, Editura politică, Bucureşti, 1974, p. 20.

https://biblioteca-digitala.ro

„În aceste clipe mari și sfinte — se scrie în salut — să uităm trecutul plin de jale și suferințe, să uităm zbuciumul sufletelor noastre, să uităm toată urgia de veacuri răbdată și să ne înălțăm inimile pline de sfînta bucurie către Națiunea Română, care astăzi prăznuiește învierea sa la viață liberă și națională.

Uitați voi mame lacrimile multe, care v-au brăzdat fețele legănînd între cîntece de jale, odraslele voastre...

Uitați voi soții, tot amarul zilelor negre, cînd vedeați pe bărbații voștri prigoniți pentru lupta lor dreaptă...

Uitați voi surori și logodnice pe voinicii mîndri, cari s-au luptat și murit sub steaguri streine.

Din jalea voastră femei române, din sbuciumul sufletelor și inimelor voastre, a răsărit minunea mîntuirei noastre.

Ne închinăm ție, măreață adunare și steagului tău sfînt, care e simbolul unirei tuturor Românilor".[31]

Acest îndemn la calm, la uitarea trecutului, înseamnă de fapt un apel la evitarea oricăror acțiuni de răzbunare, împotriva opresorilor de pînă ieri, apel care era în perfectă concordanță cu acel punct al hotărîrii de la Alba Iulia, în care se aproba ca unul din principiile fundamentale ale alcătuirii noului stat român să fie „deplina libertate națională pentru toate popoarele (naționalitățile n.n.) conlocuitoare",[32] și care, publicat în presă, n-a rămas fără efect asupra opiniei publice românești din Transilvania.

Încă ultimele zăngăniri de arme nu încetaseră, și Elena Pop Hossu-Longin reflecta asupra vremurilor ce vor veni. „O lume va apune și alta cu totul nouă va răsări — scrie Elena Pop Hossu-Longin într-un articol intitulat „După război". Bine și la timp pricepute problemele mari ale vremurilor ce vor veni, purces cu stăruința de fier la executarea fără amînare a reformelor trebuitoare, iată cîntecul victorios, care va umplea lumea după acordurile lugubre sub cari, ca sub un blăstăm, geme și suspină azi omenirea întreagă.

Neamului românesc, ai cărui fii s-au achitat cu toate virtuțile eroice ale strămoșilor viteji întru apărarea patriei lor, soarta le rezervă pe timpul păcii o mare și sfîntă chemare".[33]

Această mare încredere în viitorul națiunii sale era justificată pe deplin. 1 Decembrie 1918 a fost încununarea și răsplata tuturor acelor năzuințe și speranțe udate cu rîuri de lacrimi. Evoluția după aceea, sub hegemonia

31. Elena Pop Hossu-Longin, **Salutul femeilor române**, etc., pp. 115—116.
32. Ștefan Pascu, **Marea adunare națională de la Alba Iulia**, Cluj 1968, p. 405.
33. Elena Pop Hossu-Longin, **După războiu**, în „Amintiri" etc., pp. 17—18.

https://biblioteca-digitala.ro

burghezo-moșierimii române, o cunoaștem cu toții. Elena Pop Hossu-Longin remarcă cu amărăciune că bărbați care în toiul luptelor naționale erau frați de cruce, camarazi devotați, după unire, în focul luptelor politice par, deseori, fiare sălbatice, gata să se sfîșie unul pe altul. „Viața noastră publică românească — scrie Elena Pop Hossu-Longin în „Reflexiuni" — te umple de jale și mîhnire, văzînd cum bărbații noștri risipesc timpul prețios cu certuri urîte și sfîșieri în diferite tabere".[34]

Adresîndu-se apoi femeilor, a căror activitate complexă din timpul războiului a fost admirată de o lume întreagă, le îndeamnă să facă propaganda cea mai sfîntă, pentru a readuce pe bărbații bravi în decursul luptelor, dar dezechilibrați sufletește pentru moment, în serviciul patriei, ca cetățeni harnici, luminați și „reclăditori ai celui mai binecuvîntat stat din răsăritul Europei".[35] Se gîndea, desigur, la acel stat, care de abia își reîntregise fruntariile, și care avea mare nevoie de liniște și construcție pașnică, deoarece, după părerea autoarei, „Popoarele mari, ca și cele mici, vor trebui să muncească pe întrecute pentru a umplea golul mare, rămas pe toate terenurile, de cînd zăngănirea armelor și bubuitul tunurilor au tulburat adînc pacea popoarelor ce trăiesc pe pămîntul vechei Europe".[36]

(Va urma)

34. Idem, **Reflexiuni**, în „Amintiri" etc., pp. 129—130; rev. „Orizontul Român".
35. Idem, **Ibidem**, p. 131.
36. Idem, **După războiu**, în **Op. cit.**, p. 118.

https://biblioteca-digitala.ro

CONSEMNARI, RECENZII, NOTE

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

Activitatea cultural-educativă în lumina documentelor de partid și de stat

În spiritul prevederilor Programului partidului, al indicațiilor tovarășului Nicolae Ceaușescu, activitatea de formare și dezvoltare a conștiinței socialiste trebuie continuu îmbunătățită, perfecționată, pusă în concordanță cu exigențele făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate. Pe această traiectorie și-a axat Muzeul județean Maramureș — ca instituție de cultură specializată — întreaga sa activitate științifică și cultural-educativă de masă. Specialiștii muzeului au luat parte activă la organizarea și desfășurarea unei intense activități de propagandă, aducîndu-și astfel aportul la marea operă de educare a oamenilor muncii în spiritul moralei comuniste. Din multitudinea acțiunilor organizate de către Muzeul județean Maramureș amintim pe cele mai semnificative :

— Almanahurile muzeistice — au fost inițiate în urma dezbaterii documentelor Plenarei C.C. al P.C.R. din 3—5 noiembrie 1971 și au drept scop popularizarea evenimentelor și personalităților istorice din patria noastră, a trecutului mișcării muncitorești și a luptei P.C.R. împotriva exploatării, pentru construirea socialismului și comunismului, cunoașterea trecutului istoric și etnografic al județului, formarea și educarea gustului pentru frumos și, bineînțeles, amplificarea relației muzeu-public, urmărind astfel atragerea unui număr cît mai mare de vizitatori.

Pe lîngă varietatea tematică, almanahurile cuprind o largă arie de desfășurare și o bogată ilustrare prin cele mai moderne mijloace audio-vizuale. Specialiștii muzeului au răspuns la nenumărate întrebări ridicate cu aceste ocazii, căutînd să elucideze problemele dezbătute, acțiunile bucurîndu-se de unanima apreciere a participanților.

În cinstea împlinirii a 375 de ani de la unirea politică a țărilor române sub Mihai Viteazul și a 98 de ani de la cucerirea independenței de stat a României, Muzeul județean Maramureș, în colaborare cu Muzeul de istorie al R.S.R., în luna iunie 1975 a organizat un număr de 7 simpozioane la Baia Mare și Sighetu Marmației, pe tema „Lupta poporului român pentru unitate și eliberare națională". De asemenea s-a participat intens la organizarea acțiunilor în cadrul Universității populare de la Băsești, stîrnind, prin ineditul și maniera prezentării, un viu interes. Cursul „File de istorie locală" organi-

https://biblioteca-digitala.ro

zat la I.M.M.U.M. în colaborare cu Universitatea populară Baia Mare, a cuprins o varietate de teme axate pe probleme de istorie și artă populară românească.

Sub imboldul primului Congres al educației politice și al culturii socialiste, funcția de educație și valorificare a căpătat noi dimensiuni în unitatea noastră. S-a continuat seria almanahurilor muzeistice, fiind cooptați noi specialiști din diverse domenii de activitate și de la alte instituții de cultură.

A avut loc ciclul de expuneri „Județul Maramureș în documentele muzeului" desfășurat la I.M.M.U.M., în colaborare cu Universitatea populară. S-au organizat interesante seri muzeale sub genericul „Homo significans", cu concursul unor conferențiari de la București și Cluj, actori ai Teatrului dramatic, elevi ai Liceului de artă, artiști plastici, membri ai Filialei U.A.P. etc. Alături de aceste forme de propagandă, Muzeul județean a răspuns prin specialiștii săi la toate solicitările comisiei de răspîndire a științei, din cadrul Consiliului județean al F.U.S., prin expuneri la locul de muncă, elaborări de materiale documentare, întîlniri cu specialiști, seri de întrebări și răspunsuri, brigăzi științifice etc.

Sesiunea de comunicări științifice „Marmația '76", organizată în colaborare cu Arhivele statului Maramureș, a fost un prilej de propagandă științifică. Simpozioane, conferințe, evocări, privind contribuții ale populației județului Maramureș la lupta pentru independența poporului nostru, sau referitoare la tradițiile artei populare ori culte, pe teme de istorie a patriei, sau referitoare la ocrotirea patrimoniului cultural național, au avut un puternic ecou în rîndul participanților.

La organizarea unor acțiuni s-a colaborat cu organizațiile sindicale, U.T.C. și pionieri. S-au făcut primiri în rîndul organizației de pionieri și înmînări de carnete U.T.C. la sediul muzeului. Tot aici s-au ținut, cu concursul muzeografilor, instructive ore pentru elevi, avînd în față — pe viu — materialul ilustrativ necesar.

În munca de propagandă cultural-educativă, un loc de seamă îl ocupă acțiunile organizate în cinstea centenarului independenței de stat a României, comemorarea răscoalei țărănești de la 1907, evenimente care constituie reale prilejuri de educație patriotică.

În acest context sînt antrenați și specialiștii Muzeului maramureșean din Sighetu Marmației, care răspund cu promptitudine și competență tuturor solicitărilor. În sprijinul celor două instituții muzeale vin îndrumările date de către Biroul Comitetului județean de partid și Comitetul județean de cultură și educație socialistă.

Se vor concepe noi și variate forme de activitate a muzeografilor cu publicul, spre a veni și mai des în contact cu viața din întreprinderi, instituții, școli, unități militare, comune și sate, aceasta fiind o sarcină trasată de Hotărîrea Plenarei C.C. al P.C.R. din 2—3 noiembrie 1976. Considerăm că, prin activitatea politică și cultural-educativă desfășurată de către Muzeul județean, prin mijloacele și formele sale de propagandă, instituția și-a adus aportul său modest la măreața operă de edificare a societății socialiste în țara noastră.

(V. Bîrsan)

https://biblioteca-digitala.ro

Sesiuni de comunicări

În luna noiembrie 1975 a avut loc sesiunea anuală de comunicări a Muzeului județean Maramureș pe tema „Maramureșul pe coordonatele istoriei, ale culturii și civilizației românești". Cu acest prilej au fost susținute 16 comunicări științifice din domeniile istorie, etnografie și folclor, științele naturii, conservare și restaurare.

Deosebit de interesante au fost comunicările din domeniul istoriei : „Documente românești maramureșene pînă la începutul secolului al XIX-lea" (V. Căpîlnean), „Izvoare documentare din arhivele maramureșene, privind dezvoltarea mineritului în a doua jumătate a secolului al XIX-lea" (A. Balogh), „George Barițiu — două scrisori către Alexiu Berinde" (M. Bălaj), care au reușit să pună în lumină noi și importante date de istorie locală.

Din domeniul etnografiei comunicările „Morile de apă din bazinul rîului Lăpuș" (J. Ciocan, M. și S. Sainelic), „Cîteva date despre meșteri vechi în lemn din Maramureș și uneltele lor" (G.M. Iuga) „Nașterea și tradiția populară maramureșeană — contribuții" (M. Dăncuș), „Material folcloric și dialectal din zona Chioar în dicționarul lui B.P. Hasdeu : E.M.R." (T. Filip) au avut meritul să releve aspecte interesante din domeniul etnografiei unei zone mai puțin cercetate, cum este Lăpușul, cît și să se refere la tradiții încă vii în multe sate ale Maramureșului, legate de momente semnificative din viața omului.

Un debut primit cu interes de către specialiști l-au constituit două comunicări din domeniul conservării și restaurării muzeale pregătite și susținute de către specialiștii E. Dascălu („Metode tradiționale și moderne de conservare a obiectelor muzeale") și N. Reisfeld („Principii de restaurare a obiectelor de importanță muzeală").

Și un merit al organizatorilor — tipărirea unei liste cu obiectivele prioritare de cercetare pentru perioada 1976—1980. Printre aceste obiective subliniem : „1976 — 80 de ani de la înființarea Coloniei de pictură din Baia Mare ; creația plastică actuală, continuatoare pe plan superior a tradiției înaintașilor" ; „1977 — 100 de ani de la cucerirea independenței de stat a României ; răsunetul acestui eveniment în părțile de nord-vest ale Transilvaniei" ; „1979 — 80 de ani de la înființarea Asociației muzeale băimărene și 75 de ani de la deschiderea Muzeului orășenesc Baia Mare".

Sesiunea anuală de comunicări „Marmația '76" a înmănunchiat peste 80 de lucrări din domeniul istoriei, etnografiei, artei populare și folclorului, al științelor naturii, constituind, în zilele de 26—27 noiembrie, un important eveniment științific.

În cadrul secției de istorie, tematica sesiunii a îmbrățișat o largă arie de probleme, de la cele de arheologie (L. Nemoianu, R. Popa, C. Kacso), de ev mediu (V. Ursu, V. Schrec, C. Oszoczki) și modern (V. Căpîlnean, A. Vaida, G. Ploieșteanu, I. Sabău), la cele de istorie contemporană (L. Pop, B. Bărbuș, V. Achim — R. Chicuș, I. Berinde), ideea fundamentală constituind-o existența și continuitatea populației românești pe meleagurile maramureșene.

https://biblioteca-digitala.ro

Referatele și dezbaterile din cadrul secției de etnografie, artă populară și folclor au adus importante contribuții la lărgirea cunoștințelor despre diferite centre ceramice (S. Zderciuc, J. Ciocan), despre cămările de alimente, cunoscute sub denumirea populară de „găbănașe" (M. și S. Sainelic, T. Ursu), diverse elemente de cultură populară (M. Dăncuș, G. Manea), colinde laice cu adînci sensuri filozofice (P. Bilțiu) ș.a.

Secția de științele naturii a vizat flora fosilă de la Chiuzbaia (dr. R. Givulescu), structura geologică a munților Igniș, Văratec, Țibleș (O. Edelstein — I. Dumitru), mineralogia topografică a zăcămintelor hidrotermale din bazinul Baia Mare reflectată în colecția Muzeului județean Maramureș (V. Gorduza), acțiunea de recolonizare a caprei negre în rezervația naturală Pietrosul Mare — Rodna (I. Nădișan), avifauna cinegetică a depresiunii Maramureș (I. Béres) ori contribuții la studiul speciilor migratoare (R. Frank — V. Pop) ș.a.

Precedate aceste comunicări de expuneri cu privire la conceptul de ideologie politică în contextul exigențelor programului ideologic al partidului (dr. T. Hăgan, dr. I. Mureșan), de unele considerații cu privire la prioritățile cercetării arheologice (dr. R. Popa), ori metode și forme de colaborare dintre muzeu și școală (I. Opriș), putem aprecia că sesiunea de comunicări „Marmația '76" se înscrie ca o reușită de prestigiu a muzeografiei românești.

(V. Achim)

Dezvoltarea secției de etnografie a Muzeului județean Maramureș

Păstrarea și valorificarea creațiilor populare a preocupat intelectualitatea românească încă din secolul trecut, dar interesul pentru aceasta a crescut mult în secolul nostru, și mai ales în ultimii 30 de ani, cînd s-au înființat o serie de muzee etnografice și de artă populară pavilionare sau cu expunere în aer liber.

Cercetătorii și-au îndreptat atenția în ultimii 30 de ani și spre etnografia și arta populară din nord-vestul țării noastre, ceea ce a făcut să apară o serie de studii, să se colecționeze cantități însemnate de obiecte de cultură materială, existînd astfel o bază științifică și materială necesară pentru deschiderea unei expoziții permanente de etnografie și artă populară a zonelor etnografice din județul Maramureș.

Simțindu-se deci nevoia unui muzeu cu acest caracter pentru zonele etnografice ale nord-vestului României, s-a atribuit muzeului din Baia Mare clădirea Teatrului de vară care, în urma unor reparații capitale și transformări, va găzdui expoziția pavilionară de etnografie și artă populară, precum și depozitele secției, laborator-arhivă foto, laborator de conservare și restaurare, birouri.

https://biblioteca-digitala.ro

Trebuie subliniat faptul că materialul etnografic devine tot mai rar, datorită schimbărilor survenite în viaţa satului, şi din această cauză patrimoniul existent este necesar a se îmbogăţi într-un ritm accentuat. Putem spune că nord-vestul ţării, în care se includ şi zonele etnografice Chioar, Codru, Lăpuş şi Maramureş, din judeţul nostru, mai posedă un bogat şi valoros fond de cultură materială şi spirituală populară, ce se impune a fi studiat, colecţionat şi valorificat.

Viitoarea expoziţie de etnografie şi artă populară a Muzeului judeţean din Baia Mare va încerca să ilustreze unitatea culturii populare din nord-vestul României şi să prezinte vizitatorilor creaţia artistică deosebit de originală a celor ce au locuit aceste meleaguri dintotdeauna.

În cadrul amenajării expoziţiei se va recurge la prezentări de ansamblu, exponatele fiind grupate funcţional, subliniindu-se legătura lor organică, dar şi varietatea artistică în cadrul unităţii zonale. În amenajarea generală a sălilor se va porni de la ideea că muzeul este o instituţie cu caracter cultural-educativ, în care se colecţionează, se conservă şi etalează obiecte clasate pe categorii în vederea îmbogăţirii cunoştinţelor tehnice, artistice, social-politice ale vizitatorilor, prin vizionare directă sau prin experimentarea obiectelor expuse.

Este de remarcat că această expoziţie pavilionară se află în strînsă legătură, completîndu-se reciproc, cu expoziţia în aer liber situată în imediata apropiere, pe Dealul Florilor.

Prin organizarea expoziţiei în aer liber se creează posibilitatea extinderii tematicii expoziţionale la întregul univers de cultură materială şi spirituală a locuitorilor din aceste ţinuturi, la prezentarea ansamblului de manifestări economice, sociale, artistice şi culturale, ca rezultat al cercetării de teren, al unui repertoriu de fenomene tot mai complexe : aşezări, ocupaţii, arhitectură, meşteşuguri, obiceiuri etc.

Desigur, în expoziţia în aer liber unităţile care vor fi plasate vor fi aproape în exclusivitate din lemn, acest nord al Transilvaniei fiind din acest punct de vedere unul din cele mai omogene ţinuturi din domeniul arhitecturii noastre populare. Este de remarcat o apreciere dată de majoritatea specialiştilor în domeniu, că arhitectura ţărănească din nordul Transilvaniei este una din cele mai reprezentative ramuri ale arhitecturii în lemn româneşti, înscriindu-se totodată între realizările de seamă ale artei lemnului din Europa.

În ceea ce priveşte esenţa lemnului, ca şi tehnicile de construcţie, se vor prezenta pe baza diferenţierilor existente.

În prezentarea aspectelor complexe ale etnografiei şi artei populare româneşti în expoziţia în aer liber, un rol important îl are principala unitate din cadrul gospodăriei — casa de locuit.

În grupa planurilor vechi a caselor din nordul Transilvaniei se disting două categorii principale, definite de lungimea prispei : de-a lungul întregii faţade sau parţială. În ceea ce priveşte proporţia se cuvine să menţionăm echilibrul planului ce alcătuieşte un dreptunghi nu prea alungit, latura scurtă fiind cam două treimi din cea lungă. Aproximativ aceeaşi proporţie este în-

https://biblioteca-digitala.ro

tre înălțimea pereților și cea a acoperișului de paie și de șindrilă la exemplarele mai vechi (1/3), la exemplarele mai noi înălțimea acoperișului tinde să scadă.

Pentru prezentarea cît mai vie a aspectelor economice ale satului, este necesar să avem în considerare obiectivul, casa, care formează unitatea de bază a economiei țărănești, dar care este înconjurată de construcții cu caracter economic : gospodăria înțeleasă în sensul unui complex arhitectonic al cărui specific este determinat de natura mediului geografic și cu deosebire de condițiile de producție. Acestea din urmă înseamnă în mod concret legarea arhitecturii de ocupația de bază a oamenilor, construcțiile de caracter economic fiind un indiciu sigur al surselor principale de venit ale populației rurale precum și al nivelului ei de trai.

Una din cele mai importante grupe de monumente de arhitectură din nordul Transilvaniei o constituie bisericile din lemn, opere de artă ale meșterilor constructori români, și pe care dorim să le prezentăm prin trei biserici de lemn din cele mai importante zone etnografice ale județului Maramureș.

Instalațiile tehnice țărănești vor fi concentrate în locuri unde terenul este mai accidentat, gîndindu-ne la o prezentare cît mai apropiată de realitate.

Vom asocia la toate acestea folosirea adecvată a hanului din incintă în scopuri turistice și a spațiului deschis al clădirii fostului Teatru de vară pentru spectacole folclorice, gale ale portului popular, proiecții de filme etc., dînd astfel amploare activității politico-educative, în lumina programului ideologic al P.C.R.

(J. Ciocan)

Repere moderne în cercetarea actuală a creației populare orale

Prin apariția la Editura didactică și pedagogică a cursului „Folclor literar românesc" (1976), rod al colaborării dintre Mihai Pop și Pavel Ruxăndoiu, urmată la puțină vreme de lucrarea „Obiceiuri tradiționale românești" (1976), aceasta din urmă fiind materializarea cercetărilor individuale ale lui Mihai Pop, folcloristica noastră înscrie două realizări prestigioase.

Ca trăsătură fundamentală pentru cele două lucrări se reține mai întîi viziunea unitară și organică asupra produsului folcloric, văzut ca element complex, care acționează ca un sistem, divizibil într-o multitudine de subsisteme.

Sub aspect metodologic autorii trec drept adepți ai orientărilor moderne în folcloristică, mai ales ai structuralismului, care pe plan internațional s-a intensificat mult după traducerea în engleză a lucrării lui Propp, „Morfologia basmului". În acord cu principiile structuraliste, Mihai Pop și Pavel Ruxăndoiu pot surprinde în profunzime raporturile și relațiile fundamentale

https://biblioteca-digitala.ro

ale actului folcloric : relaţiile emiţător-destinatar, individ-colectivitate, tradiţie-inovaţie, ritual-cotidian etc. De pe linia aceleiaşi metode, autorii abordează coordonatele structurale ale producţiilor anonime : caracterul formalizat, sincretismul funcţional, varianta şi prototipul.

Pornind de la realizările moderne ale folcloristicii noastre, jalonate de Ovid Densuşianu, Dumitru Caracostea, Petre Caraman, în strînsă interdependenţă cu cele mai avertizate păreri, putem spune generalizate, în folcloristica internaţională, cele două lucrări dovedesc cu multiple argumente nevoia stringentă a cercetărilor interdisciplinare, pe măsură ce fenomenul folcloric intră în atingere cu lingvistica, etnografia, istoria, sociologia etc., această tendinţă fiind determinată de necesitatea surprinderii tuturor laturilor folclorului, ca fenomen complex, care să faciliteze descifrarea simbolurilor, stratificarea elementelor în ordinea vechimii, analizarea cu uşurinţă a morfologiei interne a motivelor, în scopul separării celor originare.

Creaţia anonimă, în cele două lucrări, este privită ca un fenomen în devenire, în continuă adaptare, transformare. Asupra lui acţionează un complex de factori : noile prefaceri economico-sociale, mijloacele mass-media, deci un sistem de factori psiho-sociali. Aceştia au repercusiuni directe în privinţa modificării repertoriului, inversarea funcţionalităţii speciilor, înlocuirea sau dispariţia lor etc. În această direcţie autorii fac referiri importante ajungînd la disocieri interesante privind soarta şi perspectiva folclorului în contemporaneitate.

Plăsmuirile anonime, unitare în structura lor, includ, în accepţia celor doi autori, o mare varietate de valori culturale, care acţionează asupra mentalităţii şi structurii psihice a celor mai diverse grupuri, din cele mai felurite medii. De aceea trebuie depăşit stadiul fragmentar de cercetare prin includerea în perimetrul investigaţiilor a folclorului muncitoresc, a plăsmuirilor legate de viaţa nouă actuală, foclorul naţionalităţilor conlocuitoare etc.

Folclorul ca act de comunicare este cel mai pregnant elucidat în cercetarea asupra obiceiurilor, realizată de Mihai Pop. Circumscrise într-un sistem circular, obiceiurile sînt caracterizate drept acte de comunicare care, ca formă, uzitează de un limbaj complex pentru că, spune el, la realizarea fiecărui obicei contribuie de fapt mai multe modalităţi de expresie.

Înţelegînd prin folclor cu precădere mulţimea operelor şi manifestărilor cu caracter artistic aparţinînd culturii spirituale populare, autorii vor reţine în exegezele lor latura poetică a plăsmuirilor orale.

Desigur, orice text folcloric, cu funcţii specifice doar tradiţiei orale, poate fi abordat din perspectiva poeticului. În acest sens, criteriul de judecată valorică va fi cel estetic, cu o tradiţie mai veche în folcloristica noastră (B. Şt. Delavrancea, Al. Dima, G. Călinescu etc.).

În cursul de folclor semnat de cei doi autori, cît mai ales în sinteza asupra obiceiurilor, realizată de Mihai Pop, lipseşte latura descriptivă menită a reda desfăşurarea acestor genuri de manifestări populare, cum ne obişnuise cercetarea clasică, autorii luînd în atenţie materia poetică a textului.

Mihai Pop reţine doar acele rituri sau practici ritualice magice care au asociat o poezie turnată în tipare statornice sau care oferă elemente de le-

https://biblioteca-digitala.ro

gătură cu folclorul altor popoare, urmărind astfel canalele prin care poporul român s-a sincronizat la modalități de gîndire și simțire universale.

Manifestînd predilecție pentru valoare și autenticitate, în „Folclor literar românesc" și „Obiceiuri tradiționale românești", cititorul descoperă pagini de fină analiză a tiparelor formalizate ale speciilor populare, verificîndu-se în practică ideile și concepțiile de înalt nivel științific expuse în prima parte a lucrării, puse în acord cu cele mai autorizate și unanim acceptate cercetări ale folcloristicii internaționale. Găsim prețioase referințe asupra adaptării temelor, morfologiei motivelor, circulației unor variante.

Discutîndu-se receptarea produsului folcloric în colectivitate, autorii menționează că acele creații care la un moment dat nu mai corespund stadiului de dezvoltare a conștiinței sociale sînt supuse unui proces de dezagregare, uitate treptat, dar elemente expresive ale lor pot fi folosite în alte îmbinări, în alte creații. Acest proces duce la intensificarea contaminărilor și interferenței dintre specii.

Exigența autorilor se verifică și prin abordarea cu predilecție a ineditului. Sînt supuse dezbaterii teorii, concepții discutate mai puțin în literatura noastră de specialitate, ca de exemplu opoziția dintre cultura orală, caracterizată prin aspectul ei „negramaticalizat" și cultura scrisă, caracterizată prin aspectul ei „gramaticalizat", cultura populară în diacronie și sincronie, conceptele de cultură spirituală și materială etc.

Importanța lucrării lui Mihai Pop rezidă în efortul de a oferi, printr-o cercetare pluridimensională, pentru prima dată referiri asupra întregului circuit de obiceiuri tradiționale românești și unde revelarea filonului ancestral este alimentată de investigațiile comparatiste ale autorului.

Rostul cercetărilor complexe actuale, potrivit argumentelor celor două lucrări, trebuie să înlesnească împlinirea unor deziderate majore legate de națiunea noastră : constituirea fondului ancestral daco-roman, adăugirea influențelor ulterioare prin întîlnirea de elemente slave, orientale, bizantine, de cultură celtică etc., ca dovezi de asimilare a unor valori de circulație universală în cultura românească, continuitatea culturală și etnică, atestarea vechimii noastre prin felul în care înaintașii au știut să preia tradițiile pămîntului pe care locuiau și apoi înțelegerea profundă a operelor culte printr-o cunoaștere a izvorului pururea intineritor de la care s-au alimentat toți scriitorii noștri de seamă.

Lucrările amintite sînt prețioase realizări pe planul folcloristicii noastre de astăzi, dar mai întîi îndreptare, jaloane, puncte de reper pentru cercetările actuale așezate pe cuceririle științei moderne.

(P. Bilțiu)

https://biblioteca-digitala.ro

Autorii sînt rugați să trimită manuscrisele dactilografiate la două rînduri în 2 exemplare. Aparatul critic va respecta uzanțele științifice și va fi plasat la sfîrșitul lucrării, trimiterile numerotîndu-se în continuare. Totodată ni se vor trimite și rezumatele lucrărilor, într-o limbă de circulație europeană, fără să depășească 1/2 coală.

Responsabilitatea asupra conținutului materialelor revine autorilor.

MUZEUL JUDEȚEAN MARAMUREȘ
4800 BAIA MARE
Str. Bicazului nr. 1—3
Județul Maramureș
REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

https://biblioteca-digitala.ro

AUGUSTIN COZMUȚA, redactor responsabil de carte
ION CRĂCIUN, tehnoredactor

Tiparul a fost executat sub comanda nr. 7471
la Tipografia „Maramureș" Baia Mare,
B-dul București nr. 25.
Republica Socialistă România

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

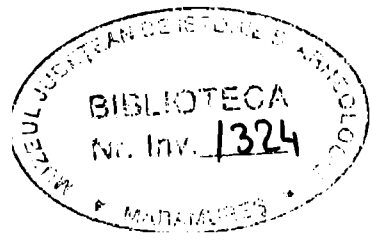

https://biblioteca-digitala.ro

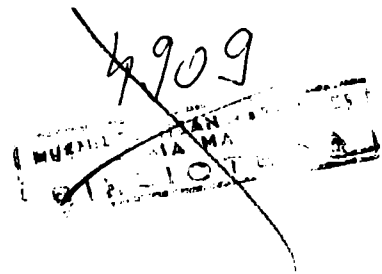

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro